૧૯૩૧–૩૨ માટે "દક્ષિણા ફેલો" તરીકે નીમાવાનુ સદ્ભાગ્ય મને પ્રાપ્ત થયુ. ત્યારબાદ ૧૯૩૫ માં અર્ધમાગધી મુખ્ય વિષય તરીકે લઇ હું એમ. એ. થયો † એ સમયથી માંડીને આજ સુધી અર્ધમાગધીનો મારો પરિચય સતત્ રીતે ચાલતો આવે છે. સન્ ૧૯૩૩ માં મુબઈ યુનીવર્સીટીમાં મેટ્રીકની પરીક્ષાનો સઘળો એ અભ્યાસક્રમ બદલાતો હતો જેમાં પ્રોફેસર અભ્યંકરની સૂચનાથી જૈનોની કેટલીક સંસ્થાઓના પ્રયત્નથી અર્ધમાગધી ભાષાને મેટ્રીકના અભ્યાસક્રમમાં સ્થાન મલ્યુ અને ઈ. સ ૧૯૩૭ થી તે ભાષાને હાઇસ્કુલમાં પણ યોગ્ય સ્થાન મલી ચુક્યુ છે. આનંદની વાત છે કે આજે કૉલેજોમાં અને હાઇસ્કુલોમાં અર્ધમાગધી અને પ્રાકૃત ભાષાનો અભ્યાસ સારા પ્રચારને પામ્યો છે. મુંબઇ યુનીવર્સીટી અને અન્ય યુનીવર્સીટીઓની કૉલેજોમાં તેને યોગ્ય સ્થાન મલી ચૂક્યુ છે પરતુ સુરતનો અપવાદ બાદ કરતાં ગુજરાતની હાઇસ્કુલોમાં હજુ અર્ધમાગધીનો પ્રચાર થયો નથી, જ્યારે ખાનદેશ, પુના, કોલ્હાપુર, બેલગામ વગેરે પ્રદેશોની હાઇસ્કુલોમાં તે સારા પ્રચારને પામી છે. લાગવગવાળા જૈન ગૃહસ્થો અને સંસ્થાઓએ ગુજરાત અને મુબઈની હાઇસ્કૂલોમાં પણ તેનો પુરતો પ્રચાર કરવા પ્રયત્ન કરવો ઘટે છે.

"પ્રાકૃત વિજ્ઞાન પાઠમાળા"નુ પ્રકાશન તેમને એ દિશામાં મદદ રૂપ થઇ પડશે એ આશયે જ ઉપરોક્ત ટૂંક વિવેચન કરવાની અત્રે જરૂર જણાઈ છે. પ્રાકૃત અને અર્ધમાગધી ભાષાના મારા કૉલેજના અભ્યાસ દરમ્યાન મને પાઠ્ય પુસ્તકો અને વ્યાકરણની ખાસ અગવડ જણાઈ છે. એ અનુભવ ઉપરથી ગુજરાત કૉલેજમાં મારી ફેલોશીપ દરમ્યાન વિદ્યાર્થીઓને અર્ધમાગધી ભાષાનો અભ્યાસ કરવાનું

---

† ત્યારબાદ Ph.D. માટે પણ મારો અર્ધમાગધીનો વિષય લેવા ઇચ્છા હતી પરંતુ યુનીવર્સીટીમાં તેની જોગવાઇ નહિ હોવાથી Ph.D. માટે મેં સંસ્કૃતનો વિષય પસંદ કરેલો.

પ્રોત્સાહન આપવા ઉપરાંત પાઠ્ય પુસ્તકો તૈયાર કરવાનું કામ પ્રોફેસર અભ્યંકર તેમજ મેં શરૂ કરેલુ અને પ્રોફેસર અભ્યંકરે જિનમાણિક્ય (અથવા અનંતહંસ) રચિત કુમ્માપુત્તચરિય* બ્હાર પાડ્યા પછી મેં મુમ્બઈ યુનીવર્સીટીના ચાર પાઠ્ય પુસ્તકો સિરી સિરીવાલકહા ભા ૧–૨, વિવાગસુયં અને નિરયાવલીયાઓ બ્હાર પાડેલ છે. આ ઉપરાંત અંગ્રેજીમાં "Comparative Prakrit Grammer" (તુલનાત્મક પ્રાકૃત વ્યાકરણ) પણ મેં બ્હાર પાડેલ છે પુનાના પ્રોફેસર ડો. પી. એલ. વૈદ્ય અને અન્ય પ્રોફેસરો અને વિદ્વાનોએ પણ બીજા પાઠ્ય પુસ્તકો સારી સંખ્યામાં બ્હાર પાડ્યાં છે જેથી અર્ધમાગધીના વિદ્યાર્થીઓની પાઠ્યપુસ્તકોની ખોટ લગભગ પુરાઇ ચુકી છે પરંતુ પ્રાકૃત વ્યાકરણના અભ્યાસની ખોટ મને સદાય સાલી છે અને હજુ પણ સાલે છે. જો કે કેટલાક વિદ્વાનોએ એ દિશામાં યથાશક્તિ પ્રયત્ન આદરી પ્રાકૃતના ભૂતકાળના અભ્યાસીઓને ઉપકૃત કર્યા છે, પરંતુ પ્રાકૃત વ્યાકરણનો સરળતાથી પદ્ધતિસર સુંદર અભ્યાસ થાય તેવા એક સારા "પ્રાકૃત પાઠમાળા" ના પુસ્તકની ખામી સદાયે મને જણાઇ છે. તેમાંય વળી અર્ધમાગધી ભાષાને હાઇસ્કુલોમા સ્થાન મલ્યા પછી ધોરણવાર પદ્ધતિસરના તેના વ્યાકરણના અભ્યાસ માટે એક મનન પૂર્વકના પુસ્તકને તૈયાર કરવાની ખાસ જરૂર જણાતી હતી. આ બાબત પ્રોફેસર અભ્યંકર અને ગુજરાત કૉલેજના ગુજરાતીના સદ્‌ગત પ્રોફેસર કેશવ હર્ષદ ધ્રુવ સાથે મારે ચર્ચા થયેલી અને તેમની પાસેથી મેળવેલી સૂચનાઓ સહિત આ "પ્રાકૃત વિજ્ઞાન પાઠમાળા"ના વિદ્વાન્ લેખક મુનિશ્રી પન્યાસ કસ્તૂરવિજયજી ગણી સાથે મારે વાતચીત થયેલી, અભ્યાસના બોજાને લીધે અને અનેક બીજા વ્યવસાયોને અંગે મારાથી આવું સુન્દર પ્રકાશન થવું મુસ્કેલ હતું એટલે આવુ કોઈ સારૂ પુસ્તક તૈયાર

* ત્યારબાદ તેઓશ્રીએ દશવૈકાલિકસૂત્ર, વિંશતિવિંશતિકા વિગેરે પુસ્તકો પણ પ્રગટ કરેલ છે.

થાય તો તે વિદ્યાર્થીઓ અને સમાજને અતિ ઉપયોગી નીવડશે એવી સૂચના મે મુનિશ્રીને કરેલી. એ જ અરસામાં મુનીશ્રી પણ આવું જ કોઇ પુસ્તક તૈયાર કરવાની યોજનામાં હતા સોનામાં સુગંધી ભળી. મારી સઘળી સૂચનાઓ ધ્યાનમાં લઇ મુનિશ્રીએ એ કામ માથે લીધુ અને તેમના છેલ્લા કેટલાક વર્ષોના સતત્ પરિશ્રમનું પરિણામ તે આ "પ્રાકૃત વિજ્ઞાન પાઠમાળા".

લેખકના ટુંક પરિચયની અત્રે આવશ્યકતા જણાય છે પંન્યાસ **શ્રીકસ્તુરવિજયજી પરમ પ્રતાપી વિખ્યાત જૈન આચાર્ય વિજય નેમિસૂરિશ્વરજીના પટ્ટાલંકાર શાંતસ્વભાવી આચાર્ય વિજય વિજ્ઞાનસૂરિશ્વરજીના શિષ્ય છે. મુનિશ્રી યશોભદ્રવિજયજી અને મુનિશ્રી ગુણચંદ્રવિજયજી** એમ તેઓના બે શિષ્ય છે. પ્રાકૃતનો તેઓશ્રીનો અભ્યાસ વિશાળ અને ઉંડો છે. પ્રથમ તેઓશ્રીએ "પ્રાકૃત રૂપમાળા"નું ઉપયોગી પુસ્તક બ્હાર પાડેલ છે. "પ્રાકૃત વિજ્ઞાન પાઠમાળા" એ તેમનુ વ્યાકરણ વિષયનું બીજું પુસ્તક છે.

'પ્રાકૃત વિજ્ઞાન પાઠમાળા' માં સામાન્યતઃ પ્રાકૃત વ્યાકરણનો અભ્યાસ સરળ બનાવવા ઉપર જ મુનિશ્રીએ પોતાનું સઘળું ધ્યાન કેંદ્રિત કરેલુ છે અને તેના સુંદર પરિણામનો ખ્યાલ આ પુસ્તકનો અભ્યાસ જ આપશે. અર્ધમાગધી ભાષામાં (ખાસ કરીને આગમોની ભાષામાં) આવતાં આર્ષ રૂપો, દેસ્ય શબ્દો, સમાસ, સર્વનામોના સંપૂર્ણ રૂપો, સંખ્યાદર્શક, સંખ્યાપૂરક અને અપૂર્ણાંક શબ્દો વિગેરે વિષયોને લેખકે પુરતો ન્યાય આપી વિદ્યાર્થીઓને સુંદર અનુકુળતા કરી આપી છે. 'પ્રાકૃત વિજ્ઞાન પાઠમાળા'ની સાથે પૂર્તિ રૂપે આપેલ "શ્રી પાઇઅ ગજ્જપજ્જમાલા" વિષે પણ અત્રે બે શબ્દો લખવાની જરૂર છે. વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ આપવાની નવી પદ્ધતિની જરૂરિયાતો ધ્યાનમાં રાખી તેની રચના કરવામાં આવી છે. વ્યાકરણનો અભ્યાસ

સાહિત્ય દ્વારા થાય તે વધુ ઇચ્છવા યોગ્ય અને આનંદદાયક છે એ સિદ્ધાંત અર્વાચીન શિક્ષણકારોએ અને યુનિવર્સીટીઓએ માન્ય રાખેલ છે. તે જ સિદ્ધાંતને અનુસરી હાલની મેટ્રીકની પરીક્ષાના ગુજરાતી, સંસ્કૃત, અર્ધમાગધી વિગેરે અન્ય ભાષાઓના પાઠ્ય-પુસ્તકોમાંથી ઉપસ્થિત થતા (As arising out of the text) વ્યાકરણનો અભ્યાસ મેટ્રીકની પરીક્ષા પાસ કરવા માટે પૂરતો ગણેલો છે. આનો અર્થ એમ નથી થતો કે વ્યાકરણનો પદ્ધતિસરનો સ્વતંત્ર અભ્યાસ જરૂરનો નથી અથવા નિરુપયોગી છે. ઉલ્ટું ઉપરોક્ત પદ્ધતિ માટે એવી ટીકા થતી સભળાય છે કે એ પદ્ધતિ સારી છે પરંતુ વ્યાકરણના પદ્ધતિસરના સ્વતંત્ર અભ્યાસ તરફ એ જે ઉપેક્ષા કેળવે છે તે તેની ખામી છે. વ્યાકરણના ઉંડા અભ્યાસના અભાવે વિદ્યાર્થીનું ભાષાજ્ઞાન જોઇએ તેવું પરિપક્વ થઈ શકતુ નથી. મેટ્રીકની પરીક્ષા પસાર કરી કૉલેજની ઉચ્ચ કેળવણી લેવા ઇચ્છતા વિદ્યાર્થીઓને વ્યાકરણના ઉંડા અભ્યાસનો અભાવ ભાષાના ઉંડા અને ઉચ્ચ પ્રકારનો અભ્યાસ કરવામાં અંતરાયરૂપ જણાય છે. આ વસ્તુ પણ યુનિવર્સીટીના ખ્યાલની બ્હાર નથી. આથી અંગ્રેજી ચોથાથી છઠ્ઠા ધોરણ સુધી વ્યાકરણના પદ્ધતિસરના સ્વતંત્ર અભ્યાસની ગોઠવણ પણ કાયમ રાખેલી છે જેથી કૉલેજની ઉચ્ચ કેળવણી લેનારા વિદ્યાર્થીઓને આગળ જતાં કોઇ જાતની અડચણ વેઠવી ન પડે અને સાથે સાથે મેટ્રીક સુધી જ અભ્યાસ કરનાર વિદ્યાર્થીઓની અનુકુળતા પણ સચવાય. "પ્રાકૃત વિજ્ઞાન પાઠમાળા"ની રચનામાં પણ આ ધ્યેય માન્ય રાખેલ છે. વ્યાકરણના સ્વતંત્ર ઉંડા અભ્યાસની અનુકુળતા સાથે સાહિત્ય દ્વારા પણ વિદ્યાર્થીઓને વ્યાકરણનું જ્ઞાન નવી પદ્ધતિ પ્રમાણે આનંદદાયી થઇ શકે તે માટે "પાઇઅ-ગજ્જપજ્જ માળા"ની રચના કરવામાં આવી છે. "પ્રાકૃત વિજ્ઞાન પાઠમાળા"માંથી પ્રાપ્ત કરેલ વ્યાકરણનુ સ્વતંત્ર જ્ઞાન તેમાં આપેલા પાઠો દાખલા દૃષ્ટાંતો રૂપે પુરૂં પાડે છે. અન્ય રીતે કહીએ તો એક

વખત વ્યાકરણનો સ્વતંત્ર અભ્યાસ કર્યો પછી "પાઇઅ ગજ્જપજ્જ માળા" વિદ્યાર્થીને પાઠ્યપુસ્તકમાંથી ઉપસ્થિત થતા વ્યાકરણનો ફરીથી સાહિત્ય દ્વારા આધુનિક આનંદદાયક પદ્ધતિએ અભ્યાસ કરવાનો અનુભવ કરાવે છે, જે તેને મેટ્રીકની પરીક્ષા પાસ કરવામાં ઉપયોગી નીવડશે. સાથે સાથે વ્યાકરણના સ્વતંત્ર અભ્યાસનું તેનું જ્ઞાન પણ તાજુ અને આનંદદાયી થશે આ પ્રમાણે ડો. ભાણ્ડારકરની જુની અને આધુનિક નવી પદ્ધતિનો આ પુસ્તકમા સુમેળ સાધવા બનતો પ્રયત્ન કર્યો છે જે અભ્યાસીઓને જરૂર આવકારદાયક થઇ પડશે.

'ગજ્જપજ્જમાળા'ની રચનામાં એક બીજુ પણ ધ્યેય રહેલુ છે. જુદી જુદી સદીઓમાં વપરાતી ભાષાનો પરિચય અને તેનો તફાવત વિદ્યાર્થીઓના ખ્યાલમાં આવી શકે તે માટે બનતા સુધી તેના પાઠો સદીવાર ગોઠવવામાં આવ્યા છે. આ સૂચના મુનિશ્રીને મેં કરેલી અને તેઓ યથાશક્તિ તેને અનુસર્યા છે. કુલ સત્તર પાઠમાથી પાઠ ૨ (શિબિકાવર્ણન), ૩ (ઇંદ્રિયવિષયભાવના), ૫ (પુષ્કરિણીવર્ણન) અને ૧૬ માનો છેવટનો ભાગ (મજ્જવસણદોષ) તેમાં દાખલ કરવા મેં મુનિશ્રીને સૂચવેલું. તે પાઠો વર્ણનાત્મક, ભાવવાહી અને કાલ્પનિક હોઇ અભ્યાસીને વધુ રસપ્રદ અને આનંદદાયી થઇ પડશે. પાઠ ૧૬ માનો છેવટનો ભાગ દારૂનિષેધ (Prohibition) અંગેનો છે જે અત્યારની દારૂનિષેધ પ્રવૃત્તિને અંગે રસપ્રદ નીવડશે. મુનિશ્રીએ પસંદ કરેલા અન્ય પાઠો મંગળમય કથાત્મક અને ઉપદેશાત્મક હોઇ તે પણ વિદ્યાર્થીઓને સારા વિચારો કેળવવા તરફ પ્રેરશે,. 'ગજ્જ-

* આ પુસ્તક પ્રેસમાં છપાતું હતું ત્યારે વિંશતિવિંશતિકા (જે બી. એ. ની પરીક્ષામાં પાઠ્યપુસ્તક તરીકે આવે છે.) વિ. અનેક પુસ્તકોના કર્તા-શ્રીહરિભદ્રસૂરીની એક અપ્રગટ પ્રાકૃત કૃતિ "शाश्वतजिनस्तवन" હાથ આવતાં અને તે મંગળરૂપ હોઈ તેને આ પુસ્તકમાં "निवेदन"ની પછી

પજ્જમાળા'ને અંતે તેમાં આવેલા કઠિન શબ્દોના અર્થ અને પ્રાકૃત વિજ્ઞાન પાઠમાળાને અંતે આપેલ સંધિના નિયમોનું પરિશિષ્ટ અને શબ્દકોષ પણ વિદ્યાર્થીઓને ઘણા ઉપયોગી થઇ પડશે

ટુંકમાં વિદ્યાર્થીઓની આધુનિક શિક્ષણ પદ્ધતિની દરેક જરૂરીયાતો પુરી પાડવા માટે આ પુસ્તકમાં બનતો પ્રયત્ન કર્યો છે.

'પ્રાકૃત વિજ્ઞાન પાઠમાળા' અને 'ગજ્જપજ્જમાળા' પરત્વે આટલુ લખીને આ પુસ્તકની આમુખ (Foreword)ના લેખક પ્રો૦ અભ્યંકરનો અત્રે આભાર માનવો ઘટે છે. તેઓશ્રીનો નામ નિર્દેશ પૂર્વે કરેલો જ છે. યુનીવર્સીટી, કોલેજો અને હાઇસ્કુલોમાં પ્રાકૃત અને અર્ધમાગધી ભાષાનો અભ્યાસ અને પ્રચાર તેઓશ્રીના પરિશ્રમ અને પ્રોત્સાહનને જ આભારી છે. એક જૈનેતર વિદ્વાને જૈન આગમોની ભાષા માટે જે પરિશ્રમ ઉઠાવેલો છે તે માટે જૈન કોમે તેમનો આભાર માનવો ઘટે છે તેમનો દાખલો લઇ લાગવગવાળા જૈન ગ્રહસ્થો અને સંસ્થાઓએ ગુજરાત અને મુબઇની હાઇસ્કુલોમાં અર્ધમાગધી ભાષા સુંદર પ્રચાર પામે તેવો પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે. પ. શ્રીકસ્તુરવિજયજીની માફક અન્ય મુનિરાજોએ પણ પ્રાકૃત અને અર્ધમાગધીના અભ્યાસની વધુ સરળતા માટે પ્રાચીન વિદ્વાનોના સારા સારા પુસ્તકોનું સંશોધન અને પ્રકાશન હાથ ધરવાની જરૂર છે જેથી ભવિષ્યમાં જૈનસંસ્કૃતિ સારા પ્રચાર અને ઉત્કર્ષને પામશે. 'વિદ્વાનોનો આભાર વિદ્વત્તાથી સારી રીતે માની શકાય છે' એ ન્યાયે "પ્રાકૃત વિજ્ઞાન પાઠમાળા"ની આમુખ લખવાનું પ્રો. અભ્યંકરને આમંત્રણ આપી

અને પન્યાસ સર્વવિજયગણિકૃત અન્ય અપ્રગટ પ્રાકૃત કૃતિ वर्धमान-जिनस्तवन ('યમક' બદ્ધ અને સરલ પણ ગૂઢાર્થવાહી) પુસ્તકના છેવટના ભાગમા છાપેલ છે વિદ્યાર્થીઓને આ પાઠોનો 'ગજ્જપજ્જમાલા'માં સમાવેશ કરી આ બન્ને અપ્રસિદ્ધ કૃતિઓના અભ્યાસનો પણ લાભ લેવા ભલામણ છે.

અમે તેમની વિદ્વતાની કદર કરવાની આ તક લઈએ છીએ. હર્ષની વાત છે કે તેઓશ્રીએ અમારી વિનતિને માન આપી આ પુસ્તકની આમુખ લખી અમને આભારી કર્યા છે. આશા છે કે "પ્રાકૃતવિજ્ઞાન પાઠમાળા" પ્રાકૃત અને અર્ધમાગધીના અભ્યાસીઓને અતિ ઉપયોગી નીવડશે અને તેના વિદ્વાન લેખક **પન્યાસ શ્રી કસ્તુરવિજયજી** ગણીનો પરિશ્રમ ફળદાયી થશે.

અમદાવાદ
તા. ૪-૪-૪૦

વાડીલાલ જીવાભાઈ ચોકશી, એમ. એ.
ભૂતપૂર્વ ફેલો, ગુજરાત કોલેજ,
અમદાવાદ.

Foreword.

It gives me much pleasure to recommend this handy volume of Prakrita Vijnânapatha-mâla, so ably prepared by Pannyâsa Kasturvijayaji It is a matter highly creditable to the Muni to have known the needs and tastes of the present day students of Ardha-magadhi, studying in the orthodox schools as well as in Arts Colleges Pannyâs Kasturvijayji, is a learned monk, enjoying the privilege of being the pupil of Âchârya Vijayâ Vijnansûri, one of the chief disciples of the well-known great Jain Âchârya Vijaya Nemisûrisvarji, and his deep knowledge and scholarship of the Âgama and Prakrit Literature are well reflected in the present book.

The study of the present volume is expected to give a double advantage Not only it introduces the student to the field of Ardha-magadhi Literature, but it makes him also familiar with the beautiful passages of the Agama Literature. I have seen about a dozen elementary books of this type, but I am glad to note that the present book surpasses all these books in as much as it pre-

sents techniques of grammar in a very lucid and clear manner. The passages at the end styled Pâiagajjapajjamâla are choice passages arranged in the order of chronology, and they are intended to create a genuine taste for Prakrit in the minds of the students.

The undersigned desires that the student world would take with pleasure to the study of the present volume and give encouragement to the author in making further attempts in this direction for the advancement of Ardha-magadhi study.

Gujarat College.
March, 1940.

K. V. Abhyankar,
Professor of Sanskrit
and Ardha-magadhi.

॥ ॐ अर्हं नमः ॥

પ્રાસંગિક.

આ "પ્રાકૃત વિજ્ઞાન પાઠમાળા" હસ્તગત થતાં મતિમાન માનવીના મનમાં સ્વાભાવિક એવી જિજ્ઞાસા ઉદ્ભવે કે–પ્રાકૃત એટલે શું? તેનો સાહિત્યક્ષેત્રમાં કેટલો હિસ્સો? ઇતર ભાષા સાથે કેવો સબંધ? અને તેની કેટલી વિશિષ્ટતા? ઇત્યાદિ આ બાબતમાં નિવેદન રૂપે પ્રસંગોચિત બે બોલ બોલીએ તો તે, સ્થાને જ લેખાશે.

પ્રાકૃત એટલે શું?

પ્રકૃતિસિદ્ધ જે કોઇ વસ્તુ હોય તે સર્વ પ્રાકૃત કહેવાય છે. પ્રાકૃત શબ્દનો આવો વિસ્તૃત અર્થ હોવા છતાં, અહીં ભાષાપ્રકરણને અંગે ભાષાની સાથે સંબંધ ધરાવનાર પ્રાકૃતશબ્દ લેવાનો છે; માટે તેને નિયમિત અર્થના વર્તુલમાં મુકવો પડશે. અર્થાત્–પ્રકૃતિસિદ્ધ જે ભાષા તે પ્રાકૃત કહેવાય. હવે પ્રકૃતિ એટલે શું? એ જણાવવું બાકી રહે છે. આ વિષયમાં મહાપુરૂષોને અનુમત અર્થ નીચે પ્રમાણે છે

દુનીયાના પ્રાણીમાત્રનો વ્યાકરણાદિથી સંસ્કાર નહિ પામેલો સહજ જે વચનવ્યાપાર તે પ્રકૃતિ કહેવાય છે. અર્થાત્–વ્યાકરણાદિના સંસ્કાર રહિત પ્રાણીનો જે સ્વાભાવિક વચન વ્યાપાર તે પ્રકૃતિ, તેમાં રહેલી અથવા તે જ જે ભાષા, તેનું નામ પ્રાકૃત કહેવાય. આનો અર્થ એવો નથી લેવાનો કે–વ્યાકરણાદિના સંસ્કાર રહિત પ્રાણીઓનો હરકોઇ વચનવ્યાપાર તે પ્રાકૃત કહેવાય; પરંતુ પ્રાકૃતભાષાના શબ્દો સંસ્કાર આપ્યા શિવાય પણ આબાલગોપાલ બોલી શકાય છે, તેમ સમજવાનું છે. જેમકે કોઇ બાળકને કહીએ કે 'સચ્ચં વદ', એટલે તે તુરત તેમજ બોલી શકશે, તેને કદાચ 'સત્યં વદ' એમ કહેવા જઇશું તો પણ તે 'સચ્ચં વદ' એમ સહજ બોલી જશે.

- આ પ્રાકૃતની વ્યુત્પત્તિઓ, અનેક રીતે વિદ્વાનો કરી ગયા છે,

છતાં ઉપર્યુક્ત અર્થને તેઓ સહમત રહે છે. યદ્યપિ કોઈ કોઈ સ્થળે પ્રકૃતિનો અર્થ સંસ્કૃત કરેલ છે, છતાં પણ ઉપર્યુક્ત અર્થને તે બાધક નથી, કારણ કે તે તે સ્થળમા સંસ્કૃત પરથી પ્રાકૃત શીખવવાનું હોવાથી, તેવો અર્થ લેવાનો છે. અર્થાત્-સંસ્કૃતમાં અમુક અમુક પ્રકારનો ફેરફાર કરવાથી, એટલે કે સંસ્કાર ખેંચી લેવાથી પ્રાકૃતનો પ્રકાશ જોઈ શકાય છે.

પ્રાકૃતની વ્યુત્પત્તિઓ—કવિ રૂદ્રટકૃત કાવ્યાલંકાર ઉપર શ્રી નમિસાધુવિરચિત ટિપ્પન (પૃષ્ટ-૨૧૨)માં પ્રાકૃતની બે પ્રકારે વ્યુત્પત્તિ કરેલ છે. જુઓ, આ રહ્યાં તે વચનો—

"**सकलजगज्जन्तूनां व्याकरणादिभिरनाह(हि)तसंस्कारः सहजो वचनव्यापारः प्रकृतिः, तत्र भवं सैव वा प्राकृतम्।**" વ્યાકરણ વગેરેથી સંસ્કારને નહિં પામેલો, જગતના સકલ જન્તુઓનો જે સ્વાભાવિક વચનવ્યાપાર તે પ્રકૃતિ કહેવાય, અને આવા પ્રકારની પ્રકૃતિમાં જે હોય, તે પ્રાકૃત કહેવાય, અથવા તો તે પ્રકૃતિ પોતે જ પ્રાકૃત કહેવાય. આ પ્રાકૃતની એક પ્રકારની વ્યુત્પત્તિ થઈ. બીજી આ પ્રમાણે—"**आरिसवयणे सिद्धं देवाणं अद्धमागहा वाणी-इत्यादि वचनाद्वा प्राक् पूर्वं कृतं प्राकृतम्**" આર્ષવચનમાં સિદ્ધ દેવોની અર્ધમાગધી ભાષા હોય છે, વગેરે વચનને આધારે '**प्राक्+कृत**' પ્રાક્-પૂર્વે કરેલુ હોય તે પ્રાકૃત કહેવાય છે.

પ્રાકૃતની, અન્ય એવી પણ વ્યુત્પત્તિઓ મળે છે કે—

"**प्रकृत्या स्वभावेन सिद्धं प्राकृतम्, अथवा प्रकृतीनां साधारणजनानामिदं प्राकृतम्**" અર્થ:-પ્રકૃતિથી-સ્વભાવથી સિદ્ધ જે હોય તે પ્રાકૃત કહેવાય છે, અથવા પ્રકૃતિ એટલે સાધારણ જન, સંબંધી-જે આ (ભાષા), તે પ્રાકૃત કહેવાય છે.

પ્રાકૃત સાહિત્યની બહુલતા.

પ્રાકૃતમાં જિનાગમ-જૈનોનાં પરમપવિત્ર આગમો, જેવાં કે—

ઉત્તરાધ્યયનાદિ કાલિકશ્રુત, દશવૈકાલિક પ્રમુખ ઉત્કાલિકશ્રુત અને આચારાંગ આદિ અગ્યાર અંગ; જેની રચનામાં પણ પ્રાકૃત-ભાષાની પસંદગી કરવામા આવી છે. આ પસંદગી પણ વિશેષ લાભની દૃષ્ટિએ યોજાએલી છે. જુઓ આગમોક્ત આપ્તવચન—

"मुत्तूण दिट्ठिवायं कालिय-उक्कालियगसिद्धंतं ।
थी-बालवायणत्थं पाइयमुइयं जिणवरेहिं ॥१॥"

ભાવાર્થ.—સ્ત્રીજાતિ અને ક્ષુલ્લકવર્ગ, સહેલાઇથી વાચનાનો લાભ મેળવી શકે એવા મુદ્દાથી, કાલિક ઉત્કાલિક અને દૃષ્ટિવાદ-શિવાયના અંગ-રૂપ સિદ્ધાંતને જિનેશ્વરોએ પ્રાકૃતમાં કહેલો છે. યદ્યપિ,-"अद्धमागहाए भासाए भासति अरिहा"[औपपातिकसूत्र –૫૦૭૭] "अत्थं भासइ अरिहा सुत्तं गंथंति गणहरा निउणं", [आवश्यकसूत्र, पृ. ६८]

"पोराणमद्धमागह-भासानियय हवइ सुत्तं" ઇત્યાદિ આગમવચનો હોવાથી જિનેશ્વરદેવો અર્ધમાગધી ભાષામાં આગમાર્થ કહે છે, અને ગણધરો તેમાં ગુંથે છે, છતાં પણ તેની પ્રાકૃતતા તો અબાધિત જ રહે છે. કારણ કે અર્ધમાગધીભાષાને આર્ષપ્રાકૃતમા ગણવામાં આવી છે, જુઓ- કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીહેમચન્દ્રસૂરિ મહારાજનાં વચનો—

"अत एत्सौ पुंसि मागध्याम्" (८. ४. २८७)

यदपि 'पोराणमद्ध-मागह-भासा-नियय़ं हवइ सुत्तम्' इत्यादिनार्षस्य अर्द्धमागधभाषानियतत्वमाम्नायि वृद्धैस्तदपि प्रायोऽस्यैव विधानान्न वक्ष्यमाणलक्षणस्य ॥

ઉપર્યુક્ત વચનોથી સ્પષ્ટ થાય છે કે-અર્ધમાગધી એ આર્ષ-પ્રાકૃત છે. આર્ષ એટલે 'ऋषीणामिदमार्षम्'. એટલે કે-ઋષિઓ સંબધી-ગણધર વગેરે મહાપુરૂષો સંબધી જે આ (વચનો) તે આર્ષ કહેવાય છે.

પ્રાકૃતમાં જિનાગમના વિવેચક ગ્રંથો—જિનાગમ ઉપરની નિર્યુક્તિ ભાષ્ય-અને ચૂર્ણિ વગેરે વિવેચક ગ્રંથો પણ પ્રાકૃતભાષામાં

રચાયેલા છે, જેનું જિનાગમના વિવેચક ગ્રંથોમાં અગ્રસ્થાન છે, એટલુ જ નહિં કિંતુ આગમગ્રંથ જેટલું મહત્વ તેને અપાયેલ છે.

પ્રાકૃતમાં વિવિધ જૈન ગ્રંથો—જૈનોના વિવિધ ગ્રંથોએ પ્રાકૃત ક્ષેત્રમાં અનોખુ સ્થાન મેળવ્યુ છે. જેવા કે–પ્રકરણો, કુલકો, કથાનકો યા ચરિત્રગ્રથો, પ્રકીર્ણકો–જુદા જુદા વિષયના સંગ્રહરૂપ ગ્રંથો, વૈદ્યક, અષ્ટાંગનિમિત્ત, જ્યોતિષ વગેરે.

જૈન દર્શનની શ્રુતસર્વસ્વમયી દ્વાદશાંગીના બીજકરૂપ જે ત્રણ વચનો, શ્રીતીર્થંકર દેવોએ લબ્ધિવન્ત ગણધર ભગવન્તોને સમર્પ્યાં હતાં, અને જેનાથી ગુણવંત ગણધરોએ દ્વાદશાગીની રચના કરી હતી, અને જે 'ત્રિપદી' નામથી જગતમાં ઓળખાય છે, તેની ભાષા પણ પ્રાકૃત જ પસંદ કરવામાં આવી છે જુઓ આ રહી તે ત્રિપદી "**उव्वज्जेइ वा, विगमेइ वा, धुवेइ वा.**"

વધારે શુ કહીએ, પ્રાકૃતભાષામાં ગદ્ય અને પદ્યમય એટલા બધા ગ્રંથો છે કે–જેની સુચિ આપવા જઇએ તો, તેનું એક સ્વતંત્ર વિસ્તૃત પુસ્તક બની જાય, છતાં પણ તેનો આછો ખ્યાલ આવે, તે ખાતર કેટલાંક નામો આપવામા આવે છે. જેવાં કે—

મહાવીરચરિય.	(શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિકૃત,	પદ્ય. ગ્રંથપ્રમાણ–	૧૨૦૦૦)
પઉમચરિય.	(શ્રી વિમલસૂરિકૃત	,, ,,	૧૦૦૦૦)
સમરાઇચ્ચકહા.	(શ્રી હરિભદ્રસૂરિકૃત ગદ્ય.	,,	,,)
સુરસુંદરીચરિય	(શ્રી ધનેશ્વરસાધુકૃત. પદ્ય.	,,	૪૦૦૦)
સુપાસનાહચરિય	(શ્રી લક્ષ્મણગણિકૃત. ,,	,,	૧૦૦૦૦)
કુમારપાલપ્રતિબોધ.	(શ્રી સોમપ્રભાચાર્યકૃત. ગદ્યપ્રાયઃ	,,	૮૮૦૦)

આ ઉપરાંત શ્રી સંઘદાસગણિકૃત ગદ્યમય વિસ્તીર્ણ ગ્રંથ 'વસુદેવહિંડી', કુમારપાલચરિત્ત, સિરિસિરિવાલકહા' ઈત્યાદિ ઉપલબ્ધ અનેક જૈન પ્રાકૃત ગ્રંથો પ્રાકૃતભાષાની મહત્તા પ્રદર્શિત કરી રહ્યા છે.

જૈનેતર કાવ્યગ્રંથોમાં પ્રાકૃતનું સ્થાન—કવિવત્સલહાલ

કૃતા-ગાથાસપ્તશતી, પ્રવરસેનકૃત-સેતુબંધ (રાવણવહો), વાક્‌પતિરાજ-કૃત-ગઉડવહો તથા મહુમહવિજય, રાજશેખરકૃત-કર્પૂરમંજરીસટ્ટક, આનન્દવર્ધનકૃતા-વિષમબાણલીલા, ભૂષણભટ્ટપુત્રકૃતા લીલાવતીકથા... વગેરે જૈનેતર વિદ્વાનોના અનેક કાવ્યો પ્રાકૃતમાં અસ્તિત્વ ધરાવે છે.

પ્રાકૃતભાષાના વ્યાકરણ ગ્રંથો--

જૈન	અજૈન
ચંડકૃત-પ્રાકૃતલક્ષણ.	પાણિનિકૃત-પ્રાકૃતલક્ષણ*
ત્રિવિક્રમદેવકૃત-પ્રાકૃતાનુશાસન.	વરરુચિકૃત-પ્રાકૃત-પ્રકાશ
શ્રીહેમચન્દ્રસૂરિકૃત-પ્રાકૃતવ્યાકરણ (આ વ્યાકરણ, ગુર્જરેશ્વર સિદ્ધરાજ જયસિંહની વિનંતિથી કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીહેમચન્દ્રસૂરિ મહારાજે રચેલા 'સિદ્ધહેમશબ્દાનુશાસન' નામના વ્યાકરણના આઠમા અધ્યાય તરીકે રચાયેલ છે. જેમાં પ્રાકૃત આદિ ૭ ભાષાનું વિજ્ઞાન કરાવ્યું છે)	હૃષિકેશકૃત-પ્રાકૃતવ્યાકરણ
	માર્કંડેયકૃત-પ્રાકૃતસર્વસ્વ
	ક્રમદીશ્વરકૃત-સંક્ષિપ્તસાર પ્રાકૃત-વ્યાકરણ.
	લક્ષ્મીધરકૃત-ષડ્‌ભાષાચન્દ્રિકા.

વગેરે અનેક જૈન તેમજ અજૈન વ્યાકરણ ગ્રંથો પ્રાકૃતભાષાનું વિજ્ઞાન મેળવવામાટે મોજુદ છે.

પ્રાકૃતકોશો—જાતે બ્રાહ્મણ છતાં સમજણપૂર્વક જૈનધર્મ સ્વીકારનાર પરમાર્હત મહાકવિ ધનપાલવિરચિત 'પાઇઅલચ્છી નામમાલા' તથા કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યકૃત 'દેશી નામમાલા' વગેરે પ્રાકૃતશબ્દોનો સુંદરબોધ આપવા માટે પ્રાકૃતકોષો પણ અસ્તિત્વ ધરાવે છે.

* યદ્યપિ પાણિનિકૃત 'પ્રાકૃતલક્ષણ' હજુ સુધી આપણને ઉપલબ્ધ થયું નથી, છતાં પણ શ્રી મલયગિરિ મહારાજ, શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિ મહારાજ તથા કેદારભટ્ટ વગેરેના ઉલ્લેખો દ્વારા, તેનું એક સમયનું અસ્તિત્વ મનાય છે.

પ્રાકૃતછંદોના ગ્રંથો—ગાથાલક્ષણ, નંદિતાઢ્ય, સ્વયંભૂછંદ, પ્રાકૃતપિંગલ, વિરહાંકકવિકૃત-(પ્રાકૃત) છંદોવિચિતિ-(જે 'કવિસિદ્ધ વિત્તજાઇસમુચ્ચય' એવા નામથી ઓળખાય છે), તથા શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યકૃત છંદોનુશાસન-વગેરે.

ઉપર કરાવેલા દિગ્દર્શન ઉપરથી સમજી શકાશે કે પ્રાકૃત-સાહિત્યની કેટલી બહુલતા છે.

પ્રાકૃતમાંથી અન્યભાષાઓનો જન્મ યા ઇતરભાષારૂપે પ્રાકૃતનો પરિણામ.

જેમ એકજ વર્ષાદનું જલ, સ્થાનભેદથી વિવિધભેદવાળું બને છે તેમ એકજ પ્રાકૃતભાષા સ્થાનભેદથી અને સંસ્કૃત આદિ વિવિધ ભાષાભેદને પામે છે. જુઓ શ્રી નમિસાધુનાં વચનો—

"मेघनिर्मुक्तजलमिवैकस्वरूपं तदेव च देशविशेषात् संस्कारकरणाच्च समासादितविशेषं सत् संस्कृताद्युत्तरविभेदानाप्नोति। अत एव शास्त्रकृता प्राकृतमादौ निर्दिष्टम्, तदनु संस्कृतादीनि। पाणिन्यादिव्याकरणोदितशब्दलक्षणेन संस्करणात् संस्कृतमुच्यते। तथा प्राकृतभाषैव किञ्चिद्विशेषलक्षणान्मागधिका भण्यते। तथा प्राकृतमेव किञ्चिद्विशेषात् पैशाचिकम्। सू(शौ)रसेन्यपि प्राकृतभाषैव। तथा प्राकृतमेवापभ्रंशः॥"

(કવિ રૂદ્રટકૃત કાવ્યાલંકાર પર નમિસાધુકૃત ટિપ્પન પૃ. ૨૧૨)

ભાવાર્થ—એક સ્વરૂપવાળા મેઘનિર્મુક્ત જળની જેમ, તે એક જ પ્રાકૃત, સ્થાન વિશેષ અને સંસ્કાર વિશેષથી વિશેષતા પામી, સંસ્કૃત આદિ ઉત્તર ભેદોને પામે છે. અર્થાત્ તેનું તે જ પ્રાકૃત, સંસ્કૃતાદિ સ્વરૂપ બની જાય છે. આટલા જ કારણથી, એટલે કે પ્રાકૃત એ સર્વનું મૂળ હોવાથી ગ્રંથકાર રૂદ્રટે વ્યાકરણની શરૂઆતમાં પ્રથમ પ્રાકૃત જ બતાવેલ-છે. પાણિનિ વગેરેના વ્યાકરણમાં કહેલ જે

સૂત્રો, તેના સંસ્કાર આપવાથી, તે પ્રાકૃત સંસ્કૃત બની જાય છે. તે રીતે તે જ પ્રાકૃત, વિશેષ વિશેષ સંસ્કારો આપવાથી માગધી પૈશાચિકી સૌરશેની અને અપભ્રંશ થાય છે.

આ બાબતમાં કવિરાજ વાક્પતિરાજ, ગઉડવહો નામના પ્રાકૃત-કાવ્યમાં ખુલ્લે ચોકે ખુલ્લા દિલથી જણાવે છે કે—

**"सयलाओ इमं वाया विसंति पत्तो य णेंति वायाओ।
एन्ति समुद्दं चिय णेन्ति सायराओ च्चिय जलाइं॥"**

ભાવાર્થ—સઘળાં પાણી જેમ સમુદ્રમાં પેસે છે અને સમુદ્ર-માંથી નીકળે છે, તેમ સઘળી વાણી (સકલ ભાષાઓ), પ્રાકૃતમા પેસે છે અને પ્રાકૃતમાંથી નીકળે છે,

"यद् योनिः किल संस्कृतस्य" આ વચનો ઉચ્ચારી, કવિ રાજશેખર પણ જણાવે છે કે—હુ ખાત્રીપૂર્વક કહું છુ કે પ્રાકૃત એ સંસ્કૃતનુ ઉત્પત્તિ સ્થાન છે.

કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રસૂરિ મહારાજ જેવા પણ સ્વોપજ્ઞ કાવ્યાનુશાસનમાં જૈની વાણીની સ્તુતિ કરતાં જણાવે છે કે—

"सर्वभाषापरिणतां जैनीं वाचमुपास्महे" એટલે કે—સકલ-ભાષાઓમાં પરિણામ પામનારી જૈની વાણી (કે જે અર્ધ માગધી હોય છે અને આર્ષપ્રાકૃત કહેવાય છે તે)ની અમો ઉપાસના કરીએ છીએ.

ઉપર્યુક્ત પ્રમાણોથી સિદ્ધ થાય છે કે—પ્રાકૃતભાષા એ સર્વ ભાષાઓનું મૂળ છે તથા તેજ પ્રાકૃત, સંસ્કાર વિશેષ પામવાથી સંસ્કૃત વગેરે અન્ય ભાષાઓ રૂપે પરિણમે છે.

પ્રાકૃતનિધાનમાં રહેલી અપૂર્વ ઝવેરાતો.

અકૃત્રિમતા—સ્વાદુતા—અકૃત્રિમસ્વાદુતા—સરલતા—કોમલતા—લલિતતા—મહિલામનોવલ્લભતા—રાજપ્રિયતા—સૂક્તિસાગરતા—લાટપ્રિયતા —

—મનોહરતા પ્રમુખ અપૂર્વ ઝવેરાતોનો ખજાનો કોઇ પણ હોય તો પ્રાકૃત ભાષા છે.

અકૃત્રિમતા=વ્યાકરણ વગેરેના સંસ્કારથી નિરપેક્ષ સ્વભાવસિદ્ધતા.

સ્વાદુતા=શ્રોતૃવર્ગના કર્ણયુગલમાં મધુરરસોત્પાદકતા

અકૃત્રિમસ્વાદુતા=પ્રકૃતિસિદ્ધ મધુરતા યા નૈસર્ગિક મધુર-રસપોષકતા.

આ વિષયને પુરવાર કરતાં આપ્તસુભાષિતો—

" अकृत्रिमस्वादुपदां, परमार्थाभिधायिनीम् ।
सर्वभाषापरिणतां, जैनीं वाचमुपास्महे ॥१॥"

ભાવાર્થ:—કલિકાલ સર્વજ્ઞ શ્રીહેમચંદ્રસૂરિ મહારાજ, સ્વોપજ્ઞ કાવ્યાનુશાસનમાં શ્રી જિનવાણીની સ્તુતિ કરતાં બોલ્યા છે કે— અકૃત્રિમ=કૃત્રિમતાને નહિ પામેલ, સ્વાભાવિક, પદે પદે મધુરતાને ધારણ કરનારી, પરમ અર્થને પ્રતિપાદન કરનારી અને સકલ ભાષાઓમાં પરિણામ પામેલી, એવી જૈની વાણીની અમે ઉપાસના કરીએ છીએ.

યાયાવરીય કવિ રાજશેખર બાલરામાયણમાં પ્રાકૃતને પ્રકૃતિ મધુર તરીકે વર્ણવે છે—"गिरः श्रव्या दिव्या प्रकृतिमधुराः प्राकृत-धुरः" સાંભળવા લાયક દિવ્ય અને પ્રકૃતિમધુર, એવી પ્રાકૃત આદિ વાણી છે.

મહારાજા કવિવત્સલહાલ, પ્રાકૃતકાવ્યના માધુર્ય માટે પોતાની ગાથાસપ્તશતીમાં જણાવે છે કે—

" अमयं पाइयकव्वं पढिउं सोउं च जे न जाणन्ति ।
कामस्स तत्ततत्तिं कुणंति ते कह न लज्जंति ॥"

(ગાથા સપ્તશતી. ગા–૨)

ભાવાર્થ:—જેઓ અમૃત જેવા મધુર પ્રાકૃત કાવ્યને ભણતા યા સાંભળતા નથી અને કામતત્ત્વની ચિંતના કર્યા કરે છે, તેઓ લજ્જાને કેમ પામતા નથી?

સરલતા=પ્રાકૃતમાં રહેલ સુબોધતા–સુખગ્રાહ્યતા–આહ્લાદિબોધકારિતા યા સુકરતા, ક્યા માનસને આકર્ષતી નથી?

પ્રાકૃતની આહ્લાદિબોધકારિતા માટે જુઓ વિદ્વદ્વર્ય સિદ્ધર્ષિગણિનાં સુભાષિતો–

"बालानामपि सद्बोधकारिणी कर्णपेशला।
तथापि प्राकृता भाषा, न तेषामपि भासते॥"

(ઉપમિતિભવપ્રપંચકથા પીઠબંધ–શ્લોક ૫૧).

ભાવાર્થ.—બાળજીવોને પણ સુંદર સદ્બોધ કરાવનારી અને કાનને રૂચે તેવી પ્રાકૃત ભાષા છે, છતા પણ દુર્વિદગ્ધોને તે રૂચતી નથી.

હવે પ્રાકૃતની સુબોધતા માટે શ્રી મહેશ્વરસૂરિ મહારાજનાં વચનો જોઈએ—

"सक्कयकव्वसत्थं जेण न याणंति मंदबुद्धिया।
सव्वाणवि सुहबोहं तेणेमं पाइय रइयं॥"

[પંચમી માહાત્મ્ય]

ભાવાર્થઃ–શ્રી મહેશ્વરસૂરિ મહારાજ પચમી માહાત્મ્યની કથાને પ્રાકૃતમાં રચવાનો મુદ્દો જણાવતાં કહે છે કે—મંદ બુદ્ધિવાળા મનુષ્યો સંસ્કૃત કાવ્યના અર્થને જાણી શકતા નથી. અર્થાત્ અલ્પબુદ્ધિ જીવોને સંસ્કૃતમાં રચેલા કાવ્યોના અર્થો લગાડવા ઘણા કઠીણ પડે છે અને પ્રાકૃતકાવ્યમાં તેવું નથી, માટે અલ્પમતિ સ્ત્રી બાલ અને બાલિકાદિ સર્વને પણ સુખેથી બોધ કરી શકે તેવુ–સહેલાઈથી સમજાય તેવું આ પ્રાકૃત રચ્યુ છે.

કોમલતા=પ્રાકૃતકાવ્યમાં રહેલી સુકોમળતા–મૃદુતાં કમલદલનુ ભાન કરાવે તેવી છે. યાયાવરીય કવિરાજશેખર, કર્પૂરમંજરી સટ્ટકમાં પ્રાકૃતરચનાની સુકોમલતાના સબંધમાં જણાવે છે કે—

"परुसो सक्कअबंधो पाउअबंधोवि होइ सुउमारो।
पुरिसाणं महिलाणं जेत्तियमिहंतरं तेत्तियमिमाणं॥"

ભાવાર્થઃ—સંસ્કૃતરચના જ્યારે કઠોર હોય છે, ત્યારે પ્રાકૃતરચના સુકુમાર યાને કોમળ હોય છે કઠોરતા અને સુકુમારતામાં જેટલું અંતર પુરૂષ અને સ્ત્રી વચ્ચેનુ છે, તેટલુ જ અંતર આ બે ભાષાના સબંધમાં પણ સમજવુ.

વજ્જાલગ્ગ નામના પ્રાકૃત સુભાષિત સંગ્રહમાં એક કવિ તો ત્યાં સુધી જણાવે છે કે—

"पाइयकव्वुल्लावे पडिवयण सक्कएण जो देइ।
सो कुसुमसत्थरं पत्थरेण अवुहो विणासेइ ॥१॥"

ભાવાર્થ—પ્રાકૃતકાવ્યના ઉલ્લાપ પ્રસંગે, જે કોઇ સંસ્કૃતથી પ્રત્યુત્તર આપે છે, તે મૂર્ખ ખરેખર કુસુમની કોમળ શય્યાને પત્થરથી છુંદી નાખવા જેવુ કૃત્ય કરે છે.

લલિતતા=પ્રાકૃતમાં રહેલ લાલિત્ય-સૌંદર્ય કયા માનસને રંજિત નથી કરતુ ?

"ललिए महुरक्खरए जुवइयणवल्लहे ससिंगारे।
संते पाइयकव्वे को सक्कइ सक्कयं पढिउं ? ॥"

(વજ્જાલગ્ગ નામનો પ્રાકૃત પદ્યસંગ્રહ)

ભાવાર્થઃ—લલિત, અક્ષરોના માધુર્યવાળું, યુવતિવર્ગને વહાલુ તેમજ શૃંગારવાળું પ્રાકૃતકાવ્ય જ્યાં મોજુદ છે, ત્યાં સંસ્કૃત ભણવાની કોણ ઇચ્છા કરે ?

મહિલામનોવલ્લભતા=પ્રાકૃતમાં સ્ત્રીહૃદયની પ્રેમાળુતા રહેલી છે, જેને અંગે કવિજનોએ 'जुवईयणवल्लह' વિશેષણ વાપરી સ્પષ્ટ કરેલ છે કે-પ્રાય. પ્રાકૃતકાવ્ય સ્ત્રી વર્ગને બહુ પ્રિય હોય છે.

કવિરાજશેખર પણ જણાવે છે કે—

"यद् योनिः किल संस्कृतस्य सुदृशां जिह्वासु यन्मोदते"

એટલે, પ્રાકૃત એ સંસ્કૃતનું ઉત્પત્તિસ્થાન છે, અને સ્ત્રીઓની જિહ્વામાં

આનંદને પામે છે; તથા 'स्त्रीणां तु प्राकृतं प्रायः' એ વચન પણ મહિલા-મનોવલ્લભતા પ્રદર્શિત કરે છે.

રાજપ્રિયતા=સ્વતંત્ર વિચાર શ્રેણીવાળા રાજાઓનો પણ પ્રાકૃત ઉપર અસીમ પ્રેમ હતો. રાજકવિ યાયાવરીય-રાજશેખર, કાવ્ય-મીમાંસામાં પ્રાકૃત તરફની નૃપમાન્યતાને નીચે પ્રમાણે પ્રદર્શિત કરે છે—

"श्रूयते च सूरसेनेषु कुविन्दो नाम राजा, तेन परुष-संयोगाक्षरवर्जमन्तःपुर एवेति समानं पूर्वेण।

[કાવ્યમીમાંસા પૃ. ૫૦]

श्रूयते च कुन्तलेषु सातवाहनो नाम राजा। तेन प्राकृत-भाषात्मकमन्तःपुर एवेति समानं पूर्वेण।

[કાવ્યમીમાંસા પૃ. ૫૦]

ભાવાર્થ—સંભળાય છે કે—સૂરસેનદેશમાં કુવિંદ નામનો રાજા હતો. તેણે પરુષાક્ષરો અને સંયુક્તાક્ષરો શિવાયના અક્ષરોદ્વારા પોતાના અંતેઉરમાં ભાષાનિયમ પ્રવર્તાવ્યો હતો.

વળી સંભળાય છે કે—કુંતલદેશમાં સાતવાહન નામનો રાજા થયો હતો. તેણે પોતાના અંતેઉરમાં પ્રાકૃતભાષાત્મક નિયમ પ્રવર્તાવ્યો હતો

દક્ષિણ મહારાષ્ટ્રના સાર્વભૌમ પ્રતાપી કવિવત્સલ હાલ મહા-રાજાએ, હાર તથા વેણીદંડ વગેરેના વર્ણનવાળી ચાર ગાથાઓને દશ ક્રોડથી અને અન્ય ચાર ગાથાઓને નવ ક્રોડથી, ગાથાસપ્તશતીમાં સંગ્રહીત કરી હતી.

કવિવત્સલ હાલથી બહુમાનને પામેલા શ્રી પાદલિપ્તસૂરિ મહારાજે, રસિક મનોહર તેમજ વિસ્તારવાળી 'તરંગવતી' નામની જે કથા રચી હતી, તે કથા તે જ રાજાના રાજદરબારમાં વિદ્વાનોની મેદની સમક્ષ (વાંચી) સંભળાવી હતી, અને જેની અનેક મહાકવિઓએ મુક્તકંઠે પ્રશંસા પણ કરી હતી.

પ્રવરસેન નિમિત્તે રાજા વિક્રમની આજ્ઞાથી 'સેતુબંધ' નામનું પ્રાકૃત મહાકાવ્ય કાલિદાસે રચ્યું હતું

રાજા મહેંદ્રપાલાદિના રાજગુરૂ કવિ રાજશેખરે 'પ્રાકૃતસટ્ટક' -આદિની રચના કરી હતી, અને રાજા તરફથી સારા સન્માનને પામ્યા હતા.

મહારાજા ભોજદેવના સરસ્વતીકંઠાભરણમાં એવું સૂચન છે કે- **"केऽभुवन् नाढ्यराजस्य राज्ये प्राकृतभाषिणः"** એટલે-આઢ્યરાજના રાજ્યમાં કોણ કોણ પ્રાકૃત બોલનાર ન હતું? અર્થાત્ તેના રાજ્યમાં પ્રાકૃતભાષાના બોલનારા ઘણા માનવો હતા.

મહારાજા યશોવર્મા પાસે સ્વાશ્રિત વાક્પતિરાજ નામનો સામન્ત હતો, જે કવિરાજની ખ્યાતિ પામ્યો હતો, તેણે પોતાના સ્વામીની કીર્તિ રૂપ 'ગૌડવહો' નામનું પ્રાકૃત મહાકાવ્ય રચ્યું હતું.

ઉપર્યુક્ત પ્રમાણો ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજી શકાય તેમ છે કે- પ્રાચીન કાળના રાજા મહારાજાઓનો પ્રાકૃત ભાષા તરફ કેવો પ્રેમ હતો.

સૂક્તિ સાગરતા=પ્રાકૃતભાષા, એ સૂક્તિઓનો અર્થાત્ સુભાષિતોનો મહાસાગર છે આ બાબતમાં પ્રાચીન કવિઓએ પ્રકટ રીતે ઉચ્ચાર્યું છે કે—

"महाराष्ट्राश्रयां भाषां, प्रकृष्टं प्राकृतं विदुः ।
सागरः सूक्ति-रत्नानां, सेतुबन्धादि यन्मयम् ॥

(કવિંદ દંડીકૃત-કાવ્યાદર્શ).

ભાવાર્થ-મહારાષ્ટ્રના આશ્રયને પામેલી ભાષાને, વિદ્વાનો પ્રકૃષ્ટ પ્રાકૃત કહે છે, કે જે સૂક્તિરૂપ-સુભાષિતો રૂપ રત્નોનો સાગર છે અને જે પ્રાકૃતભાષામાં સેતુબંધ વગેરે કાવ્યો પણ રચાયા છે.

લાટપ્રિયતા-લાટદેશના લોકોનો પ્રાકૃતભાષા ઉપર અપૂર્વ પ્રેમ

હતો. જુઓ, આ વિષયને પ્રતિપાદન કરતાં યાયાવરીય કવિરાજશેખરનાં બાલરામાયણસ્થ વચનો–

"यद् योनिः किल संस्कृतस्य सुदृशां, जिह्वासु यन्मोदते।
यत्र श्रोत्रपथावतारिणि कटु-र्भाषाक्षराणां रसः॥
गद्यं चूर्णपदं पदं रतिपते-स्तत् प्राकृतं यद्वच-
स्ताँल्लाटाँल्ललिताङ्गि! पश्य नुदती दृष्टेर्निमेषव्रतम्॥"

[કવિરાજશેખરના બાલ રામાયણમાં (૧,૧૧; પૃ૦ ૪૯)]

ભાવાર્થ–જે (પ્રાકૃત) સંસ્કૃતનું ઉત્પત્તિસ્થાન છે, જે સુંદર નયનવાળી સુંદરીઓની જિહ્વામાં હર્ષ પામે છે, જે શ્રવણગોચર થતાં અન્ય ભાષાના અક્ષરોનો રસ કર્ણકટુ લાગે છે, તેમજ ગદ્ય અને ચૂર્ણપદમય જે પ્રાકૃત રતિપતિનું સ્થાન છે, તેવા પ્રાકૃતને બોલનારા લાટદેશવાસી લોકોને, હે લલિત અંગોવાળી સુંદરી! તું તારા અનિમેષ નયને નિહાળ.

આ બાબતમા પુનઃ તે જ યાયાવરીય કવિરાજશેખર, કાવ્યાદર્શમાં જણાવે છે કે—

"पठन्ति लटभं लाटाः, प्राकृतं संस्कृतद्विषः।
जिह्वया ललितोल्लाप-लब्धसौन्दर्यमुद्रया॥"

ભાવાર્થ–સંસ્કૃતદ્વેષી લાટદેશવાસી લોકો, લલિતઉલ્લાપ કરવામાં "સૌંદર્ય" બિરૂદને પામેલી જીભવડે, સુંદર પ્રાકૃત બોલે છે.

આ ઉપરથી એ સિદ્ધ થાય છે કે, એક સમયે લાટદેશની વિશિષ્ટ ભાષા પ્રાકૃત જ હતી.

મનોહરતા–પ્રાકૃતકાવ્યની મનોહરતા યાને સુંદરતાને અંગે, વરરૂચિના પ્રાકૃતપ્રકાશ પર પદ્યવૃત્તિ રચનાર વિદ્વાન્ જણાવે છે કે—

"अहो तत् प्राकृतं हारि, प्रियावक्त्रेन्दुसुन्दरम्।
सूक्तयो यत्र राजन्ते सुधानिःष्यन्दनिर्भराः॥

ભાવાર્થ:-અહો ! પ્રિયાના મુખરૂપ ચંદ્રના જેવું સુંદર તે પ્રાકૃત મનોહર છે એટલું જ નહિ કિંતુ તેમાં અમૃત જેવી રસભરપુર સૂક્તિઓ શોભી રહી છે.

દિગ્દર્શનરૂપે ઉપર દર્શાવેલ ઝવેરાતો ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજાય છે કે-પ્રાકૃત એ અપૂર્વ દિવ્ય ઝવેરાતોની અનોખી ખાણ છે.

પ્રાકૃતની મહત્તાનો ઉપસંહાર

ઉપર્યુક્ત પ્રમાણો ઉપરથી, સુજ્ઞ વાચક મહાશય સમજી શક્યા હશે કે-સકલજનવલ્લભ, અકૃત્રિમ, પ્રકૃતિવત્સલ, સ્વાદુ તેમજ આ-બાલગોપાલ સુબોધકારિણી ભાષા કોઈ પણ હોય તો, પ્રાકૃતભાષા જ છે.

યદ્યપિ આપણા પરમપવિત્ર આર્યાવર્તની પ્રાચીનમા પ્રાચીન, બે ભાષાઓ છે. એક પ્રાકૃત અને બીજી સંસ્કૃત. આ બે ભાષાઓ ભારતવર્ષનુ નિર્મળ નયનયુગળ છે બન્નેનો સાહિત્યક્ષેત્રમાં બહોળો ફાળો છે, છતાં પણ પ્રાચ્ય આર્યસંસ્કૃતિ સમજવા માટે જેટલી જરૂરત સંસ્કૃતની છે, તેટલીજ બલ્કે તેથી અધિક આવશ્યકતા, પ્રાચીન આર્યપ્રકૃતિ સમજવા માટે પ્રાકૃતની છે.

બાળક હોય કે બાળિકા હોય, સ્ત્રી હોય કે પુરૂષ હોય, રાજા હોય કે રંક હોય, મૂર્ખ હોય કે પંડિત હોય, તમામ આલમને માનીતી વિશ્વવત્સલ, તેમજ વિશાળ સમુદાય ઉપર ઉપકાર કરનારી ભાષા કોઈ પણ હોય, તો તે પ્રાકૃતભાષા છે.

પ્રાકૃત (ભાષા)ની વિશિષ્ટતાઓ તથા ઉપયોગિતાનું દિગ્દર્શન કરી આવ્યા. હવે, આપણે પ્રસ્તુત "પ્રાકૃતવિજ્ઞાન પાઠમાળા"ની આવશ્યકતા તથા ઉપયોગિતા વગેરે વિચારીએ—

પ્રસ્તુત ગ્રંથની આવશ્યકતા

સમય પરિવર્તનશીલ હોવાથી, વચલા અમુક ગાળામાં, પ્રાકૃતભાષાનાં સાધનોની છિન્નભિન્ન દશાને અંગે, અર્થાત્ તથા પ્રકારની

સાધન-સામગ્રીના અભાવને લઇને, પ્રાકૃત (ભાષા)નું પઠન પાઠન બહુ મંદ પડી ગયું હતુ; અને સંસ્કૃત (ભાષા) ગાટેની સાધન સામગ્રીઓના સદ્ભાવે સંસ્કૃતના પઠનપાઠને વિશ્વપર સારૂં સામ્રાજ્ય જમાવ્યુ હતુ.

પરંતુ હમણાં હમણાં સાધુવર્ગમાં તો શું ? કિંતુ હાઇસ્કુલોમાં કોલેજોમાં સેકંડ લેંગ્વેજ (અપરભાષા) તરીકે પ્રાકૃતનુ પઠનપાઠન સારા પ્રમાણમાં ચાલુ થયું છે, જેથી ગૃહસ્થવર્ગમાં પણ પ્રાકૃતનો સારો પ્રચાર થઈ રહ્યો છે, એ કાંઈ ઓછા આનંદની વાત નથી. હવે આ પ્રચારને અધિકાધિક વધારવાની ખાતર, તેમજ વિદ્યાર્થી વર્ગને સરળતાથી બોધ થઈ શકે તેવી માર્ગોપદેશિકારૂપ અભિનવ પદ્ધતિથી એકાદ પુસ્તિકાની આવશ્યકતા તો હતીજ, તેમાં પરમપૂજ્ય પૂજ્યપાદ પરમોપકારી સમયજ્ઞ શ્રીમદ્ ગુરૂરાજ (વિજયવિજ્ઞાનસૂરીશ્વરજી મહારાજ)શ્રીની પ્રેરણા થવાથી મેં તે કાર્ય હાથ ધર્યું અને તેઓશ્રીની અસીમ કૃપા-પ્રસાદરૂપ આ "પ્રાકૃત વિજ્ઞાન પાઠમાલા" તૈયાર થઇ તે માટે તેઓશ્રીનો સદા ઋણી છુ. હવે આ "પ્રાકૃત વિજ્ઞાન-પાઠમાળા" દ્વારા ભવ્ય આત્માઓ, પ્રાકૃત વિજ્ઞાનના અધિકાધિક પ્રેમાળુ બની, પ્રાકૃત ભાષાનો સરળતાથી બોધ પામી, તેનો બહોળો પ્રચાર કરે, કે જેથી મારો આ પ્રયાસ સફળ થાય એટલું ઇચ્છી, આ પ્રાસંગિક વક્તવ્ય સમાપ્ત કરૂ છું.

ઇત્યલં પ્રસંગેન ॥ શુભં ભવતુ ॥

લે—પન્ન્યાસ કસ્તૂરવિજયગણિ

'વિષય સ્ફોટ'

૧ આ પાઠમાલાની અંદર પ્રાકૃત–ધાતુઓ પ્રાકૃત-શબ્દો પ્રત્યયો અને તેનાં વિસ્તૃત રૂપો તેમજ ધાતુઓ અને શબ્દોની સાથે તેનાં સંસ્કૃતપર્યાયો પણ આપેલા છે.

૨ આર્ષ–પ્રાકૃતનો પણ અભ્યાસ થઇ શકે તેને માટે પ્રસંગે પ્રસંગે આર્ષ પ્રત્યયો અને રૂપો પણ મુકેલા છે.

૩ સંસ્કૃતના અભ્યાસીઓને સંસ્કૃતદ્વારા પ્રાકૃતનુ જ્ઞાન થઇ શકે તેટલા માટે વર્ણ વિકારના મુખ્ય નિયમો ટીપ્પણમા લીધેલા છે, તેમજ છેવટે સંધિ આદિના ક્રમપૂર્વક સર્વનિયમો આપવામાં આવેલા છે.

૪ કૃદંતોનો પાઠ અલગ કરવામા આવ્યો છે, અને તેમા આર્ષકૃદંતો પણ સાથે સૂચવેલાં છે.

૫ પ્રેરકભેદનાં રૂપો વિસ્તારથી દેખાડવામાં આવ્યાં છે.

૬ સમાસ, સર્વનામ, તથા સંખ્યાવાચક શબ્દોના અલગ અલગ પાઠો કરવામાં આવેલા- છે

૭ પ્રાકૃતવાક્યો પણ વિદ્યાર્થીઓની અનુકૂલતા ધ્યાનમાં રાખી, ઘણાખરા પ્રાકૃત સાહિત્યમાંથી જ લીધેલા છે.

૮ પાછળ શબ્દકોષ અવ્યયકોપ અને ધાતુકોષ પણ અલગ અલગ આપવામાં આવેલો છે.

૯ પ્રાકૃત ગદ્યપદ્યમાલામાં સૂત્રો અને પ્રાકૃતચરિત્રમાંથી સરલ ગદ્યપદ્ય લઇને મુકવામાં આવેલ છે તથા પાછળ કઠિણ શબ્દોનો અર્થ સંસ્કૃત પર્યાય સહિત મુકવામા આવેલો છે.

श्री याकिनीमहत्तराधर्मसूनु–श्रीहरिभद्रसूरिविरचित–

श्रीशास्वतजिनस्तवः ।

नमिऊणं सव्वजिणे, सिद्धे सूरी तहा उवज्झाए ।
साहूणं जुगपवरे, वुच्छं जिणकित्तणं तत्तो ॥१॥

चुलसीलक्खसहस्सा, सगनवइ तिवीस उड्ढलोगम्मि ।
कोडी य सत्त लक्खा, बावत्तरि भवणवासीसु ॥२॥

मेरुसु असिय जिणाला, वक्खारेसु असिय दस कुरूसु ।
वीसं गयदंतेसुं, जयंति तीसं कुलगिरीसु ॥३॥

वेयड्ढेसु य सत्तरि–सयं च नंदीसरम्मि बावन्ना ।
इसुयार–माणुसुत्तर–कुंडल–रुयगेसु चउ चउरो ॥४॥

एवं सव्वग्गेण, चउसय अडवन्न तिरियलोगम्मि ।
विंतर जोइसमज्झे, जिणाण भवणा असंखिज्जा ॥५॥

अन्नाइं कित्तिमाइं, नग–नगर–पुरेसु गाम–गामेसु ।
विहिणा जिणभवणाइं, भत्तीए वंदिमो ताइं ॥६॥

इय जिणहराण नियरं, संखेवेणं मए समक्खायं ।
भावेण भणिज्जंतं, भवविरहं कुणइ भव्वाणं ॥७॥

અનુક્રમણિકા

		વિષય	પૃષ્ઠ
૧		વર્ણવિજ્ઞાન.	૧
૨	પાઠ ૧	વર્તમાનકાલ પ્રથમપુરૂષના પ્રત્યયો	૨
	„ ૨	„ બીજા „	૫
	„ ૩	„ ત્રીજા „	૮
	„ ૪	ઉપયોગી સર્વનામ અને સંખ્યાવાચકના રૂપો.	૧૦
	„ ૫	સ્વરાંત ધાતુઓના રૂપો	૧૫
	„ ૬	ज-ज्जाना રૂપાખ્યાનો તથા ઉપસર્ગ. ...	૧૮
	„ ૭	अ કારાન્ત પુલ્લિંગ તથા નપુંસકલિંગ નામો. પઢમા બીયા વિભક્તિઓ.	૨૮
	„ ૮	तइआ-चउत्थी „	૩૫
	„ ૯	पंचमी-छट्ठी „	૪૩
	„ ૧૦	सत्तमी અને संबोहण તેમજ સંપૂર્ણ રૂપો.	૫૧
	„ ૧૧	इ કારાંત અને उ કારાંત પુલ્લિંગ તથા નપુંસક નામો પઢમા-બીયા અને तइआ વિભક્તિઓ.	૬૧
	„ ૧૨	चउत्थी-पंचमी અને छट्ठी વિભક્તિઓ. ...	૬૭
	„ ૧૩	सत्तमी અને संबोहण.	૭૩
	„ ૧૪	ભૂતકાલ.	૭૯
	„ ૧૫	અજ્ઞાર્થ અને વિધ્યર્થ.	૮૬
	„ ૧૬	आकारांत અને હ્રસ્વ તથા દીર્ઘ इ-ईकारांत उ-ऊकारांत સ્ત્રીલિંગ નામો.	૯૫
	„ ૧૭	ભવિષ્યકાળ.	૧૦૯
	„ ૧૮	„ અને ક્રિયાતિપત્ત્યર્થ તેમજ ऋ કારાંત પુલ્લિંગ તથા સ્ત્રીલિંગ નામો.	૧૧૯
	૧૯	કર્મણિરૂપ અને ભાવેરૂપ.	૧૩૪

„ ૨૦ કૃદંત. ૧૪૭
„ ૨૧ વ્યંજનાન્ત નામ અને તદ્ધિત પ્રત્યયો તથા શબ્દો. ૧૬૧
„ ૨૨ પ્રેરકભેદ. ૧૮૧
„ ૨૩ સમાસ. ૨૦૭
„ ૨૪ સર્વનામના રૂપો. ૨૨૧
„ ૨૫ સંખ્યાવાચક શબ્દો ૨૩૯
શબ્દકોષ ૨૫૯
અવ્યયકોષ ૨૮૮
ધાતુકોષ ૨૯૨
ગુજરાતી પ્રાકૃત શબ્દકોષ ૩૦૫

પ્રાકૃતગદ્યપદ્યમાલાની અનુક્રમણિકા

	विषय	पृष्ठ
१	पचनमुक्कारमहामंतो-चत्तारिमंगल चत्तारि लोगुत्तमा-चत्तारि सरणं	१
२	सीयावण्णग	२
३	इंदियविसयभावणा	३
४	निम्ममो भिक्खू चरे	४
५	पुक्खरिणीवण्णण	४
६	नमिपव्वज्जा	५
७	वयछक्कं	९
८	रावणस्स पच्छायावो	१०
९	दयावीरमेहनरिंदो	१२
१०	महेसरदत्तकहा	१४
११	गामेयगोदाहरण	१६
१२	सिसुवालकहा	१८
१३	कमलामेला	१९
१४	वुड्ढा तरुणा य मंतिणो	२२
१५	विणओ सव्वगुणाणं मूल	२३
१६	कुमारवालभूवालस्स जीवहिंसाइचाओ	२४
१७	पाइअसुभासिअ-पज्जाणि	२६
	પ્રાકૃતગદ્યપદ્યમાલામાં આવેલા કઠિન શબ્દોના અર્થ	૩૫
	પ્રાકૃતનિયમમાલા	૪૪

———.०:———

प्राकृत विज्ञान पाठमाला।

वर्ण विज्ञान.

*સ્વર.

હ્રસ્વ—अ, इ, उ,

દીર્ઘ—आ, ई, ऊ, ए, ओ, ं અનુસ્વાર.

÷વ્યંજન.

						સ્થાન
क वर्ग	क्	ख्	ग्	घ्	ङ्	કંઠ

---

* ૧ પ્રાકૃતમાં 'ऋ' સ્વરનો વિકાર 'अ' થાય તેમજ કોઇ સ્થાને 'इ-उ' અને 'रि' પણ થાય છે. જેમકે-घय (घृतम्) मओ (मृग) किवा (कृण) पुट्ठो (स्पृष्ट) रिद्धी (ऋद्धि.)

२ 'लृ' સ્વરનો વિકાર 'इलि' થાય છે. किलिन्नं (क्लृन्नम्) किलित्तं (क्लृप्तम्)

३ 'ऐ' અને 'औ' નો વિકાર અનુક્રમે 'ए' અને 'ओ' થાય છે, તેમજ કોઇ સ્થાને 'अइ' અને 'अउ' પણ થાય છે. सेन्नं-सइन्नं (सैन्यम्) तेलुक्क (त्रैलोक्यम्) कोमुई-पउरो (कौमुदी-पौर) कैयवं-ऐ-कौरवा (कैतवम्-अयि-कौरवा.) એવા કેટલાએક શબ્દોમાં ऐ-औ નો પ્રયોગ પણ આવે છે.

४ વિસર્ગનો પ્રયોગ થતો નથી પણ 'अ' ની પછી વિસર્ગ હોય તો अ સહિત વિસર્ગનો 'ओ' થાય છે.
सव्वओ (सर्वतः) पुरओ (पुरत) जओ (यत.)

÷ १ 'ङ्-ञ्' આ બે વ્યંજનો સ્વતન્ત્ર પ્રાકૃતમાં આવતા નથી, પણ

च	વર્ગ	च्	छ्	ज्	झ्	ञ्	તાલવ્ય.
ट	,,	ट्	ठ्	ड्	ढ्	ण्	મૂર્ધન્ય.
त	,,	त्	थ्	द्	ध्	न्	દંત્ય.
प	,,	प्	फ्	ब्	भ्	म्	ઓષ્ઠય.
અર્ધસ્વર				य्			તાલવ્ય
				र्			મૂર્ધન્ય.
				ल्			દંત્ય
				व्			દંતૌષ્ઠય
ઉષ્માક્ષર			स				દંત્ય.
			ह				કંઠય.

સ્વવર્ગની સાથે સંયુક્ત આવે છે. सङ्खो (शङ्ख) लञ्छण (लाञ्छनम्)

૨ 'श' અને 'ष' નો स થાય છે. विसेसो (विशेष.) सद्दो (शब्द)

૩ સ્વરરહિત કેવળ વ્યંજનનો પ્રયોગ થતો નથી. राय (राजन्) सरिया (सरित्) तमो (तमस्)

૪ પ્રાકૃતમાં વિજાતીય સંયુક્ત વ્યંજનો આવતા નથી પણ નિયમાનુસાર એમાંથી એકનો લોપ થઇ સ્વજાતીય સંયુક્ત વ્યજન થાય છે. पक्क (पक्व) अच्चण (अर्चन) इट्ठ (इष्ट) अर्णव (अण्णव) सुत्त (सूत्र–सुत्त) सप्प (सर्प) कव्व (काव्य) વગેરે.

અપવાદ—म्ह–ण्ह–ल्ह–य्ह–द्र આ સંયુક્ત વ્યંજનનો પ્રયોગ પ્રાકૃતમાં દેખાય છે. गिम्ह (ग्रीष्म) पण्ह (प्रश्न) पल्हाओ (प्रह्लाद.) गुय्ह (गुह्य) चंद–चंद्र (चन्द्र) વગેરે.

પ્રાકૃતમાં સંયુક્ત વ્યંજનના ફેરફારો નીચે પ્રમાણે થાય છે.

क्त=क्क-मुक्त=मुक्क
क्य=क्क-वाक्य=वक्क
क्र=क्क-चक्र-चक्क
क्ल=क्क-विक्लव=विक्कव
क्व=क्क-पक्व=पक्क
त्क=क्क-उत्कण्ठा=उक्कठा
र्क=क्क-अर्क=अक्क
ल्क=क्क-उल्का=उक्का
ख=क्ख-दुःख=दुक्ख
क्ष=क्ख-लक्षण=लक्खण
ख्य=क्ख-व्याख्यान=वक्खाण
क्ष्य=क्ख-लक्ष्य=लक्ख
त्क्ष=क्ख-उत्क्षिप्त=उक्खित्त
त्ख=क्ख-उत्खात=उक्खाय
ष्क=क्ख-निष्क्रमण=निक्खमण
स्क=क्ख-प्रस्कन्दन=पक्खदण
स्ख=क्ख-प्रस्खलित=पक्खलिअ
ग्न=ग्ग-नग्न=नग्ग
ग्म=ग्ग-युग्म=जुग्ग
ग्य=ग्ग-योग्य=जोग्ग
ग्र=ग्ग-अग्र=अग्ग
ड्ग=ग्ग-खड्ग=खग्ग
द्ग=ग्ग-मुद्ग=मुग्ग
र्ग=ग्ग-वर्ग=वग्ग
ल्ग=ग्ग-वल्गा=वग्ग
घ्न=ग्घ-विघ्न=विग्घ
घ्र=ग्घ-व्याघ्र=वग्घ
द्घ=ग्घ-उद्घाटित=उग्घाडिअ
र्घ=ग्घ-अर्घ=अग्घ
च्य=च्च-अच्युत=अच्चुअ
त्य=च्च-सत्य-सच्च
त्व=च्च-ज्ञात्वा=णच्चा
थ्य=च्च-तथ्य=तच्च
र्च=च्च-अर्चना=अच्चणा
क्ष=च्छ-दक्ष=दच्छ
क्ष्म=च्छ-लक्ष्मी=लच्छी
छ्र=च्छ-कृच्छ्र=किच्छ
त्स=च्छ-वत्स=वच्छ
त्स्य=च्छ-मत्स्य=मच्छ
थ्य=च्छ-मिथ्या=मिच्छा
प्स=च्छ-लिप्सा=लिच्छा
र्छ=च्छ-मूर्च्छा=मुच्छा
श्च=च्छ-पश्चात्=पच्छा
स्त=च्छ-विस्तीर्ण=विच्छिन्न
ज्य=ज्ज-आज्य=अज्ज
इज्या=इज्जा
ज्र=ज्ज-वज्र=वज्ज
ज्व=ज्ज-प्रज्वलन=पज्जलण

ज्ञ=ज्ज–सर्वज्ञ=सव्वज्ज
द्य=ज्ज–अद्य=अज्ज
ब्ज=ज्ज–अब्ज=अज्ज
य्य=ज्ज–शय्या=सज्जा
र्य=ज्ज–आर्या=अज्जा
र्ज=ज्ज–वर्जन=वज्जण
र्ज्य=ज्ज–वर्ज्य=वज्ज
ध्य=ज्झ–मध्य=मज्झ
ध्व=ज्झ–बुद्ध्वा=बुज्झा
ह्य=ज्झ–बाह्य=वज्झ
त्त=ट्ट–पत्तन=पट्टण
र्त=ट्ट–नर्तकी=नट्टई
ष्ट=ट्ठ–कष्ट=कट्ठ
ष्ठ=ट्ठ–निष्ठुर=निट्ठुर
र्थ=ट्ठ–अर्थ=अट्ठ
र्त=ड्ड–गर्ता=गड्डा
र्द=ड्ड–विच्छर्द=विच्छड्ड
ढ्य=ड्ढ–आढ्य=अड्ढ
द्ध=ड्ढ–ऋद्धि=रिड्ढि
र्ध=ड्ढ–वर्धमान=वड्ढमाण
ज्ञ=ण्ण–प्राज्ञ=पण्ण
ण्य=ण्ण–पुण्य=पुण्ण
ण्व=ण्ण–कण्व=कण्ण
न्य=ण्ण–अन्य=अण्ण
न्व=ण्ण–अन्वर्थ=अण्णत्थ
म्न=ण्ण–प्रद्युम्न=पज्जुण्ण
र्ण=ण्ण–वर्ण=वण्ण
क्ष्ण=ण्ह–तीक्ष्ण=तिण्ह
श्न=ण्ह–प्रश्न=पण्ह
ष्ण=ण्ह–उष्ण=उण्ह
स्न=ण्ह–स्नाति=ण्हाइ
ह्ण=ण्ह–पूर्वाह्ण=पुव्वण्ह
ह्न=ण्ह–मध्याह्न=मज्झण्ह
क्त=त्त–भुक्त=भुत्त
त्न=त्त–यत्न=जत्त
त्म=त्त–आत्मा=अत्ता
त्र=त्त–पात्र=पत्त
त्व=त्त–सत्त्व=सत्त
प्त=त्त–प्राप्त=पत्त
र्त=त्त–वार्ता=वत्ता
क्थ=त्थ–सिक्थ=सित्थ
त्र=त्थ–यत्र=जत्थ
र्थ=त्थ–अर्थ=अत्थ
स्त=त्थ–हस्त=हत्थ
स्थ=त्थ–प्रस्थ=पत्थ
द्र=द्द–रुद्र=रुद्द
द्व=द्द–प्रद्वेष=पद्देस
ब्द=द्द–अब्द=अद्द
र्द=द्द–मर्दन=मद्दण
ग्ध=द्ध–दग्ध=दद्ध
ध्व=द्ध–अध्वन्=अद्ध
ब्ध=द्ध–अब्धि=अद्धि
र्ध=द्ध–वर्धमान–वद्धमाण
क्म=प्प–रुक्मिणी=रुप्पिणी

त्प=प्प-उत्पल=उप्पल
त्म=प्प-आत्मन्=अप्प
प्य=प्प-प्राप्य=पप्प
प्र=प्प-वप्र=वप्प
प्ल=प्प-विप्लव=विप्पव
र्प=प्प-अर्पण=अप्पण
ल्प=प्प-अल्प=अप्प
त्फ=प्फ-उत्फुल्ल=उप्फुल्ल
ष्प=प्फ-पुष्प=पुप्फ
ष्फ=प्फ-निष्फल=निप्फल
स्प=प्फ-प्रस्पन्दन=पप्फंदण
स्फ=प्फ-प्रस्फोटित=पप्फोडिअ
द्‌व=व्व-उद्‌वद्ध=उव्वद्ध
र्व=व्व-निर्वल-निव्वल
,, ,, अर्बुद=अव्वुअ
ब्र=व्व-अब्रह्म=अव्वभ
ग्भ=ब्भ-प्राग्भार=पब्भार
द्भ=ब्भ-सद्भाव=सब्भाव
भ्य=ब्भ-अभ्यास=अब्भास
भ्र=ब्भ-अभ्र=अब्भ
र्भ=ब्भ-गर्भ=गब्भ
ह्व=ब्भ-जिह्वा=जिब्भा
न्म=म्म-जन्मन्=जम्म
म्य=म्म-वाम्य=वम्म
र्म=म्म-कर्मन्=कम्म
ल्म=म्म-गुल्म=गुम्म
द्म=म्म-पद्म=पोम्म
क्ष्म=म्ह-पक्ष्मन=पम्ह
ष्म=म्ह-ग्रीष्म=गिम्ह
स्म=म्ह-विस्मय=विम्हय
ह्म=म्ह-ब्राह्मण=बम्हण
ह्य=म्ह-गुह्य=गुम्ह
र्य=ल्ल-पर्यस्त=पल्लत्थ
र्ल=ल्ल-निर्लज्ज=निल्लज्ज
ल्य=ल्ल-कल्याण=कल्लाण
ल्व=ल्ल-पल्वल=पल्लल
ह्ल=ल्ह-पह्लाद=पल्हाअ
द्व=व्व-उद्वर्तन=उव्वट्टण
र्व=व्व-ऊर्वी=उव्वी
व्य=व्व-काव्य=कव्व
व्र=व्व-प्रव्रज्या=पव्वज्जा
र्ष=स्स-ईर्षा=इस्सा
श्म=स्स-रश्मि=रस्सि
श्य=स्स-पश्यति=पस्सइ
,, ,, लेश्या=लेस्सा
श्र=स्स-विश्राम=विस्साम
श्व=स्स-ईश्वर=इस्सर
ष्य=स्स-शुष्यति=सुस्सइ
ष्व=स्स-उष्वास=इस्सास
स्य=स्स-कस्य=कस्स
स्र=स्स-सहस्र=सहस्स
स्व=स्स-तेजस्विन्=तेअस्सि

શબ્દની અંદર સ્વરની પછી અસંયુક્ત વ્યંજનોના સામાન્ય ફેરફારો પ્રાયઃ નીચે પ્રમાણે થાય છે.

सं. प्रा.

क=लुक्*-लोक=लोअ
क=ग-लोक=लोग
क=य-कनक=कणय
ख=ह-मुख=मुह
ग=लुक्-योग=जोअ
ग=य-नगर=नयर
घ=ह-मेघ=मेह
च=लुक्-शची=सई
ज=लुक्-राजीव=राईव
ज=य-रजत=रयय
ट=ड-नट=नड
ठ=ढ-मठ=मढ
ड=ल-क्रीडति=कीलइ
त=लुक्-पति=पइ
त=य-पात=पाय
थ=ह-कथा=कहा
द=लुक्-विदेश=विएस
द=य-गदा=गया
ध=ह-साधु=साहु

सं. प्रा.

न=ण-धन=धण
આદિમાં न નો ण વિકલ્પે થાય.
नर=नर }
णर }
प=लुक्-रिपु=रिउ
व-पाप=पाव
फ=भ-सफल=सभल
फ=ह-सफल=सहल
ब=व-सबल=सवल
भ=ह-सभा=सहा
य=लुक् वियोग=विओग
આદિમાં य નો ज થાય.
य=ज-यम=जम
याति=जाइ
કોઈ ઠેકાણે र નો ल.
र=ल-दरिद्र=दलिद्द
व=लुक्-कवि=कइ
व=य-लावण्य=लायण्ण
श } =स-शेष=सेस
ष } शब्द=सद्द

* આ શબ્દનો અર્થ લોપ થાય છે.

સૂચના.

૧ આ 'પ્રાકૃત વિજ્ઞાન પાઠમાલા'માં આપેલા ધાતુઓનાં તથા શબ્દોના રૂપાખ્યાનો તથા તેના નિયમો કલિકાલ સર્વજ્ઞ ભગવાન્ શ્રીહેમચન્દ્રાચાર્ય વિરચિત પ્રાકૃત (સિદ્ધહેમ વ્યાકરણના અષ્ટમ અધ્યાયરૂપ) વ્યાકરણના અનુસારે જાણવાં.

૨ સંસ્કૃતમાં જે દશ ગણો તેમાં પરસ્મૈપદી-આત્મનેપદી અને ઉભયપદી ધાતુઓ તેના જુદા જુદા પ્રત્યયો આવે છે તેમ પ્રાકૃતમા નથી

૩ પ્રાકૃતમાં ૧ વર્તમાનકાળ, ૨ ભૂતકાળ, (હ્યસ્તન-પરોક્ષ અદ્યતન ભૂતના સ્થાને) ૩ આજ્ઞાર્થ-વિધ્યર્થ અને ૪ ભવિષ્યકાળ (શ્વસ્તન ભવિષ્ય અને સામાન્ય ભવિષ્યના સ્થાને) તેમજ ૫ ક્રિયાતિપત્ત્યર્થ એટલા કાળો વપરાય છે.

૪ પ્રાકૃતમાં દ્વિવચનને બદલે બહુવચન વપરાય છે. જ્યારે તેનો પ્રયોગ કરવામાં આવે છે ત્યારે દ્વિત્વ અર્થ જણાવવાને માટે બહુવચનાંત નામની સાથે વિભક્ત્યંત 'द्वि' શબ્દનો પ્રયોગ થાય છે, જેમ **दोण्णि पुरिसा गच्छन्ति**=બે પુરૂષો જાય છે.

૫ પ્રાકૃતમાં ચતુર્થી વિભક્તિના સ્થાને છઠ્ઠી વિભક્તિ વપરાય છે, પણ તાદર્થ્ય (તેને માટે) માં સંસ્કૃતની જેમ ચતુર્થીનું એકવચન વપરાય છે. જેમ-**आहाराय नयरं अडइ**, (आहाराय नगरमटति)

૬ પ્રાકૃત ભાષામાં ધાતુઓ અને શબ્દો ત્રણ વિભાગમાં વહેંચાયેલા છે.
૧ [1]દેશ્ય=મહારાષ્ટ્ર-વિદર્ભ-મગધ આદિ દેશોમા વપરાતી ભાષા.

---

[1] કલિકાલ સર્વજ્ઞ ભગવાન્ શ્રી હેમચંદ્રસૂરીજીએ દેશીનામમાલામાં દેશ્ય શબ્દોનો સંગ્રહ કરેલો છે.

२ तद्भव=સંસ્કૃત ઉપરથી પ્રાકૃત નિયમાનુસારે સિદ્ધ થયેલ.

૩ तत्सम=સંસ્કૃત સમાન જ હોય તે.

देश्यधातु=फुम=ફૂંકવું, अवयास=ભેટવુ, આલિંગન કરવું.
फुम्फुल्ल=ઉપાડવું, पिप्पड=બકવુ, બડબડવું, વગેરે ધાતુઓ, તેમજ આદેશ ધાતુઓ.

देश्यशब्द=अत्थग्घ=મધ્યવર્તી, વચમાં રહેલ. चवल=ચોખા, ચાવલ.
खउर=કલુષિત.
थह=આશ્રય, સ્થાન. आहित्थ=ગયેલુ.
लल्लक्क=ભયંકર. विड्डिर=આડમ્બર. વગેરે શબ્દો.

तद्भवधातु=कह् (कथ्) पड् (पत्) भम् (भ्रम्) वाह् (बाध्) हण् (हन्) अप्प् (अर्प्) अच्च् (अर्च्) વગેરે.

तद्भवशब्द=मयण (मदन) ओसढ (औषध) भत्त (भक्त) विण्हु (विष्णु) पहु (प्रभु) વગેરે.

तत्समधातु=भण्-चल्-वंद्-वस्-हस्-लज्ज्-रम् ઇત્યાદી.

तत्समशब्द=सिद्ध-कमल-बुद्धि-माला-विमल-वीर વગેરે.

॥ ॐ नमः श्रीसिद्धचक्राय ॥

॥ परमगुरु-आचार्य-महाराज-श्रीमद्विजयनेमिसूरीश्वर-
भगवद्भ्यो नमः ॥

सूरिचक्रचक्रवर्त्ति-जगद्गुरु-शासनसम्राट्-भट्टारकाचार्य
श्रीविजयनेमिसूरीश्वरपट्टालङ्कार-परमपूज्य-परमो-
पकारि-पूज्यपाद-आचार्यमहाराजश्रीविजय-
विज्ञानसूरीश्वरविनेयाणु-पन्यासकस्तूर
विजयगणि -प्रणीता

॥ श्री प्राकृत विज्ञान पाठमाला ॥

दिव्वपहावो दीसइ, कलियाले जस्स अमियझरणाओ।
सत्तफणंचिअसीसो स जयउ "सेरीसपासजिणो" ॥ १ ॥

पयडिअसमत्तभावं, भविअन्नाणंधयारपयरहरं।
सूरव्व जस्स नाणं, स पहू वीरो कुणउ भद्दं ॥ २ ॥

एक्कारस गणवइणो, गोयमपमुहा जयन्ति सुयनिहिणो।
स वि हेमचंद्रसूरी, जाओ कलियालसव्वण्णू ॥ ३ ॥

सिरिविजयनेमिसूरी जुगप्पहाणो महं पसीएज्जा।
जस्स सुहादिट्ठीए, असज्झकज्जाणि सिज्झन्ति ॥ ४ ॥

विन्नाणसूरिं सगुरुं च नच्चा, सुअं च सव्वण्णुपणीअतत्तं।
पाइअविन्नाणसुपाढमालं रएमि हं सीससुहंकरट्ठं ॥ ५ ॥

पाठ १ लो.

વર્તમાનકાલ. [ક્રિયાપદ]

પહેલા પુરુષના એકવચન અને બહુવચનના પ્રત્યયો.

એકવ०	[1]બહુવ०
मि (मि) હું.	मो, मु, म, (मस्-महे) અમે, અમે બે.

ધાતુઓ.

कह् (कथ्) કહેવું.
नव्-नम् (नम्) નમવુ, નમસ્કાર કરવો.
पड् (पत्) પડવું, પતિત થવુ
पास् (दृश-पश्य्) દેખવુ, જોવુ.
पिव्-पिज्ज् (पा-पिब्) પીવુ, પાન કરવુ.
पुच्छ् (पृच्छ्) પુછવુ.
बोल्ल् (कथ्) બોલવુ.
भण् (भण्) ભણવુ.
भम् (भ्रम्) ભમવુ.

रुव्-रोव् (रुद्) રોવુ, રૂદન કરવુ.
वड्ढ (वृध्-वर्ध्) વધવુ.
हक्क् (नि-सिध्) નિષેધ કરવો.
[2]चिण् (चि) એકઠુ કરવુ.
जिण् (जि) જીતવુ.
थुण् (स्तु) સ્તુતિ કરવી.
धुण् (धू) ધ્રુજાવવુ, હલાવવું.
पुण् (पू) પવિત્ર કરવુ.
लुण् (लू) કાપવુ.
सुण् (श्रु) સાંભળવુ.
हुण् (हु) હોમ કરવો.

---

[1] પ્રાકૃતમાં દ્વિવચન હોતું નથી માટે તેને સ્થાને બહુવચન વપરાય છે. આ પ્રયોગ કરતી વખતે આગળ કહેવાતા દુ (द्वि) શબ્દની સાથે પ્રયોગ થાય છે. જેમ-अम्हे दोण्णि बोल्लिमो.

[2] चि વિગેરે ધાતુઓને પ્રાકૃતમાં પુરૂષબોધક પ્રત્યયોની પૂર્વે ण् ઉમેરાય છે. જેમ-चिणइ (चिनोति) કોઇ ઠેકાણે આ ण् વિકલ્પે આવે છે. જેમ-जयइ, जिणइ, (जयति)

१ વ્યંજનાન્ત ધાતુઓને પુરૂષ બોધક પ્રત્યયોની પૂર્વે "अ" પ્રત્યય લગાડવામાં આવે છે. वोल्ल–अ–मि.

૨ પહેલા પુરૂષના मि પ્રત્યયની પૂર્વે अ હોય તો તેનો आ વિકલ્પે થાય છે. वोल्लामि, वोल्लमि.

૩ मो, मु, म, પ્રત્યયોની પૂર્વે अ નો आ તથા इ વિકલ્પે થાય છે. वोल्लिमो, वोल्लामो, वोल्लमो.

૪ વર્તમાન કાળના ए, से પ્રત્યય સિવાય સર્વ પુરૂષબોધક પ્રત્યયો લગાડતા પૂર્વના अ નો ए વિકલ્પે થાય છે.

वोल्लेमि, वोल्लेमो, वोल्लेमु, वोल्लेम,
અથવા वोल्लामि, वोल्लामु, इत्यादि.

पहेला पुरुषना रुपो.

एकवचन.	बहुवचन.
भणामि, भणमि, भणेमि.	भणिमो, भणामो, भणमो, भणेमो,
	भणिमु, भणामु, भणमु, भणेमु,
	भणिम, भणाम, भणम, भणेम.

प्राकृत वाक्यो.

कहामि।	पिवेमो।	कहिमु।	पुणिम।
सुणमि।	सुणाम।	पासाम।	लुणेमि।
पढेमि।	पिवेमि।	पडमो।	जिणामि।
पासामि।	पुच्छेमि।	पुच्छेमु।	हुणेम।
चिणेमो।	ढुक्कामि।	भणेमि।	पुणेमि।
	धुणेमि।	जयाम।	

ગુજરાતી વાક્યો.

(હું) ભણું છું.
(હું) એકઠું કરૂં છું.
(અમે) ભટકીએ છીએ
(અમે) નિષેધ કરીએ છીએ.
(હું) રૂદન કરૂં છું.
(અમે) પડીયે છીએ
(અમે) જીતીએ છીએ.
(હું) ભટકું છું.
(હું) સ્તુતિ કરૂં છું.
(હું) નમું છું.

(હું) હલાવું છું
(હું) બોલું છું.
(અમે) ભણીએ છીએ.
(અમે) સાંભળીએ છીએ
(અમે) રૂદન કરીએ છીએ.
(હું) પવિત્ર કરૂં છું
(અમે) કાપીએ છીએ.
(હું) હોમ કરૂં છું
(અમે) નમસ્કાર કરીયે છીએ.

पाठ २ जो.

બીજા પુરુષના એકવચન અને બહુવચનના પ્રત્યયો.

एकवचन.	बहुवचन.
બીજો પુરુષ सि. से (सि से)-તુ.	ह, इत्था, (थस्-थ), તમે બે, તમે.

ધાતુઓ.

कर् (कृ) કરવું	बीह् (भी) બીવું, ભય પામવું.
किण् (क्री) ખરીદવું.	[3]वुव्-ब्रव् (ब्रू) બોલવું.
गच्छ् (गम्-गच्छ्) ગમન કરવું, જવું	बोह् (बोध्) બોધ થવો, જાણવું.
[1]चल् (चल्) ચાલવું	रव् (रु) શબ્દ કરવો, અવાજ કરવો.
जेम्, भुंज् (भुज्) જમવું	[4]वंद् (वन्द्) વંદન કરવું, નમવું.
जाण्, मुण् (ज्ञा) જાણવું.	वस् (वस्) વસવું, રહેવું
धुव् (धू) ધુજાવવું, હલાવવું.	सुमर् (स्मृ) સ્મરણ કરવું, સંભાળવું.
निज्झर् (क्षि) ક્ષય પામવું	
पीड्, पील् (पीड्) પીડવું, દુઃખ દેવું, કનડવું.	हस् (हस्) હસવું.

१ से ने ए प्रत्ययो जे धातुने छेडे अ होय, तेने ज लगाडवामा आवे छे

જેમકે—चोल्ल्-अ=चोल्ल+सि=चोल्लसि, चोल्लसे.

---

३ આર્ષમા वुव्ना वेमि, बेउ, विंति, बुम, वगेरे रूपो थाय छे.

४ આર્ષ પ્રાકૃતમા वन्द् धातुनु प० पु० ए० वंदे એવું રૂપ સંસ્કૃત-પેઠે સિદ્ધ થાય છે જેમ—उसभमजिअं च वंदे—ઋષભદેવ અને અજીતનાથને હું વંદન કરું છું.

૨ સ્વર પર છતા પૂર્વના સ્વરનો પ્રાયઃ લોપ થાય છે
वोल्-अ इत्था = वोल्लित्था
जिण-इन्दो = जिणिन्दो

रुपो.

	एकवचन	बहुवचन.
बी० पु०	भणसि, भणेसि, भणसे,	भणह, भणेह, भणित्था, भणेइत्था.

वाक्यो.

पुच्छसि।	रवेमु।	हकसे।	पालसि।
पडसे।	हणित्था।	बोहसे।	थुणेसि।
पिवेह।	परवेइत्था।	पुणेसि।	रुवेह।
चलित्था।	वंदेइत्था।	वोल्लह।	गच्छित्था
वंदसे।	नमसि।	लुणेइत्था।	पडित्था।

૫ એકજ પદમાં બે સ્વરો સાથે આવે તો સંધિ થતી નથી. જેમ-हसइ, हसेइत्था वगेरे, આ નિયમ કોઈ ઠેકાણે લાગુ પડતો નથી, અર્થાત્ એક પદમા પણ સંધિ થાય છે જેમ-होहिइ=होही, विइओ-वीओ.

પ્રાકૃતમાં જ્યાં સંધિ થાય છે, ત્યાં સંસ્કૃતના નિયમપ્રમાણે સંધિ કરવી, એટલે કે સજાતીય સ્વર પછી સજાતીય સ્વર આવે તો બંને સ્વરો મલી જઈ દીર્ઘસ્વર થાય છે, જેમ-अ કે आ પછી अ-आ=आ, इ કે ई પછી इ-ई=ई, उ કે ऊ પછી उ-ऊ=ऊ, विसम+आयवो=विसमायवो (विषमातप) मुणि+इसरो=मुणीसरो (मुनीश्वर.), साउ+उअयं=साऊअय (स्वादूदकम्), તેમજ अ કે आ પછી હ્રસ્વ કે દીર્ઘ इ કે उ આવે તો બે સ્વરોને બદલે પછીના સ્વરનો ગુણ મુકાય છે अ કે आ પછી इ-ई=ए, अ કે आ પછી उ-ऊ-ओ, तित्थ+ईसरो तित्थेसरो (तीर्थेश्वरः) गूढ+उअर=गूढोअर (गूढोदरम्).

रुवसे।	पिवेमि।	जाणित्था।	पिवसे।
निज्झरामि।	करह।	हुणेसि।	पडह।
पीडित्था।	चिणेसि।	वसित्था।	धुवेह।
चलेसि।	जेमित्था।	धुणसि।	
भमसि।	सुणेह।	थुणसे।	

ગુજરાતી વાક્યો.

(તુ) ભય પામે છે	(તમે) નિષેધ કરો છો	(તું) હલાવે છે.
(તું) કહે છે.	(તુ) જીતે છે	(તમે એ) નાશ પામો છો.
(તમે એ) હસો છો.	(તમે એ) ખરીદ કરો છો	(તમે) નમો છો.
(તમે) બોધ પામો છો	(તુ) જાણે છે	(તમે) સાભળો છો.
(તમે) એકઠુ કરો છો	(તમે) સ્તુતિ કરો છો	(તુ) નાશ પામે છે.
(તમે) પવિત્ર કરો છો	(તમે) કાપો છો	(તુ) હોમ કરે છે.
(તમે એ) કહો છો	(તમે) ભટકો છો	(હુ) કપાવુ છુ
(તુ) ખરીદ કરે છે.	(તમે) જાણો છો.	(તુ) સ્મરણ કરે છે.
(તુ) હસે છે	(તમે) પુછો છો	(તુ) શબ્દ કરે છે.
(તમે) શ્રવણ કરો છે.	(તુ) દુખ દે છે.	(તમે) ભય પામો છો.
(હુ) અવાજ કરૂ છુ		(તુ) જાય છે.

पाठ ३ जो.

त्रीजा पुरुषना प्रत्ययो

एकवचन.	बहुवचन
इ, ए, [६]ति–ते (ति–ते)=ते	न्ति, न्ते, इरे, (न्ति–न्ते) तेओ

धातुओ.

आदर् (आ+दृ) आदर करवो.
इच्छ् (इषु– इच्छ्) इच्छवु, चाहवु
[७]कंप् (कम्प्) हलाववु, ध्रुजवु.
चर् (चर्) चालवु, गति करवी.
देक्ख् (दृश्) देखवु, जोवु.
जम्म् (जन्) उत्पन्न थवु.
निंद् (निन्द्) निंदवु
फास् (स्पृश्) स्पर्श करवो, अडकवु.
बंध् (बन्ध्) बन्धन करवु, बांधवुं.
बाह् (बाध) पीडवु, कनडवु.
रम् (रम्) रमवु.
रंज्, रज्ज् (रञ्ज्) रंजन करवु, खुशी करवु

वंच् (वञ्च्) ठगवु, छेतरवुं.
वच्च् (व्रज्) जवु.
वट्ट् (वृत्) वर्तवु, होवु.
वंछ् (वाञ्छ्) वांछवु, इच्छवु
वोसिर् (वि+उत्+सृज्) त्याग करवो, छोडवु.
सह् (सह्) सहन करवुं
साह् (कथ्) कहेवु.
साह् (साध्) साधवुं, सिद्ध करवुं.
सन्नाम् (आ+दृ) आदर करवो.
हण् (हन) हणवु, मारवुं.
लज्ज् (लस्ज् लज्ज्) लज्जा– पामवी, शरमावुं.

६ ति–ते आ प्रत्ययोना प्रयोगो प्राचीन कथाओ अने चूर्णी आदिमां घणे स्थळे वपरायेला छे.

७ पदनी अंदर रहेला ङ्, ञ्, ण्, न् अने म् नो विकल्पे पूर्वना अक्षर उपर अनुस्वार मुकाय छे. अनुस्वार न थाय त्यारे पछीना व्यञ्जनना वर्गनो अनुनासिक थाय छे जेमके–हसंति, हसन्ति (हसन्ति) पंको–पङ्को (पङ्कः), संझा–सञ्झा (सन्ध्या), संढो–सण्ढो (षण्ढ), चंदो–चन्दो (चन्द्र), कंपइ,–कम्पइ (कम्पते).

ત્રીજા પુરૂષના રૂપો.

एकव०	बहुव०
हसइ, हसेइ, हसए.	हसन्ति, हसन्ते, हसिरे, हसेन्ति, हसेइरे, हसिन्ति.

वाक्यो.

वसइ ।	रुवइ ।	सहन्ते ।	वंचए ।
देक्खेइ ।	वीहेइ ।	देक्खेन्ति ।	कंपेइरे ।
करइ ।	जेमेन्ते ।	वच्चिमो ।	जेमेइ ।
इच्छन्ति ।	वंदए ।	फासन्ति ।	लज्जेन्ते ।
वोसिरेइ ।	बोल्लेइ ।	चलेन्ति ।	सन्नामित्था ।
हसिरे ।	बोहेइरे ।	भणए ।	जम्मेइ ।
जाणन्ति ।	साहए ।	वंछन्ति ।	पिवेन्ति ।
रंजइ ।	हणए ।	वसेइरे ।	आदरेसि ।
पीलिरे ।			पासिरे ।

ગુજરાતી વાક્યો.

(તે) ચાલે છે.	(તે) આદર કરે છે.	(તેઓ) રડે છે.
(તે) સ્પર્શ કરે છે	(તેઓ) ચાલે છે.	(તેઓ) કનડે છે.
(તે) છે.	(તમે) ઇચ્છો છો.	(તેઓ) ખાધે છે.
(તે) જાય છે.	(તે) સાભળે છે.	(તે) પીડે છે.
(તે) ગમન કરે છે	(તમે) કંપો છો.	(તેઓ) બોલે છે.
(તમે) હસો છો.	(તેઓ) કરે છે.	(તેઓ) ભય પામે છે.
(તેઓ) નિંદે છે	(તમે) લજ્જા પામો છો.	(હું) પુછે છે.
(હું) ખુશી કરે છે	(તે) દેખે છે.	(તે) સ્મરણ કરે છે.
તે) કહે છે.	(તે) ખરીદે છે.	(તે) રહે છે.
		(તેઓ) ઉત્પન્ન થાય છે.

पाठ ४ थो.

સર્વનામ—

(ઉપયોગી યુષ્મદાદિ સર્વનામના તૈયાર રૂપો)

एकवचन.	बहुवचन.
प० पु०—हं, अहं, (अहम्) હું.	अम्ह, अम्हे, अम्हो (वयम्) અમે.
बी० पु०—तुं, तं, तुमं (त्वम्) તું.	तुब्भे, तुम्हे, तुज्झे, (यूयम्) તમે.
त्री० पु०—स, सो, (स) તે.	ते (ते) તેઓ.

द्वि સંખ્યાવાચક શબ્દના ઉપયોગી તૈયાર રૂપો

प्र० द्वि० वि० बहुव० } दुवे, दोण्णि, दुण्णि. वेण्णि, विण्णि, दो, वे (द्वि—द्वौ) બે.

जाण् ધાતુના સંપૂર્ણ રૂપો.

	एकवचन०	बहुवचन०
प० पु०	जाणमि, जाणामि, जाणेमि०	जाणिमो, जाणामो, जाणमो, जाणेमो, जाणिमु, जाणामु, जाणमु, जाणेमु, जाणिम, जाणाम, जाणम, जाणेम.
बी० पु०	जाणसि, जाणेसि जाणसे.	जाणह, जाणेह, जाणित्था, जाणेइत्था.
त्री० पु०	जाणइ, जाणेइ, जाणए	जाणन्ति, जाणन्ते, जाणिरे, जाणेन्ति, जाणिन्ति, जाणेइरे.

ધાતુઓ.

अस् (अस्) હોવું, થવું.
अप्प् (अर्प्) અર્પણ કરવું, ભેટ કરવું.
अच्छ् (आस्) બેસવું.
उज्झ् (उज्झ्) ત્યાગ કરવો, છોડવું.
चिट्ठ्, थक्क् } (स्था–तिष्ठ्) ઉભા રહેવું
चिन्त् (चिन्त्) ચિન્તવન–કરવું, વિચાર કરવો
चुक्क्, भुल्ल् } (भ्रंश्)भ्रष्ट થવું, ચુકવું, પડવું, ભૂલ કરવી.
चोप्पड् (म्रक्ष्) ચોપડવું, સ્નિગ્ધ કરવું.
[८]बुज्झ् (बुध्–बुध्य) બોધ થવો, જ્ઞાન મેળવવું, જાગવું, સમજવું.
मुज्झ् (मुह्–मुह्य) મુઝાવું, મોહ પામવો, ઘેલા થવું.
रक्ख् (रक्ष्) રક્ષણ કરવું.
सलह् (श्लाघ्) શ્લાઘા કરવી, પ્રશંસા કરવી, વખાણવું.
हुव्, हव्, भव् } (भू–भव्) હોવું, થવું
[९]रूस् (रुष्) ક્રોધ કરવો, રોષ કરવો

---

૮ શબ્દની અંદર ध्य અને ह्य હોય તો ज्झ થાય છે, ને આરંભમાં હોય તો झ થાય છે

बुज्झइ (बुध्यति)	संज्झा (सन्ध्या)	मुज्झइ (मुह्यति)
सिज्झइ (सिध्यति)	झओ (ध्वजः)	नज्झइ (नह्यति)
जुज्झइ (युध्यते)		गुज्झं (गुह्यम्)
झायइ (ध्यायति)		

વિશેષ–ह्य નો य्ह પણ વિકલ્પે થાય છે જેમ–

गुय्हं (गुह्यम्), सय्हं (सह्यम्).

૯ रुष् વિગેરે ધાતુઓનો સ્વર પ્રાકૃતમાં દીર્ઘ થાય છે. તેમજ रुष्य આદિ સંસ્કૃતઅંગને પ્રાકૃત નિયમાનુસાર य નો લોપ થવાથી रुस्, तुस्स्, दुस्स्, पुस्स्, सिस्स्, सुस्स् આદિ ધાતુઓ પણ સિદ્ધ થાય છે જેમ—रूसइ

तूस् (तुष्) संतोष પામવે, ખુશી થવુ	पूस् (पुष्) પોષણ કરવુ.
दूस् (दुष्) દોષિત કરવું	सोस् (शिष्) કહેવુ, ભેદ કરવો
	सूस् (शुष्) સુકાવુ, સુકાઈ જવું

વર્તમાન કાળમાં अस् ધાતુના રૂપો સર્વવચન અને સર્વ પુરૂષોમાં "अत्थि" એવું થાય છે. વિશેષ सि પ્રત્યયની સાથે सि એવુ રૂપ સિદ્ધ થાય છે, તથા मि, मो, म, પ્રત્યયોની સાથે म्हि, म्हो, म्ह, રૂપો થાય છે.

[10]अस् ધાતુના રૂપો.

	एकव०	बहुव०
प० पु०	म्हि, अत्थि.	म्हो, म्ह, अत्थि.
बी० पु०	सि, ,,	अत्थि.
त्री० पु०	अत्थि.	अत्थि.

आर्षप्राकृतमां अस् धातुना रुपो.

	एकवचन.	बहुवचन.
प० पु०	मि, अंसि.	मो.
बी० पु०	सि.	ह.
त्री० पु०	अत्थि.	संति.

---

१० अस् ધાતુના સંસ્કૃત તૈયાર રૂપો ને સંસ્કૃત નિયમાનુસાર ફેરફાર કરીને આ પ્રમાણે પણ રૂપો તૈયાર થાય છે, જેમકે—

सं०	प्रा०	सं०	प्रा०
अस्मि—	अम्हि	अस्ति—	अत्थि.
असि—	असि.	सन्ति—	सति ઇત્યાદિ રૂપો થાય છે.

प्राकृत वाक्यो.

अहं वन्देमि ।
तुम्हे दोण्णि वड्ढित्था ।
ते बोल्लेन्ति ।
सो पडए ।
ते पिविरे ।
तुम्हे कहेइत्था ।
तुम्भे वीहेह ।
तुं भणेसि ।
स भणइ ।
[११]अम्हो अत्थि ।
अम्हे थक्किमु ।
स सूसइ ।

ते नमिरे ।
अम्हे वन्दिमो ।
तुज्झे वन्देइत्था ।
त वंदसे ।
सो इच्छइ ।
अम्हे वीहेमु ।
ते चरेन्ति ।
तं चरसे ।
अम्हे दो किणेइरे ।
हं म्हि ।
ते दुण्णि रक्खंति ।
तुम्हे वे अत्थि ।

अम्हे बोल्लिमो ।
तुम्हे दु रुवेह ।
अम्हो फासामो ।
तुज्झे चुक्के इत्था ।
ते दो फासेइरे ।
ह करेमि ।
अम्हे दुवे रूसामो ।
ते तूसंति ।
अम्हे चिट्ठेमु ।
तुम्हे चरेह ।
तुम्हे पूसेह ।

ગુજરાતી વાક્યો

તમે બોલો છો.
અમે જોઈએ છીએ
તે પુછે છે
તમે ખુશી થાઓ છો.

અમે બે રક્ષણ કરીએ છીએ.
તમે આપો છો
અમે ત્યાગ કરીએ છીએ
તમે બે વિચાર કરો છો

તમે બેસો છો
તમે પડો છો
અમે હસીયે છીએ.
તેઓ ખરીદે છે.

---

૧૧ ए અને ओ પછી કોઈ પણ સ્વર આવે તો સંધિ થતી નથી आलक्खिमो एण्हिं (आलक्ष्याम इदानीम्) नहुल्लिहणे आवधतीइ (नखोल्लेखने आवध्नन्त्या)

હું જમુ છુ.
તમે બે પીવો છો
તમે નમસ્કાર કરો છો.
તું રહે છે.
અમે બે છીએ.
હુ ત્યાગ કરૂ છુ.
તે દેખે છે.

તુ છે.
તેઓ વખાણે છે.
તમે ભટકો છો.
તેઓ રોષ કરે છે.
તેઓ નિંદે છે.
તમો બોધ પામો છો
તમે બે કનડો છો.

તમે બે છો.
તે ચોપડે છે.
અમે ભોજન કરીયે છીએ.
તમે બાંધો છે.
તુ ક્ષય પામે છે.
તેઓ બે કંપે છે.
તું પીડુ છે.

पाठ ५ मो.

ધાતુઓ.

खा / खाय् } (खाद्) ખાવું, જમવું	[12]दा (दा) દાન આપવુ, દેવું.
गा (गै) ગાવુ	धा (धा) ધારણ કરવુ.
गिला (ग्लै) ગ્લાની પામવું, ખિન્ન થવું, કરમાવુ.	भा (भा) દીપવુ, પ્રકાશવું.
जा (जन्) ઉત્પન્ન થવુ.	पा (पा) પીવુ, પાન કરવું.
जा (या) જવુ, ગમન કરવુ.	मिला (म्लै) ગ્લાનિ પામવું, ખિન્ન થવું, કરમાવું.
झा (ध्यै) ધ્યાન કરવુ	हो (भू) હોવું, થવુ.
ठा (स्था) ઉભા રહેવુ.	[13]जे (जि) જીતવુ, જય પામવો.
ण्हा (स्ना) સ્નાન કરવું, ન્હાવુ.	डे (डी) ઉડવું
	ने (नी) લઈજવુ, દોરવું.

---

૧૨ दा ધાતુને પુરૂષબોધક પ્રત્યય લગાડતા અન્ત્ય आ નો કોઈ સ્થલે ए થાય છે, જેમકે—

देइ, देन्ति, दिंति, देसि, देमि, देमु, ઈત્યાદિ રૂપો પણ થાય છે.

૧૩ સંસ્કૃતમાં જે ધાતુઓને અન્તે इ, उ, કે ऋ સ્વર હોય તો તે ધાતુના અન્ત્ય સ્વરનો इ નો ए, કોઇ ઠેકાણે अय्, उ નો अव् ऋ નો अर्. જેમકે—

इ નો ए	उ નો अव्	ऋ નો अर्
ने (नी)	पहव् (ह्नु)	कर् (कृ)
डे (डी)	चव् (च्यु)	धर् (धृ)
जे / जय् } (जि)	रव् (रु)	सर् (सृ)

चव् (च्यु) ચવવુ, પડવું.
ण्हव् (ह्नु) સતાડવુ
रव् (रु) શબ્દ કરવો, અવાજ કરવો.
सव् (सू) જન્મ આપવો
हव् (हु) હોમ કરવો
जर् (जॄ) જીર્ણ થવુ, ઘરડા થવુ
तर् (तॄ) તરવું.
धर् (धृ) ધારણ કરવુ
वर् (वृ-वॄ) વરવુ, પસદ કરવું
सर् (सृ) સરકવુ, ખસવુ, [જવું
हर् (हृ) હરણ કરવુ, લઇ-

१. સ્વરાન્ત ધાતુઓને પુરૂષબોધક પ્રત્યયો લગાડતા પ્રત્યયોની પૂર્વે વિકલ્પે अ પ્રત્યય આગળ મુકવામાં આવે છે

हो ધાતુના રૂપો.

	एकवचन.	बहुवचन.
प्र० पु०	होमि	होमो, होमु, होम.
बी० पु०	होसि	होह, होइत्था.
ती० पु०	होइ	[१४]होन्ति, होन्ते, होइरे.

अ પ્રત્યય આવવાથી "होअ" અંગના થતા રૂપો

	एकवचन.	बहुवचन.
प्र० पु०	होअमि,	होअमो, होआमो, होइमो, होएमो,
	होआमि,	होअमु, होआमु, होइमु, होएमु,
	होएमि.	होअम, होआम, होइम, होएम.

१४ સયુક્ત વ્યજનની પૂર્વે દીર્ઘસ્વર હોય તો પ્રયોગને અનુસારે પ્રાય: હ્રસ્વ થાય છે. જેમ—होन्ति=हुन्ति, जान्ति=जन्ति, बोल्लेन्ति=बोल्लिन्ति.

बी० पु०	होअसि, होअसे, होएसि.	होअह, होएह. होइत्था, होएइत्था.
ती० पु०	होअइ, होअए, होएइ.	होअन्ति, होअन्ते, होइरे. होएन्ति, होएन्ते, होएइरे.

प्राकृत वाक्यो.

अम्हे दोण्णि ठाएमो ।	तुम्हे दुण्णि झाएइत्था ।	हं जरेमि ।
अम्हो नेएमु ।	ते होइरे ।	अहं गामि ।
हं ठामि ।	ते पान्ति ।	अम्हे वे ण्हाम ।
अम्हे होएमो ।	तुं झासि ।	सो ण्हवेइ ।
अम्हे दुवे झामु ।	हं ण्हाअमि ।	अम्ह हवेमो ।
हं होमि ।	तुज्झे ठाएइत्था ।	तुम्हे हरेह ।
हं पामि ।	तुम्हे विण्णि ने-इत्था ।	स ण्हाएइ ।
अहं झाएमि ।	तुं पाअसे ।	हं जामि ।
सो होइ ।	ते चवेइरे ।	अम्हे वरामो ।
		अम्हे वे जाएमो ।
		अम्हे दो गाइमु ।

ગુજરાતી વાક્યો.

તેઓ બે ઉભા છે.	તે જાય છે.	અમે બે પિયે છિયે.
તું જાય છે	તે ગાય છે.	તેઓ બે હરે છે.
તેઓ બે ગાય છે.	હું કરમાઉં છું.	તું સ્નાન કરે છે.
તેઓ ખેદ પામે છે.	તે લઇ જાય છે.	તમે બે પીવો છો.
તે ઉભો રહે છે.	તેઓ બે જાય છે.	

શબ્દની અંદર પણ સંયુક્ત વ્યંજનની પહેલાંનો સ્વર હ્રસ્વ થાય છે. ઉદા૦

अंब (आम्रम्) चुण्णो (चूर्णः)
अस्स (आस्यम्) नरिंदो (नरेन्द्रः)
तित्थ (तीर्थम्) नीलुप्पलं (नीलोत्पलम्)
मुणिंदो (मुनीद्र)

તું ખાય છે.
તેઓ આપે છે.
અમે બે ધારણ કરિયે છિયે
તમે બે આપો છો.
અમે ચવિયે છિયે.
તમે બે સરકો છો
તુ થાય છે

તમે સ્નાન કરો છો.
અમે ગ્લાનિ પામિયે છિયે.
તેઓ ધ્યાન ધરે છે.
અમે બે પ્રકાશીયે છિયે
તમે થાઓ છો
તમે બે ગ્લાનિ પામો છો.

તમે સતાડો છો.
અમે તરિયે છિયે.
તેઓ શબ્દ કરે છે.
તે પ્રકાશે છે.
તમે ઉત્પન્ન થાઓ છો.
હું ઉત્પન્ન થાઉ છું.

પાઠ ૬ ઠો.

ज्ज-ज्जा ના રૂપાખ્યાનો.

૧. વર્તમાનકાળ ભવિષ્યત્કાળ, વિધ્યર્થ-આજ્ઞાર્થમાં સર્વે ધાતુઓમાં સર્વ પુરૂષબોધક પ્રત્યયોને સ્થાને ज्ज અથવા ज्जा વિકલ્પે મુકાય છે, તેમજ ज्ज અથવા ज्जा પ્રત્યયોની પૂર્વે अ હોય તો अ નો ए થાય છે.

સર્વવચન અને સર્વપુરુષમા } ૧૫ हसेज्ज, हसेज्जा, होज्ज, होज्जा,

અથવા हसइ, हसेन्ति ઇત્યાદિ, होइ, होन्ति, ઇત્યાદિ.

૨. વર્તમાનકાળ, ભવિષ્યત્કાળ, વિધ્યર્થ અને આજ્ઞાર્થ, આકાળમાં સ્વરાન્ત ધાતુઓમાં પુરૂષબોધક પ્રત્યયો લગાડતાં પહેલાં ज्ज અથવા ज्जा વિકલ્પે લાગે છે. ઉદા૦-हो+इ=होज्जइ, होज्जाइ.

---

૧૫ પૂર્વોક્ત નિયમ ૧૪ મા પ્રમાણે હ્રસ્વ સ્વર થાય ત્યારે हुज्ज, हुज्जा, हसिज्ज, हसिज्जा પણ થાય છે.

होज्ज-होज्जा અંગના થતાં રૂપો.

	एकवचन.	बहुवचन.
प० पु०	होज्जमि, होज्जामि, होज्जेमि, होज्ज, होज्जा.	होज्जमो, होज्जामो, होज्जिमो, होज्जेमो, होज्जमु, होज्जामु, होज्जिमु, होज्जेमु, होज्जम, होज्जाम, होज्जिम, होज्जेम, होज्ज, होज्जा.
बी० पु०	होज्जसि, होज्जासि, होज्जेसि, होज्जसे, होज्ज, होज्जा.	होज्जह, होज्जाह, होज्जेह, होज्जइत्था, होज्जाइत्था, होज्जेइत्था, होज्जित्था, होज्ज, होज्जा.
त्री० पु०	होज्जइ, होज्जाइ, होज्जेइ, होज्जए, होज्ज, होज्जा	होज्जन्ति, होज्जान्ति, होज्जेन्ति, होज्जन्ते, होज्जान्ते, होज्जेन्ते, होज्जइरे, होज्जाइरे, होज्जेइरे, होज्जिरे, होज्ज, होज्जा.

સ્વરાન્તધાતુઓને પુરૂષબોધક પ્રત્યયોની પૂર્વે 'अ' પ્રત્યય આવે છે ત્યારે થતાં રૂપો.

होअ+ज्ज=होएज्ज, होअ+ज्जा=होएज्जा, .

होएज्ज[१६] અને होएज्जा અંગના રૂપો.

एकवचन.	बहुवचन.
	प० पु०
होएज्जमि,	होएज्जमो, होएज्जामो, होएज्जिमो, होएज्जेमो,
होएज्जामि,	होएज्जमु, होएज्जामु, होएज्जिमु, होएज्जेमु,
होएज्जेमि,	होएज्जम, होएज्जाम, होएज्जिम, होएज्जेम,
होएज्ज,	होएज्ज, होएज्जा.
होएज्जा.	
	बी० पु०
होएज्जसि,	होएज्जह, होएज्जाह, होएज्जेह,
होएज्जासि,	होएज्जइत्था, होएज्जाइत्था, होएज्जेइत्था,
होएज्जेसि,	होएज्जित्था, होएज्ज, होएज्जा.
होएज्जसे,	
होएज्ज,	
होएज्जा.	
	त्रा० पु०
होएज्जइ,	होएज्जन्ति, होएज्जान्ति, होएज्जेन्ति,
होएज्जाइ,	होएज्जन्ते, होएज्जान्ते, होएज्जेन्ते,
होएज्जेइ,	होएज्जइरे, होएज्जाइरे, होएज्जेइरे,
होएज्जए.	होएज्जिरे, होएज्ज, होएज्जा.
होएज्ज,	
होएज्जा.	

---

१६ આ રૂપોનો ઉપયોગ પ્રાકૃતસાહિત્યમાં બહુ જ અલ્પ ઠેકાણે દેખવામાં આવે છે.

जीव् धातुना रूपो.

सर्ववचन अने सर्वपुरुषमां } जीवेज्ज, जीवेज्जा,

ज्ज-ज्जा न आवे त्यारे होमि, होअमि, होआमि, होएमि तेमज जीवमि, जीवामि, जीवेमि इत्यादि पूर्वनी माफक रूपो थाय छे.

धातुओ.

अच्च् (अर्च्) पूजवु	मेल्ल्, छड्ड्, मुअ (मुच्-मुञ्च्) मुकवुं, छोडवुं.
गरिह् (गर्ह्) निंदवु	नस्स्, नास् (नश्-नश्य) नाश पामवुं.
छज्ज्, अग्घ, रेह् (राज्) शोभवुं, दीपवु	नच्च् (नृत्-नृत्य[17]) नाचवु.
जुज्झ् (युध्-युध्य) लडवु.	सिंच् (सिञ्च्) छांटवुं, सिंचवु.
डह् (दह्) बळवु, दाझवुं.	सोल्ल, पय् (पच्) रांधवु, पकाववुं.
तण्, तड्ड् (तन्) पाथरवु, विस्तार करवो	सिज्झ् (सिध्-सिध्य) सिद्ध थवुं.
	सड् (शद्) नाश पामवु, सडवुं.

प्राकृत वाक्यो.

सो अच्छेज्ज।	हं मिलाएज्जामि।	अम्हे जीवेज्ज।
स पिवेज्ज।	तुम्हे दो मिलाज्जइत्था।	तुं जाएज्जसे।
सो चुकेज्जा।	तं गरिहेसि।	तुज्झे वे मिलाएज्जाइत्था।
तुं चिट्ठेज्जा।		

१७ शब्दनी आदिमां त्य नो च अने अंदर होय तो च्च थाय छे. पण चैत्य शब्दमां त्यनो च्च थतो नथी.

नच्चइ	(नृत्यति)	चाओ	(त्याग)	सच्च	(सत्यम्)
चयइ	(त्यजति)	पच्चओ	(प्रत्यय.)	चइत्तं	(चैत्यम्)

अम्हे दो होज्जामो।	तुज्झे छड्डेज्जा।	तुं गाज्जेसि।
स बुज्झेज्जा।	सो पापज्जइ।	तुम्हे नच्चेज्जा।
अम्हे दुण्णि झाएज्जिमो।	तुब्भे ठाज्ज।	अहं छज्जेज्जा।
ते दुवे नेपज्जेइरे।	अम्हे वे मिलाज्जेमु।	ते नस्सेज्ज।
तुम्हे नेपज्जाह।	अहं करेज्जा।	तुज्झे पापज्जाह।
अम्हे सोल्लेज्जा।	अहं ठाज्जेमि।	अम्हे सडेज्जा।
	सो पाज्जाइ।	तुम्हे दुवे डहेह।

*ગુજરાતી વાક્યો.

તે બે સિદ્ધ થાય છે.	તમે બે યુદ્ધ કરો છો.	તમે પ્રકાશો છો.
તે વિસ્તાર કરે છે.	તુ બોધ પામે છે.	તેઓ લઈ જાય છે.
અમે પુજા કરિયે છિયે.	તુ ઉભો રહે છે	તમે હરો છો.
તમે બે છાટો છો.	તમે ધ્યાન ધરો છો.	અમે પિયે છિયે.
તમે ઉત્પન્ન થાઓ છો.	હુ ઉત્પન્ન થઉં છુ.	તેઓ ગાય છે.
તેઓ ખાય છે	તે આપે છે.	તે ધારણ કરે છે.
તું ખેદ પામે છે.	હુ ચુકુ છુ.	તમે વિચાર કરો છો.
તુ જીવે છે.	તે ગ્લાનિ પામે છે.	અમે બે ગ્લાનિ પામિયે છિયે.
	તમો ઉભા રહો છો.	

પ્રશ્નો

૧. પ્રાકૃતમાં સ્વરો અને વ્યંજનો કેટલા વપરાય છે ?

૨. ऋ, ऌ, ऐ, औ, આ સ્વરોના વિકારો કેવા થાય છે ?

૩. પ્રાકૃતમાં વિસર્ગનું શું થાય છે ?

---

* આ વાક્યો ज્જ ને ज्जा ના પ્રયોગપૂર્વક કરવા.

૪. 'ज्ज्' અને 'ज्ज्' નો પ્રયોગ ક્યા થાય ?

૫. 'मि' અને 'मो' પ્રત્યયની પહેલા પૂર્વના 'अ' માં શો ફેરફાર થાય છે ?

૬. 'से' અને 'ए' પ્રત્યય જેને ન લાગે તેવા કેટલાક ધાતુઓના રૂપો આપો.

૭. जाणित्था, गच्छेन्ति, गच्छिंति, हसिरे, हुंति, हुज्ज, झंति, गच्छिज्ज, गच्छेज्जा, આ રૂપોની સાધનિકા કરો

૮. 'अस्' ધાતુના રૂપો જણાવો.

૯. વ્યજનાન્ત અને સ્વરાન્ત ધાતુઓનારૂપોની વિશેષતા બતાવો.

૧૦. પૂર્વના સ્વરનો લોપ ક્યારે થાય તે દૃષ્ટાન્ત સહિત જણાવો.

૧૧. 'ज्ज' અને 'ज्जा' ની પૂર્વના 'अ' નુ શુ થાય ?

૧૨. સ્વરાન્ત અને વ્યજનાન્ત ધાતુઓમાં 'ज्ज' અને 'ज्जा' નો ઉપયોગ કેવી રીતે થાય છે, તે દૃષ્ટાન્ત સહિત જણાવો

૧૩ 'ने' અને पुच्छ् ધાતુના સંપૂર્ણ રૂપો જણાવો.

ઉપસર્ગો

(૧) ઉપસર્ગો ધાતુઓની પૂર્વે મુકવામા આવે છે, અને તેઓ ધાતુઓના મૂળ અર્થોમાં ફેરફાર કરી કોઈ ઠેકાણે વિશેષ અર્થ તથા કોઈ ઠેકાણે વિપરીત અર્થ અને કોઇ ઠેકાણે જુદો અર્થ બતાવે છે-

अइ-, अति (अति) હદ બહાર, અતિશય–अइक्कमइ=તે હદબહાર જાય છે, ઉલ્લઘન કરે છે.

अहि, अधि (अधि) ઉપર, મેળવવુ–अहिचिट्ठइ=તે ઉપર બેસે છે.
अहिगच्छइ=તે મેળવે છે.

अणु (अनु) પાછળ, સરખું, જેવું—अणुकरेइ=તે અનુકરણ કરે છે, अणुगच्छइ=તે પાછળ જાય છે.

अभि } (अभि) તરફ, પાસે, સન્મુખ—अभिगच्छइ તે સન્મુખ જાય છે, તરફ જાય છે.
अहि }

अव } (अव) નીચે, દૂર, તિરસ્કાર—अवयरइ } =તે નીચે ઉતરે છે.
ओ } ओयरइ }
अवगणेइ=તે તિરસ્કાર કરે છે.

आ (आ) હદ અથવા મર્યાદાના અર્થે ઉલટાપણાના અર્થે—आगच्छइ=તે આવે છે.

अव } (अप) વિપરીત, પાછું, ઉલટું—अवक्कमइ } તે પાછો ફરે છે.
अप } ओक्कमइ }
ओ } अवसरइ } તે પાછો ખસે છે.
ओसरइ }

१९उ (उत्) ઉંચે, ઉપર—उग्गच्छइ=તે ઉપર જાય છે. उट्ठाइ=તે ઉઠે છે.

उव } (उप) પાસે—उवगच्छइ, ओगच्छइ, ऊगच्छइ=તે પાસે જાય છે,
ओ }
ऊ }

---

૧૯. उ (અન્ત્ય વ્યજનનો લોપ થયેલ હોવાથી) ઉપસર્ગની પછી જે વ્યંજન આવે તે પ્રાય. બેવડાય છે, જે વ્યજન બેવડાય છે તે વ્યંજન જો વર્ગનો બીજો કે ચોથો અક્ષર હોય તો દ્વિત્વના પ્રથમ અક્ષરનો અનુક્રમે તે વર્ગના બીજાનો પહેલો અને ચોથાનો ત્રીજો મુકાય છે, (ख्ख નો क्ख, घ्घ નો ग्घ, छ्छ નો च्छ, झ्झ નો ज्झ, ठ्ठ નો ट्ठ, ढ्ढ નો ड्ढ, थ्थ નો त्थ, ध्ध નો द्ध, फ्फ નો प्फ, भ्भ નો ब्भ થાય છે. ઉદા०
उ+ठाइ=उठ्ठाइ—उट्ठाइ, नि+झरेइ=निझ्झरेइ—निज्झरेइ, उ+धरइ =उध्धरेइ=उद्धरइ.

नि } (नि) નીચે, અંદર-निमज्जइ, नुमज्जइ=તે ડૂબે છે. निवडइ=
नु } તે નીચે પડે છે.

परा } (परा) પાછું, ઉલટું-पराजयइ=તે હારે છે. पराभवइ=તે
पला, } પરાજય પામે છે.

परि } (परि) વિશેષ, ફેરફાર થવો, ચારે બાજુ-परितूसइ=તે વિશેષ
पलि } ખુશી થાય છે.

परिअ(व)ट्टइ ફેરફાર થાય છે, પરાવર્તન થાય છે-परिअडइ (परिअटति)=ચારે બાજુ ભટકે છે.

पडि-पति } (प्रति) સામુ, ઉલટુ-पडिभासेइ=તે સામુ બોલે છે.
परि-पइ } पइजाणेइ=તે પ્રતિજ્ઞા કરે છે.

प (प्र) આગળ, પ્રકર્ષ-पजायइ=તે આગળ જાય છે. पकासेइ=તે વિશેષ પ્રકાશે છે.

वि (वि) વિશેષે કરીને, નિષેધ, વિરોધાર્થે-विकसेइ=તે વિકાસ પામે છે. विसिलिसेइ=તે વિયોગ પામે છે.

सं (सम्) સારી રીતે-संगच्छेइ=તે સારી રીતે મળે છે.

२०निर् } (निर्) નિશ્ચય, આધિક્ય નિષેધાર્થમા-निग्गच्छइ,
नि } निस्सरइ=તે બહાર નીકળે છે. नीसरइ=તે બહાર નીકળે
नी } છે-निज्जिणेइ=તે નિશ્ચય જીતે છે निर+इक्ख=निरि-
क्खेइ=તે દેખે છે, તે તપાસ કરે છે, તે નિરીક્ષણ કરે છે.

---

२० निर्-दुर् આ ઉપસર્ગના રેફનો લોપ વિકલ્પે થાય છે, પણ રેફની પછી સ્વર આવે તો લોપ થાય નહિ, જ્યારે રેફનો લોપ થાય નહી ત્યારે પછીના વ્યંજનમાં રેફ મળી જઈ તે વ્યંજન બેવડાય છે. ઉદા૦—

निर्+सहो=निस्सहो, नीसहो निसहो. निर्+अन्तरं=निरंतरं.
निर्+णेइ=निण्णेइ, दुर्+सहो=दुस्सहो, दूसहो, दुसहो.

[21]दुर्, दु, दू } (दुर्) दुष्ट रीते, दुःखे करी–दुस्सहइ–दूसहेइ=ते दुःखे करीने सहन करे छे. दुर+अवगाहेइ=दुरवगाहेइ दुःखे करीने प्रवेश करे छे

ઉપસર્ગ સહિત ઉપયોગી ધાતુઓ.

प–विस् (प्र+विश्) પ્રવેશ કરવો.
वि–लस् (वि+लस्) વિલાસ કરવો, મોજ કરવી.
वि–लव् (वि+लप्) વિલાપ કરવો, રોવું.
वि–उव्व (वि+कृ) બનાવવું, કરવું, વિકુર્વવું.
अहि–ज्ज (अधि+इ) ભણવું, અભ્યાસ કરવો.
वि–हर् (वि+हृ) વિહાર કરવો, આનંદ કરવો.
परा–वट्ट् (परा+वृत्) ફેરફાર થવો, આવૃત્તિ કરવી
प–हर् (प्र+हृ) પ્રહાર કરવો, મારવું.
परि–हर् (परि+हृ) ત્યાગ કરવો.
नि–ण्हव् (नि+ह्नु) સંતાડવું, છુપાવવું.
अणु–जाण् (अनु+ज्ञा) આજ્ઞા કરવી, આજ્ઞા આપવી.
अणु–सर् (अनु+सृ) અનુસરવું.
प+आव्=पाव् (प्र+आप्) પામવું. મેળવવું.
वाहर् (वि+आ=हृ) બોલવું, બોલાવવું.
अइ–चर् (अति+चर) અતિચાર લગાડવો.
अहि–लस् (अभि+लष्)=અભિલાષા કરવી, ઇચ્છા કરવી.
आ–गच्छ् (आ+गम्–गच्छ्) આવવું.
आ–हर् (आ+हृ) આહાર કરવો.
सं–हर् (सं+हृ) સંહાર કરવો.
सं+गच्छ् (सं+गम्–गच्छ्) મળવું.

प्राकृत वाक्यो.

अम्हे दुवे विहरिज्जा ।
अम्हो वे अहिज्जामो ।
अम्ह अणुसरेज्ज ।
अहं आगच्छामि ।
ते दो विलसिरे ।
तुम्हे संगच्छित्था ।

---

२१ दुर्+उत्तरं=दुत्तरं. दुर्+खिओ=दुक्खिओ–दुहिओ, (दु:खितः)

पाठ ७ मो.

[22]पढमा अने बीया-विभक्तिओ.

अकारान्त नाम.

प्रत्यय.

	एकवचन.	बहुवचन.
अकारान्त—पुल्लिंग	प०-ओ [ए][23]	आ.
	बी०-म्	या, ए.
अकारान्त—नपुंसकलिंग	प०बी०-म्.	इं, इँ, णि, [इ]

१. अकारान्त पुल्लिंगमां पंचमीविभक्ति सिवायना स्वरादि प्रत्ययो लगाडतां पूर्वनो स्वर लोपाय छे. जेमके-जिण+ओ जिणो.

२. पदान्तमां म् होय तो सर्व ठेकाणे पूर्वना अक्षर उपर अनुस्वार मुकाय छे, तेमज ते म् नी पछी स्वर आवे तो पूर्वना अक्षर उपर अनुस्वार विकल्पे थाय छे ज्यारे अनुस्वार न थाय त्यारे म् मां पछीनो स्वर मली जाय छे. जेमके-जिणम्=जिणं, जिणम्+अजियं=जिणं अजियं अथवा जिणमजियं, उसभं अजियं च वंदे अथवा उसभमजियं च वंदे.

३. नपुंसकलिंगना इं, इँ, णि, प्रत्ययो लगाडतां पूर्वनो स्वर दीर्घ थाय छे. उदा०—फल+इं=फलाइं, एवं फलाइँ-फलाणि.

---

२२. प्राकृतभाषामा सात विभक्तिओ माटे पढमा (प्रथमा) बीया (द्वितीया) तईया (तृतीया) चउत्थी (चतुर्थी) पचमी (पञ्चमी) छट्ठी (षष्ठी) सत्तमी (सप्तमी) आ शब्दो वपराय छे.

२३. आ 'ए' प्रत्यय तेमज बीजा पण आवा कौंउसमां आपेला प्रत्ययो आर्षमांज वपराय छे. उदा०-समणे भयव महावीरे.

રૂપો.

प० जिणो, जिणे.	जिणा.
बी० जिणं.	जिणा. जिणे.
प० } नाणं. बी० }	नाणाइं, नाणाइँ, नाणाणि.

શબ્દો. (પુંલ્લિંગ.)

प्रा०	सं०	अर्थ.	प्रा०	सं०	अर्थ.
आइरिय } आयरिय }	(आचार्य)	આચાર્ય	जणय	(जनक)	જનક, બાપ, પિતા.
			जिण	(जिन)	રાગદ્વેષરહિત જિન ભગવાન્.
आयव	(आतप)	તડકો.	तव	(तपस्)	તપ.
आस	(अश्व)	ઘોડો	तित्थयर	(तीर्थंकर)	તીર્થંકર.
उवज्झाय } ऊज्झाय } ओज्झाय }	(उपाध्याय)	ઉપાધ્યાય	देव	(देव)	દેવ.
			दीव	(दीप)	દીવો.
चोर	(चौर)	ચોર.	पाव	(पाप)	પાપી.
जण	(जन)	જન, માણસ.	पुत्त	(पुत्र)	પુત્ર, દીકરો.

૨૪. શબ્દની અંદર સ્વરની પછી અસંયુક્ત જે 'क-ग-च-ज-त-द-प-य-व' તે વ્યંજનોનો પ્રાકૃતમાં લોપ થાય છે, પણ અવર્ણથી પર 'प' આવે તો 'व' થાય છે તેમજ અવર્ણની પછી અવર્ણ હોય તો 'अ' નો 'य' થાય છે, કોઈ ઠેકાણે 'क' નો 'ग' પણ થાય છે. ઉદા૦—

क-लोओ (लोक)	ज-रययं (रजतम)	प-रिउ (रिपुः)
ग-नओ (नग.)	त-जई (यति)	य-व-विओओ (वियोगः)
च-सई (शची)	द-गया (गदा)	व-लायग्ग (लावण्यम्)

प नो व-पावो (पाप) । क नो ग-सावगो (श्रावक) लोगो (लोकः),

पुरिस (पुरुष) પુરુષ.	मोर (मयूर) મોર.
वाल (वाल) બાળક, છોકરૂ.	रह (रथ) રથ.
वुह (वुध) પંડિત.	राम (राम) વિશેષ નામ
मयण (मदन) કામદેવ	वच्छ (वत्स) વાછરડો, બાળક.
मय (मद) અભિમાન, મદ	विओग[२५] (वियोग) વિયોગ.
माहण, वम्हण (व्राह्मण) બ્રાહ્મણ.	समण (श्रमण) સાધુ, શ્રમણ.
मुक्ख, मुरुक्ख (मूर्ख) મૂર્ખ, અજ્ઞાની.	सीस (शिष्य) શિષ્ય.

શબ્દ. (નપુંસકલિંગ)

अब्भ (अभ्र) મેઘ, વાદળુ.	नयर (नगर) નગર.
कमल (कमल) કમળ.	नाण (ज्ञान) જ્ઞાન.
कल्लाण (कल्याण) કલ્યાણ.	दाण (दान)[२६] દાન.
घर (गृह) ઘર.	नच्च (नृत्य) નૃત્ય.
जल (जल) જળ, પાણી.	नट्ट (नाट्य) નાચ.
जिणविंव (जिनविम्ब) જીનેશ્વરની પ્રતિમા	

૨૫. વ્યંજન સહિત સ્વરમાંથી વ્યંજનનો લોપ થવાથી શેષ સ્વરની પૂર્વના સ્વર સાથે સંધિ થતી નથી. આ નિયમ કોઈ ઠેકાણે લાગુ પડે છે એટલે સંધિ થાય છે. જેમકે-निसाअरो (निशाचर.), रयणिअरो (रजनिचर.) पयावई (प्रजापति.) कुम्भआरो-कुम्भारो, (कुंभकार) सुउरिसो-सूरिसो (सुपुरुष.) लोहआरो, लोहारो (लोहकार)

૨૬. શબ્દની અન્દર સ્વરની પછી અસંયુક્ત 'न' નો 'ण' થાય છે, તેમજ આદિમાં 'न' હોય તો વિકલ્પે 'ण' થાય છે. ઉદા૦—

दाणं (दानम्) | धणं (धनम्) | नाणं, णाणं (ज्ञानम्) | नरो, णरो (नरः)

नेत्त[27] (नेत्र) આંખ, નેત્ર	मुह (मुख) મોઢું.
पण्ण (पर्ण) પાંદડું	रयय (रजत) રૂપું, ચાંદી
पुत्थय / पोत्थय (पुस्तक) પુસ્તક	वत्थ (वस्त्र) કપડું.
फुल्ल (फुल्ल) ફુલ	सिव (शिव) કલ્યાણ, મંગળ, મોક્ષ.
भूसण (भूषण) આભૂષણ, ઘરેણું	सुह (सुख) સુખ

સર્વનામ.

त[28] (तत्) તે	इम (इदम्) આ.
ज[29] (यत्) જે.	सव्व (सर्व) સર્વ, બધું.
क (किम्) કોણ.	
एअ-एत (एतत्) આ.	अन्न (अन्य) બીજું.

'त' અને 'एअ' નું પુલ્લિંગમાં પ્રથમાનું એકવચન અનુક્રમે स, सो અને एस-एसो રૂપ થાય છે.

સકલ સર્વનામોનું પ્રથમાનું બહુવચન ए પ્રત્યય લગાડવાથી થાય. જેમ सव्वे, के, एए, ઈત્યાદિ

---

૨૭. नेत्त શબ્દ અને તેના અર્થવાળા શબ્દો પુલ્લિંગમાં પણ વિકલ્પે વપરાય છે ઉ० नेत्ता-नेत्ताइ, नयणा-नयणाइ.

૨૮પ્રાકૃતમાં અન્ત્ય વ્યંજનોનો લોપ થાય છે, ઉદા०—

ताव (तावत्), जाव (यावत्), जग / जय (जगत्) अप्प (आत्मन्)
जसो (यशस्), तमो (तमस्), कम्म (कर्मन्)

૨૯શબ્દની આદિમાં य હોય તે ज થાય છે, તથા ઉપસર્ગની પછી य આવે તો કોઈ ઠેકાણે ज થાય છે, ઉદા०—

जसो (यशस्) जमो (यमः), जाइ (याति), संजमो-सजोगो (संयमः-संयोगः)

'क' શબ્દનું નપુંસકલિંગમાં प्र० ए० અને द्वि० ए० માં 'किं' એવું રૂપ થાય છે.

બાકીના સર્વ અકારાન્ત સર્વનામના પુલ્લિંગ અને નપુંસકલિંગના રૂપો અકારાન્ત પુલ્લિંગ અને નપુંસકલિંગ જેવાજ થાય છે, કેટલાક રૂપોમા વિશેષતા છે તે આગળ પાઠમા કહેવામાં આવશે.

અવ્યય.

अज्ज (अद्य) આજ.
च,[30] य, अ (च) અને
वि, पि (अपि) પણ.
न (न) નહી.

અવ્યય—સર્વલિંગ, સર્વવચન અને સર્વવિભક્તિમાં સમાન રહે છે.

ધાતુઓ.

वरिस् (वृष्)[31] વરસવું.
करिस् (कृष्) ખેડવુ, ખેંચવુ આકર્ષણ કરવુ.
दरिस् (दृश्) દેખવું
धरिस् (धृष्) સામા થવું.
मरिस् (मृश्) વિચારવુ.
गिण्ह् (ग्रह्) ગ્રહણ કરવુ.
उव-दिस् (उप+दिश्) ઉપદેશ આપવો
नमंस् (नमस्य) નમસ્કાર કરવો.
प-मज्ज् (प्र-मृज्) સંમાર્જના કરવી, સાફ કરવું.
प-यास् (प्र+काश्) પ્રકાશવું.
मरिस् (मृष्) સહન કરવુ.
हरिस् (हृष्) હર્ષ થવો.

30 જે શબ્દો છુટા પાડવાના હોય ત્યારે દરેક શબ્દોને અંતે અથવા સર્વ શબ્દોને અન્તે આ અવ્યયનો પ્રયોગ થાય છે ઉદા०—फलं च पुप्फं च वत्थं च गिण्हइ, અથવા फल पुप्फ वत्थं च गिण्हइ.

31 वृषादि ધાતુઓના ऋनो अरि થાય છે. (वर्षति)

ગુજરાતી વાક્યો

મૂર્ખાઓ મુઝાય છે.
જ્ઞાન પ્રકાશે છે.
કમળો શોભે છે
બે નેત્રો જુએ છે.
શિષ્યો જ્ઞાન ભણે છે.
બે ઝાડ પડે છે.
ઘોડાઓ જલ પીએ છે.
દેવો તીર્થંકરોને નમે છે.
રામ પુસ્તકને અડકે છે
બે બાળક ઘરેણાં લઇ જાય છે
ઉપાધ્યાય જ્ઞાનનો ઉપદેશ કરે છે.
ધન વધે છે.
પંડિત પુસ્તકોને ચાહે છે અને
મૂર્ખાઓ રૂપાને ઇચ્છે છે

તે સિદ્ધ થાય છે
પંડિત મોક્ષને મેળવે છે.
મૂર્ખાઓ લજ્જા પામતા નથી.
વિયોગ માણસોને દુઃખ દે છે.
સાધુઓ તપ કરે છે.
બાળક વસ્ત્રને ખેંચે છે.
અમે સૂત્રનો વિચાર કરિયે છિયે.
પુત્રો પિતાને નમસ્કાર કરે છે.
પાણી સુકાય છે
બાળક પાણી પીએ છે
રામ પાપીને મારે છે.
પંડિતો રક્ષણ કરે છે
બાળકો ભય પામે છે
અભિમાન લોકોને પીડે છે

-

पाठ ८ मो.

तइआ અને चउत्थी-વિભક્તિઓ.

પ્રત્યય.

	એકવચન.	બહુવચન.
પુલ્લિંગ	त० ण, णं.	हि, हिँ, हिं
	च० य,[33] [आए]	

નપુંસકલિંગ — અકારાન્ત નપુંસક નામોના રૂપો પહેલી બે વિભક્તિ સિવાય બાકીની બધી વિભક્તિઓમા અકારાન્ત પુલ્લિંગ નામોના જેવા જ થાય છે.

૧. તૃતીયાના એકવચન અને બહુવચનના તથા સપ્તમી વિભક્તિના બહુવચનના પ્રત્યયો લગાડતાં પૂર્વના अ નો ए થાય છે.

ઉદા૦—जिण+णं=जिणेणं, जिणेण.

जिण+हि=जिणेहि, जिणेहिँ, जिणेहिं

૨ ચતુર્થીનો य પ્રત્યય લગાડતા પૂર્વનો अ દીર્ઘ થાય છે.

उदा०—जिण+य=जिणाय.

जिण (जिन)

त०	जिणेणं, जिणेण.	जिणेहि, जिणेहिँ, जिणेहिं.
च०	जिणाय, जिणाए	

---

૩૩. य પ્રત્યય ચતુર્થીના એકવચનમા તાદર્થ્ય (તે માટે, વાસ્તે, સારૂ) તેવા અર્થમાં વિકલ્પે મુકાય છે, તે સિવાય એકવચનમા અને બહુવચનમા છટ્ઠી વિભક્તિના પ્રત્યયો મુકાય છે. (પ્રાકૃતમા ચતુર્થી વિભક્તિને સ્થાને છટ્ઠી વિભક્તિ મુકાય છે) वह (वध) શબ્દને ચતુર્થીના એકવચનમા आइ પ્રત્યય વિકલ્પે લાગે છે ઉદા૦—वहाइ, वहाय.

नाण. (ज्ञान)

त० नाणेणं, नागेण. नाणेहि, नाणेहिँ, नाणेहिं.
च० नाणाय, नाणाए

શબ્દો

अवमाण (अपमान) અપમાન, તિરસ્કાર
अलोग (अलोक) અલોક.
आयार (आचार) આચાર
उज्जम (उद्यम) ઉદ્યમ, મહેનત.
उवएस (उपदेश) ઉપદેશ
कुढार (कुठार) કુહાડો.
कोह[३४] (क्रोध) ક્રોધ ગુસ્સો,

---

૩૪. શબ્દની અંદર સ્વરની પછી અસંયુક્ત જે ख–घ–थ–ध અને भ નો ह થાય છે, તેમજ ट નો ड, ठ નો ढ, ड નો ल, प નો व, फ નો भ તથા ह, ब નો व પ્રાય: થાય છે, અને श–ष નો स થાય છે.

'ख'–मुह (मुखम्)
'घ'–मेहो (मेघ.)
'थ'–नाहो (नाथ)
'ध'–साहू (साधु)
'भ'–सहा (सभा)
'ट'–घडो (घट)
'ठ'–मढो (मठ)
'ड'–गरुलो (गरुड.)
'प'–उवमा (उपमा)
'फ'–सभरी–सहरी (शफरी)
'ब'–सवलो (शबलः)
'श' } सेसो (शेष)
'ष' } विसेसो (विशेष)

ધાતુમાં–कह् (कथ्) बोह् (बोध्) सोह् (शोभ्)
पील् (पीड्) अड् (अट्) लह् (लभ्) खिव् (क्षिप्).

चंद (चन्द्र) ચન્દ્ર	बहिर (बधिर) બહેરા.
जिणेसर / जिणीसर (जिनेश्वर) જીનેશ્વર.	बंभण (ब्राह्मण) બ્રાહ્મણ
	भाव (भाव) ભાવ.
जम्म[35] (जन्मन) જન્મ	मनोरह (मनोरथ) મનોરથ.
देह पुं न (सम) શરીર.	महिवाल (महिपाल) રાજા
धम्म (धर्म) ધર્મ, ફરજ.	मिग / मअ (मृग) હરણ
नाय (न्याय) ન્યાય, નીતિ.	
नरिंद[36] / नरिन्द (नरेन्द्र) રાજા	मुहर (मुखर) વાચાલ.
निरय / नरय (नरक) નારકી, નરક	मुक्ख / मोक्ख (मोक्ष) મોક્ષ

---

૩૫ શબ્દની અંદર ન્મ હોય તો મ્મ થાય અને ગ્મ નો મ્મ વિકલ્પે થાય છે.

जम्मो (जन्मन्) | जुम्म / जुग्ग (युग्मम्) | तिम्म / तिग्ग (तिग्मम्)
वम्महो (मन्मथ)

૩૬ શબ્દની અંદર રહેલ અનુસ્વારનો વર્ગીય વ્યંજન પર છતાં તે વર્ગનો અનુનાસિક વિકલ્પે થાય છે.

'ङ्'–अंगारो–अङ्गारो (अङ्गार)	'ञ्'–कंचुओ–कञ्चुओ (कञ्चुक)
'ङ्'–संघो–सङ्घो (सङ्घः)	'ण्'–दंडो–दण्डो (दण्डः)
'ङ्'–संखो–सङ्खो (शङ्ख)	'न्'–चंदो–चन्दो (चन्द्र)
	'म्'–कंपइ–कम्पइ (कम्पते)

मेह (मेघ) વાદળુ.
रोस (रोष) ક્રોધ.
लोग (लोक) લોક.
वह (वध) વધ
वम्मह (मन्मथ) કામદેવ
वाह (व्याध) શીકારી
विणय (विनय) વિનય, વિવેક.
वीयराग (वीतराग) રાગરહિત.
संघ (सङ्घ) સઘ, સમુદાય, શ્રમણાદિ ચતુવિધ સઘ.
सज्जण (सज्जन) સારો માણુસ.
सढ (शठ) લુચ્ચો
सयायार (सदाचार) ઉત્તમ-આચાર, પવિત્ર આચરણુ.
सहाव (स्वभाव) સ્વભાવ, પ્રકૃતિ.
सर (शर) બાણુ.
सग्ग (स्वर्ग) સ્વર્ગ, દેવલોક.
सावग (श्रावक) શ્રાવક
सिद्ध (सिद्ध) સિદ્ધભગવાન, સિદ્ધ પુરૂષ
हत्थ (हस्त) હાથ

નપુસકલિંગ.

ओसढ (औषध) ઔષધ, દવા.
कज्ज (कार्य) કામ, કાજ.
कट्ठ (काष्ठ) લાકડુ.
गयण (गगन) આકાશ.
तत्त (तत्त्व) રહસ્ય, પરમાર્થ.
तलाय (तडाग) તલાવ, જલાશય.
तित्थ / तूह (तीर्थ) તીર્થ, પવિત્ર સ્થાન.
थोत्त (स्तोत्र) સ્તોત્ર
दुक्ख / दुह (दुःख) દુ ખ.
दुरिय (दुरित) પાપ
नच्च (नृत्य) નાચ
पंकअ (पङ्कज) કમલ
पाव (पाप) પાપ
पुण्ण (पुण्य) પુણ્ય, ધર્મ, પવિત્ર
पुप्फ[३७] (पुष्प) ફૂલ.
वक्क (वाक्य) વાક્ય

૩૭. શબ્દની અંદર स्प અને ष्प નો प्फ થાય છે અને આદિમાં હોય તો फ થાય છે

'ष्प'–पुप्फ (पुष्पम्)
'ष्प'–निप्फावो (निष्पाप.)
'स्प'–विहप्फइ (बृहस्पति.)
'स्प'–फासो (स्पर्श)
'स्प'–फदण (स्पन्दनम्)
'स्प'–प्फद्धा (स्पर्धा)

रज्ज (राज्य) રાજ્ય	सील (शील) શીલ, ઉત્તમ-આચરણ.
सत्थ (शास्त्र) શાસ્ત્ર, આગમ	

३८ વિશેષણ.

अप्पकेर (आत्मीय) પોતાનું	सहल / सभल (सफल) ફલવાળું.
३९अणेग (अनेक) એકથી વધારે.	
एग-एअ / एक-एक्क (एक) એક.	फरस (परुष) કઠણ, કર્કશ
परम (परम.) ઉત્કૃષ્ટ, શ્રેષ્ઠ	रहिअ (रहित) રહિત, વર્જિત

અવ્યય.

४०अपि-अवि (अपि) પણ.	णाइं / अण (न) નહી
अहि (अभि) તરફ, પાસે	
कया (कदा) ક્યારે	पइ (प्रति) તરફ, પાસે.

---

૩૮ વિશેષણને વિશેષ્યનીજ જાતિવચન અને વિભક્તિ લાગે છે

૩૯ નિષેધ બતાવવાને માટે વ્યંજનથી શરૂ થતા શબ્દના આરંભમા 'अ' અને સ્વરથી શરૂ થતા શબ્દના આરંભમાં 'अण' મુકાય છે.

न लोगो-अलोगो (अलोक)	न आयारो=अणायारो (अनाचार)
न सच्च-असच्च (असत्यम्)	न एगो=अणेगो (अनेक)

૪૦ अपि કે अवि અવ્યય કોઈ પણ પદની પછી આવ્યા હોય તો તેના આદિનો अ વિકલ્પે લોપાય છે, ઉદા૦—

त अपि-तपि (तदपि)	केणवि / केण अवि (केनापि).
किं अपि-किंपि (किमपि)	

જ્યારે લોપ ન થાય ત્યારે વિકલ્પે સંધિ થાય છે

तमवि (तदपि) | किमवि (किमपि) | केणावि (केनापि)

देवा अवि-देवावि (देवा अपि).

[41] विणा (विना) સિવાય, રહિત.	सह (सम) સાથે.
सव्वत्थ[42] / सव्वहि / सव्वह } (सर्वत्र) બધે ઠેકાણે.	

ધાતુઓ

अड्, अड्ड् } (अट्) અટન કરવું, ભટકવું	पीण् (प्रीण्) ખુશ કરવું.
अग्घ् (अर्घ्) કિંમત કરવી, આદર કરવો	पेक्ख्, पिक्ख् } (प्रेक्ष्) જોવું
खिव् (क्षिप्) ફેંકવું.	धाव्, धाव्, धा } (धाव्) દોડવું.
जय् (यत्) યત્ન કરવો.	लह् (लभ्) મેળવવું.
छिंद् (छिन्द्) છેદવું:	सोह् (शोभ्) શોભવું.

૪૧. विणा અવ્યયના યોગમાં બીજી ત્રીજી અને પાંચમી વિભક્તિ મુકાય છે, તેમજ सह અવ્યય અને તે અર્થવાળો બીજા અવ્યયો જે નામની સાથે જોડાય છે, તે નામ ત્રીજી વિભક્તિ મુકાય છે

ઉ૦ धम्म विणा सुह न लहेज्ज. नाणेण सह समणा सोहते.

૪૨. જે અવ્યયને અન્તે त्र હોય તેને બદલે हि–ह–त्थ, આવે છે.

जहि, जह, जत्थ (यत्र)	कहि, कह, कत्थ (कुत्र)
तहि, तह, तत्थ (तत्र)	अन्नहि, अन्नह, अन्नत्थ (अन्यत्र)

प्राकृत वाक्यो.

जो एगं जाणेइ सो सव्वं जाणइ,
जो सव्वं जाणए सो एगं जाणेइ।
बुहा बुद्दे पिक्खन्ति किं मुरक्खो।
णाहं करेमि रोसं।
धणं दाणेण सहलं होइ।
समणा मोक्खाय जएन्ते।
बहिरो किमवि न सुणेइ।
समणा नाणेण तवेण सीलेण य छज्जन्ते।
सावगो अज्ज पंकएहिं जिणे अच्चेज्ज।
जणो कुढारेण कट्ठाइं छिंदइ।
पावो वहाइ जणं धाएइ।
आयरिआ सीसेहिं सह विहरेइरे।
उज्जमेण सिज्झति कज्जाणि न मणोरहेहिं।
रोगा ओसढेण नस्संते।
सीसा आयरिए विणएण वंदिरे।
सज्जणा कयाइ अप्पकेरं सहावं न छड्डिरे।
वाहो मिगे सरेहिं पहरेइ।
सीलेण सोहए देहो, नवि भूसणेहिं।
धणेण रहिओ जणो सव्वत्थ अवमाणं पावेज्ज।
वुहो फरुसेहिं वक्केहिं कंपि न पीलेइ।
भावेण सव्वे सिद्धे नमिमो।
वीयरागा नाणेण लोगमलोगं च मुणेइरे।
संघो तित्थं अडइ।
आयारो परमो धम्मो, आयारो परमो तवो।
आयारो परमं नाणं आयारेण न होइ किं॥

ગુજરાતી વાક્યો

કામ માણુસને દુ:ખ આપે છે.

ચન્દ્રવડે આકાશ શોભે છે.

જન્મવડે બ્રાહ્મણ થતો નથી, પણ આચાર વડે થાય છે.

લોભ માણુસને પીડે છે.

રાજાઓ ન્યાય વડે રાજ્ય કરે છે.

પાપવડે મનુષ્ય નરકમાં જાય છે અને ધર્મ વડે સ્વર્ગમા જાય છે

મોર વાદળા વડે ખુશ થાય છે

તમે બે નૃત્યની સાથે ગાયન કરો છો·

બે હાથ વડે તમે પુષ્પો ગ્રહણ કરો છો.

સાધુ જ્ઞાનવિના સુખ મેળવતા નથી

અમે સ્તોત્રોવડે જીનેશ્વરની સ્તુતિ કરિયે છિયે.

લુચ્ચો સજ્જનોને નિંદે છે.

ઉપાધ્યાય સૂત્રોનો ઉપદેશ કરે છે.

મૂર્ખ દીવા વડે વસ્ત્રો બાળે છે.

અમે પુષ્પો વડે જીન બિંબની પૂજા કરિયે છિયે

માણુસ ધર્મવડે સર્વઠેકાણે સુખ પામે છે.

પંડિત પણ મૂર્ખાઓને ખુશ કરી શકતા નથી.

સાધુઓ કામ ક્રોધ અને લોભને જીતે છે.

વીર શસ્ત્રો ફેંકે છે.

અમે બે સંઘની સાથે તીર્થ તરફ જઇયે છિયે.

વાચાલ માણુસ કાંઈ પણ કરી શકતો નથી.

જે તત્વો જાણે છે તે પંડિત છે.

पाठ ९ मो.

પંચમી અને છટ્ઠી વિભક્તિઓ

અકારાન્ત નામ

પ્રત્યય

	एक व० *	बहु व०
અકારાન્ત પુલ્લિંગ	पं० त्तो, ओ उ. (तो–तु) हि, हिन्तो (लुक्)	त्तो, ओ, उ (तो–तु) हि हिन्तो, सुन्तो, एहि, एहिन्तो, एसुन्तो
	छ० स्स.	ण, णं.

અકારાન્ત નપુંસક—પુલ્લિંગ પ્રમાણે.

१, त्तो અને एकारादि પ્રત્યયો વિના પંચમી વિભક્તિના સર્વે પ્રત્યયો લગાડતા પૂર્વના अ નો आ થાય છે, જેમકે-देव+ओ= देवाओ, देव+हिन्तो=देवाहिन्तो, देव+त्तो=देवत्तो.

२ एकारादि પ્રત્યયોની પૂર્વે अ નો લોપ થાય છે, જેમકે-देव+एहि=देवेहि

३ ષષ્ઠી વિભક્તિના બહુવચનના પ્રત્યયો લગાડતાં પૂર્વના अ, इ, उ, દીર્ઘ થાય છે, જેમકે-देव+णं=देवाणं.

---

* तो–तु આ પ્રત્યયવાળા પંચમીનારૂપો वसुदेवहिण्डि આદિ પ્રાકૃતકથાઓમા તેમજ મન્ત્રોની ચૂર્ણિઆદિમાં બહુજ વપરાયેલા છે.

जिण. (जिन)

पं०	जिणत्तो, जिणाओ, जिणाउ, जिणाहि, जिणाहिन्तो, जिणा.	जिणत्तो, जिणाओ, जिणाउ, जिणाहि, जिणाहिन्तो, जिणासुन्तो, जिणेहि, जिणेहिन्तो, जिणेसुन्तो,
छ०	जिणस्स.	जिणाण, जिणाणं.

नाण. (ज्ञान)

पं०	नाणत्तो, नाणाओ. नाणाउ, नाणाहि, नाणाहिन्तो, नाणा.	नाणत्तो, नाणाओ नाणाउ, नाणाहि, नाणाहिन्तो, नाणासुन्तो, नाणेहि, नाणेहिन्तो, नाणेसुन्तो.
छ०	नाणस्स.	नाणाण, नाणाणं.

શબ્દો (પુલ્લિંગ)

अजीव (अजीव) અજીવ, જડ.
अट्ठ, अत्थ (अर्थ) ધન, વસ્તુ, કારણ, પદાર્થ, અર્થ.
आणंद (आनन्द) વિશેષ નામ.
छप्पअ[43] (षट्पद) ભમરો.
जीव (जीव) જીવ.

૪૩. સંયુક્ત વ્યંજનનો પ્રથમ અક્ષર જો क्-ग्-ट्-ड्-त्-द्-प्-म्-श्-ष्-स् અને ᳵख-ᳶप હોય તો લોપ થાય છે, લોપ થયા પછી શેષ વ્યંજન તેમજ સંયુક્ત વ્યંજનને સ્થાને આદેશ-ભૂત વ્યંજન શબ્દની આદિમાં ન હોય તો દ્વિત્વ થાય છે, (દ્વિત્વ થયેલ વ્યંજન વર્ગીય બીજો કે ચોથો અક્ષર હોય તો દ્વિત્વના પહેલા વ્યંજનને સ્થાને અનુક્રમે વર્ગનો પહેલો ને ત્રીજો મુકાય છે (નિ. ૧૯ મો જુઓ) અપવાદ-દીર્ઘસ્વર તથા અનુસ્વાર પછી શેષવ્યંજન તથા

नाय (न्याय) નીતિ.	मंदर (मन्दर) મેરૂ પર્વત.
नेह (स्नेह) સ્નેહ, પ્રેમ પ્રીતિ.	मणूस (मनुष्य) માણસ.
पव्वअ (पर्वत) પર્વત	मुणिंद (मुनीन्द्र) આચાર્ય, મુનિવર
पच्छायाव (पश्चाताप) અનુતાપ, બળાપો.	वग्घ (व्याघ्र) વાઘ
मग्ग (मार्ग) રસ્તો માર્ગ.	वग्ग[४४] (वर्ग) સમૂહ વર્ગ.

આદેશભૂત વ્યંજન દ્વિત્વ થાય નહી તેમજ र-ह પણ દ્વિત્વ થતા નથી. ઉદા૦—

'क्'-भुत्त (भुक्तम्)	'ष्'-निट्ठुरो (निष्ठुर.)
'ग्'-दुद्धं (दुग्धम्)	'स्'-नेहो (स्नेहः)
'ट्'-छप्पओ (षट्पद)	'×क'-दुक्ख (दुःखम्)
'ड्'-खग्गो (खड्गः)	'×प'-अन्तप्पाओ (अन्तःपात).
'त्'-उप्पल (उत्पलम्)	दीर्घस्वर-फासो (स्पर्श.)
'द्'-मोग्गरो (मुद्गर.)	अनुस्वार-मझा (सन्ध्या).
'प्'-सुत्तो (सुप्त)	'र्'-बम्हचेर (ब्रह्मचर्यम्)
'श्'-निच्चलो (निश्चल)	'ह्'-विहलो (विह्वल)

૪૪ સંયુક્ત વ્યંજનને અંતે म्-न्-य्-ल्-व्-ब्-र् હોય તથા સંયુક્ત વ્યંજનનો પહેલો વ્યંજન ल्-व्-ब्-र् હોય તો લોપ થાય છે. (જ્યાં બન્ને વ્યંજનોનો લોપ થતો હોય ત્યાં પ્રયોગને અનુસારે બેમાંથી એકનો લોપ કરવો. જેમકે—कव्व (काव्यम्), पक्क (पक्वम्), सण्ह-लण्हं (श्लक्ष्णम्), दार-बार (द्वारम्)

विणास (विनाश) નાશ	सद्द (शब्द) શબ્દ.
संप्फास[45] (सस्पर्श) સ્પર્શ, અડકવુ.	सप्प (सर्प) સાપ.
	संतोस (संतोष) સંતોષ

'म्'–सरो (स्मरः)	'व्'–पक्क (पक्वम्)
'न्'–नग्गो (नग्न)	'व्'–सद्दो (शब्द.)
'य्'–वाहो (व्याघ)	'र्'–चक्क (चक्रम्)
'ल्'–सण्हं (श्लक्ष्णम्)	'र्'–अक्को (अर्क.)
'ल्'–वक्कल (वल्कलम्)	'र्'–वग्गो (वर्ग)

૪૫. य–र्–व्–श्–ष्–स् એ વ્યજનો श, ष, स ની સાથે પૂર્વે કે પછી જોડાયેલા હોય તો તે વ્યજનોનો પૂર્વોક્ત નિયમાનુસારે લોપ થયે છતે શેષ રહેલા श, ष, स દ્વિત્વ થતા નથી પરન્તુ તેની પૂર્વનો સ્વર દીર્ઘ કરવામાં પણ આવે છે. જેમકે—

'श्य'–आवासय / आवस्सय } (आवश्यकम्)	'ष्य'–सीसो / सिस्सो } (शिष्य.)
,, नासइ / नस्सइ } (नश्यति)	'र्ष'–कासओ / कस्सओ } (कर्षक)
'श्र'–वीसामो / विस्समो } (विश्राम.)	'ष्व'–वीसु (विष्वक्)
'र्श'–सफासो (सस्पर्श)	'ष्प'–नीसित्तो / निस्सित्तो } (निष्पिक्त.)
'श्व'–आसो / अस्सो } (अश्व)	'स्य'–साम / सस्सं } (शस्यम)
'श्व'–वीससइ / विस्ससइ } (विश्वसिति)	'स्व'–विकासरो / विकस्सरो } (विकस्वरः)
'श्श'–मणासिला / मणस्सिला } (मनश्शिला)	'स्स'–नीसहो / निस्सहो } (निस्सहः)

નપુંસકલિંગ.

अज्झयण (अध्ययन) અધ્યયન

आवासय } (आवश्यक)
आवस्सय }
અવશ્ય કરવાનુ નિત્યકર્મ, ધર્માનુષ્ઠાન

उप्पल (उत्पल) કમળ.

कम्म (कर्मन्) કામ, કર્મ, જ્ઞાનાવરણીયઆદિ કર્મ

कव्व (काव्य) કાવ્ય.

चरण (चरण) ચારિત્ર

चरित्त (चरित्र) ચરિત્ર, વૃતાંત

दंसण (दर्शन) ચક્ષુ, જોવુ, સમ્યક્‌દર્શન, મત, ધર્મશાસ્ત્ર.

दइव (दैव) દૈવ, ભાગ્ય, અદષ્ટ.

दुद्ध (दुग्ध) દુધ.

धन्न (धान्य) ધાન્ય, અનાજ.

फल (फल) ફળ

मूल (सम) મૂળકારણ, આદિકારણ.

वयण (वचन) વચન.

सुत्त (सूत्र) સૂત્ર

सम्मत्त (सम्यक्त्व) સત્યતત્ત્વ ઉપર શ્રધ્ધારાખવી, સમ્યક્‌દર્શન

सोक्ख (सौख्य) સુખ.

हिअअ } (हृदय) હદય, મન
हिअ }

हरण (सम.) હરણ કરવુ, લઇ જવુ.

વિશેષણ.

अणाबाह (अनाबाध) પીડા રહિત.

गुरुअ } (गुरुक) મોટુ, ઘણુ, ભારે
गरुअ }

दीण (दीन) ગરીબ

नग्ग (नग्न) નગ્ન, વસ્ત્ર રહિત

निच्चल (निश्चल) સ્થિર, અચળ, દઢ

निट्ठुर (निष्ठुर) ઘાતકી, નિર્દય.

पक्क (पक्व) પાકેલું

पयासग (प्रकाशक) પ્રકાશ કરનાર.

महुर (मधुर) મધુર, સુંદર.

मूढ (मूढ) મોહ પામેલ, મૂર્ખ, અજ્ઞાની.

वराय (वराक) ગરીબ, દીન.

विविह (विविध) અનેક પ્રકારે, બહુવિધ, જુદી જુદી જાતનુ.

विरुद्ध (सम) વિપરીત, પ્રતિકૂલ

सुत्त (सुप्त) સૂતેલ

અવ્યય

अईव (अतीव) ઘણું, વધારે, અતિશય.

कासइ (कस्यचित्) કોઈકનું.

जह } जहा } (यथा) જે પ્રમાણે, જેમ જેવી રીતે.

तह } तहा } (तथा) તે પ્રમાણે, તેમ

धि (धिक्) ધિક્, ધિક્કારવચન

धिद्धि (धिक्धिक्) „ „

नमो[47] (नमस्) નમસ્કાર, નમન.

पुण, पुणा, पुणाइ } (पुनर्) વળી, ફરીથી.

मिच्छा (मिथ्या) ફોગટ, અસત્ય.

व-वा (वा) વા અથવા કે

सद्धिं (सार्धम्) સાથે

संपइ (सम्प्रति) હમણાં, હાલે.

सव्वया (सर्वदा) હમેશા, સદા.

सइ-सया (सदा) સદા, હમેશાં.

सुट्ठु (सुष्ठु) સારી રીતે, સારૂં.

ધાતુ.

अइक्कम् (अति+क्रम्) ઉલ્લંઘન કરવું, હદ બહાર જવું.

अवेक्ख् } अविक्ख् } (अपेक्ष्) અપેક્ષા કરવી, ગરજ રાખવી

खम् (क्षम्) ક્ષમા કરવી, માફી માગવી, સહન કરવું

डर् (त्रस) ત્રાસ પામવું, ડરવું.

निस्सर } नीहर } (निस्सर्) નીકળવું.

परिक्ख् } परिच्छ् } (परीक्ष्) પરીક્ષા કરવી, તપાસ કરવી

[48]रुच्च् } रोय् } (रुच्) રુચવું, પસંદ પડવું

वक्खाण् (व्याख्यानय्) વ્યાખ્યાન કરવું, સ્પષ્ટ સમજાવવું.

वीसस् } विस्सस् } (वि+श्वस्) વિશ્વાસ કરવો, ભરોસો કરવો.

विक्किण } विक्के } (वि+क्री) વેચવું.

विढव् } अज्ज } (अर्ज्) મેળવવું, ઉપાર્જન કરવું, પેદા કરવું.

सद्दह् (श्रद्+धा) શ્રદ્ધા કરવી

समायर् (समाचर्) કરવું, આચરણ કરવું

---

૪૭. नमो આ અવ્યયના યોગમાં છઠ્ઠી વિભક્તિ મુકાય છે. ઉદા૦—नमो जिणाण (नमो जिनेभ्य).

૪૮. આ ધાતુના યોગમાં જેને પસંદ પડતું હોય તે શબ્દને છઠ્ઠી વિભક્તિ આવે છે. ઉદા૦—बालाण दुग्ध रुच्चइ

प्राकृत वाक्यो ।

नमो सिद्धाणं ।

नमो उवज्झायाणं ।

समणा सव्वयच्चिअ आवा-
सयं कम्मं समायरंति ।

जह छप्पआ उप्पलाणं रसं
पिबिरे ताइं च न पीलंति
तह समणा संति ।

जो खमइ सो धम्मं सुट्ठु-
आराहेइ ।

वुड्ढो नरिंदस्स संतोसाय
कव्वाइं रएइ ।

अईव नेहो दुहस्स मूलमत्थि ।

धम्मस्स फलमिच्छंति धम्मं
नेच्छंति मणूसा ।

समणो सावगाणं जिणिंदाणं
चरित्तं वक्खाणेइ ।

बालो सप्पस्स दंसणेण डरइ
किं पुण संफासेण ।

मुणिंदो सीसाण सुत्ताणमट्ठ-
मुवएसइ ।

नाणं तत्ताणं पयासगं होइ ।

धम्मो कासइ न रोएइ ।

निट्ठुरो पावेहिंतो धम्मं वच्चइ ।

आणंदो सावगो दंसणत्तो न
कया चलइ ।

पव्वयाणं मंदरो निच्चलो अत्थि ।

सो पमाया सुत्तं पुत्त पहरेइ ।

अट्ठाए गामाओ गाममडंति
वंभणा ।

तस्स वच्छस्स पक्काइं
फलाणि अईव महुराणि संति ।

धम्मिओ सइ दीणाणं जणाणं
धन्नाइ देइ ।

जस्स धम्मो व अट्ठो अत्थि
तं नरं सव्वे अविक्खिरे ।

सो नग्गो भमइ, जणेहिंतो वि
न लज्जए ।

धम्मो सुहाणं मूलं, दप्पो मूलं
विणासस्स ।

धिध्धि मूढा जीवा, कुणंति
गुरुए मणोरहे विविहे ।

न उ जाणंति वराया, झायइ
दइव्वं किमवि अन्नं ॥१॥

विणया णाण णाणाओ, दंसणं
दंसणेहि चरणं च ।

चरणाहिंतो मुक्खो, मोक्खे
सोक्खं अणाबाहं ॥२॥

ગુજરાતી વાકયો.

સજ્જન પુરુષો પાપીઓનો વિશ્વાસ રાખતા નથી.

સિંહના શબ્દ વડે મનુષ્યોનાં હૃદય કંપે છે.

સાધુઓનો સમુદાય જિનેશ્વરની સાથે મોક્ષમાં જાય છે.

મૂર્ખાઓ ચારિત્રની શ્રદ્ધા રાખતા નથી.

જીવો અને અજીવોને પ્રકાશ કરનારૂં શું છે ?

જે ચારિત્રની શ્રદ્ધા કરે છે, તે ભાવથી શ્રાવક છે

તે ઘેરથી નીકળે છે અને સાધુ થાય છે.

પશ્ચાતાપથી પાપો નાશ પામે છે.

શિષ્યો ઉપાધ્યાયની પાસે અધ્યયનો ભણે છે.

જે ન્યાય માર્ગનું ઉલ્લંઘન કરે છે, તે દુઃખ પામે છે.

રાજા કાવ્યોવડે પંડિતોની પરીક્ષા કરે છે.

વાઘથી માણસ ભય પામે છે.

સઘ ધર્મવિરૂદ્ધ સહન કરતો નથી.

ધર્મીજન પાપોથી ડરે છે.

કોઇનુ ધન હરવુ તે પાપ છે.

જેઓ જીનેશ્વરનુ વચન ઉલ્લંઘન કરે છે તેઓ સુખ પામતા નથી.

તું વિનયથી સારી રીતે શોભે છે.

તેને ધિક્કાર પડો કે તે બધાને નિંદે છે.

તે ધાન્ય વેચે છે અને ઘણું દ્રવ્ય કમાય છે

તું તેને ફોગટ નીંદે છે

શિષ્યો હંમેશાં સૂત્રોના અધ્યયનોની આવૃત્તિ કરે છે

બાળકોને દુધ પસદ પડે છે

पाठ १० मो

सत्तमी विभक्ति तथा संबोहण.

प्रत्यय.

	एकवचन.	बहुवचन.
અકારાન્ત પુલ્લિંગ	स० ए, म्मि [सि]	सु, सुं.
	सं० ओ, आ, [ए]	आ.

અકારાન્ત નપુંસક–પુલ્લિંગ પ્રમાણે.

૧. सि પ્રત્યય લગાડતાં પૂર્વના અક્ષર ઉપર અનુસ્વાર મુકાય છે, જેમકે–समणंसि (श्रमणे) घरंसि (गृहे)

૨. નપુંસકલિંગના સંબોધનના એકવચનમાં મૂલરૂપ જ થાય છે. તેમજ બહુવચન પણ પ્રથમાના તે તે રૂપ જેવું જ થાય છે.

जिण (जिन)

स०	जिणे, जिणम्मि, जिणंसि.	जिणेसु, जिणेसुं.
सं०	हे जिण, जिणो, जिणा, जिणे.	जिणा.

नाण (ज्ञान)

स०	नाणे, नाणम्मि, नाणंसि.	नाणेसु, नाणेसुं
सं०	हे नाण.	नाणाइं, नाणाइँ, नाणाणि.

સર્વનામના રૂપો વિસ્તારથી આગળ પાઠમાં કહેવામાં આવશે પણ જે રૂપોમાં વિશેષ ફેરફાર નથી. તે રૂપો અત્રે આપવામાં આવે છે. સર્વનામ શબ્દોના રૂપો અને પ્રત્યયો અકારાન્ત પુલ્લિંગ અને નપુંસકલિંગના જેવા છે. પણ પ્રથમાના બહુવચનમાં ए પ્રત્યય અને સપ્તમીના એકવચનમાં स्सिं, म्मि, त्थ, हिं, सि પ્રત્યયો લગાડાય છે તથા ષષ્ઠીના બહુવચનમાં एसिं પ્રત્યય વિકલ્પે લગાડાય છે.

અપવાદ–इम (इदम्) ને एअ (एतद्) સર્વનામને સપ્તમીના એકવચનનો हिं પ્રત્યય લાગતો નથી, ઉદા૦–प्र० ब०–

सव्वे, छ० ब०–सव्वेसिं, सव्वाण, सव्वाणं, स० प० सव्वस्सि, सव्वम्मि, सव्वत्थ, सव्वहिं, सव्वंसि.

અકારાન્ત પુલ્લિંગ "देव" શબ્દના રૂપો.

	एकवचन.	बहुवचन.
प०	देवो, देवे.	देवा.
बी०	देवं, देवे.	देवे, देवा.
त०	देवेणं, देवेण.	देवेहि, देवेहिँ, देवेहिं.
च०	देवाय, देवाए, देवस्स,	देवाण, देवाणं
पं०	देवत्तो, देवाओ, देवाउ, देवाहि, देवाहिन्तो, देवा.	देवत्तो, देवाओ, देवाउ, देवाहि, देवाहिन्तो, देवासुन्तो, देवेहि, देवेहिन्तो देवेसुन्तो.
छ०	देवस्स.	देवाण, देवाणं.
स०	देवे, देवम्मि, देवंसि.	देवेसु, देवेसुं
सं०	हे देव, देवो, देवा, देवे.	देवा

અકારાન્ત પુલ્લિંગ "सव्व" શબ્દના રૂપો.

	एकवचन.	बहुवचन
प०	सव्वो, सव्वे.	सव्वे.
बी०	सव्वं.	सव्वे, सव्वा.
त०	सव्वेण, सव्वेणं.	सव्वेहि, सव्वेहिँ, सव्वेहिं.
च०	सव्वाय, सव्वाए, सव्वस्स.	सव्वेसिं, सव्वाण, सव्वाणं.
पं०	सव्वत्तो, सव्वाओ, सव्वाउ, सव्वाहि, सव्वाहिन्तो, सव्वा.	सव्वतो, सव्वाओ, सव्वाउ, सव्वाहि, सव्वाहिन्तो, सव्वासुन्तो, सव्वेहि, सव्वेहिन्तो, सव्वेसुन्तो.

	एकवचन	वहुवचन.
छ०	सव्वस्स.	सव्वेसिं, सव्वाण, सव्वाणं
स०	सव्वस्सिं, सव्वम्मि, सव्वत्थ, सव्वहिं, सव्वंसि.	सव्वेसु, सव्वेसुं
सं०	हे सव्व, सव्वो, सव्वा, सव्वे.	सव्वे.

नपुंसकलिंग. वण (वन)

	एकवचन.	वहुवचन.
प० } वी० }	वणं.	वणाइं, वणाइँ, वणाणि,

तृतीया विगेरे पुलिंग प्रमाणे.

सं०	वण.	वणाइं, वणाइँ, वणाणि.

सव्व (सर्व)

प० } वी० }	सव्वं.	सव्वाइं, सव्वाइँ, सव्वाणि.

तृतीयादि पुलिंग प्रमाणे.

पुल्लिंग. त (तद्) शब्दना रूपो.

	एकवचन	वहुवचन.
प०	स, सो, से	ते.
वी०	तं	ते, ता
त०	तेणं, तेण	तेहि, तेहिँ, तेहिं.
च०	ताए, तस्स.	तेसिं, ताण, ताणं.
पं०	तत्तो, ताओ, ताउ, ताहिन्तो, ता	तत्तो, ताओ, ताउ, ताहि, ताहिन्तो तासुन्तो, तेहि, तेहिन्तो, तेसुन्तो.
छ०	तस्स	तेसिं, ताण, ताणं

स० तस्सिं, तम्मि, तत्थ, तहिं, तंसि. — तेसु, तेसुं.

एअ-एत (एतद्)

	एकवचन	बहुवचन.
प०	एस, एसो, एसे.	एए
बी०	एअं	एए, एआ.
त०	एएणं, एएण.	एएहि-हिँ-हि.

शेषं 'त' શબ્દ પ્રમાણે

स०	एअस्सिं, एअम्मि, एअत्थ, एअंसि	एएसु, एएसुं.

નપુંસકલિંગ.

	ए०	ब०
प० } बी०	तं.	ताइं, ताइँ, ताणि.

બાકીના પુલ્લિંગ પ્રમાણે

	ए०	ब०
प० } बी०	एअं.	एआइं, एआइँ, एआणि

બાકીના પુલ્લિંગ પ્રમાણે.

ज (यत्)

प०	जो, जे.	जे.
बी०	जं.	जे, जा.

બાકીના 'त' શબ્દ પ્રમાણે

प० } बी०	जं.	जाइं, जाइँ, जाणि

બાકીના પુલ્લિંગ પ્રમાણે

क (किम्)

	ए०	ब०
प०	को, के	के.
बी०	कं.	के, का.

બાકીના 'त' શબ્દ પ્રમાણે.

प० } बी०	किं	काइं, काइँ, काणि

બાકીના પુલ્લિંગ પ્રમાણે

इम (इदम्)

प०	इमो, इमे.	इमे.
बी०	इमं.	इमे, इमा.

બાકીના 'त' શબ્દ પ્રમાણે.

स०	इमस्सिं, इमम्मि, इमत्थ, इमंसि.	इमेसु, इमेसुं.
प० } बी०	इमं.	इमाइं, इमाइँ, इमाणि.

બાકીના પુલ્લિંગ પ્રમાણે.

શબ્દ—(પુલ્લિંગ.)

अणत्थ } (अनर्थ) नुकशान,हानि
अणट्ठ }

आइच्च (आदित्य) सूर्य.

इंदियचोर (इन्द्रियचोर) ઇન્દ્રિય રૂપી ચોર.

उच्छाह (उत्साह) ઉત્સાહ,આનંદ.

काउस्सग्ग (कायोत्सर्ग) કાયાનો ત્યાગ.

[४९]खंध (स्कन्ध) ખભો.

[५०]खमासमण (क्षमाश्रमण) સાધુ, ક્ષમાપ્રધાન મુનિ

गुण (गुण) ગુણ.

जक्ख (यक्ष) યક્ષ.

पंडिअ (पंडित) પંડિત

[६]परोवयार (परोपकार) પરોપકાર.

पच्चूस } (प्रत्यूष) પ્રાતઃકાળ.
पच्चूह }

पज्जाय (पर्याय) પર્યાય રૂપાન્તર.

पाणाइवाय (प्राणातिपात) જીવ-હિંસા.

पाउस (प्रावृष) વર્ષાઋતુ, ચોમાસુ.

भव (सम) ભવ, સંસાર.

भार (सम) ભાર, બોજો.

मण (मनस्) મન.

मच्छर (मत्सर) ઇર્ષ્યા, દ્વેષ.

मअंक } (मृगाङ्क) ચન્દ્ર.
मिअंक }

मअ (मद) મદ, અભિમાન.

---

૪૯. સંજ્ઞાવાચી શબ્દની અંદર 'ष्क' અને 'स्क' નો क्ख થાય અને આદિમાં હોય તો ख થાય છે

'ष्क'—पोक्खर (पुष्करम्) 'स्क'—अवखंदो (अवस्कन्द)
,, निक्खं (निष्कम्) ,, खंधो (स्कन्धः)

૫૦ શબ્દની અંદર क्ष નો क्ख અને કોઇ ઠેકાણે च्छ–ज्झ પણ થાય છે અને આદિમાં હોય તો ख–छ–झ થાય છે.

खओ (क्षय)
खीर } (क्षीरम्)
छीर }

रिच्छो } (ऋक्ष.)
रिक्खो }
सरिच्छो (सदृक्ष.)

खीणं }
छीणं } (क्षीणम्)
झीण }
वच्छो (वक्ष.)

[51] रिच्छ } रिक्ख } (ऋक्ष) રીંછ.	वियार (विचार) વિચાર.
	[52] वेज्ज (वैद्य) વૈદ.
विसय (विषय) ઇન્દ્રિયોના શબ્દાદિ વિષયો.	सूर (शूर) શૂર, પરાક્રમી.

શબ્દ-(નપુંસકલિંગ.)

अच्चण (अर्चन) પૂજન, પૂજવું.	चरणधन (चरणधन) ચારિત્રરૂપી ધન.
अच्छेर (आश्चर्य) વિસ્મય, ચમત્કાર.	झाण (ध्यान) ધ્યાન.
उज्जाण (उद्यान) બગીચો, ઉદ્યાન.	नक्खत्त (नक्षत्र) નક્ષત્ર.
कज्ज (कार्य) કામકાજ.	मंस } मास } (मांस) માંસ
घर (गृह) ઘર.	
चइत्त } चेइअ } (चैत्य) જીનમંદિર, જીનમૂર્તિ	मज्ज (मद्य) મદ્ય, દારૂ, મદિરા.

૫૧. શબ્દની આદિમાં (વ્યંજન પછી) 'ऋ' હોય તો 'अ' થાય છે, તેમજ આદિમાં કેવલ 'ऋ' હોય તો 'रि' થાય, कृपादि શબ્દમાં 'ऋ' નો 'इ' અને ऋतु આદિ શબ્દોમાં 'ऋ' નો 'उ' થાય છે, તથા दृशના 'दृ' નો 'रि' થાય અને ऋण-ऋजु-ऋषभ-ऋतु-ऋषि આ શબ્દોમાં 'ऋ' નો 'रि' વિકલ્પે થાય અને वृषभના 'वृ' નો 'उ' વિક૦ થાય છે ઉદા૦—

घयं (घृतम्)	हियथं (हृदयम्)	रिणं-अणं (ऋणम्)
कयं (कृतम्)	पुट्ठो (स्पृष्ट.)	उसहो-वसहो (वृषभ.)
रिच्छो (ऋक्ष)	उऊ-रिउ (ऋतु)	रिसहो } उसहो } (ऋषभः)
रिद्धी (ऋद्धि.)	सरिसो (सदृश)	
किवा (कृपा)		

૫૨. શબ્દની અન્દર द्य, य्य, र्य હોય તો 'ज्ज' થાય અને આદિમાં હોય તો 'ज' થાય છે.

'द्य'-मज्ज (मद्यम्)	'र्य'-भज्जा (भार्या)	'र्य'-पज्जाओ (पर्याय)
,,-वेज्जो (वैद्य)	'र्य'-कज्जं (कार्यम)	'द्य'-जोअए (द्योतते)
'य्य'-सज्जा (शय्या)		

[५३]वच्छल्ल (वात्सल्य) प्रेमपणु, वात्सल्यता.

वक्खाण (व्याख्यान) વખાણુ.

वुड्ढत्तण (वृद्धत्व) વૃદ્ધપણુ.

सच्च (सत्य) સાચુ, યથાર્થવચન.

साहज्ज / साहेज्ज (साहाय्य) મદદ, સહાયતા.

सामाइअ (सामायिक) સામાયિક.

सुवण्ण (सुवर्ण) સોનુ

सिहर (शिखर) શિખર.

વિશેષણુ.

अहिअ (अधिक) ઘણુ, અત્યન્ત

उज्जय (उद्यत) તત્પર.

किच्च (कृत्य) કાર્ય, કર્તવ્ય.

खीण / छीण / झीण (क्षीण) જીર્ણ, દુર્બલ,

जारिस (यादृश) જેવુ,જેવા પ્રકારનું

तारिस (तादृश) તેવુ, તેવા પ્રકારનુ.

थिअ (स्थित) રહેલુ, સ્થિર થયેલુ

निक्कारण (निष्कारण) પ્રયોજન રહિત.

निम्मलयर (निर्मलतर) અતિશય નિર્મળ.

निच्च (नित्य) અવિનશ્વર,શાશ્વત.

पयासयर (प्रकाशकर) પ્રકાશ કરનાર.

पच्छ (पथ्य) હિતકારી વસ્તુ.

पसत्त (प्रसक्त) પ્રસક્ત, આસક્ત.

मइरामउम्मत्त (मदिरामदोन्मत्त) મદિરાના મદથી ઉન્મત્ત.

वच्छल (वत्सल) રાગવાલો, સ્નેહી.

[५४]विब्भल / विहल (विह्वल) વિહ્વલ, મુઝાયેલ.

लुंठिअ (लुण्ठित) છીનવી લેવું, લુટી લેવુ.

सारिच्छ / सारिक्ख (सदृक्ष) સરખુ.

रुक्क / रुग्ग (रुग्ण) રોગી.

सोहण (शोभन) સુદર.

साहम्मिअ (साधर्मिक) સમાન ધર્મવાળો.

---

૫૩. હ્રસ્વ સ્વરની પછી थ्य–श्च–त्स–प्स આવે તો च्छ થાય છે.

ઉદા૦—

पच्छं (पथ्यम्)	पच्छा (पश्चात्)	लिच्छइ (लिप्सति)
मिच्छा (मिथ्या)	उच्छाहो (उत्साह)	जुउच्छइ (जुगुप्सति)
अच्छेरं (आश्चर्यम्)	संवच्छरो (सवत्सर)	

૫૪ શબ્દની અન્દર ह્ન નો ब्भ વિકલ્પે થાય છે जिब्भा / जीहा (जिह्वा)

अव्यय.

अवस्सं (अवश्यं) જરૂર, નક્કી.

अत्थ } (अत्र) અહીં.
एत्थ }

मिव, पिव, विव } (इव)જેમ,
व्व, व, विअ, इव } પેઠે,જાણે.

णइ, चेअ चिअ } (एव) નક્કી,
च्च, च्चिअ, } નિશ્ચયાર્થમાં.
च्चेअ, एव }

इह (सम) અહીંયા.

इअ, त्ति, ति, इइ (इति) આ પ્રમાણે, એમ.

अओ (अत·) એ કારણથી,એથી.

जत्थ, जहि, जह (यत्र) જ્યાં.

तत्थ, तहि, तह (तत्र) ત્યાં.

कत्थ, कहि, कह- (कुत्र) ક્યાં

पच्छा (पश्चात्) પછી.

दिवा } (दिवा) દિવસે.
दिआ }

धातुओ.

उववज्ज् (उप-पद्य) ઉત્પન્ન થવું.

आणे (आ+नी) લઈ જવું, લાવવું.

कुज्झ् (क्रुध-क्रुध्य) ક્રોધ કરવો.

खल् (स्खल्) રોકવું, અટકાવવું.

पसंस् (प्र+शंस्) પ્રશંસા કરવી.

भुंज् (भुञ्ज्) ખાવું.

उवभुंज् (उप+भुंज्) ભોગવવું.

मज्ज } (माद्य) મદ કરવો.
मच्च }

विज्ज् (विद्य) હોવું, થવું.

उवसम् (उपशम्) શાન્ત થવું.

परिच्चय् } (परित्यज्) ત્યાગ કરવું
परिच्चय् }

प्राकृत वाक्यो.

हे खमासमणा ? हं मत्थएण वंदामि ।

सव्वेसुं धम्मेसु जत्थ पाणाइवाओ न विज्जइ सो धम्मो सोहणो होइ ।

जक्खो समणाणं साहज्जं कुणेइ ।

वुड्ढत्तणे वि मूढाणं नराण विसया नोउवसन्ते ।

पच्चूसे सो उज्जाणो जाइ, तत्थ थिआइं पुप्फाइं जिणिंदाणमच्चणाय घरं आणेइ ।

समणा चेइएसु निच्चं वच्चिरे देवे य वंदंति ।

देवा वि तं नमसंति जस्स

धम्मे सयामणो ।

मिच्छा तं पुत्ताणं [55] कुज्झसि ।

जो घणस्स मयण मज्जइ सो भवमडइ ।

पावाणं कम्माणं खयाए ठामि काउस्सग्गं ।

मंउझमि मंसम्मि य पसत्ता मणूसा निरयं वच्चन्ति

नक्खत्ताणं मिअंको जोअइ ।

परोवयारो पुण्णाय, पावाय अन्नस्स पीलणं, इअ नाणं जस्स हिए सो धम्मिओ [56] त्ति ।

जीवा पावेहिं कज्जेहिं निरयंसि उववज्जिरे ।

चंदेसु [57] निम्मलयरा आइच्चेसु अ अहियं पयासयरा तित्थयरा हुंति ।

खमासमणा सव्वया नाणम्मि तवंसि झाणेय उज्जया संति ।

जारिसो जणो होइ तस्स मित्तो वि तारिसो विज्जइ ।

जो पच्छं न भुंजइ, तस्स वेज्जो किं कुणइ ।

[58] अम्हेत्थ पुण्णाण पावाणं च कम्माण फलं उवभुंजिमो ।

---

५५ જેઓની ઉપર ક્રોધ-દ્રોહ ઇત્યાદિ કરવામાં આવે તેની છઠ્ઠી વિભક્તિ મુકાય છે

૫૬. વાક્યની આદિમાં "इति"ને બદલે इअ મુકાય છે જેમ "इअ नाणंजस्स हियए", કોઈ ઠેકાણે 'इइ' પણ આવે છે પદાન્તે સ્વરની પછી 'इति'ને બદલે 'त्ति' મુકાય છે, પણ પદાન્તે સ્વર ન હોય તો 'ति' મુકાય છે. ઉદા૦—

तहत्ति (तथेति) जुत्तंति (युक्तमिति)

पिओत्ति (प्रियइति) किंति (किमिति)

૫૭. પંચમી વિભક્તિને સ્થાને કોઈ ઠેકાણે સપ્તમી વિભક્તિ પણ આવે છે ઉદા૦—अंतेउरे रमिउं आगओ राया (अन्त पुराद् रन्त्वाऽऽगत राजा)

૫૮. સર્વનામ કે અવ્યયની પછી સર્વનામ કે અવ્યય આવે તો પછીના સર્વનામ કે અવ્યયના આદિ સ્વરનો પ્રાયઃ લોપ થાય છે

अम्हे+एत्थ=अम्हेत्थ (वयमत्र) जइ+अहं=जइहं (यद्यहम्)

अज्ज+एत्थ=अज्जेत्थ (अद्यात्र) सो+इमो=सोमो (सोऽयम्)

नच्चइ गायइ पहसइ, पणमइ परिचयइ वत्थं पि ।
तूसइ रूसइ निक्कारणं पि मइ-रामउम्मत्तो ॥१॥

सच्चिय सूरो सो चेव, पंडिओ तं पसंसिमो निच्चं ।
इंदियचोरेहिं सया, न लुंठिअं जस्स चरण धणं ॥२॥

ગુજરાતી વાકયો.

ગુણોમાં દ્વેષ અનર્થને માટે થાય છે.

સુવર્ણનો પર્યાય આભુષણ છે.

મંદિરના શિખરઉપર મોર નાચે છે.

આનંદશ્રાવક સમ્યક્ત્વમાં નિશ્ચલ છે.

માણસ પાપનુ ફળ જુએ છે તો પણ ધર્મ કરી શકતો નથી એથી બીજુ શુ આશ્ચર્ય.

બાળક પ્રભાતમાં પિતાને નમે છે અને પછી પોતાનું અધ્યયન કરે છે.

વ્યાકૂળ માણુસને કાર્યમાં ઉત્સાહ હોતો નથી.

આ બાગમાં ઝાડો ઉપર સુંદર ફળો છે.

વૃદ્ધપણામાં શરીર જીર્ણ થાય છે.

જે પથ્યનુ સેવન કરે છે તે માંદો પડતો નથી.

આચાર્યો તીર્થંકરના સમાન છે.

સાધર્મિકોનુ વાત્સલ્ય આલોકમા ધર્મ અને પરલોકમાં મોક્ષ આપે છે.

મેઘ પર્વત ઉપર વરસે છે.

સાધુ વ્યાખ્યાનમાં જીનેશ્વરોના ચરિત્ર કહે છે.

હુ માર્ગમાં રીંછ જોઉં છું

હે મૂર્ખ ! તુ ગરીબોને શા માટે પીડે છે.

તુ દુર્જનોના વચનો ઉપર વિશ્વાસ રાખે છે એથી દુઃખ પામે છે.

पाठ ११ मो.

इकारान्त अने उकारान्त पुल्लिंग तथा नपुंसकलिंग नामो, पढमा, बीआ अने तईआ विभक्तिओ.

प्रत्यय

	एकवचन	बहुवचन.
इकारान्त— पुल्लिंग	प०—०	अउ, अओ, णो, ई.
	बी०—म्	णो, ई.
	त०—णा.	हि. हिँ, हिं.

१. उकारान्त नामोना प्रत्ययो पण इकारान्त नामोना जेवां ज छे पण प्रथमा अने द्वितीयाना बहुवचनमां ई प्रत्ययने बदले ऊ प्रत्यय लागे तथा प्रथमाना बहुवचनमां अवो प्रत्यय पण लगाडाय छे

२. प्रथमानु एकवचन, तृतीयानु बहुवचन अने त्तो, णो. सिवाय पंचमीना एकवचन अने बहुवचनना प्रत्ययो तेमज षष्ठी अने सप्तमीना बहुवचनना प्रत्ययो पर छतां पूर्वना इ–उ (ई, ऊ) दीर्घ थाय छे प्र० ए० मुणी, गुरू.

३. प्रथमा-द्वितीया अने संबोधनना बहुवचनमां णो सिवाय प्रत्ययो लगाडता पूर्वनो स्वर लोपाय छे उदा०—

प० व०-गिरि+अउ=गिरउ,	भाणु+अवो=भाणवो
प० व०-गिरि+अओ=गिरओ	भाणु+अउ=भाणउ.
प० व०-गिरि+ई=गिरी	भाणु+ऊ=भाणू .
बी० व०-गिरि+ई=गिरी,	भाणु+ऊ=भाणू

४ इकारान्त अने उकारान्त नपुंसकलिंगना प्रथमा अने द्वितीयाना प्रत्ययो अकारान्त नपुंसकलिंग जेवां छे, अने तृतीया विभक्तिथी इकारान्त अने उकारान्त पुल्लिंग जेवां छे

मुणि (मुनि)

एकवचन.	बहुवचन.
प० मुणी.	मुणओ, मुणउ, मुणी, मुणिणो.
बी० मुणिं	मुणी, मुणिणो.
त० मुणिणा.	मुणीहि, मुणीहिँ, मुणीहिं.

साहु (साधु)

प० साहू.	*साहवो, साहओ, साहउ, साहू, साहूणो.
बी० साहुं.	साहू, साहुणो.
त० साहुणा.	साहूहि, साहूहिँ, साहूहिं.

दहि–નપુંસકલિંગ (दधि)

	एकवचन	बहुवचन.
प० } बी० }	§दहिं	दहीइँ, दहीइं, दहीणि.
त०	दहिणा	दहीहि, दहीहिँ, दहीहिं.

महु–નપુંસકલિંગ (मधु).

प० } बी० }	महुं.	महूइं, महूइँ, महूणि.
त०	महुणा.	महूहि, महूहिँ, महूहिं.

---

* આર્ષપ્રાકૃતમાં પ્ર૦ અને દ્વિ૦ બહુવચનમાં अवे પ્રત્યયનો પ્રયોગ પણ દેખાય છે. જેમ गुरु+अवे–गुरवे તેમજ बहवे–साहवे વગેરે.

ઉદા૦–तावय तत्थारण्णे गिद्धो दट्ठूण साहवे सहसा ॥ इति पउमचरिए (તેટલામાં તે જંગલમાં ગિધ પક્ષીએ સાધુઓને જોઇને જલદી.)

§ સંસ્કૃતમાં સિદ્ધ પ્રયોગ ઉપરથી दहि–महु (दधि–मधु) વગેરે પણ થાય છે, કોઇ ઠેકાણે दहिँ, महुँ, ઇત્યાદિ પ્રયોગ પણ આવે છે.

शब्द-पुल्लिंग.

इंदु (इन्दु) चन्द्र.
कइ } (कवि) कवि.
कवि }
गुरु (गुरु) गुरु, वडील.
जइ (यति) यति, साधु.
।जोगि (योगिन्) योगी.
निवइ (नृपति) राजा.
बंधु (बन्धु) बंधु, मित्र.
पाणि (प्राणिन्) प्राणी, जीव.

भिक्खु (भिक्षु) साधु.
मंति (मंत्रिन) मंत्री.
मुणि (मुनि) मुनि.
वाहि (व्याधि) रोग, पीडा.
रिसि (ऋषि) ऋषी
सूरि (सूरिन) आचार्य.
साहु (साधु) साधु, मोक्षमार्ग साधनार.

शब्द-नपुंसकलिंग.

महु (मधु) मध.
वारि (सम) जल.
अंसु (अश्रु) आंसु.
दहि (दधि) दही.

विशेषण.

अहिण्णु (अभिज्ञ) कुशल, पंडित
कयण्णु (कृतज्ञ) उपकारने जाणनार.
सव्वण्णु (सर्वज्ञ) सर्व जाणनार, सर्वज्ञभगवान

। इन् अन्त नामवाळा शब्दोनो छेवटनो व्यंजन न् नो लोप थवाथी तेना रूपो इकारान्त नामनी माफक थाय छे

५९. शब्दनी अंदर न्न अने ज्ञ नो ण्ण के न्न थाय छे अने आदिमां न के ण थाय छे.

पज्जुन्नो } (प्रद्युम्न) | विन्नाणं } (विज्ञानम्) | नाणं } (ज्ञानम्)
पज्जुण्णो } | विण्णाणं } | णाणं }

अपवाद—ज्ञ (ज्—ञ्) ना ञ् नो विकल्पे लोप पण थाय छे.

पज्जा } (प्रज्ञा) | अज्जा } (आज्ञा) | मणोज्जं } (मनोज्ञम्)
पण्णा } | अण्णा } | मणोण्णं }

અકારાન્ત શબ્દ.

अरिह-हंत, अरुह-हंत, अरह-हंत (अर्हत्) પૂજ્ય, તીર્થંકર.

६०अम्हारिस वि. (अस्मादृश) અમારા જેવા.

अजिण्ण वि (अजीर्ण) અજીર્ણ, અપચો.

अमिअ, अमय न (अमृत) અમૃત.

आएस पु (आदेश) હુકમ, આજ્ઞા.

ईसर पु (ईश्वर) ઈશ્વર.

कअ, कड वि (कृत) કરેલું.

कायव्व वि. (कर्तव्य) કરવા લાયક.

तित्थुद्धार पु. (तीर्थोद्धार) તીર્થનો ઉદ્ધાર.

दिंत वि (ददत्) આપતો.

धन्न वि. (धन्य) ધન્ય, પ્રશંસા કરવા લાયક.

मज्झ न. (मध्य) વચમાં, આન્તરે, અંદર.

पमाअ पु. (प्रमाद) પ્રમાદ, ભૂલી જવું.

पहावग वि. (प्रभावक) પ્રભાવના કરનાર, ઉન્નતિ કરનાર.

पालग वि. (पालक) પાલન કરનાર.

पडिक्कमण न. (प्रतिक्रमण) આવશ્યક કૃત્ય, ક્રિયાવિશેષ.

बम्हचेर, बम्हचरिअ, बंभचेर न. (ब्रह्मचर्य) બ્રહ્મચર્ય.

भोयण न. (भोजन) ભોજન.

मंत पुं. न. (मन्त्र) મંત્ર, વિચાર, ગુપ્ત વાત.

मणोज्ज, मणोण्ण (मनोज्ञ) સુંદર.

अभिज्ञ આદિ શબ્દોમાં ज्ञ નો ण्ण થાય છે ત્યારે અન્ત્ય अ નો उ થાય છે. अहिण्णु (अभिज्ञ) कयण्णु (कृतज्ञ) જ્યારે ण्ण ન થાય ત્યારે ઉપર કહેલ નિયમ પ્રમાણે ञ् નો લોપ થઈ अहिज्ज (अभिज्ञ) सवज्ज (सर्वज्ञ) ઇત્યાદિ થાય છે. अभिज्ञ આદિ શબ્દ હોવાથી प्राज्ञ વિગેરે શબ્દોમાં અન્ત્ય 'अ' નો उ થાય નહી. ઉદા૦—पण्णो, पज्जो (प्राज्ञ)

૬૦. શબ્દની અન્દર श्म. ष्म. स्म. ह्म નો म्ह થાય છે. તેમજ पक्ष्म શબ્દના क्ष्म નો પણ म्ह થાય છે. કોઈ ઠેકાણે ह्म નો म्म પણ થાય છે. ઉદા૦—

पज्जुण्ण पु. (प्रद्युम्न) કામદેવ, કૃષ્ણનો પુત્ર.

मित्त पु. न. (मित्र) સખા, મિત્ર, દોસ્ત.

रण्ण } न. (अरण्य) જંગલ,
अरण्ण } વન, અરણ્ય.

विम्हअ पु. (विस्मय) આશ્ચર્ય.

विरहिअ वि (विरहित) રહિત, શૂન્ય, વિરહવાળું.

संसग्ग पु. (संसर्ग) સંગ, સંબન્ધ.

सासण न. (शासन) આગમ, શાસ્ત્ર, શિક્ષા, આજ્ઞા, શાસન.

अव्यय.

अहुणा (अधुना) હમણાં, હાલ.

कह } (कथम्) કેમ, કેવી રીતે.
कहं }

तओ (तत) ત્યાર પછી, તે કારણથી.

सद्धिं (सार्द्धम्) સાથે.

धातुओ.

अव-गण् (अव-गण्) અવગણના કરવી, અપમાન કરવુ

चड् } (आ+रोह्) ચઢવુ,
आ-रोह् } આરોહણ કરવુ.
आ-रुह् }

चक्ख् (आ-स्वाद्) સ્વાદ લેવો

पाल् (पाल्) પાલન કરવુ.

फाल } (पाट्य्) ફાડવુ, ચીરવું.
फाड् }

मंत् (मन्त्र) વિચાર કરવો

नि-मंत् (नि-मंत्र्) નિમંત્રણ કરવું.

वीसर } (वि-स्मृ) ભૂલી જવું.
वीस्सर् }

वण्ण (वर्ण्) વખાણવું, વર્ણન કરવું.

सेव् (सम.) સેવા કરવી.

'श्म' कम्हारा (कश्मीरा)

'ष्म' गिम्ह (ग्रीष्म)

'स्म' विम्हयो (विस्मय)

'ह्म' वम्हा (ब्रह्मा)

वम्हणो } (ब्राह्मण)
वम्भणो }

'ह्म' वम्हचेरं } (ब्रह्मचर्यम्)
वम्भचेरं }

'क्ष्म' पम्हं (पक्ष्म)

કોઇ ઠેકાણે म्ह થતો નથી.

रस्सी (रश्मि)

मरो (स्मर)

प्राकृत वाक्यो

अरिहंता सव्वण्णवो भवंति।

कयण्णुणा सह संसग्गो सइ कायव्वो।

छप्पआ महुं चक्खेज्जा।

सूरओ जिणिंदस्स सासणस्स पहावगा संति।

गुरुणो सिसाणं सुत्ताणमट्टमुवदिसंति।

अहिण्णू सत्थाणमत्थेसु न मुज्झन्ति।

जइणो मणोज्जेसु उज्जाणेसु झाणं समायरन्ति।

साहवो नत्तेसुं विम्हयं न पावेइरे।

सूरी साहूहिं सह आवासयाइं कम्माइं कुणइ।

साहुणो पमाआ सुत्ताणि वीसरेज्ज।

मूणी धम्मस्स तत्ताइं सूरिं पुच्छंति।

साहू गुरुहिं सह गामाओ गामं विहरंते।

कइणो नरिंदस्स गुणे वण्णेइरे।

दुक्खेसु सहेज्जं जे कुणंति ते बंधवो अत्थि।

तुं अंसूणि किं मुंचसि।

अज्जिण्णे ओसढं वारि।

भोयणस्स मज्झम्मि वारि अमयं।

सूत्तस्स मग्गेण चरेज्ज भिक्खू।

पज्जुण्णो जणे डहइ।

निवई मंतीहिं सद्धिं रज्जस्स मंतं मंतेइ।

निवइणो मण्णोण्णेहिं कव्वेहिं तूसंति।

धन्नाणं चेव गुरुणो आएसं दिंति।

धम्मो बंधू अ मित्तो अ, धम्मो य परमो गुरू।

नराणं पालगो धम्मो, धम्मो रक्खइ पाणिणो ॥१॥

दाणेण विणा न साहू, न हुंति साहूहिं विरहिअं तित्थं।

दाणं दंतेण तओ, तित्थुद्धारो कओ होइ ॥२॥

ગુજરાતિ વાક્યો.

મુનિઓ શાસ્ત્રોમાં પંડિત હોય છે.
તમે સાધુઓની સાથે હમેશાં પ્રતિક્રમણ કરો છો.
હું મધનો ત્યાગ કરૂં છું.
યોગીઓ વનમાં રહે છે અને કામને જીતે છે.
મુનિઓ ઉત્કૃષ્ટ બ્રહ્મચર્ય પાળે છે.
પંડિતો વ્યાધિઓથી મુઝાતા નથી.
વૈદ્ય વ્યાધિઓને દૂર કરે છે.
હું સ્તોત્રોવડે સર્વજ્ઞ ભગવાનની સ્તુતિ કરૂં છું.
તારાઓની મધ્યમા ચન્દ્ર શોભે છે.
રાજાઓ લુચ્ચાઓને દંડ કરે છે, અને સજ્જનોનું પાલન કરે છે.
મધ ભમરાઓને ગમે છે.
તે હંમેશાં પ્રભાતમાં ઉદ્યાનમાં જાય છે અને આચાર્યો તથા સાધુઓને વંદન કરે છે.
સાધુઓ કોઇ વખત પણ પાપમાં પ્રવૃત્તિ કરતા નથી.
ઋષિ મન્ત્રવડે આકાશમાં ઉડે છે.
મેઘ પાણી છાંટે છે.
દિવસે ચન્દ્ર શોભતો નથી.
બાલક દહી ખાય છે.
ગુરૂ અમારા સરખા પાપીઓનો પણ ઉદ્ધાર કરે છે.

पाठ १२ मो

(ચાલુ) इकारान्त, उकारान्त પુલ્લિંગ તથા નપુંસકલિંગ નામો.

चउत्थी, पंचमी અને छट्ठी વિભક્તિઓ.

પ્રત્યય.

	एकवचन.	बहुवचन.
च०	णो, स्स.	ण, णं.
पं०	णो, त्तो, ओ, उं, हिन्तो.	त्तो, ओ, उ, हिन्तो, सुन्तो.
छ०	णो, स्स.	ण, णं.

मुणि, (मुनि)

च० मुणिणो, मुणिस्स. मुणीण, मुणीणं.
पं० मुणिणो, मुणित्तो, मुणीओ, मुणित्तो, मुणीओ, मुणीउ,
मुणीउ, मुणीहिन्तो. मुणीहिन्तो, मुणीसुन्तो.
छ० मुणिणो, मुणिस्स. मुणीण, मुणीणं.

साहु, (साधु)

च० साहुणो, साहुस्स. साहूण. साहूणं.
पं० साहुणो साहुत्तो साहूओ, साहुत्तो, साहूओ, साहूउ,
साहूउ साहूहिन्तो. साहूहिन्तो साहूसुन्तो.
छ० साहुणो, साहुस्स. साहूण, साहूणं.

दहि, (दधि)

च० दहिणो, दहिस्स. दहीण, दहीणं.
पं० दहिणो, दहित्तो, दहिणो, दहित्तो, दहीओ, दहीउ,
दहीओ, दहीउ दहीहिन्तो, दहीसुन्तो.
दहीहिन्तो.
छ० दहिणो, दहिस्स दहीण, दहीणं.

महु, (मधु)

च० महुणो, महुस्स. महूण, महूणं.
पं० महुणो, महुत्तो, महूओ, महुणो, महुत्तो, महूओ, महूउ,
महूउ, महूहिन्तो. महूहिन्तो, महूसुन्तो.
छ० महुणो, महुस्स. महूण, महूणं

ચતુર્થીનું એકવચન સંસ્કૃત ઉપરથી-मुणये, (मुनये) साहवे (साधवे) તેમજ वारिणे (वारिणे) महुणे, (मधुने) ઇત્યાદિ પણ થાય છે.

શબ્દો.

अं(इं)गार } पु. (अङ्गार) અંગારો.
अं(इं)गाल }

अण्णाणि वि (अज्ञानिन्) અજ્ઞાની, મૂર્ખ

अवरण्ह[61] पु (अपराह्न) દિવસનો પાછલો પ્રહર

अवराह पु. (अपराध) ગુનો વાંક.

अच्छि पु. न (अक्षि) આંખ

उत्तर न. (सम) ઉત્તર, જવાબ.

कण्ह } पु. (कृष्ण) વાસુદેવ.
किण्ह }

कवि पु (कपि) વાંદરો.

कामसम वि. (सम) કામસમાન

कोवसम वि (कोपसम) ક્રોધની સમાન

केवलि पु. (केवलिन्) કેવળજ્ઞાની, સર્વજ્ઞ.

गणि पु. (गणिन्) ગણધર, ગણી.

गोयम पु. (गौतम) શ્રી મહાવીર સ્વામીના પ્રથમ ગણધર.

चंदण न. (चन्दन) ચંદન.

जरागहिअ वि. (जरागृहीत) જરાથી ગ્રહણ કરાયેલ, જરાવ્યાપ્ત.

जंतु पु. (जन्तु) પ્રાણી, જીવ.

जीवाउ पु न (जीवातु) જીવન, ઔષધ.

जुद्ध न. (युद्ध) યુદ્ધ.

झुणि पु (ध्वनि) શબ્દ.

तरु पु. (सम.) ઝાડ

तिक्ख } वि (तिक्ष्ण) તીખું.
तिण्ह }

नम्मोक्कार } पु (नमस्कार) નમન, પ્રણામ.
नम्मुक्कार }

नेमि पु (सम) બાવીસમા જિનેશ્વરનું નામ.

---

૬૧. જે શબ્દોમા श्न–ष्ण–स्न–ह्न–ह्ण–क्ष्ण હોય તો તેનો 'ण्ह' થાય છે, તેમજ સૂક્ષ્મ શબ્દના 'क्ष्म'નો પણ ण्ह થાય છે અને ह्ल નો ल्ह થાય છે.

'श्न'–पण्हो (प्रश्न)
'ष्ण'–जिण्हू (जिष्णु)
'स्न'–जोण्हा (ज्योत्स्ना)
'स्न'–ण्हाइ (स्नाति)
'ह्न'–जण्हू (जह्नु)

'ह्ण'–पुव्वण्हो (पूर्वाह्ण.)
'क्ष्ण'–सण्हं (श्लक्ष्णम्)
'ह्ल'–पल्हाओ (प्रह्लादः)
आल्हाओ (आह्लाद)
'क्ष्म'–सण्हं (सूक्ष्मम्)

निमेस पु (निमेष) પલકારો.
पर वि. (सम) અન્ય, શ્રેષ્ઠ, બીજો.
पराभव पु (पराभव) પરાભવ.
पयास पु (प्रकाश) પ્રકાશ
पसाय पु. (प्रसाद) મહેરબાની, કૃપા, દયા.
पहु पु. (प्रभु) પ્રભુ, સ્વામી.
पुव्वण्ह पु. (पूर्वाण्ह) દિવસનો પહેલો ભાગ.
पण्ह पु (प्रश्न) પ્રશ્ન, સવાલ.
पुज्ज वि (पूज्य) પૂજવા યોગ્ય.
बहु / **बहुअ** } वि (बहु) ઘણુ, વધારે.
भगवंत / **भयवंत** } वि. (भगवत्) ઐશ્વર્યવાળુ, ભગવાન.
भव्व वि. (भव्य) ભવ્ય જીવ, યોગ્ય, સુંદર.
भाणु पु. (भानु) સૂર્ય.
मच्चु पु. (मृत्यु) મરણ, મોત.
मज्झण्ह पु. (मध्याह्न) દિવસનો મધ્ય ભાગ.
मंद वि (सम.) ધીમુ, આળસુ, થોડું.
महुर वि. (मधुर) મીઠ, સારૂ.
मन्नु पु. (मन्यु) ક્રોધ.
मोहसम वि. (सम.) મોહ સમાન, અજ્ઞાન સરખું.
रत्त वि. (रक्त) રંગેલુ, રાતું, આસક્ત.
रिउ पु. (रिपु) શત્રુ.
लहु / **लहुअ** } वि. (लघु) તુચ્છ, નાનું, નિસ્સાર.
वण्हि पु. (वह्नि) અગ્નિ.
वाहि पु. (व्याधि) પીડા, દુઃખ.
विण्हु पु. (विष्णु) વાસુદેવનુ નામ.
संति पु. (शान्ति) સોળમા તીર્થંકરનું નામ.
समीव वि. (समीप) પાસે, નજીક.
सत्तु पु. (शत्रु) શત્રુ.
सिसु पु (शिशु) બાલક.
सिंघ / **सीह** } पु. (सिंह) સીહ.
[६२]**हत्थि** पु (हस्तिन्) હાથી.

---

૬૨. શબ્દની અંદર स्त હોય તો त्थ થાય છે, અને આદિમાં स्त હોય તો थ થાય છે

हत्थो (हस्त)	थोत्तं (स्तोत्रम्)
नत्थि (नास्ति)	थुई (स्तुतिः)

અપવાદ—समस्त અને स्तम्ब શબ્દમાં स्त નો त्थ કે थ થતો નથી. समत्तो (समस्त.) तम्बो (स्तम्ब)

अव्यय.

अन्नह, अन्नहा (अन्यथा) વીપરીત, ઉલટુ	वाहिं, वाहिर (वाहिर) બહાર
किंतु (किन्तु) પણ	मणयं, मणियं, मणा (मनाक्) અલ્પ, થોડું.
नत्थि (नास्ति) નથી.	

धातुओ

गण् (गण्) ગણવું | अव-गण् (अव+गण्) અવગણના કરવી, તિરસ્કાર કરવો.

प्राकृत वाक्यो.

सव्वण्णूणं अरिहंताणं भगवंताणं इक्को वि नमोक्कारो भवं छिंदइ ।

जरागहिआ जंतुणो तं नत्थि जं पराभवं न पावंति ।

आणंदो संतिस्स चेइए नच्चं करेज्जा ।

पच्चूसे भाणुणो पयासो रत्तो हवइ ।

नमो पुज्जाणं केवलीणं गुरुणं च ।

पंडिआ मच्चुणो णेव बीहंति ।

तुम्हे गुरूओ विणा सुत्तस्स अट्ठाइं न लहेह ।

जंतूणं जीवाउ वारिमत्थि ।

रण्णे सिंघाणं[63] हत्थीणं च जुज्झं होइ ।

केवली महुरेण झुणिणा पाणीणं धम्ममुवएसइ ।

सूरिणो अवराहेण साहूणं कुज्झंति ।

अन्नाणिणो केवलिणो वयणं अवगणंति ।

निवईहिन्तो कवओ बहु धणं लहेइरे ।

---

६३. અનુસ્વારની પછી ह આવે તો हનો घ વિકલ્પે થાય છે. सिंघो-सीहो (सिंह) संघारो-संहारो (संहार) કોઈ ઠેકાણે અનુસ્વાર ન હોય તો પણ हનો घ થાય છે दाघो (दाह)

अम्हे पहुणो पसाएण जीवामो।
जइणो मणयं पि कासइ मन्नुं न कुणिज्जा।
अंगाराणं कज्जेण चंदणस्स तरुं को डहेइ।
मच्चुस्स सो पमाओ जं जीवो जियइ निमेसपि।
गिम्हस्स मज्झण्हे भाणुस्स तावो अईव तिक्खो होइ
पुव्वण्हे अवरण्हे य मंदो होइ।
गोयमाओ गणिणो पण्हाण-मुत्तरामवजाणिमो।
गुरुस्स विणएण मुरुक्खो वि पंडिओ होइ।
नत्थि कामसमो वाही, नत्थि मोहसमो रिऊ।
नत्थि कामसमो वण्हि, नत्थि नाणा परं सुहं ॥१॥

ગુજરાતી વાક્યો.

શિષ્યો ગુરૂઓને પ્રશ્ન પુછે છે.
અમે સર્વજ્ઞ ભગવાન પાસેથી ધર્મ સાંભળીયે છીએ.
અજ્ઞાનીઓથી પંડિતો ભય પામે છે.
હું હમેશાં પુષ્પોથી શાન્તિ(જીન)ને પૂજું છું.
તે તીક્ષ્ણ શસ્ત્રવડે શત્રુને હણે છે.
શાન્તિ (જીનેશ્વર)ના ધ્યાનથી કલ્યાણ થાય છે
પ્રમાદ પ્રાણીનો પરમ શત્રુ છે.
પણ વીર પુરૂષો તેને જીતે છે.
કેવલીના વચનો અન્યથા હોતા નથી.
કૃષ્ણ નેમિ (જીનેશ્વર) પાસેથી સમ્યક્ત્વ પામે છે.
ભમરો મધને માટે ભમે છે.
લડવૈઓ રાજાની પાસે દ્રવ્યની આશા રાખે છે.
સિંહના શબ્દથી માણસોનું હૃદય કંપે છે.
ચન્દ્રનો પ્રકાશ ચિત્તને આનંદ ઉપજાવે છે.
વાંદરાઓ ઝાડના પાકાં ફળ ખાય છે.
અમે ગુરૂ પાસે ધર્મ સાંભળીએ છિયે.
માણસો વ્યાધિઓથી બહુજ મુઝાય છે.
બાળકોને પ્રભુનું પૂજન ગમે છે.
સિંહો હાથીઓને ફાડે છે.
આંખને સુંદર શું છે ?
હાથીઓથી સિંહો ડરતા નથી.

पाठ १३ मो.

(चालु) इकारान्त, उकारान्त पुल्लिंग तथा नपुसकलिंग नामो.

सत्तमी विभक्ति तथा संबोहण.

प्रत्यय.

एकवचन.	बहुवचन.
स०–म्मि [सि]	सु, सुं
सं०–०	प्रथमा प्रमाणे

संबोधनना एकवचनमां अन्त्य स्वर विकल्पे दीर्घ थाय छे

मुणि, (मुनि)

स० मुणिम्मि, मुणिंसि	मुणीसु, मुणीसुं.
सं० हे मुणी, मुणि.	मुणओ, मुणउ, मुणी, मुणिणो.

साहु, (साधु)

स० साहुम्मि, साहुंसि.	साहूसु, साहूसुं.
सं० हे साहू, साहु.	साहवो, साहओ, साहउ, साहू, साहुणो.

नपुसकलिंगना संबोधन एकवचनमां मूल-रूपज थाय छे, तेमज बहुवचन प्रथमाना ते ते रूप जेवां ज छे.

दहि (दधि)

स० दहिम्मि, दहिंसि	दहीसु, दहीसुं.
सं० हे दहि.	दहीइं, दहीइँ, दहीणि.

महु (मधु).

स० महुम्मि, महुंसि.	महूसु, महूसुं.
सं० हे महु.	महूइं, महूइँ, महूणि.

अदस् शब्दने प्राकृतमां 'अमु' आदेश थाय छे पछी तेना रूपो उकारान्त नामनी पेठे थाय छे.

अमु (अदस्) પુલ્લિંગ.

प०	अमू.	अमवो, अमओ, अमउ, अमू, अमुणो.
वी०	अमुं	अमू, अमुणो

બાકીનાં રૂપો 'साहु' ની પ્રમાણે.

(નપુંસકલિંગ)

प० } वी०	अमुं.	अमूइं, अमूइँ, अमूणि.

શેષ રૂપો પુલિંગ જેવાં થાય છે.

સંપૂર્ણ રૂપો.

नेमि (પુલ્લિંગ)

प०	नेमी.	नेमओ, नेमउ, नेमी, नेमिणो.
वी०	नेमिं.	नेमी, नेमिणो
त०	नेमिणा	नेमीहि, नेमीहिं, नेमीहिँ.
च०	नेमिणो, नेमिस्स.	नेमीण, नेमीणं.
पं०	नेमिणो, नेमित्तो, नेमीओ, नेमीउ, नेमीहिन्तो	नेमित्तो, नेमीओ, नेमीउ, नेमिहिन्तो, नेमीसुन्तो.
छ०	नेमिणो, नेमिस्स.	नेमीण, नेमीणं.
स०	नेमिम्मि, नेमिंसि	नेमीसु, नेमीसुं.
सं०	हे नेमी, नेमि.	नेमओ, नेमउ, नेमी, नेमिणो.

गुरु.

पं०	गुरू.	गुरवो, गुरओ, गुरउ, गुरू, गुरुणो
वी०	गुरुं.	गुरू, गुरुणो.
त०	गुरुणा	गुरूहि, गुरूहिं, गुरूहिँ.

च० गुरुणो, गुरुस्स. गुरूण, गुरूणं

प० गुरुणो, गुरुत्तो, गुरूओ, गुरूउ, गुरूहिन्तो — गुरुत्तो गुरूओ, गुरूउ, गुरूहिन्तो, गुरूसुन्तो.

छ० गुरुणो, गुरुस्स. गुरूण, गुरूणं.

स० गुरुम्मि, गुरुंसि गुरूसु, गुरूसुं

वारि (નપુંસકલિંગ)

प० वी० वारिं. वारीइं वारीइँ वारीणि

બાકીનાં રૂપ 'नेमि' પ્રમાણે

सं० हे वारि, हे वारीइं, वारीइँ, वारीणि.

अंसु, (अश्रु)

प० } अंसुं. अंसूइं, अंसूइँ, अंसूणि
वी० }

બાકીનાં રૂપ 'गुरु' પ્રમાણે.

सं० अंसु. अंसूइं, अंसूइँ, अंसूणि.

શબ્દો.

अइसय पु (अतिशय) અતિશય, ઘણું.

अग्गि पु. (अग्नि) અગ્નિ.

असार वि (सम.) સાર વિનાનું, અસાર.

असुर पु. (सम) અસુર, રાક્ષસ.

असुरिंद पु. (असुरेन्द्र) રાક્ષસોનો સ્વામી

अच्चंत वि. (अत्यन्त) વધારે ઘણું.

आसन्न वि (आसन्न) સમીપ, પાસેનું, નજીક.

इंद पु. (इन्द्र) ઇન્દ્ર

उत्तम } वि. (उत्तम) શ્રેષ્ઠ, સુંદર.
उत्तिम }

कल्ल न. (कल्य) કાલે, ગઈ કાલે.

कंठ पु (कण्ठ) ગરદન, ગળું.

किवण वि. (कृपण) કદર્ય, લોભી.

खण पु. (क्षण) સમય, કાળ-વિશેષ, ક્ષણ.

गरुल पु. (गरुड) પક્ષિરાજ.

गुणि वि. (गुणिन्) ગુણવાળો.

चक्खु पु. न. (चक्षुः) આંખ, નેત્ર.

जीविअ न. (जीवित) જીવન, જીવતર.

जिअलोअ-ग (जीवलोक) દુનીયા, સંસાર.

दव्व वि. (द्रव्य) ધન, દ્રવ્ય, સંપતિ.

दिग्घ, **दीह**, **दीहर** वि. (दीर्घ) દીર્ઘ, લાંબુ.

दिवस, **दिवह** पु. न. (दिवस) દિવસ.

दोस पु. (दोष) દુર્ગુણ.

पक्खि पु. (पक्षिन्) પક્ષી.

पभाय, **पहाय** पु. न. (प्रभात) પરોઢ, પ્રાતઃકાળ.

परमपय न. (परमपद) ઉત્તમ સ્થાન, મોક્ષ.

पाय पु. (पात) પડવું.

पाणि पु. (पाणि) હાથ.

पुव्व, **पुरिम** वि. (पूर्व) પહેલુ, અગાઉનું.

मच्छ पु. (मत्स्य) માંછલુ.

मत्थय पु. न. (मस्तक) માથું.

महुस्सव, **महूसव**, **महोसव**, **महोच्छव** पु. (महोत्सव) મોટો ઉત્સવ.

महावीर पु. (महावीर) ચોવીસમા તીર્થંકરનું નામ.

मेरु पु. (मेरु) મેરૂ પર્વત.

रक्खण (रक्षण) રક્ષણ કરવું.

रहस्स वि. (रहस्य) ગુપ્ત, ગુહ્ય, એકાન્ત

वज्ज, **वइर** पु. न. (वज्र) વજ્ર, હીરો, ઇન્દ્રનુ શસ્ત્ર.

वज्जपाणि पु. (वज्रपाणि) ઇન્દ્ર.

वर वि. (सम.) શ્રેષ્ઠ, ઉત્તમ.

विज्जत्थि पु. (विद्यार्थिन्) વિદ્યાનો અર્થી, વિદ્યાર્થી.

विंज्झ पु. (विन्ध्य) વિન્ધ્યાચલ પર્વત.

विन्नाण न. (विज्ञान) સદ્બોધ, કળા, જ્ઞાન.

वेरग्ग न. (वैराग्य) વૈરાગી.

विसयविस पु. न. (विषयविष) વિષય રૂપી ઝેર.

सक्क पु. (शक्र) ઇન્દ્ર.

सरुव न. (स्वरुप) સ્વરૂપ.

सत्तुंजय पु. (शत्रुञ्जय) સિદ્ધાચલ તીર્થ.

सिद्धगिरि पु. (सिद्धगिरि) સિદ્ધાચલ પર્વત, સિદ્ધગિરિ.

हार पु. (हार) માળા, હાર.

अव्यय.

अन्नहि, अन्नह, अन्नत्थ } (अन्यत्र) બીજે ઠેકાણે.

एक्कसि, एक्कसिअं, एक्कइआ, एगया } (एकदा) એક દિવસે, કોઈ વખત.

एण्हि, एत्ताहे, इयाणि(णि), दाणि दाणि, दाणीं } (इदानीम्) હાલ, હમણાં.

सम्मं (सम्यग्) સારી રીતે.

नउण, नउणाइ, नउणा } (न पुनः) ફરીથી નહિ.

धातुओ.

चय-तर्, सक्क् } (शक्) શક્તિમાન થવું.

चय् (त्यज्) ત્યાગ કરવો

जग्ग, जागर् } (जागृ) જાગવું.

ढिक्क् (गर्ज्) બળદનું ગાજવું.

परि-हा, परि-धा } (परि+धा) ધારણ-કરવું, પહેરવું.

बुक्क् (गर्ज्) ગર્જના કરવી, ગાજવું.

विराय् (वि+राज्) શોભવું.

प्राकृत वाक्यो.

जोहा सत्तूसु सत्थाणि मेल्लिन्ति।

विज्जत्थिणो पभाए पुव्वंचिअ जग्गंति।

सीसा गुरुम्मि वच्छला हवंति।

पुक्खिणो तरूसु वसंति।

मुणिंसि परमं नाणमत्थि।

जओ हरी पाणिम्मि वज्जं धरेइ तओ लोआ तं वज्ज-पाणित्ति वयंति।

सव्वण्णुणा जिणिंदेण समो न अन्नो देवो।

सिद्धगिरिणा समं न अन्नं तित्थं।

मेरुम्मि असुरा असुरिंदा देवा देविंदा य पहुणो महावीरस्स जम्मस्स महोस्सवं कुणन्ति।

पक्खीसु के उत्तमा संति।

अग्गिंसि पाओ वरं, न उण सीलेण विरहियाणं जीविअं।

साहूणं सच्चं सीलं तवो य भूसणमत्थि।

मूढा पाणिणो इमस्स असार-
स्स संसारस्स सरूवं न
जाणिज्ज।
जं कल्ले कायव्वं तं अज्ज-
च्चिअ कायव्वं।
अमूसुं तरूसु कववो वसंति।
हे सिसु तं दहिंसि बहुं आस-
त्तो सि।
साहवो परोवयाराय नयराओ
नयरंसि विहरेइरे।
वसहो वसहं पासेइ ठिकइ अ।
जणेसु साहू उत्तमा अत्थि।
हत्थीउ विंझम्मि वसंति।
हे सिसु तुं सम्मं अज्झयणं
न अहिज्जेसि।
अन्नाणींसुं सुत्ताणं रहस्सं न
चिट्ठइ।
गिम्हे दिग्घा दिवसा हुविरे।
सिसु तं जणए वच्छलोसि।
जो दोसे चयइ सो सव्वत्थ
तरइ।
गुणीसुं चेअ गुणिणो रज्जंति
नागुणीसु।
सव्वेसु। पाणीसुं तित्थयरा
उत्तिमा संति।
जं पहूणं रोपइ तं चेव कुणंति
सेवगा निच्चं।
सच्चं सुअंपि सीलं, विन्नाणं
तह तवंपि वेरग्गं।
वच्चइ खणेण सव्वं, विसयवि-
सेण जईणंपि ॥१॥
जह जह दोसो विरमइ, जह
§विसएहिं होइ वेरग्गं।
तह तह वि नायव्वं आसन्नं
चिअ परमपयं ॥२॥
धन्नो सो जिअलोए, गुरवो
निवसंति जस्स हिअयंमि।
धन्नाणवि सो धन्नो, गुरूण
हिअए वसइ जोऊ ॥३॥

ગુજરાતી વાક્યો.

બાળકો કંઠમાં હારો ધારણ કરે છે.
ઇન્દ્ર દેવોને તીર્થંકરના અતિશયો
કહે છે.
તે ભવમાં ઘણો આસક્ત છે.

। આવા વાક્યોમાં છટ્ઠી કે સાતમી વિભક્તિ મુકાય છે.

§ પંચમીને સ્થાને તૃતીયા વિભક્તિ પણ થાય છે. चोरेण बीहइ
(चोराद् बिमेति)

સર્વજ્ઞમાં જે ગુણો હોય છે તે ગુણો બીજાઓમાં હોતા નથી
તે પર્વતમાં જ્યા ગુરૂ રહે છે ત્યાં હુ રહુ છુ.
ગુરૂઓનો વિનય કરવાથી વિદ્યાર્થીઓમાં જ્ઞાન વધે છે.
જેમ પશુઓમાં સિંહ, પક્ષિઓમાં ગરૂડ, માણસોમાં રાજા, અને દેવોમાં ઈન્દ્ર ઉત્તમ છે, તેમ સર્વ ધર્મમાં જીવોનુ રક્ષણુ ઉત્તમ છે.
પક્ષિઓમાં ઉત્તમ પક્ષિ કોણ છે?
આ પાણીમાં ઘણા માછલાં છે.
હમણાં હુ શત્રુઓની સાથે લડુ છુ.
પ્રાણીઓને જીવાડનાર ધર્મ છે.
પર્વતોમાં મેરૂ ઉત્તમ છે.
પંડિતો અજ્ઞાનીઓનો વિશ્વાસ કરતા નથી.
માણસ તળાવમાં જળ ભરે છે.
હે બાળકો તમે કયા જાઓ છો?
અમે સિદ્ધાચળ જઈએ છીયે.
સરોવરના પાણીમા કમળો છે.
સાધુઓ શત્રુથી ભય પામતા નથી.
ભિક્ષુ કૃપણુ પાસેથી દ્રવ્ય માગે છે.
બાળક ચદ્રના દર્શનથી નેત્રમાં સુખ મેળવે છે.
સાધુઓને મૃત્યુનો ભય હોતો નથી.
મુનિઓને ગૌતમ ગણધર ઉપર અત્યન્ત રાગ છે.

पाठ १४ मो

ભૂતકાળ.

વ્યજનાન્ત ધાતુઓને સર્વવચન અને સર્વ પુરૂષમાં 'ईअ' પ્રત્યય લાગે છે, અને સ્વરાન્ત ધાતુઓને 'सी, ही, हीअ', પ્રત્યયો લાગે છે.

સર્વ વચન }
સર્વ પુરૂષ } — 'ईअ'.

ઉદા૦— हस्+ईअ=हसीअ

कर्=करीअ	पढ्=पढीअ
वंद्=वंदीअ	बोह्=बोहीअ

સર્વવચન }
સર્વપુરુષ } — *सी, ही, हीअ

हो+सी=होसी, ने+सी=नेसी.
हो+ही=होही, ने+ही=नेही,
हो+हीअ=होहीअ. ने+हीअ=नेहीअ.

સ્વરાન્ત ધાતુઓને પ્રત્યયોની પૂર્વે 'अ' આવે ત્યારે.

नेअ+सी=नेअसी,
नेअ+ही=नेअही,
नेअ+हीअ=नेअहीअ.

આર્ષ પ્રાકૃતમાં ભૂતકાલમાં એકવચનમાં 'इत्था' (त्था) પ્રત્યય લાગે છે અને બહુવચનમાં 'इंसु' (अंसु) પ્રત્યય લાગે છે.

(આ પ્રત્યયોનો પ્રયોગી પ્રયોગને અનુસારે કરવો)

कह्+इत्था=कहित्था, कह्+इंसु=कहिंसु

एकवचन.	बहुवचन.
हस्–हसित्था.	हसिंसु, हसंसु.
जिण्–जिणित्था	जिणिंसु,
बोह्–बोहित्था.	बोहिंसु,
ने–नेत्था	नेंसु, नेइंसु.
हो } हव् } – होत्था, हवित्था,	हविंसु
मिला–मिलाइत्था.	मिलाइंसु.
उवे [उप+इ) उवेइत्था, उवेत्था.	उवेंसु, उवेइंसु.

જેમકેઃ—रायगिहे नयरे सेणिआ नाम राया होत्था.

આર્ષ પ્રાકૃતમાં कृ ધાતુની જગાએ 'का' બને છે.

---

* આ પ્રત્યયનો સ્વર કોઈ સ્થગે હ્રસ્વ પણ થાય છે.

સર્વવચન }
સર્વપુરૂપ } कासी, काही, काहीअ

अस्

સર્વવચન }
સર્વપુરૂપ } आसि, अहेसि

સંસ્કૃત સિદ્ધ પ્રયોગ ઉપરથી થતાં આર્ષ રૂપો.

अब्बवी (अब्रवीत्) तीं० प०

अकासी }
अकासि } (अकार्षीत्) „

अवोच (अवोचत्) „

अभू(हू) (अभूत) „

आसी (आसीत्) „

आसिमो }
आसिमु } (आस्म) प० व०

अद्दक्खु (अद्राक्षुः) नी० व०

શબ્દો.

अच्चंत वि. (अत्यन्त) ઘણુ, ઘણુ.

अभयकुमार पु. (सम.) શ્રેણિક રાજાનો પુત્ર

अमर पु (सम.) અમર, દેવ.

उसह }
उसभ } पु. (ऋषभ / वृषभ) પ્રથમ જીનેશ્વરનુ નામ છે

करुणाजुअ वि. (करुणायुत) દયાથી વ્યાપ્ત.

काल पु. (सम.) સમય, વખત

केसरि पु. (केसरिन्) સિંહ

गणहर पु. (गणधर) ગણધર, ગણી.

घड पु. (घट) ઘડો.

जइणधम्म पु (जैनधर्म) જીનેશ્વરનો ધર્મ.

जय पु (स) જય, જીત.

जिणिंद }
जिणंद } पु. (जिनेन्द्र) જીનેન્દ્ર, તીર્થંકર.

जाल न. (सम) જાળ, પાશ

दंसणमेत्त }
दंसणमत्त } न (दर्शनमात्र) જોવા માત્રથી.

दत्त } वि (दत्त) આપેલું.
दिण्ण }

दाहिणिल्ल } वि. (दाक्षिणात्य) દક્ષિણ દિશાનું.
दक्खिणिल्ल }

दुज्जण पु. (दुर्जन) દુર્જન, દુષ્ટ.

दुहिअ } वि. (दुःखित) પીડિત, દુઃખી.
दुक्खिअ }

देववंदण न. (देववन्दन) દેવવંદન, જીનેશ્વરને નમનક્રિયા.

देस पु. (देश) દેશ.

धअ } पु. (ध्वज) ધ્વજ, ધજા.
झअ }

[६४]धम्मिट्ठ वि (धर्मिष्ठ) ધર્મપરાયણ, ધર્મવાળો.

नरवइ पु. (नरपति) રાજા.

नय पु. (नय) નય, નીતિ.

नाम न. (नामन्) નામ સંજ્ઞા

निट्ठुर वि (निष्ठुर) નિષ્ઠુર પુરૂષ, ઘાતકી.

पढम वि. (प्रथम) પ્રથમ, આદ્ય

पढण न. (पठन) ભણવું.

पवण पु. (पवन) પવન, વાયુ.

परक्कम } पु. न. (पराक्रम) શક્તિ, સામર્થ્ય, બલ.
पराकम }

पहिअ पु. (पथिक) મુસાફર.

पारेवअ } पु. (पारापत) પારેવો.
पारावअ }

पावासु }
पवासु } वि. (प्रवासिन्) મુસાફર, વટેમાર્ગુ.
पवासि }

रायगिह न. (राजगृह) રાજગૃહ-નગર.

रावण पु. (रावण) વિશેષનામ.

वीसाम } पु. (विश्राम) વિશ્રાન્તિ, વિરામ.
विस्सम }

वेयावच्च } न. (वैयावृत्य) સેવા, શુશ્રુષા.
वेयावडिय }

वरिस } पु. न. (वर्ष) વરસાદ, મેઘ, ભારતાદિક્ષેત્ર, સંવત્સર, સાલ.
वास }

[६५]सरअ पु. (शरद) શરદઋતુ.

ससंक पु. (शशाङ्क) ચન્દ્ર.

---

૬૪. શબ્દની અન્દર 'ष्ट' નો 'ट्ठ' થાય છે અને આદિમાં 'ष्ट' નો 'ठ' થાય છે.

पुट्ठो (स्पृष्ट) कट्ठ (कष्टम्) अणिट्ठं (अनिष्टम)

उष्ट्र-इष्टा-संदष्ट આ શબ્દમાં 'ष्ट' નો 'ट्ठ' થતો નથી.

ઉદા૦—उट्टो (उष्ट्रः) इट्टा (इष्टा) संदट्टो (संदष्ट)

૬૫. सरअ (शरद्) पाउस (प्रावृष्) तरणि (तरु) એ શબ્દો પુલ્લિંગમાં વપરાય છે.

संजम पु. (संयम) સંયમ, ચારિત્ર, પાપથી વિરતિ.

सडिअ वि. (शटित) સડેલું,

संसारचक्क न. (संसारचक्र) સંસારરૂપી ચક્ર.

सड्ढ पु. (श्राद्ध) શ્રાવક, શ્રદ્ધાળુ.

साउ वि. (स्वादु) મધુર, સ્વાદવાળુ.

सीयाल पु. (शीतकाल) શીયાળો, શીત ઋતુ.

सेणिअ (श्रेणिक) મગધ દેશના રાજાનુ નામ.

सोत्त पु. (श्रोत्र) કર્ણ. કાન.

हालिअ पु. (हालिक) ખેડુત,

हेट्ठ न. (अधम्) નીચે

अव्यय.

अणंतखुत्तो (अनंतकृत्वस्) બહુવાર, અનંતવાર.

अत्थ, पत्थ (अत्र) અહીંઆ,

अहवा, अहव (अथवा) વા અથવા કે.

उ (तु) પણ, તો પણ, નિશ્ચયાર્થમાં

जइ (यदि) જો.

पुरा (पुरस्) પહેલાં.

सहसा (सहसा) એકદમ.

धातुओ.

कुण (कृ) કરવુ.

पढ् (पठ) ભણવું.

रय् (रच्) રચવુ, ગોઠવવુ.

वा-गर् (व्या+कृ) કહેવુ, બોલવુ, પ્રતિપાદન કરવુ.

ववस् (व्यव+सो) પ્રયત્ન કરવો, વ્યવસાય કરવો.

वी-सम्, विस्सम् (वि+श्रम्) વિશ્રાન્તિ લેવી.

प्राकृत वाक्यो ।

गोयमो गणहरो पहुं महावीरं धम्मस्स अधम्मस्स य फलं पुच्छीअ ।

पच्चूसे साहुणो पुरिसं देववंदणं समायरीअ, पच्छा य सत्थाणि पढीअ ।

रायगिहे नयरे सेणिओ नाम नरवई होत्था, तस्स पुत्तो

अभयकुमारो नाम आसि, सो य विन्नाणे अईव पंडिओ हुवीअ।
गिम्हे काले विसमेण आयवेण हालिओ दुक्खिओ होसी।
अज्ज च कुंभारो वहू घडे कासी।
सरए ससंको जणस्स हिए आणंदं काहीअ।
सीयाले मयंकस्स पयासो सीयलो अहेसि।
वालो जणयस्स विओएण दुहिओ अभू।
नेहेण सो अचंतं दुक्खं पावीअ।
तित्थयराणं उसहो पढमो होत्था।
नाणेण दंसणेण संजमेण तवेण य साहवो सोहिंसु।
ते जिणिंदं अदक्खु, दंसणमेत्तेण य सम्मत्तं चरित्तं च लहीअ।
जो जारिसं ववसेज्ज फलंपि सो तारिसं लहेज्ज।
निट्ठुरो जणो सुत्ते वि जणे खग्गेण पहरीअ।
धम्मो धम्मिट्ठं पुरिसं सग्गं नेसी।
नरिंदो देसस्स जएण तुसीअ।
पक्खी उज्जाणे तरूसुं महुरं सद्दं कुणीअ।
स अवोच तुं अधम्मं काही, तेण दुहं लहीअ।
पुरा अम्हे दुवे वंधुणो आसिमो।
अम्हो मग्गे साऊणि फलाइ जेमीअ।
स अपढणेण मुक्खो होत्था।
स तह नरिंदं सेवित्था जहा वहुं दव्वं तस्स होही।
पारेवओ सडिअं धन्नं कया वि न खाएज्जा।
केसरी अज्ज उज्जाणे वसीअ इअ सो अब्ववी।
गणहरा सुत्ताणि रइंसु।
जिणीसरो अट्ठं वागरित्था।
वंभचेरेण वंभणा जाएसी।

सोत्तं सुएणं न हि कुण्डलेण, दाणेण पाणी न य भूसणेण।
देहो सहेइ करुणाजुआणं परोवयारेण न चंदणेण॥

ગુજરાતી વાક્યો.

અમૃત પીધું પણ અમર ન થયો.
પરાક્રમ વડે શત્રુઓને જીત્યા.
મુસાફરોએ ઝાડ નીચે વિશ્રાન્તિ લીધી.
રામ ગુરૂના આદેશને અનુસર્યો તેથી સુખી થયો છે.
મુસાફરે ખેડુતને રસ્તો પુછ્યો.
દક્ષિણ દિશાનો પવન વરસાદ લાવ્યો
સજ્જન દુર્જનની જાળમા પડ્યો.
તેણે પ્રાણના નાશે પણ અદત્તનું ગ્રહણ કર્યું નહી.
જૈન ધર્મમાં જેવુ તત્વોનુ જ્ઞાન જોયુ તેવું બીજામાં ન જોયુ.
સુખ ને દુઃખ આ સંસાર ચક્રમા અનંતવાર જીવે ભોગવ્યાં છે તેમાં આશ્ચર્ય શું.
તે પાપમાંથી બચાવ્યો તેથી તારા જેવો બીજો ઉત્તમ કોણ હોય.
રાવણે નીતિને ઉલ્લંઘન કરી તેથી તે મૃત્યુ પામ્યો
પંડિતો મૃત્યુથી ભય પામ્યા નહી.
શિષ્યોએ ગુરૂ પાસેથી જ્ઞાન ગ્રહણ કર્યું.
ઘણા ભવ્ય જીવોએ તીર્થંકરની પૂજા વડે નિત્ય સુખ મેળવ્યુ.
તમે બે પ્રભાતમાં ક્યાં રહ્યા.
અમે આ નગરમાં રહિયે છિયે અને પ્રભુ મહાવીરની પાસે ધર્મ પામ્યા.
અહીંયા ધર્મ તેજ ધન અને સુખનુ કારણ છે.
તેઓમાં જ્ઞાન હતું તેથી તેઓને પૂજ્યા.
તું ગુરૂની વૈયાવચ્ચથી એકદમ હોંશીયાર થયો.
તે નગર બહાર ગયો ને રીછોનું યુદ્ધ જોયુ.
મંદિરની ધ્વજા ઉપર મેં મોર જોયો.

पाठ १५ मो

આજ્ઞાર્થ અને વિધ્યર્થ

પ્રત્યય.

આજ્ઞાર્થ અને વિધ્યર્થના એકજ પ્રત્યયો છે.

एकवचन.	बहुवचन.
प० पु० मु.	मो.
बी० पु० हि, सु, इज्जसु, इज्जहि, इज्जे, (लुक्)	ह.
त्री० पु० उ, तु, [ए]	न्तु.

१. આ પ્રત્યયો લગાડતાં પહેલાં अ હોય તો, 'अ' નો 'ए' વિકલ્પે થાય છે. जाण्+अ+मु=जाणेमु-जाणमु.

२. इज्जसु, इज्जहि, इज्जे, (लुक्) આ પ્રત્યયો અકારાન્ત અંગવાળા ધાતુઓને જ લાગે છે.

३. આર્ષ પ્રાકૃતમાં बी० पु० ए० માં इज्जसि, इज्जासि, इज्जाहि, પ્રત્યયો પણ લગાડવામાં આવે છે. જેમકે–गच्छ्+अ+इज्जसि= गच्छिज्जसि, गच्छेज्जसि, એ પ્રમાણે गच्छिज्जासि, गच्छेज्जासि, गच्छिज्जाहि, गच्छेज्जाहि. ઇત્યાદિ રૂપો થાય છે.

४. 'हि' પ્રત્યય લગાડતાં પૂર્વનો સ્વર દીર્ઘ પણ થાય છે. જેમકે–गच्छ+हि=गच्छाहि, पढ+हि=पढाहि.

५. 'ह' પ્રત્યય લાગતાં ज्जा આગમ વિકલ્પે મુકાય છે. ઉદા૦ गच्छेज्जाह, અથવા गच्छेह.

સ્વરાન્ત ધાતુઓને પણ વિકલ્પે 'अ' પ્રત્યય લગાડીને તથા છઠ્ઠા પાઠમાં ज्ज, ज्जा. નિયમો ધ્યાનમાં રાખી વિધ્યર્થ આજ્ઞાર્થના રૂપો કરવા.

हस्

एकवचन.	बहुवचन.
प० पु० हसिमु, हसामु, हसमु, हसेमु.	हसिमो, हसामो, हसमो, हसेमो
बी० पु० हसहि, हसेहि हससु, हसेसु, हसिज्जसु हसेज्जमु, हसिज्जहि. हसेज्जहि, हसिज्जे, हसेज्जे, हस, हसे.	हसह, हसेह.
[आर्षमां–हसिज्जसि, हसेज्जसि, हसिज्जासि, हसेज्जासि, हसिज्जाहि, हसेज्जाहि, हसाहि]	[हसिज्जाह, हसेज्जाह]
त्री० पु० हसउ, हसेउ, हसए हसे.	हसन्तु, हसेन्तु, हसिन्तु.

सर्वपुरुष सर्वव०– } हसेज्ज, हसेज्जा, हसिज्ज, हसिज्जा.

ने. (नी.)

एकवचन.	बहुवचन.
प० पु० नेमु.	नेमो.
बी० पु० नेहि, नेसु. [नेइज्जसि, नेइज्जासि, नेइज्जाहि]	नेह. [निज्जाह]
त्री० पु० नेउ, नेए	नेन्तु. निन्तु.

अ પ્રત્યય આવે ત્યારે ने+अ=नेअ, અંગના રૂપો.

एक व० बहु व०

प० पु० नेइमु, नेआमु, नेअमु, नेएमु | नेइमो, नेआमो, नेअमो, नेएमो.

बी० पु० नेअहि, नेएहि, नेअसु, नेएसु, नेइज्जसु, नेएज्जसु, नेइज्जहि, नेएज्जहि, नेइज्जे, नेएज्जे, नेअ. [नेइज्जसि, नेएज्जसि, नेइज्जासि, नेएज्जासि, नेइज्जाहि, नेएज्जाहि, नेआहि]. | नेअह, नेएह, [नेइज्जाह, नेएज्जाह]

त्री० पु० नेअउ, नेएउ, नेअए, | नेअन्तु, नेएन्तु, नेइन्तु,

પુરૂષ બોધક પ્રત્યય પહેલાં ज्जनेज्जा મુકાય ત્યારે, नेज्ज અને नेज्जा અંગના રૂપો.

एक व० बहु व०

प० पु० नेज्जमु, नेज्जामु, नेज्जिमु, नेज्जेमु, नेज्ज, नेज्जा. | नेज्जमो, नेज्जामो, नेज्जिमो, नेज्जेमो, नेज्ज, नेज्जा.

बी० पु० नेज्जहि, नेज्जाहि, नेज्जेहि. नेज्जसु, नेज्जासु, नेज्जेसु, नेज्जिज्जसु, नेज्जेज्जसु, नेज्जिज्जहि, नेज्जेज्जहि, नेज्जिज्जे, नेज्जेज्जे, नेज्ज, नेज्जा. [नेज्जिज्जसि, नेज्जेज्जसि, नेज्जिज्जासि, नेज्जेज्जासि, | नेज्जह, नेज्जाह, नेज्जेह, नेज्ज, नेज्जा. [नेज्जिज्जाह, नेज्जेज्जाह].

नेज्जिज्जाहि, नेज्जेज्जाहि,
नेज्जाहि.]

त्री० पु० नेज्जउ, नेज्जाउ, नेज्जन्तु, नेज्जान्तु, नेज्जिन्तु,
नेज्जेउ, नेज्जए नेज्जे, नेज्जेन्तु, नेज्ज, नेज्जा.
नेज्ज, नेज्जा.

સ્વરાન્ત ધાતુને ज्ज–ज्जा ની પહેલા અકાર આવે છે ત્યારે
नेपज्ज—नेपज्जा અંગના રૂપ

एक व०	बहु व०
प० पु० नेपज्जमु, नेपज्जामु, नेपज्जिमु, नेपज्जेमु, नेपज्ज, नेपज्जा.	नेपज्जमो, नेपज्जामो, नेपज्जिमो, नेपज्जेमो, नेपज्ज, नेपज्जा.

એ પ્રમાણે બીજા અને ત્રીજા પુરૂષના રૂપો કરી લેવા.

વિધ્યર્થમાં 'ज्ज' અંગવાળા ધાતુને સર્વવચન અને સર્વ પુરૂષોમાં 'इ' પ્રત્યય પણ લગાડાય છે. જેમ કે—

સર્વ વ० } होज्ज+इ=होज्जइ, होएज्ज+इ=होएज्जइ.
સર્વ પુ० } होज्जा+इ=होज्जाइ, होएज्जा+इ=होएज्जाइ,
हसेज्ज+इ=हसेज्जइ,
हसेज्जा+इ=हसेज्जाइ.

સંસ્કૃતના તૈયાર આજ્ઞાર્થ અને વિધ્યર્થના રૂપ ઉપરથી પ્રાકૃત નિયમાનુસાર ફેરફાર થઈ રૂપો પણ વપરાય છે જેમકે—

समायरे (समाचरेत्) त्री० ए०	अत्थु (अस्तु) त्री० ए०
चरे (चरेत्) त्री० ए०	वज्जए (वर्जयेत्) त्री० ए०
पढे (पठेत्) त्री० ए०	लभे (लभेत) त्री० ए०
सिया (स्यात्) त्री० ए०	बूहि (ब्रूहि) बी० ए०
संतु (सन्तु) त्री० ब०	बूया (ब्रूयात्) त्री० ए०
कुज्जा (कुर्यात्) त्री० ए०	निवारए (निवारयेत्) त्री० ए०

આજ્ઞાર્થ અને વિધ્યર્થ તે આજ્ઞા, આશા, પ્રાર્થના, આશીર્વાદ, યોગ્યતા, ઉપદેશ, શક્યતા, સંભવ, ધર્મ, ઇત્યાદિમાં વપરાય છે.

શબ્દો.

अपुव्व } **अउव्व** } वि. (अपूर्व) અદ્વિતીય, નવું.

अमयरस पु. (अमृतरस) સુધા-રસ, અમૃતનો રસ

अवज्झाण न. (अपध्यान) દુર્ધ્યાન, દુષ્ટ ચિંતવવું.

उज्जोग पु (उद्योग) પ્રયત્ન, ઉદ્યમ.

खल वि (सम) દુર્જન, અધમ, મનુષ્ય.

गव्व पु. (गर्व) માન, અભિમાન.

गव्विअ वि. (गर्वित) અભિમાની, ગર્વિષ્ટ,

गुण पु. न. (स) ગુણ

गोविसाण न. (गोविषाण) ગાયનું શિંગડું.

घण पु. (घन) મેઘ, વાદળ.

चिंतण न (सम) વિચારવું

जइण वि (जैन) જીન સંબન્ધી, જીનેશ્વરનો ભક્ત, જીન ધર્મી

जलण पु. (ज्वलन) અગ્નિ.

६६**जोव्वण** न. (यौवन) તારૂણ્ય, જુવાની.

नायपुत्त } **नायउत्त** } पु. (ज्ञातपुत्र) ભગવાન મહાવીરનું નામ.

निव पु. (नृप) રાજા.

पक्ख पु (पक्ष) પખવાડીયું, અર્ધો માસ.

पय पु. न (पद) વિભક્તિ અંતવાળો શબ્દ, પદ, શબ્દ સમૂહ

पाय पु. (पाद) પગ, શ્લોકને ચોથો પા

૬૬. શબ્દની આદિમાં 'औ' હોય તો 'ओ' થાય છે, તેમજ 'पौर' આદિ શબ્દમાં 'औ' નો 'अउ' થાય છે.

जोव्वणं (यौवनम्)	कोसंबी (कौशाम्बी)	पउरिसं (पौरुषम्)
कोसिओ (कौशिक)	पउरा (पौरा)	मउणं (मौनम्)

गौरव શબ્દમાં 'औ' નો 'आ' અને 'अउ' થાય છે

गारवं, गउरवं (गौरवम्)

(पौर વગેરે શબ્દો પ્રાકૃત વ્યાકરણથી જાણી લેવા.)

पायड } पयड } पु. (प्रकट) પ્રકટ, ખુલ્લુ.

परलोयहिअ वि. (परलोकहित) પરલોકમાં હિત કરનારૂ.

पिय वि. (प्रिय) પ્રિય, વહાલુ. પુ. પતિ, ધણી, સ્વામી.

मुसावाय } मूसावाय } मोसावाय } पु (मृषावाद) અસત્ય ભાષણ, જુઠું બોલવુ.

भप्प } भस्स } पु. न. (भस्मन्) રાખ.

वावार पु. (व्यापार) વ્યાપાર, વ્યવસાય.

वागरण } वायरण } वारण } न. (व्याकरण) વ્યાકરણ શાસ્ત્ર, ઉપદેશ, વિશેષ કથન, ઉત્તર.

विमाण पु न. (विमान) વિમાન, વિદ્યાધર અને દેવનુ વાહન.

विरोह पु. (विरोध) વિરૂદ્ધતા.

विहव पु. (विभव) સમૃદ્ધિ, ઐશ્વર્ય.

विहवि वि. (विभविन्) સમૃદ્ધિવાળો.

विस पु. न (विष) વિષ, ઝેર.

विज्जाहर पु. (विद्याधर) વિદ્યાધર, વિદ્યાવાળો.

६७वेसवण } वेसमण } पु. (वैश्रवण) કુબેર.

समायरण न. (समाचरण) આચરણ કરવુ.

सिलोगद्ध पु. न. (श्लोकार्ध) શ્લોકનો અર્ધો ભાગ.

अव्यय.

चिरं (स) દીર્ઘકાળ સુધી.

नाम (स) વાક્યાલંકાર, પાદપૂર્તિ, સંભાવનાર્થમાં, આમ ત્રણાર્થે.

नवरि } नवर } नवरं } (केवल) કેવળ, ફક્ત.

माइं } मा } (मा) નિષેધાર્થમાં, નકાર.

सिक्खिउं हे. कृ. (शिक्षितुम्) ભણવાને.

---

૬૭. શબ્દની આદિમાં 'ऐ' નો 'ए' થાય છે, તેમજ दैत्यादि શબ્દોમાં 'ऐ' નો 'अइ' થાય છે.

सेला (शैला)	एरावणो (ऐरावण)	वइएसो (वैदेशः)
सेन्नं (सैन्यम्)	दइच्चो (दैत्य)	सइर (स्वैरम्)
तेलुक्कं (त्रैलुक्यम्)	अइसरिअं (ऐश्वर्यम्)	चइत्तं (चैत्यम्)

धातुओ.

[68]अरिह् (अर्ह्) લાયક થવું, પુજા કરવી, યોગ્ય થવું
उज्जम् (उद्यम्) ઉદ્યમ કરવો, પ્રયત્ન કરવો.
उवज्ज् (उत्+पद्य) ઉત્પન્ન થવું.
आ-दिस् (आ+दिश्) આદેશ કરવો, ફરમાવવું.
निज्जर् (निर्+जृ=जर्)ક્ષય કરવો, કર્મનો ક્ષય કરવો, નાશ કરવુ.
[69]पवट्ट } पयट्ट } (प्र+वृत्=वर्त्) પ્રવર્તવું, પ્રવૃત્તિ કરવી
पमज्ज् (प्र+मद्) પ્રમાદ કરવો, ભુલવું.
भज्ज् (मस्ज्) ભુજવું, બાળવુ.
मर् (मृ) મરવું.
वि-रम् (वि+रम्) વિરમવુ, અટકવુ.

प्राकृत वाक्यो.

तुम्हे एत्थ चिट्ठेह, वीरं जिणं अम्हे अच्चेमु ।
सच्चं वोलिज्जा । धम्मं समायरे. ।
उज्जमेण विणा धणं न लहेमु ।
सुत्तस्स मग्गेण चरेज्ज भिक्खू ।
जो गुरुकुले निच्चं वसेज्ज, सो सिक्खणं अरिहेइ ।
मुसावायं न वएज्जसि ।
तुं नयं न चयिज्जे ।
जइ तुम्हे विज्जत्थिणो अत्थि, तया सुहं चएह पढणे य उज्जमह ।
अहं दुध्धं पासी, तुम्हे वि पिवेह ।
तुम्मे साहूणं समीवं हियाइं वयणाइं सुणिज्जाह, अहंपि सुणामु ।

---

६८. શબ્દની અંદર 'ह्' સંયુક્ત વ્યંજન હોય તો અન્ત્ય 'ह्' ની પૂર્વે 'इ' મુકાય છે. ઉદા૦–अरिहंतो (अर्हन्) गरिहा (गर्हा).

६९. શબ્દની અંદર 'र्त' નો 'ट्ट' થાય છે. ઉદા૦–
पयट्टइ (प्रवर्त्तते) संवट्टिअं (संवर्त्तितम्) नट्टओ (नर्त्तक) केवट्टो (कैवर्त्त)

અપવાદ–धूर्त્ત આદિ શબ્દમાં 'र्त' નો ट्ट થતો નથી. धुत्तो (धूर्त.) कित्ती (कीर्ति)

भवाओ विरत्ताणं पुरिसाणं गिहे वासो किं रोएज्जा।
सेट्ठणं सासणं चिरं सेयउ।
आइरिआ दीहं कालं जिणिंतु।
नायपुत्तो तित्थं पवट्टेउ।
तुं अकज्जं न कुणेज्जसु, सच्चं च वइज्जहि।
गुरूणं विणएण वेयावडिएण य नाणं पढे।
अत्थुच्चिअ परिवड्ढउ, जेण गुणा पायडा हुंति।
जइ सिवं इच्छेह, तया कामेहिन्तो विरमेज्ज।
सज्जणे तुम्हे मा निन्देह।
पाणीणं अप्पकेरं नाणं दंसणं चरित्तं च अत्थि, न अन्नं किं पि, तओ तेहि चिय संसारा पारं वच्चेह।
सठेसु माइं वीससेज्जइ।
सज्जणेहिं सद्धिं विरोहं कया वि न कुज्जा.
हे ईसर? अम्हारिसे पावे जणे रक्ख रक्खेहि।
पाणिवहो धम्माय न सिया।
कासइ न वीससे।
सच्चं पियं च परोलोयहियं च वएज्ज नरा॥

होज्जा जले वि जलणो,
होज्जा खीरंपि गोविसाणाओ।
अमयरसो वि विसाओ, न य
पाणिवहा हवइ धम्मो॥१॥

वरिसंतु घणा मा वा, मरंतु
रिउणो अहं निवो होज्जा।
सो जिणउ परो भज्जउ, एवं
चिंतणमवज्झाणं॥२॥

गुणिणो गुणेहिं विहवेहि, वि-
हविणो होंतु गव्विआ नाम।
दोसेहि नवरि गव्वो, खलाण
मग्गो च्चिअ अउव्वो॥३॥

जइवि दिवसेण पयं, धरेह
पक्खेण वा सिलोगद्धं।
उज्जोगं मा मुंचह जइ इच्छह
सिक्खिउं नाणं॥४॥

कुणउ तवं पालउ, संजमं पढउ
सयलसत्थाइं।
जाव न झायइ जीवो, ताव
न मुक्खो जिणो भणइ॥५॥

ગુજરાતી વાકયો.

પ્રભાતમાં સ્તોત્રો વડે પ્રભુની સ્તુતિ કરવી જોઇએ, અને પછી અધ્યયન ભણવું જોઇએ.

વ્યાપારની જેમ માણસે હંમેશા ધર્મમાં પણ ઉદ્યમ કરવો જોઇએ.

વિદ્યાધરો વિમાનો વડે ગમન કરો.

ઇન્દ્રે કુબેરને હુકમ કર્યો (કે) જ્ઞાત પુત્રને ઘેર દ્રવ્યની વૃષ્ટિ કરો.

તમે ધર્મ વડે જીવો ? અને સત્યથી સુખી થાઓ.

ગુરૂનો આદેશ ઉલ્લંઘન ન કરવો જોઇએ.

હે બાળક તુ કાગટ રાખમાં વી નાખ નહી.

તમારે ઉપાધ્યાયની પાસે વ્યાકરણ શીખવુ જોઇએ.

જુવાનીમાં ધર્મ કરવો જોઇએ.

કરવા લાયક કામમાં પ્રમાદ ન કરવો જોઈએ.

સાધુઓએ દિવસેજ વિહાર કરવો જોઈએ.

તું મિથ્યા કોપને ન કર, હિતને સાંભળ.

તમે પંડિત છો માટે તત્વોનો વિચાર કરો.

લોભને સંતોષ વડે નિંદા કર.

સર્વતીર્થોમાં શત્રુંજય તીર્થ ઉત્તમ છે, માટે ત્યાં તુ જા, કલ્યાણ કર ? અને પાપોનો ક્ષય કર.

સતોષમા જેવું સુખ છે તેવું સુખ બીજામાં નથી માટે સંતોષને ધારણ કરવો જોઈએ.

જીવ વૃદ્ધપણામાં ધર્મ કરવાને સમર્થ થતો નથી.

સારૂ પાકેલુ અનાજ ખાવુ જોઇએ.

દરરોજ જીનેશ્વરનું દર્શન અને ગુરૂનો ઉપદેશ સાંભળવો જોઇએ.

જે સસારમાંથી તારનાર છે, તે ઇશ્વરની નીંદા ન કર.

पाठ १६ मो.

આકારાન્ત અને હ્રસ્વ તથા દીર્ઘ इ-ईકારાન્ત, उ-ऊકારાન્ત સ્ત્રીલિંગ નામો.

પ્રત્યય.

	एकव०	बहुव०
प०	०.	उ, ओ,
बी०	म्.	उ, ओ,
त०	अ, आ, इ, ए.	हि हिँ, हिं.
च० छ०	अ, आ, इ, ए.	ण, णं
पं०	अ, आ, इ, ए. त्तो, ओ, उ, हिन्तो	त्तो, ओ, उ, हिन्तो, सुन्तो.
स०	अ, आ, इ, ए.	ण, णं
सं०	०.	उ, ओ.

१ म् અને त्तो પ્રત્યયોની પહેલાં દીર્ઘસ્વર હોય તો હ્રસ્વ થાય છે જેમકે—

माला+म्=मालं, नई+म्=नइं. वहू+म्=वहुं.

૨ તૃતીયા, ચતુર્થી, પંચમી, પષ્ટી અને સપ્તમી વિભક્તિનો જે 'आ' પ્રત્યય છે તે આકારાન્ત સ્ત્રીલિંગ નામોને લાગતો નથી. જેમકે-

मालाअ, मालाइ, मालाए

૩ 'म्' અને 'त्तो' સિવાય સર્વે વિભક્તિના પ્રત્યયોની પૂર્વે હ્રસ્વ સ્વર હોય તો દીર્ઘ થાય છે. જેમકે—

प० व० मइ+ओ=मईओ, मईउ, मई

प० ए मईअ, मईआ, मईइ, मईए

मइत्तो, मईओ, मईउ, मईहिन्तो.

૪ દીર્ઘ ઈકારાન્ત સ્ત્રીલિંગ નામોમાં પ્રથમા વિભક્તિના એકવચનમાં તથા પ્રથમા અને દ્વિતીયાના બહુવચનમાં 'आ' પ્રત્યય પણ લગાડવામાં આવે છે. જેમકે—

प० ए० नई, नईआ,

प० व०} नईओ, नईउ, नईआ, नई.
बी० व०}

૫ જે નામો મૂળથી आકારાન્ત છે તેના સંબોધન એકવચનમાં અન્ત્ય 'आ' નો 'ए' વિકલ્પે થાય છે. જેમકે–हे माले, हे माला. તેમજ હ્રસ્વ इકારાન્ત અને હ્રસ્વ उકારાન્ત નામોના સંબોધનના એકવચનમાં વિકલ્પે તેઓનો સ્વર દીર્ઘ થાય છે. જેમ–हे मई, मइ, हे धेणू, धेणु. અને દીર્ઘ ईકારાન્ત–ऊકારાન્ત નામોનાં સંબોધન એકવચનમાં અન્ત્ય 'ई–ऊ' હ્રસ્વ થાય છે. જેમ–हे नइ, हे वहु.

रमा.

	एकव०	बहुव०
प०	रमा.	रमाओ, रमाउ, रमा.
बी०	रमं.	रमाओ, रमाउ, रमा.
त०	रमाअ, रमाइ, रमाए.	रमाहि, रमाहिँ, रमाहिं
च०छ०	रमाअ, रमाइ, रमाए.	रमाण, रमाणं
प०	रमाअ, रमाइ, रमाए रमत्तो, रमाओ, रमाउ, रमाहिन्तो.	रमत्तो, रमाओ, रमाउ, रमाहिन्तो, रमासुन्तो.
स०	रमाअ, रमाइ, रमाए.	रमासु, रमासुं.
सं०	हे रमे, रमा.	रमाओ, रमाउ, रमा.

प० बुद्धी.	बुद्धीओ, बुद्धीउ, बुद्धी.
बी० बुद्धिं	बुद्धीओ, बुद्धीउ, बुद्धी.
त० बुद्धीअ. बुद्धीआ, बुद्धीइ, बुद्धीए.	बुद्धीहि, बुद्धीहिँ, बुद्धीहिं.
च-छ० बुद्धीअ, बुद्धीआ, बुद्धीइ, बुद्धीए.	बुद्धीण, बुद्धीणं.
पं० बुद्धीअ, बुद्धीआ, बुद्धीइ, बुद्धीए, बुद्धित्तो, बुद्धीओ, बुद्धीउ, बुद्धीहिन्तो.	बुद्धित्तो, बुद्धीओ, बुद्धीउ, बुद्धीहिन्तो, बुद्धीसुन्तो.
स० बुद्धीअ, बुद्धीआ, बुद्धीइ, बुद्धीए.	बुद्धीसु, बुद्धीसुं.
सं० हे बुद्धि, बुद्धी.	बुद्धिओ, बुद्धीउ, बुद्धी.

धेणु (धेनु)

एकव०	बहुव०
प० धेणू.	धेणूओ, धेणूउ, धेणू.
बी० धेणुं.	धेणूओ, धेणूउ, धेणू
त० धेणूअ, धेणूआ, धेणूइ, धेणूए.	धेणूहि, धेणूहिँ, धेणूहिं.
च-छ० धेणूअ, धेणूआ, धेणूइ, धेनूए.	धेणूण, धेणूणं.
पं० धेणूअ, धेणूआ, धेणूइ, धेणूए, धेणुत्तो, धेणूओ, धेणूउ, धेणूहिन्तो.	धेणुत्तो, धेणूओ, धेणूउ, धेणूहिन्तो, धेणूसुन्तो
स० धेणूअ, धेणूआ, धेणूइ, धेणूए.	धेणूसु, धेणूसुं,
सं० हे धेणू, धेणु.	धेणूओ, धेणूउ, धेणू.

इत्थी (स्त्री)

	एकव०	बहुव०
प०	इत्थी, इत्थीआ.	इत्थीओ, इत्थीउ, इत्थी, इत्थीआ.
बी०	इत्थिं.	इत्थीओ, इत्थीउ, इत्थी, इत्थीआ.
त०	इत्थीअ, इत्थीआ, इत्थीइ, इत्थीए.	इत्थीहि, इत्थीहिँ, इत्थीहिं.
च–छ०	इत्थीअ, इत्थीआ, इत्थीइ, इत्थीए	इत्थीण, इत्थीणं
पं०	इत्थीअ, इत्थीआ, इत्थीइ, इत्थीए, इत्थित्तो, इत्थीओ, इत्थीउ, इत्थीहिन्तो.	इत्थित्तो, इत्थीओ, इत्थीउ, इत्थीहिन्तो, इत्थीसुन्तो
स०	इत्थीअ, इत्थीआ, इत्थीइ, इत्थीए.	इत्थीसु, इत्थीसुं.
सं०	इत्थि.	इत्थीओ, इत्थीउ, इत्थी, इत्थीआ.

सासू (श्वश्रू)

	एकव०	बहुव०
प०	सासू.	सासूओ, सासूउ, सासू.
बी०	सासुं.	सासूओ, सासूउ, सासू
त०	सासूअ, सासूआ, सासूइ, सासूए.	सासूहि, सासूहिँ, सासूहिं.
च–छ०	सासूअ, सासूआ, सासूइ, सासूए.	सासूण, सासूणं
पं०	सासूअ, सासूआ, सासूइ,	सासुत्तो, सासूओ, सासूउ,

सासूए, सासुत्तो, सासूओ, सासूहिन्तो, सासूसुन्तो.
सासूउ, सासूहिन्तो.
स० सासूअ, सासूआ, सासूइ, सासूसु, सासूसुं.
सासूए.
सं० हे सासु. सासूओ, सासूउ, सासू.

સર્વનામના સ્ત્રીલિંગ શબ્દો.

ता (तत्) इमा (इदम्)
जा (यत्) सव्वा (सर्वा)
का (किम्) अन्ना (अन्या)
एआ–एता (एतद)

આ સર્વનામના સ્ત્રીલિંગ રૂપો આકારાન્ત સ્ત્રીલિંગ નામના જેવા થાય છે.

વિશેષ—ता અને एता નું પ૦ પ૦ રૂપકમથી सा અને एसा થાય છે તેમજ ता નો ती, जा નો जी, का નો की, एआ નો एई, इमा નો इमी, આ પ્રમાણે શબ્દો ગણી ઈકારાન્ત સ્ત્રીલિંગના જેવાં રૂપો પણ વિકલ્પે થાય છે પણ ती, जी અને की, ના પ્રથમા અને દ્વિતીયાના એકવચનમાં અને છઠ્ઠીના બહુવચનમા રૂપો થતા નથી [આ રૂપો આગળ સર્વનામના પાઠમાં વિસ્તારથી આપવામા આવશે] સંક્ષેપથી આ પ્રમાણે—

सव्वा (सर्वा)

	एकव०	बहुव०
प०	सव्वा.	सव्वाओ. सव्वाउ, सव्वा.
बी०	सव्वं	सव्वाओ, सव्वाउ सव्वा.
त०	सव्वाअ, सव्वाइ, सव्वाए	सव्वाहि, सव्वाहिँ, सव्वाहिं.

બાકીના રૂપો 'रमा' પ્રમાણે

ता-ती (तद्)

	एकव०	बहुव०
प०	सा.	ताओ, ताउ, ता, तीओ, तीउ, ती, तीआ.
बी०	तं.	ताओ, ताउ, ता, तीओ तीउ, ती, तीआ.
त०	ताअ, ताइ, ताए, तीअ, तीआ, तीइ. तीए.	ताहि, ताहिँ, ताहिं, तीहि, तीहिँ, तीहिं.
च-छ०	ताअ, ताइ, ताए, तीअ, तीआ, तीइ, तीए	ताणं, ताण

બાકીના રૂપો 'रमा' અને 'इत्थी' પ્રમાણે.

जा-जी (यत्)

	एकव०	बहुव०
प०	जा.	जाओ, जाउ, जा, जीओ, जीउ, जी, जीआ.
बी०	जं.	जाओ, जाउ, जा, जीओ, जीउ, जी, जीआ
त०	जाअ, जाइ, जाए, जीअ, जीआ, जीइ, जीए	जाहि, जाहिँ, जाहिं, जीहि, जीहिँ, जीहिं.
च-छ०	जाअ, जाइ, जाए, जीअ, जीआ जीइ, जीए.	जाणं, जाणं

બાકીનાં રૂપો 'ता-ती' પ્રમાણે.

का-की (किम्)

प०	का.	काओ, काउ, का, कीओ, कीउ, की, कीआ.

एकव०	बहुव०
बी० कं.	काओ, काउ, का, कीओ, कीउ, की, कीआ.
त० काअ, काइ, काए, कीअ, कीआ, कीइ, कीए	काहि, काहिँ, काहिं, कीहि, कीहिँ, कीहिं.
च–छ० काअ, काइ, काए, कीअ, कीआ, कीइ, कीए.	काणं, काण

બાકીનાં રૂપો 'ता–ती' પ્રમાણે.

एआ–एई (एतद्)

एकव०	बहुव०
प० एसा.	एआओ, एआउ, एआ, एईओ, एईउ, एई, एईआ.
बी० एअं, एइं.	एआओ, एआउ, एआ, एईओ, एईउ, एई, एईआ.
त० एआअ, एआइ, एआए, एईअ, एईआ, एईइ, एईए	एआहि, एआहिँ, एआहिं, एईहि, एईहिँ, एईहिं
च–छ० एआअ, एआइ, एआए, एईअ, एईआ, एईइ, एईए.	एआणं, एआण, एईणं, एईण.

બાકીના રૂપો 'ता–ती' પ્રમાણે

इमा–इमी (इदम्)

प० इमा, इमी, इमीआ	इमाओ, इमाउ, इमा, इमीओ, इमीउ, इमी, इमीआ
बी० इमं, इमिं	इमाओ, इमाउ, इमा, इमीओ, इमीउ, इमी, इमीआ.

	एकव०	बहुव०
त०	इमाअ, इमाइ, इमाए, इमीअ, इमीआ, इमीइ, इमीए.	इमाहि, इमाहिँ, इमाहिं, इमीहि, इमीहिँ, इमीहिं.
च-छ०	इमाअ, इमाइ, इमाए, इमीअ, इमीआ, इमीइ, इमीए.	इमाण, इमाणं, इमीण, इमीणं.

બાકીનાં રૂપો 'ता-ती' પ્રમાણે.

શબ્દો (સ્ત્રીલિંગ).

अवरा (अपरा) પશ્ચિમદિશા.
असाया (असाता) દુઃખ, પીડા.
आणा (आज्ञा) આદેશ, હુકમ.
आवया (आपद्-दा) આપદા, પીડા
इड्ढि, रिद्धि (ऋद्धि) વૈભવ, ઐશ્વર્ય, સમૃદ્ધિ.
इत्थी, थी (स्त्री) સ્ત્રી, નારી.
उत्तरा (सम) ઉત્તરદિશા.
कला (सम.) કલા.
कहा (कथा) કથા, વાર્તા.
कामधेणु (कामधेनु) કામધેનુ ગાય.
किवा (कृपा) દયા.
कोसा (कोश्या) વેશ્યાનુ નામ.
गंगा (सम.) ગંગા નદી.
छुहा (क्षुध्) ક્ષુધા-ભુખ
छुहा (सुधा) અમૃત.
छाही, छाया (छाया) આતપનો અભાવ પ્રતિબિંબ, છાયા.
जउँणा (यमुना) નદીનુ નામ.
जिब्भा, जीहा (जिह्वा) જીભ.
जोण्हा (ज्योत्स्ना) ચન્દ્રપ્રકાશ.
तिण्हा (तृष्णा) સ્પૃહા, વાંછા, પિપાસા,
थुइ (स्तुति) સ્તવ, ગુણકીર્તન.
दया (सम.) દયા, અનુકંપા, કરૂણા.
दाढा (दंष्ट्रा) દાઢ.
दाहिणा (दक्षिणा) દક્ષિણદિશા
दिसा (दिश्-दिशा) પૂર્વાદિ દિશા
दोवई (द्रौपदी) પાંડવોની ભાર્યા
धिइ (धृति) ધીરજ, ધૈર્ય.
नारी (सम.) સ્ત્રી
नीइ (नीति) ન્યાય, ઉચિત વ્યવહાર.
निसा (निशा) રાત્રિ
पइण्णा (प्रतिज्ञा) પ્રતિજ્ઞા.
पण्णा (प्रज्ञा) બુદ્ધિ
पवित्तया (पवित्रता) પવિત્રપણુ

पडिमा (प्रतिमा) પ્રતિમા, મૂર્તિ. પ્રતિબિંબ.
पिच्छी (पृथ्वी) પૃથ્વી, ભૂમિ.
पुढवी } (पृथिवी) પૃથ્વી
पुहवी }
पुव्वा (पूर्वा) પૂર્વ દિશા
बहिणी } (भगिनी) બહેન
भइणी }
बाहा (बाहु) હાથ, ભુજા.
बुद्धि (बुद्धि) બુદ્ધિ.
भज्जा (भार्या) ભાર્યા, સ્ત્રી.
मज्जाया (मर्यादा) વ્યવસ્થા, સીમા, હદ.
मट्टिआ (मृत्तिका) માટી
महासई (महासती) પરમશીલવતી સ્ત્રી.

रूप्पिणी[70] (रुक्मिणी) કૃષ્ણની સ્ત્રી
लच्छी (लक्ष्मी) લક્ષ્મી.
वणस्सइ } (वनस्पति) વનસ્પતિ.
वणप्फइ }
वत्ता (वार्ता) વાર્તા, કથા.
वरिसा[71] } (वर्षा) ચોમાસું.
वासा }
वसहि } (वसति) સ્થાન, આશ્રય.
वसइ }
वहू (वधू) નારી, પુત્રની સ્ત્રી.
वियणा } (वेदना) દુઃખ, પીડા.
वेयणा }
विज्जा (विद्या) વિદ્યા, શાસ્ત્રજ્ઞાન.
वुड्ढि (वृद्धि) વૃદ્ધિ, ચડતી
वेसा (वेश्या) વેશ્યા.
सन्ना (संज्ञा) ચેષ્ટા, જ્ઞાન

---

૭૦ क्म અને क्म નો प्प થાય છે. જેમ—कुप्पलं (कुड्मलम्) रुप्पिणी (रुक्मिणी)

૭૧ શબ્દની અન્દર 'र्श' કે 'र्ष' સંયુક્ત વ્યંજન હોય તો સંયુક્તના અન્ત્ય વ્યંજન જે 'श–ष' તેની પૂર્વે 'इ' આગમ વિકલ્પે મુકાય છે તેમજ तप्त, वज्र, શબ્દમાં પણ સંયુક્ત અન્ત્ય અક્ષરની પૂર્વે इ આગમ વિકલ્પે આવે છે ઉદા૦—

आयरिसो } आयंसो } (आदर्श)	वरिसा, वासा (वर्षा)
दरिसणं } दंसणं } (दर्शनम्)	तविअं, तत्त (तप्तम्)
वरिसं } वासं } (वर्षम्)	वइरं, वज्जं (वज्रम्)

सरस्सई (सरस्वती) વાણી દેવી.

समाहि (समाधि) ચિત્તની સ્વસ્થતા, મનની શાંતિ.

साया (शाता) સુખ.

सासू (श्वश्रू) સાસુ.

सुण्हा } **सुसा** } **ण्हुसा** } (स्नुषा) પુત્રવધુ.

सिरी[७२] (श्री) લક્ષ્મી.

सुहा (सुधा) અમૃત.

सेणा (सेना) સેના, સૈન્ય, લશ્કર.

सेवा (सम.) સેવા, ચાકરી, ભક્તિ.

हिरी (ह्री) લજ્જા, શરમ.

अत्थ पु. (अस्त) અસ્તાચલ પર્વત

अत्थ न. (अस्त) અન્તર્ધાન, મૃત્યુ.

अतुल्ल } **अउल्ल** } वि. (अतुल्य) અસાધારણ.

आगास पु. न. (आकाश) આકાશ,

आहार पु (आधार) આધાર, આલંબન, આશ્રય.

उदग } **दग** } न. (उदक) જલ.

कुमार } **कुमर** } पु. (कुमार) કુમાર.

किण्ह वि. (कृष्ण) શ્યામ વર્ણવાળું, કાળું.

गिहासत्त वि (गृहासक्त) ઘરમાં આસક્ત.

जाय वि (जात) ઉત્પન્ન થયેલું.

जीवियंत पु. (जीवितान्त) પ્રાણનો નાશ.

णायव्व वि. (ज्ञातव्य) જાણવા યોગ્ય.

दढ वि. (दृढ) મજબુત, નિશ્ચલ, સમર્થ

दव्वलुद्ध वि (द्रव्यलुब्ध) દ્રવ્યમા લોભી.

दाहिणपास न (दक्षिणपार्श्व) જમણી તરફ.

दुज्जोहण पु. (दुर्योधन) નામ છે.

देवालय न. (देवालय) દેવનુ મન્દિર.

निय वि (निज) પોતાનુ

पउण वि. (प्रगुण) હોશીયાર.

---

૭૨ श्री, ह्री, कृत्स्न, क्रिया આ શબ્દોમાં સંયુક્ત અન્ત્યાક્ષરની પૂર્વે इ મુકાય છે. જેમકે—

सिरी (श्री)	कसिणो (कृत्स्न)
हिरी (ह्री)	किरिया (क्रिया)

पंडव पु. (पाण्डव) પાંડવો, પાંડુના પુત્રો.
पज्जुण्ण पु. (प्रद्युम्न) કૃષ્ણનો પુત્ર.
पहाव पु. (प्रभाव) પ્રભાવ, શક્તિ, સામર્થ્ય.
पत्थिअ वि (प्रार्थित) પ્રાર્થના કરાયેલ.
बाहु पु (सम) હાથ, ભુજા.
मांसभोइ वि. (मासभोजिन्) માંસ ખાનાર.
माणि वि (मानिन्) અભિમાની
रक्खस्स पु. (राक्षस) રાક્ષસ.
वसीहूअ वि. (वशीभूत) વશ થયેલ.
वाम वि. (सम) ડાબું, પ્રતિકૂલ.
विक्कम पु. (विक्रम) વિક્રમરાજા.
विवाअ पु (विवाद) ચર્ચા, વાગ્યુદ્ધ.
विसाल वि. (विशाल) મોટું
विसेस पु. न. (विशेष) વિશેષ, પ્રકાર, ભેદ.
सप्प पु. (सर्प) સર્પ.
समाण वि. (समान) સદૃશ, તુલ્ય, સરખું.
समीहिअ वि (समीहित) ઇષ્ટ, વાંછિત.
सवण न. (श्रवण) સાંભળવું.
सार वि. (सम.) શ્રેષ્ઠ, ઉત્તમ.
सुक्क वि. (शुक्ल) શુક્લ, શુક્લ વર્ણવાળું, ધોળું.
सिमि(वि)ण } पु (स्वप्न) સ્વપ્ન.
सुमि(वि)ण }
हेमचंद (हेमचन्द्र) શ્રીહેમચંદ્રસૂરિજી.

अव्यय.

उ } (तु) સમુચ્ચય, અવધારણ,
तु } નિશ્ચય, કિન્તુ, પ્રશંસા, પાદપૂર્તિ
उवरि-रिं } (उपरि) ઉર્ધ્વ, ઉપર.
अवरि-रिं }
उअ (पश्य) તું જો. એ અર્થમાં અવ્યય છે.
[73]जओ } (यत) જેનાથી, જે
जदो } કારણથી, જે તરફથી.
जत्तो }
पाओ } (प्रायस्) ઘણું કરીને,
पायण-णं, } કદાચ.
पायसो }
मुसा }
मूसा } (मृषा) અસત્ય, ખોટું.
मोसा }

૭૩. સંસ્કૃતમાં 'तस्' પ્રત્યય આવે છે તેને સ્થાને 'त्तो-दो' વિકલ્પે આવે છે, જ્યારે त्तो-दो ન થાય ત્યારે અકારથી પર વિસર્ગ

धातुओ.

आढव् (आ+रभ्) शરૂ કરવુ.
आइग्घ् (आ+घ्रा) સુંઘવુ
आ-राह् (आ+राध्) આરાધના કરવી, ઉપાસના કરવી
उदे (उद्+इ) ઉદય પામવુ.
उद्दाल् (आ+छिद्) છીનવી લેવુ.
उव्विव् (उद्+विज्) ઉદ્વેગ કરવો, ખિન્ન થવુ.
उट्ठ, उट्ठा (उत्+स्था) ઉઠવુ.
ए (इ) જવુ.
कुप्प् (कुप्-कुप्य) કોપ કરવો.
गिज्झ् (गृध्-गृध्य) આસક્ત થવું.
गंठ्, गंथ् (ग्रन्थ) ગુંથવુ, રચવુ, બનાવવુ.
जण् (जनय्) ઉત્પન્ન કરવું, પેદા કરવું.
झर् (क्षर्) ઝરવું, ટપકવુ.
पलोट्ट् (प्र+लुट्) લોટવુ, આ-ળોટવુ.
पहुप्प् (प्र+भू) સમર્થ થવું.
पारं-गच्छ् (पारङ्गच्छ्) પાર પામવુ.
वह् (स) વહેવુ, લઈ જવુ.
वसीकर्, वसीकुण् (वशी+कृ) વશ કરવુ.
हिंस् (हिंस्) હિંસા કરવી.
लुह् (मृज्) વાળવુ, સાફ કરવું, માંજવુ.

प्राकृत वाक्यो

जस्स जओ आइच्चो उदेइ, सा तस्स होइ पुव्वा दिसा, जत्तो अ अत्थमेइ सा उ अवरा दिसा नायव्वा, दाहिणपासम्मि य दाहिणा दिसा, उत्तरा उ वामेण।
किंवाय विणा को धम्मो।
पंडवाण सेणाइ दुज्जोहणस्स

આવે તો વિસર્ગને પૂર્વના સ્વર અને વ્યંજન સહિત 'ओ' થાય છે. જેમકે—

जत्तो, जदो, जओ (यत)
कत्तो, कदो, कओ (कुत.)
तत्तो, तदो, तओ (तत.)
सव्वत्तो, सव्वदो, सव्वओ (सर्वदा)
अन्नत्तो, अन्नदो, अन्नओ (अन्यत)
पुरओ (पुरत.)
मग्गओ (मार्गत)

सेणाए सह जुज्झं होत्था, तम्मि जुद्धे पंडवाणं जयो आसि।

कोसा वेसा सव्वासु कलासु निउणा, नच्चम्मि उ विसेसेण कुसला।

सव्वा कला धम्मकला जएइ, सव्वा कहा धम्मकहा जिणेइ। जस्स जीहा वसीहूआ सो परमो पुरिसो।

नारीओ चन्दस्स जोण्हाए रमेन्ति।

छुहाए समाणा वेयणा नत्थि।

पंडवाणं भज्जा दोवई सव्वासु इत्थीसु उत्तिमा महासई अहेसि।

वणस्सईणं पि सन्ना अत्थि तओ हगं मट्टिआए रसं च आहरेज्जा।

सज्जणा पइण्णाहिंतो कहं पि न चलन्ति।

इत्थीओ सज्जाहिन्तो उट्ठन्ति, आवासयाइं च किच्चाइं कुणन्ति।

सासूए ण्हूसाए उवरिं, वहूइ य सासूअ अवरिं, अईव पीई अत्थि।

दिवहो निसं, निसो य दिणं अणुसरेइ।

जणा रिद्धीए गव्विट्ठा पाएण हवंति।

जोव्वणं असारं, लच्छीवि असारा, संसारो असारो, तओ धम्मम्मि मई दढं कुज्जा।

थी पगया बाहाए भारं नेहीअ।

कामे सत्ताओ इत्थीओ कुलं सीलं च न रक्खन्ति।

उअ थीणं सरुवं, संसारा य उव्विवेसु।

जो संघस्स आणं अइक्कमेइ, सो सिक्खं अरिहेइ।

· જે નામ વિશેષણુ હોય તેનુ સ્ત્રીલિંગ કરવુ હોય તો અન્ત્ય આ કે ई લગાડવાથી થાય છે, પણ અકારાન્ત વિશેષણુ નામોનું સ્ત્રીલિંગ પ્રાય. आ લગાડવાથી થાય છે. કોઇ સ્થળે ई પણ લાગે છે. જેમકે—

पिय–पिया, पिआ (प्रिया)

निच्च–निच्चा, (नित्या)

वल्लह–वल्लहा, (वल्लभा)

सरिस- सरिसा, सरिसी (सदृशी)

तारिस–तारिसा, तारिसी (तादृशी)

हसमाण–हसमाणा (हसमाना)

हसमाणी (हसन्ती)

जउँणाए उदगं किण्हं, गंगाअ य दगं सुक्कमत्थि।
हेमचंदो सरस्सइं देविं आराहीअ।
सासू वहूणं वेयालए गमणाय कहेइ।
जो हिरिं नीइं धीइं च धरेइ, सो सिरिं लहेइ।
अहिणो दाढाए विसं झरेइ।
तिण्हा आगासेण समा विसाला।
तरुस्स छाहीए थीओ गाणं काहीअ।
विक्कमो निवो पिच्छीए सुट्ठु पालगो आसि।
कुमारो सव्वासु कलासु पहुप्पइ।
पहुणो महावीरस्स अतुल्लाए सेवाए गोयमो गणहरो संसारं तरीअ।
धन्नाओ ताओ बालिआउ, जाहिं सुमिणे वि न पत्थिओ अन्नो पुरिसो।

ગુજરાતી વાક્યો.

વડીલોની મર્યાદા ઉલ્લંઘવી નહિ.
ચોરે બ્રાહ્મણની લક્ષ્મી છીનવી લીધી.
પુત્રની વહુ સાસૂના સર્વ કામો વિનયથી કરે છે
જ્યારે માણસની ઋદ્ધિ નાશ પામે છે ત્યારે તેની સાથે બુદ્ધિ અને ધીરજ પણ નાશ પામે છે.
ધર્મીજન ધનની વૃદ્ધિમાં ધર્મનો ત્યાગ કરતો નથી.
સરસ્વતી અને લક્ષ્મી(શ્રી) ના વિવાદમાં કોણ જીતે?
માણસ વેદનામાં બહુજ મુઝાય છે.
સર્વ જીવો સુખને (શાતા) ઇચ્છે છે, અને દુખને (અશાતા) ઇચ્છતા નથી.
ઉત્તમ પુરૂષ જે કાર્યનો આરંભ કરે છે, તેને જરૂર પાર પામે છે.
ઉનાળામાં સર્વ પશુઓ ઝાડોની છાયામાં વિશ્રાન્તિ લે છે.
દક્ષિણ દિશામાં ચોરો ગયા.
સર્વ ઠેકાણે સુખીઓને સુખ અને દુ:ખીઓને દુઃખ હોય
હુ જીનેશ્વરોની પ્રતિમાઓને સ્તુતિઓ વડે સ્તુતિ કરૂ છુ.
સર્પો જીભ વડે દુધ પીવે છે.
સ્ત્રીઓ બાગમાં વિહરે છે, અને પુષ્પો સુંઘે છે.

તે તીર્થંકરોની વાર્તાઓ વડે બોધ પામ્યો.

પૂર્વે પૃથ્વી ઉપર ઘણા રાક્ષસો હતા.

દુર્જનની જીભમાં અમૃત છે પણ હૃદયમાં વિષ છે.

મે બહેનોને ઘણુ ધન આપ્યુ

કૃષ્ણની સ્ત્રી રુક્મિણીનો પુત્ર પ્રદ્યુમ્ન છે

સાસૂ વહુઓ ઉપર કોપ કરે છે

ચોમાસામાં મુનીઓ એકજ વસતીમાં રહે છે.

રાત્રિમાં સ્ત્રીઓ ચન્દ્રના પ્રકાશમાં નાચે છે

પ્રભુની સેવા વડે અને કૃપાથી કલ્યાણ થાય છે.

સાધુઓ પ્રાણાન્તે પણ અસત્ય બોલતા નથી.

બાળક શયનમાં લોટે છે

સ્ત્રી, લતા અને પંડિતો આશ્રય વિના શોભતા નથી

पाठ १७ मो

ભવિષ્યકાળ.

પ્રત્યય

	एकव०	बहुव०
प० पु०	स्सं, स्सामि हामि, हिमि	स्सामो, हामो, हिमो, स्सामु हामु, हिमु, स्साम हाम हिम, हिस्सा, हित्था
बी० पु०	हिसि, हिसे	हित्था, हिह
त्री० पु०	हिइ, हिए	हिन्ति, हिरे

આર્ષ પ્રાકૃતમાં બીજા અને ત્રીજાપુરુષમા નીચે આપેલા પ્રત્યયોનો પણ પ્રયોગ કરી શકાય છે

	एकव०	बहुव०
बी० पु०	स्ससि, स्ससे.	स्सह.
त्री० पु०	स्सइ, स्सए.	स्सन्ति, स्सन्ते.

આ પ્રત્યયો લગાડતા પૂર્વના 'अ'નો 'इ' અથવા 'ए' થાય છે.

हस् ધાતુઓના રૂપો.

	एकव०	बहुव०
प० पु०	हसिस्सं, हसेस्सं, हसिस्सामि, हसेस्सामि, हसिहामि, हसेहामि, हसिहिमि, हसेहिमि.	हसिस्सामो, हसिहामो, हसिहिमो, हसिस्सामु, हसिहामु, हसिहिमु, हसिस्साम, हसिहाम, हसिहिम, हसिहिस्सा, हसिहित्था हसेस्सामो, हसेहामो. हसेहिमो, हसेस्सामु, हसेहामु, हसेहिमु, हसेस्साम, हसेहाम, हसेहिम, हसेहिस्सा, हसेहित्था.
बी० पु०	हसिहिसि. हसिहिसे, हसेहिसि, हसेहिसे, हसिस्ससि, हसिस्ससे, हसेस्ससि, हसेस्ससे.	हसिहित्था, हसिहिह हसेहित्था, हसेहिह, हसिस्सह, हसेस्सह
त्री० पु०	हसिहिइ, हसिहिए हसेहिइ. हसेहिए हसिस्सइ हसिस्सए, हसेस्सइ, हसेस्सए.	हसिहिन्ति. हसिहिन्ते, हसिहिरे हसेहिन्ति, हसेहिन्ते हसेहिरे, हसिस्सन्ति, हसिस्सन्ते, हसेस्सन्ति हसेस्सन्ते.

ज्ज, ज्जा આવે ત્યારે

સર્વવ૦ } हसेज्ज, हसेज्जा,
સર્વપુ૦ } हसिज्ज, हसिज्जा,

ने ધાતુના રૂપો.

	एकव०	बहुव०
प० पु०	नेस्सं, नेस्सामि नेहामि, नेहिमि.	नेस्सामो नेहामो, नेहिमो, नेस्सामु, नेहामु, नेहिमु, नेस्साम, नेहाम, नेहिम, नेहिस्सा, नेहित्था.
बी० पु०	नेहिसि, नेहिसे, नेस्ससि, नेस्ससे	नेहित्था, नेहिह, नेस्सह
त्री० पु०	नेहिइ, नेहिए, नेस्सइ, नेस्सए	नेहिन्ति, नेहिन्ते, नेहिरे, नेस्सन्ति, नेस्सन्ते.

પ્રત્યયોની પૂર્વે 'अ' આગળ આવે ત્યારે

नेअ અંગના રૂપો.

प० पु० ए० नेइस्सं, नेइस्सामि, नेइहामि, नेइहिमि, नेएस्सं, नेएस्सामि, नेएहामि, नेएहिमि

આ પ્રમાણે સર્વપુરૂપ અને સર્વવચનમા રૂપાખ્યાનો કરી લેવા.

પ્રત્યયોની પૂર્વે અને સ્થાને ज्ज, ज्जा આવે ત્યારે

नेज्ज-नेज्जा ના રૂપો.

प० पु० ए० नेज्जस्सं, नेज्जस्सामि, नेज्जहामि, नेज्जाहामि, नेज्जहिमि नेज्जाहिमि, नेज्ज, नेज्जा વગેરે રૂપો થાય છે

नेएज्ज-नेएज्जा અંગના રૂપો.

प० पु० य० नेपज्जस्सं, नेपज्जस्सामि, नेपज्जहामि, नेपज्जाहामि, नेपज्जहिमि, नेपज्जाहिमि, नेपज्ज, नेपज्जा वगेरे રૂપો થાય છે

कर्–આ ધાતુનો ભવિષ્યકાળમાં का આદેશ વિકલ્પે થાય છે का આદેશ થાય ત્યારે પ્રથમ પુરૂષના એકવચનમાં काहं એવુ રૂપ વિકલ્પે થાય છે, તેજ પ્રમાણે दा ધાતુનું પણ दाहं એવુ રૂપ વિકલ્પે થાય છે

का (कृ)

	एकव०	बहुव०
प० पु०	काहं, कास्सं कास्सामि. काहामि, काहिमि.	कास्सामो–मु–म, काहामो–मु–म, काहिमो–मु–म, काहिस्सा, काहित्था
बी० पु०	काहिसि–से	काहित्था, काहिह
त्री० पु०	काहिइ–ए, काही.	काहिन्ति–न्ते, काहिरे.

कर् (कृ)

प० पु०	करिस्सं, करिस्सामि, करेस्सं, करेस्सामि.	करिहामि, करिहिमि, करेहामि, करेहिमि, વગેરે રૂપો 'हस्' ની જાણવા.

दा.

	एकव०	बहुव०
प० पु०	दाहं, दास्सं, दास्सामि, दाहामि, दाहिमि.	दास्सामो–मु–म, दाहामो–मु–म, दाहिमो–मु–म, दाहिस्सा, दाहित्था
बी० पु०	दाहिसि–से, दास्ससि–से..	दाहित्था, दाहिह, दास्सह

	एकव०	बहुव०
त्री० पु०	दाहिइ-ए, दाही,	दाहिन्ति-न्ते-दाहिरे
	दास्सइ-ए	दास्सन्ति-न्ते

प० पु० એકવચનમાં 'हिस्सं' પ્રત્યય પણ લાગે છે.

हसिहिस्सं, नेहिस्सं, करिहिस्सं, होहिस्सं.

भविष्यकाल—આવતો કાળ એટલે જે ક્રિયા થવાની છે તે દેખાડે છે જેમકે—

रामो गामं गमिहइ=રામ ગામમાં જશે.
अज्ज नयरं गच्छिस्सं=આજે હું નગરમાં જઈશ

(સ્ત્રીલિંગ) શબ્દો.

अच्चणा (अर्चना) પૂજા.
अच्चा (अर्चा) પૂજા, સત્કાર
अवण्णा (अवज्ञा) અપમાન, તિરસ્કાર
कन्ना (कन्या) કન્યા.
खमा (क्षमा) ક્રોધનો અભાવ, શાન્તિ, માફી.
खंति (क्षान्ति) ક્રોધનો અભાવ, શાન્તિ, ક્ષમા
गरिहा (गर्हा) પાપની નીંદા કરવી તે.
चवेडा-ला } चमेडा-ला } (चपेटा) થાપડ, તમાચો
चिंता (चिन्ता) ચિન્તા, વિચાર.
जीवदया (सम) જીવોની દયા.
जीवहिंसा (सम) જીવ વધ, જીવનો નાશ કરવો તે.
दिक्खा (दिक्षा) દિક્ષા, પ્રવજ્યા, સંન્યાસ.
देसविरइ (देशविरति) દેશથી પાપોનો ત્યાગ.
धेणु (धेनु) ગાય.
नई (नदी) નદી.
नावा (नौ) નૌકા, વહાણ
निंदा (सम) નિંદા.
पया (प्रजा) પ્રજા, સંતતિ.
पाढसाला (पाठशाला) પાઠશાળા.
पीइ (प्रीति) પ્રેમ.
पूण्णिमा (पूर्णिमा) પૂનમ, પૂર્ણિમા.

बोहि (बोधि) શુદ્ધ ધર્મની પ્રાપ્તિ.
भत्ति (भक्ति) ભક્તિ, સેવા, ચાકરી.
मइ (मति) બુદ્ધિ.
मक्खिआ } **मच्छिआ** } (मक्षिका) માંખી.
माला (माला) માળા.
माया (सम) માયા, કપટ, છળ.
रत्ति } **राइ** } (रात्रि) રાત્રી.
रिउ } **उउ** } (ऋतु) વસંતાદિ ઋતુ.
वणिआ } **विलया** } (वनिता) સ્ત્રી.
वीणा (सम) વીણા, તે નામનુ વાદ્ય.
सलाहा (श्लाघा) વખાણ, પ્રશંસા.
संकला (शृङ्खला) સાંકળ, બેડી.
समिद्धि } **सामिद्धि** } (समृद्धि) આબાદિ, ચઢતી.
सव्वविरइ (सर्वविरति) સર્વ પાપવ્યાપારનો ત્યાગ
साहा (शाखा) ઝાડની શાખા, ડાળી.

आगमत्थ पु. न. (आगमार्थ) સૂત્રાર્થ, આગમનો અર્થ.
आलाव पु. (आलाप) સૂત્રનો આલાવો.
आसण न (आसन) બેસવાની વસ્તુ.
उग्ग वि (उग्र) તીવ્ર, પ્રબળ.
उज्जंत पु. (उज्जयन्त) ગિરનાર પર્વત.
कलि पु. (सम) કળિયુગ, કલહ, ઝઘડો.
कुडुंबि वि. (कुटुम्बिन्) કુટુંબવાળો, ગૃહસ્થ.
गाण न. (गान) ગાવુ, ગીત.
गोवाल पु. (गोपाल) ગોવાળ
गीयत्थ } **गीयट्ठ** } पु. (गीतार्थ) સાધુની સમાચારી જાણનાર સાધુ.
चच्चर न. (चत्वर) ચૌટું, બજાર.
चाइ वि. (त्यागिन्) દાની.
जडिल पु. (जटिल) તાપસ, જટાધારી.
तावस पु. (तापस) તાપસ, યોગી.

थिर वि. (स्थिर) નિશ્ચલ, સ્થિર,
दव्व } न. (द्रव्य) દ્રવ્ય, ધન,
दविअ } સંપત્તિ
दुहि वि. (दुःखिन्) દુઃખી
धणि वि. (धनिन्) ધનવાળો.
पविट्ठ वि. (प्रविष्ट) પ્રવેશ કરેલુ
पारद्धि पु (पापर्धि) પારધી, શીકારી
भय न (भय) ભય, ભીતિ, ત્રાસ.
भिच्च पु (भृत्य) નોકર, કર્મકર.
मक्कड पु (मर्कट) માંકડુ.
मोग्गर[७४] पु (मुद्गर) મોગર.
वाणिज्ज न (वाणिज्य) વેપાર, વ્યાપાર.
वावारि वि. (व्यापारिन्) વ્યાપારી
वियाररहिअ वि (विकाररहित) વિકાર રહિત.
लोद्धअ वि (लुब्धक) લોભી, લમ્પટ, પુ. શીકારી.
लोह पु. (लोभ) લોભ, તૃષ્ણા
सत्थ पु. (सार्थ) સાર્થ, મુસાફરોનો સમુદાય
समय पु (समय) કાળ, વખત, અવસર
सग्ग पु न (स्वर्ग) દેવોનુ સ્થાન, દેવલોક
समोसरण } (समवसरण) સમવસરણ.
समवसरण }
साण पु (श्वन्) કુતરો.
सिरिवद्धमाण पु (श्रीवर्धमान) ચોવીશમા જીનેશ્વર, શ્રીમહાવીર.
सर पु. न. (सरस्) સરોવર.
सरोअ न. (सरोज) કમળ.
सुहि वि (सुखिन्) સુખવાળો.
सुमिणतुल्ल वि. (स्वप्नतुल्य) સ્વપ્ન સમાન.

---

૭૪ સંયુક્ત વ્યંજનની પૂર્વે 'उ' નો ओ થાય અને इ નો ए વિકલ્પે થાય છે

पोक्खर (पुष्करम्)	वेण्हू विण्हू (विष्णु)
पोत्थओ (पुस्तक)	धम्मेल्ल, धम्मिल्ल (धम्मिलम्)
मोण्डं (मुण्डम्)	पेण्डं, पिण्डं (पिण्डम्)

કોઈ સ્થાને 'ए' થતો પણ નથી. चिंता (चिन्ता)

अव्यय.

अदुव, अदुवा, अदु } (अथवा) वा, કે અથવા.

णु, नु } (नु) वितर्क, प्रश्न, हेतु, पश्चाताप.

कए, कएण-णं } (कृते) माटे, निमित्त, लीधे.

तो (तदा) त्यारे, ते वખते.

पए (प्रगे) प्रभातमां.

पुरओ (पुरतस्) આગળ.

धातुओ

गल् (गल्) ગળી જવું, સડવુ, નાશ પામવુ, સમાપ્ત થઈ જવું, ઝરવું.

णिमज्ज्, णुमज्ज् } (निमस्ज्) ડુબવું.

दुह् (दुह्) દોહવુ.

मन्न (मन–मन्य) માનવુ, વિચારવુ.

मग्ग् (मार्गय्) શોધવુ, માંગવું.

बुक्क्, भस् } (भष्) શ્વાનનું ભુંકવું, ભસવુ.

लिह् (लिह्) ચાટવુ.

प्राकृत वाक्यो

अज्ज साहवो नयराओ विहरिस्सन्ति।

गोवाला पए धेणूओ दोहिहिन्ति।

अहं सीसाणमुवएसं करिस्सं।

मक्खिआ महुं लेहिस्सइ।

पारद्धिणो अरण्णे वच्चिहिन्ते, तहिं च वीणाए झुणिणा हरिणीओ वसीकरिस्सन्ते, पच्छा य ताओ हिंसिहिरे।

तुं रण्णे जाज्जाहिसे, तया सिंघो चवेडाए पहरेहिए।

लोद्धओ मोग्गरेण जणे हणीअ।

तुम्हे गुरू भत्तीए सेवेह, ताणं किवाए कल्लाणं भविस्सइ।

कन्नाओ अज्ज पहुणो पुरओ नच्चिस्सन्ति, गाणं च काहिन्ति।

उज्जाणे अज्ज जाइस्सामो, तत्थ य सरंसि जायाइं सरोयाणि जिणिंदाणं अच्चणाए गिण्हिहिस्सा।

अज्ज अहं तत्ताणं चिंताए

रत्तिं नेस्सं ।
तं कज्जं काहिसि तो दव्वं दाहं ।
कलिम्मि नरिंदा धम्मेण पयं न पालिहिरे ।
जइ सो दुज्जणो होही, तया परस्स निंदाए तूसेहिइ ।
पुत्ताणं सलाहं न काहं ।
तीए मालाए सप्पो अत्थि, जइ मालं फासिहिसि तया सो डहिस्सइ ।
कल्ले पुण्णिमाए मयंको अईव विराइहिइ ।
विज्जत्थिणो अज्झयणाय पाठसालं जाज्जाहिरे ।
अहुणा अम्हे पवयणस्स आलावे गणिहित्था ।
अम्हे वाणिज्जेण धणिणो होइहिमो, तुम्हे नाणेण पंडिआ होस्सह ।
धम्मेण नरा सग्गं सिवं वा लहिस्सन्ति ।
अज्ज समोसरणे सिरिवद्धमाणो जिणिंदो देसणं काही, -
तत्थ य बहुणो भव्वा बोहिं अदुव देसविरइं अदुवा सव्वविरइं च गिण्हेहिरे ।
जइ तुम्हे सुत्ताणि भणेज्जा तया गीयट्ठा होज्जाहित्था ।
कल्लम्मि धम्मं काहामित्ति सुविणतुल्लमि जियलोए को णु मन्नेइ ।
जिणधम्माओ अन्नह सम्मं जीवदयं न पासेस्सह ।
कलिम्मि पविट्ठे मुणीणं आगमत्था गलिहिन्ति ।
आयरिआ वि सीसाणं सम्मं सुअं न दाहिंति ॥
नरवइणो कुंडुंविणा सह जुज्झिस्सन्ति ।
जे जिणपडिमं, सिद्धालयं वा पूइस्सन्ति ताण घरं थिरं होही ।
नवि अत्थि नवि होही,
पाएण तिहुवणम्मि सो जीवो ।
जो जुव्वणमणुपत्तो,
वियाररहिओ सया होइ ॥ १॥

- એક પદમા પણ કોઈ વખત સંધિ થાય છે, જેમકે—

काहिइ–काही, होहिइ–होही, दाहिइ–दाही.

ગુજરાતિ વાક્યો.

તુ પાપોની નિંદા કરીશ તો સુખી થઇશ.

અમે નાવમાં બેસીશુ અને સરોવરમાં ક્રીડા કરીશું.

અમો સ્વામિને માટે માળા ગુથીશુ.

તે લોભી છે માટે બ્રાહ્મણોને ધન આપશે નહિ

સ્વપ્નમાં ચન્દ્રે મુખમા પ્રવેશ કર્યો તેથી તુ રાજ્ય પામીશ.

બોધિને માટે અમે જીનેશ્વરના ચરિત્ર સાંભળીશુ.

ગિરનારમા ઘણી વનસ્પતીઓ છે જ્યારે હુ ત્યાં જઇશ ત્યારે જોઇશ

તે ત્યાગી છે માટે ગરીબોને દાન આપશે.

તે તાપસ છે માટે ફળોનો આહાર કરશે.

તુ ક્ષમા ધારણ કરીશ તો દુર્જન શુ કરશે?

વસંત ઋતુમાં નગરના લોકો ઉદ્યાનમાં ફરવા જશે, તે વખતે તે કન્યા સખીઓ સાથે જરૂર આવશે.

વનમાં તાપસ ઉગ્ર તપ કરે છે, અને તપના પ્રભાવથી ઇન્દ્રની રિદ્ધી મેળવશે.

તુ વડીલોની સેવા કરીશ તો સુખી થઇશ.

તમો સાર્થની સાથે વિહાર કરશો તો જંગલમાં ભય થશે નહિ.

હુ સસારના દુખોથી બીહુ છુ, માટે દીક્ષા ગ્રહણ કરીશ.

તુ જીવ હિંસા ન કર, નહીતર દુખી થઇશ.

ક્રોધ પ્રીતિને હણે છે, અને માયા મિત્રોને હણે છે, અને માન વિનયનો નાશ કરે છે, અને લોભ સર્વ ગુણોનો નાશ કરે છે માટે તેઓનો ત્યાગ કરીશુ.

ચોરો દક્ષિણદિશામાં ગયા છે, પણ તેની જરૂર તપાસ કરીશ.

તુ સરોવરમાં જઇશ તો જરૂર ડુબીશ.

તે કુતરો ભસશે, પણ કરડશે નહી.

જીવદયા સમાન ધર્મ નથી, અને જીવહિંસા સમાન અધર્મ નથી.

पाठ १८ मो

ચાલુ ભવિષ્યકાળ અને ક્રિયાતિપત્ત્યર્થ.

'सोच्छ' વિગેરે ધાતુઓના રૂપાખ્યાનો.

सं० प्रा० आदेश	सं० प्रा० आदेश
श्रु=सोच्छ સાંભળવુ.	मुच्=मोच्छ મુકવુ, છોડવું.
गम्=गच्छ જવુ.	वच्=वोच्छ બોલવું.
रुद्=रोच्छ રોવુ.	छिद्=छेच्छ છેદવું.
विद्=वेच्छ ભણવુ.	भिद्=भेच्छ ભેદવું.
दृश्=दच्छ જોવું.	भुज्=भोच्छ ખાવું.

'सोच्छ' વિગેરે દશ ધાતુઓ ભવિષ્યકાળમાં વપરાય છે. અને તેના રૂપાખ્યાનો કરતી વખતે ભવિષ્યકાળનાં પ્રત્યયમાંના हि નો લોપ વિકલ્પે થાય છે, તેમજ પ્રથમ પુરૂષ એકવચનનુ રૂપ આ ધાતુઓને અન્તે અનુસ્વાર મુકવાથી પણ વિકલ્પે સિદ્ધ થાય છે.

गच्छ નાં રૂપો

एकव०	बहुव०
प०पु० गच्छं.	गच्छिस्सामो, गच्छिहामो, गच्छिमो, गच्छिहिमो.
गच्छिस्सं, गच्छेस्सं.	गच्छिस्सामु, गच्छिहामु, गच्छिमु गच्छिहिमु.
गच्छिस्सामि, गच्छेस्सामि,	गच्छिस्साम, गच्छिहाम, गच्छिम, गच्छिहिम.
गच्छिहामि, गच्छेहामि	गच्छिहिस्सा, गच्छिहित्था

एक व०	बहु व०
गच्छिमि, गच्छिहिमि, गच्छेमि, गच्छेहिमि.	ए થાય ત્યારે गच्छेस्सामो વિગેરે રૂપો થાય છે.
बी०पु० गच्छिसि, गच्छिहिसि, गच्छिसे, गच्छिहिसे गच्छेसि गच्छेहिसि, गच्छेसे गच्छेहिसे.	गच्छित्था, गच्छिहित्था, गच्छिह, गच्छिहिह, गच्छेत्था गच्छेहित्था, गच्छेह, गच्छेहिह.
त्री०पु० गच्छिइ, गच्छिहिइ, गच्छिए, गच्छिहिए, गच्छेइ, गच्छेहिइ, गच्छेए, गच्छेहिए	गच्छिन्ति, गच्छिहिन्ति, गच्छिन्ते, गच्छिहिन्ते, गच्छिरे, गच्छिहिरे, गच्छेन्ति, गच्छेहिन्ति, गच्छेन्ते गच्छेहिन्ते, गच्छेरे गच्छेहिरे.

ज्ज–ज्जा, પ્રત્યયો આવે ત્યારે થતા રૂપો–

गच्छिज्ज, गच्छिज्जा

प०पु० गच्छिज्जिस्सं, गच्छिज्जिस्सामि, गच्छिज्जिहामि, गच्छिज्जिहिमि.	गच्छिज्जिस्सामो–मु–म, गच्छिज्जिहामो–मु–म, गच्छिज्जिहिमो–मु–म, गच्छिज्जिहिस्सा, गच्छिज्जिहित्था
बी०पु० गच्छिज्जिहिसि–से.	गच्छिज्जिहित्था, गच्छिज्जिहिह
त्री०पु० गच्छिज्जिहिइ–ए.	गच्छिज्जिहिन्ति–न्ते, गच्छिज्जिहिरे.

સર્વપુ० } સર્વવ० } गच्छिज्ज, गच्छिज्जा.

ક્રિયાતિપત્ત્યર્થ.

પ્રત્યય.

સર્વવચન } સર્વપુરૂષ }	ज्ज, ज्जा, न्तो, - माणो.

हस्.

સર્વવ૰ } સર્વપુ૰ }	हसेज्ज, हसेज्जा, हसन्तो, हसमाणो

हो.

સર્વવ૰ } સર્વપુ૰ }	होज्ज, होज्जा, होन्तो, होमाणो.

होअ.

સર્વવ૰ } સર્વપુ૰ }	होएज्ज, होएज्जा होअन्तो, होअमाणो.

આર્ષમાં न्ते, અને माणे પ્રત્યય પણ લાગે છે, જેમકે—

हसन्ते, हसमाणे, होन्ते, हामाणे.

क्रियातिपत्त्यर्थ—આ ભૂતકાળ અને ભવિષ્યકાળ એમ બે કાળ દેખાડે છે, જ્યારે ભૂતકાળ દેખાડે છે ત્યારે ક્રિયા નથી બની તેવો ભાવ બતાવે છે. જેમકે—

जइ सो विज्जं भणन्तो तया दुहिओ न होन्तो। (જો તે વિદ્યાને ભણ્યો હોત તો દુખી થાત નહી. અથવા તે વિદ્યાને ભણશે તો દુખી થશે નહી.

ऋકારાન્ત નામ.

પ્રાકૃતમાં 'ऋ'સ્વરનો પ્રયોગ થતો નથી તેથી ऋકારાન્ત જે શબ્દો છે તેમાં અમુક ફેરફાર થઇ નીચે પ્રમાણે રૂપો થાય છે.

- કોઇ ઠેકાણે न्त–माण પ્રત્યય પણ આવે છે, તેથી हसन्त, हसमाण, होन्त, होमाण પણ રૂપો થાય છે.

१ સંસ્કૃતમાં જે શબ્દો ऋકારાન્ત છે, તેમાં જે શબ્દો સબંધ વાચી છે તેના અન્ત્ય 'ऋ'નો 'अर्' થાય છે, અને જે શબ્દો વિશેષણ છે તેના અન્ત્ય 'ऋ'નો 'आर' થાય છે, પછી અન્ત્ય અકારાન્ત હોવાથી તેના રૂપો પુલિંગ અને નપુસકલિંગમા અકારાન્ત પુલિંગ અને અકારાન્ત નપુસકલિંગ જેવા થાય છે. જેમકે—

સબન્ધવાચી નામ—पिअर (पितृ) जामायर (जामातृ)

વિશેષણ નામ—कत्तार (कर्तृ) दायार (दातृ)

૨ પ્રથમા અને દ્વિતીયાના એકવચન સિવાય સર્વ વિભક્તિમા ऋકારાન્ત શબ્દના અન્ત્ય 'ऋ'નો 'उ' પણ થાય છે. જેમ पिउ (पितृ) कत्तु (कर्तृ) दाउ (दातृ), અન્ત્ય અગ उकारान्त હોવાથી તેના રૂપો उકારાન્ત પુલિંગ અને નપુસકલિંગ જેવા થાય છે. તેથી पिअर, पिउ (पितृ) कत्तार, कत्तु (कर्तृ) दायार, दाउ (दातृ) ઇત્યાદિ શબ્દ ગણી રૂપો કરવા.

૩ પુલિંગમાં પ્રથમાનુ એકવચન 'ऋ'નો 'आ' કરવાથી પણ વિકલ્પે થાય છે. જેમકે—पिआ (पिता) कत्ता (कर्ता) दाया (दाता)

૪ સબન્ધવાચી ऋकारान्त શબ્દોનું સબોધન એકવચનનુ રૂપ અન્ત્ય 'ऋ'નો 'अ'ને 'अरं' કરવાથી, અને વિશેષણવાચક ऋકારાન્ત શબ્દોનો 'ऋ'નો 'अ' કરવાથી વિકલ્પે થાય છે; જેમકે—हे पिअ ? हे पिअरं ? (पितृ)

हे कत्त ? (कर्तृ)

हे दाय ? (दातृ)

પુલ્લિંગ તથા વિશેષણ શબ્દો.

कत्तार, कत्तु } વિ. (कर्तृ) કરનાર

जामाअर, जामाउ } पु (जामातृ) જમાઈ, જમાતા.

दायार } वि. (दातृ) દેનાર, દાતા.
दाउ }

पिअर } पु (पितृ) પિતા, બાપ.
पिउ }

भायर } पु. (भ्रातृ) ભાઈ, ભ્રાતા
भाउ }

भत्तार } वि (भर्तृ) સ્વામી, ભરનાર, ભરણ પોષણ કરનાર
भत्तु }

ઋકારાન્ત પુલ્લિંગ

पिअर, पिउ, (पितृ) શબ્દ.

एकव०	बहुव०
प० पिआ, पिअरो	पिअरा, पिअवो, पिअओ, पिअउ पिऊ, पिउणो.
बी० पिअरं	पिअरे, पिअरा, पिऊ, पिउणो.
त० पिअरेण-णं, पिउणा	पिअरेहि-हिँ-हिं, पिऊहि-हिँ-हिं.
च-छ०* पिअरस्स पिउणो, पिउस्स.	पिअराण-ण, पिऊण-णं.
प०-पिअरत्तो, पिअराओ, पिअराउ, पिअराहि, पिअराहिन्तो, पिअरा, पिउणो, पिउत्तो, पिऊओ, पिऊउ, पिऊहिन्तो.	पिअरत्तो, पिअराओ, पिअराउ, पिअराहि, पिअरेहि, पिअराहिन्तो, पिअरेहिन्तो, पिअरासुन्तो, पिअरेसुन्तो, पिउत्तो, पिऊओ, पिऊउ, पिऊहिन्तो, पिऊसुन्तो.

* આર્ષમાં છઠી વિભક્તિના એક વચનમાં 'ए' પ્રત્યય પણ લાગે છે. જેમ पिउए, भाउए, ઈત્યાદિ.

	एकव०	बहुव०
स०	पिअरे, पिअरम्मि, पिअरंसि, पिउम्मि, पिउंसि.	पिअरेसु-सुं, पिऊसु-सुं.
सं०	हे पिअ, पिअरं, पिअर, पिअरो	पिअरा, पिअवो, पिअओ, पिअउ, पिऊ, पिउणो

कत्तार-कत्तु (कर्तृ) १७६.

	एकव०	बहुव०
प०	कत्ता, कत्तारो.	कत्तारा, कत्तवो, कत्तओ, कत्तउ, कत्तू, कत्तुणो.
बी०	कत्तारं.	कत्तारे, कत्तारा, कत्तू, कत्तुणो.
त०	कत्तारेण-णं, कत्तुणा	कत्तारेहि-हिँ-हिं, कत्तूहि-हिँ-हिं.
च०, छ०	कत्तारस्स, कत्तुणो, कत्तुस्स.	कत्ताराण-णं, कत्तूण-णं.
पं०	कत्तारत्तो, कत्ताराओ, कत्ताराउ, कत्ताराहि, कत्ताराहिन्तो, कत्तारा, कत्तुणो, कत्तुत्तो कत्तूओ, कत्तूउ, कत्तूहिन्तो	कत्तारत्तो, कत्ताराओ, कत्ताराउ, कत्ताराहि, कत्तारेहि, कत्ताराहिन्तो, कत्तारेहिन्तो, कत्तारासुन्तो, कत्तारेसुन्तो, कत्तुत्तो, कत्तूओ, कत्तूउ, कत्तूहिन्तो, कत्तूसुन्तो
स०	कत्तारे, कत्तारम्मि, कत्तारंसि, कत्तुम्मि, कत्तुंसि.	कत्तारेसु-सुं, कत्तुसु-सुं
सं०	हे कत्त, कत्तार, कत्तारो.	कत्तारा, कत्तवो, कत्तओ, कत्तउ, कत्तू, कत्तुणो.

कत्तार-कत्तु ऋकारान्त नपुंसकलिंग शब्द.

	एकव०	बहुव०
प० } बी० }	कतारं.	कत्ताराइं, कत्ताराइँ, कत्ताराणि, कत्तूइं, कत्तूइँ, कत्तूणि
सं०	हे कत्त, कत्तार.	कत्ताराइं, कत्ताराइँ, कत्ताराणि, कत्तूइं, कत्तूइँ, कत्तूणि

બાકીનાં રૂપ પુલ્લિંગ પ્રમાણે.

दायार, दाउ (दातृ) શબ્દ.

	एकव०	बहुव०
प० } बी० }	दायारं	दायाराइं, दायाराइँ, दायाराणि, दाऊइं, दाऊइँ, दाऊणि
सं०	हे दाय दायार.	दायाराइं, दायाराइँ, दायाराणि, दाऊइं, दाऊइँ, दाऊणि

બાકીનાં રૂપ કત્તાર, કત્તુ પ્રમાણે.

१ ऋकारान्त સ્ત્રીલિંગમાં સંબન્ધવાચી શબ્દો આવે છે ને શબ્દોના રૂપો નીચે પ્રમાણે ફેરફાર થઈ પ્રાકૃતમાં રૂપો થાય છે

दुहिआ }
धूआ } (दुहितृ) દીકરી, પુત્રી.
धीआ }

नणंदा (ननान्दृ) નણંદ

पिउसिआ } (पितृष्वसृ) ફોઈ, બાપની બ્હેન
पिउच्छा }

माउसिआ } (मातृष्वसृ) માસી, માની બેન.
माउच्छा }

*माअरा
माआ } (मातृ) માતા, મા.
माउ

ससा
सुसा } (स्वसृ) બ્હેન.

२ આ શબ્દોના રૂપો આકારાન્ત હોવાથી આકારાન્ત સ્ત્રીલિંગ નામોનાં જેવાંજ થાય છે, અને 'माउ' શબ્દના રૂપો ઉકારાન્ત સ્ત્રીલિંગ નામ જેવાં થાય છે, પણ પ્રથમા અને દ્વિતીયાના એકવચનમાં 'माउ' શબ્દનો પ્રયોગ થતો નથી.

૩ આ સ્ત્રીલિંગ શબ્દો મૂળથી આકારાન્ત નહી હોવાથી સંબોધન એકવચનમા हे माअ, माअर, हे सस એ પ્રમાણે થાય છે

माआ-माअरा-माउ શબ્દના રૂપો.

	एकव०	बहुव०
प०	माआ. माअरा	माआओ, माआउ, माआ. माअराओ, माअराउ, माअरा,
बो०	माअं, माअरं	माऊओ, माऊउ माऊ.
त०	माआअ, माआइ, माआए, माअराअ, माअराइ, माअराए,	माआहि-हिँ-हिं. माअराहि-हिँ-हिं.
	माऊअ माऊआ, माऊइ, माऊए.	माऊहि-हिँ-हिं.

. मातृ શબ્દનો કોઇ સ્થળે 'माइ' એવો શબ્દ સિદ્ધ થઇ હ્રસ્વ ઇકારાન્ત સ્ત્રીલિંગ જેવા પણ રૂપો થાય છે જેમકે—

प० व० } माईओ, माईउ, माई. छ० व० माईणं, माईण, ઇત્યાદિ.
बी० व० }

	एकव०	बहुव०
च–छ०	माआअ, माआइ, माआए,	माआण–णं,
	माअराअ, माअराइ, माअराए,	माअराण–णं,
	माऊअ, माऊआ, माऊइ, माऊए.	माऊण–णं,
प०	माआअ, माआइ, माआए, माअत्तो, माआओ–उ–हिन्तो, माअराअ, माअराइ, माअराए,	माअत्तो, माआओ–उ–हिन्तो–सुन्तो,
	माअरत्तो, माअराओ–उ–हिन्तो,	माअरत्तो,माअराओ–उ–हिन्तो–सुन्तो
	माऊअ, माऊआ, माऊइ, माऊए, माउत्तो माऊओ–उ–हिन्तो.	माउत्तो, माऊओ–उ–हिन्तो–सुन्तो.
स०	माआअ. माआइ, माआए,	माआसु–सुं
	माअराअ, माअराइ, माअराए	माअरासु–सुं,
	माऊअ, माऊआ, माऊइ, माऊए.	माऊसु–सुं
सं०	हे माआ, हे माअरा.	माआओ, माआउ, माआ, माअराओ, माअराउ, माअरा, माऊओ, माऊउ, माऊ

ससा (स्वसृ) શબ્દના રૂપો.

प०	ससा.	ससाओ, ससाउ, ससा.
बी०	ससं.	ससाओ, ससाउ, ससा.

	एकव०	बहुव०
त०	ससाअ, ससाइ, ससाए	ससाहि-हिँ-हि
च-छ०	ससाअ, ससाइ, ससाए	ससाण-णं
पं०	ससाअ, ससाइ, ससाए. ससत्तो-ससाओ, ससाउ, ससाहिन्तो	ससत्तो, ससाओ, ससाउ, ससाहिन्तो, ससासुन्तो.
स०	ससाअ, ससाइ, ससाए.	ससासु-सुं.
सं०	हे ससा	ससाओ, ससाउ, ससा.

શબ્દો.

अक्क पु. (अर्क) સૂર્ય.

अग्ग न. (अग्र) આગળ, શિખર.

असोगचन्द पु. (अशोकचन्द्र) શ્રેણિકના પુત્રનું નામ, બીજું નામ કોણિક.

अहिमन्नु, अहिमञ्जु, अहिमज्जु पु. (अभिमन्यु) નામ છે, અર્જુનનો પુત્ર.

आयारंग न (आचाराङ्ग) આચારાંગ સૂત્ર, બાર અંગોમાં પહેલું અંગ.

आसम पु. (आश्रम) આશ્રમ, તાપસનું સ્થાન.

एरिस वि. (ईदृश) એવું, એવી રીતનું.

कउरव पु. (कौरव) કુરુરાજાના વંશજ, કૌરવો.

कत्तार, कत्तु वि. (कर्तृ) કરનાર.

चीवन्दण न. (चैत्यवन्दन) ચૈત્યવંદન.

जत्ता स्त्री (यात्रा) યાત્રા, તીર્થયાત્રા.

चोज्ज न. (चोद्य) આશ્ચર્ય, પ્રશ્ન.

जाया स्त्री (सम) સ્ત્રી.

जामायर, जामाउ पु (जामातृ) જમાઇ.

जीवाइ पु. (जीवादि) જીવ-અજીવ આદિ નવતત્વો.

णायार, णाउ वि. (ज्ञातृ) જાણનાર.

णेय वि. (ज्ञेय) જાણવા લાયક

तत्तवत्ता स्त्री. (तत्ववार्ता) તત્વોની વાત.

तिसला स्त्री. (त्रिशला) प्रभु महावीरनी माता.

तत्तनाण न (तत्त्वज्ञान) जीवादि तत्वोनुं ज्ञान

थोक
थोव } वि (स्तोक) अल्प थोडुं
थेव

दायार } वि. (दातृ) दातार,
दाउ } आपनार

दुहिआ
घूआ } स्त्री. (दुहितृ) दीकरी,
धीआ } पुत्री.

देवाणंदा स्त्री. (सम) नाम, महावीर प्रभुनी माता.

नणंदा स्त्री. (ननान्द्) नणंद

निप्फल वि (निष्फल) निरर्थक, फळ रहित

नेमित्तिअ वि. (नैमित्तिक) निमित्तशास्त्र जाणनार.

परिमाण न (सम) मान, माप.

पडिवया } स्त्री. (प्रतिपद्) एकम
पाडिवया } तिथि, पडवो

परप्पर
परोप्पर } वि. (परस्पर) एक बीजाओने, अन्योन्य
परुप्पर

परदार न. पु. (सम) परस्त्री

पहिअ पु. (पान्थ-पथिक) मुसाफर.

पिअर } पुं. (पितृ) पिता
पिउ }

पिउसिआ } स्त्री. (पितृष्वसृ) फोई
पिउच्छा }

पिवासा स्त्री (पिपासा) तृषा, तरस.

बंधण न (बंधन) बेडी, अटकाव. बांधवुं.

भट्ट वि (भ्रष्ट) भ्रष्ट. पतित.

भमंत वि (भ्रमत्) भमतो.

भत्तार } वि. (भर्तृ) स्वामि पति,
भत्तु } पोषण करनार.

भाल न. (सम) ललाट.

भायर } पु. (भ्रातृ) भाई, बंधु.
भाउ }

भूयहिअ न. (भूतहित) जीवोनो उपकार.

माआ
माअरा } स्त्री. (मातृ) मासी,
माउ } माता, मा.
माइ

माहप्प पु न (माहात्म्य) महिमा, मोटाई, प्रभाव.

माउसिआ } स्त्री (मातृष्वसृ)
माउच्छा } मासी.

मीसिअ वि (मिश्रित) मिश्रण करेलुं. भळेलुं.

रअ वि. (रत) आसक्त

ललाड } न. (ललाट) भाल,
णडाल } ललाट, कपाळ.

लक्खण न. (लक्षण) લક્ષણ

लक्खण पु (लक्ष्मण) રામનો ભાઈ લક્ષ્મણ.

लेह पु. (लेख) લેખ, લખાણ.

वत्तार, वत्तु वि. (वक्तृ) વક્તા, બોલનાર.

वासुदेव वि. (वासुदेव) વાસુદેવ.

धायार, धाउ वि. (धातृ) ધારણ કરનાર, વિધાતા, પાલનાર, બ્રહ્મા.

विवत्ति स्त्री. (विपत्ति) દુખ.

वीयराग वि. (वीतराग) રાગ રહિત.

विरूव वि. (विरूप) કદરૂપ, કુરૂપ

सत, सय पु. न. (शत) સોની–સખ્યા.

सकम्म पु न (स्वकर्म) પોતાનુ કર્મ.

सगास न. (सकाश) સમીપ, પાસે.

सेत्तुंजी, सित्तुंजी स्त्री. (शत्रुञ्जयी) નદીનુ નામ છે.

सरण न. (शरण) શરણુ, આશ્રય.

सयसहस्स पु न. (शतसहस्र) લાખ—સો વાર હજાર.

सच्चवअ पु. (सत्यवद) સત્ય બોલનાર, સત્યવાદી.

सरोरूह न. (सम) કમળ

सुसा स्त्री. (स्वसृ) બહેન.

सिद्धत्थ पु. (सिद्धार्थ) સિદ્ધાર્થ રાજા, ભગવાન મહાવીરના પિતાનુ નામ.

सोहा स्त्री. (शोभा) શોભા, દીપ્તિ.

सीस पु न (शीर्ष) મસ્તક, માથુ.

हरय, द्रह पु. (ह्रद) ઝરો, તળાવ, મોટુ સરોવર.

अव्यय.

अन्त–अंतो (अन्तर) અદર, વચમાં

अम्मो (दे) આશ્ચર્ય.

अहो (सम) વિસ્મય, આશ્ચર્ય, શોક.

किर, इर, हिर, किल (किल) નિશ્ચય, સંભાવના, સશય

झडिति, झडत्ति, झत्ति (झटिति) જલદી, શીઘ્ર

तहिं (तत्र) ત્યા

तहवि (तथापि) તોપણ.

सणियं (शनैस्) ધીમે ધીમે.

धातुओ.

अल्ली (आ–ली) આશ્રય કરવો. આલિંગન કરવું, પ્રવેશ કરવો.

कंख् } (काङ्क्ष्) ચાહવું. વાંછવું.
मह }

घोट्ट (पा) પીવું.

निगिण्ह (निग्रह) પકડવું. અટકાવવું, શિક્ષા કરવી

निवड् (निपत्) પડવું.

पल्लोट्ट } (पर्यस्) ફેંકવું. ફેંકી
पल्हत्थ } દેવું.

पउस्स् } (प्र+द्विष्) દ્વેષ કરવો.
पउस् }

रुंभ } (रुध्) રોકવું
रुंध् }

प्राकृत वाक्यो ।

हं वच्छाणं पण्णाणि छिन्दं ।

अम्हे साहुणो सगासे तत्ताइं सोच्छिस्सामो ।

जइ माआ जत्ताए गच्छिइ तो वच्छो दुहिआ य रोच्छिहिइ ।

अम्हे किर सच्चं वोच्छिस्सामो ।

सवण्णू झत्ति सिवं गच्छिहिरे ।

हं सत्तुंजयं गच्छिस्सं, नहि गिरिस्स सोहं दच्छं, नइ सेत्तुंजीए नईए ण्हाहिस्सं, पच्छा य तित्थयराणं पडिमाओ चन्दणेण पुप्फेहिं च अच्चिहिमि, गिरिणो य महप्पं सोच्छिमि, पावाइं च कम्माइं छेच्छिहिमि, जीविअं च सहलं करिस्सं ।

जइ असोगचंदो नरिंदो दिसासु परिमाणं कुणंतो ता निरए नेव निवडन्तो ।

सो आयारंगं भणेज्जा ता गीअत्थो होन्तो ।

जइ हं सत्तुं निगिण्हन्तो, तया परिसं दुहं मणुणा किं लहमाणो ? ।

जइ धम्मस्स फलं हविज्ज तया परलोगे सुहं लहेज्जा ।

साहम्मिआणं वच्छल्लं सइ कुज्जा त्ति वीयरागस्स आणा ।

तीसला देवी देवाणंदा य माहणी पहुणो महावीरस्स माउओ आसि ।

सिरिवद्धमाणस्स पिआ सिद्धत्थो नरिंदो होत्था।

पुव्वण्हे अक्कस्स तावो थोवो, मज्झण्हे य अईव तिक्खो,अवरण्हे अ थोको अइथेवो वा।

सकम्मेहिं इह संसारे भमताणं जन्तूणं सरणं माआ पिआ माअरा सुसा धूआ अ न हवन्ति. एको एव धम्मो सरणं।

जो वाहिरं पासेइ, सो मूढो, अंतो पासेइ सो पंडिओ णेओ।

पिउणो ससा पिउसिअ त्ति, तह माऊए य ससा माउसिआ इइ कहेइ।

नणंदा भाउस्स जायाए सिणिज्झइ।

धूआ माअरं पिअरं च सिलेसइ।

रामस्स वासुदेवस्स य पिअरम्मि माऊसुं अ पराभत्ती अत्थि।

सासू जामाऊणं पडिवयाए पाहुडं दाहिन्ति।

जो नारी भत्तारम्मि पउस्सेइ सा सुहं न पावेइ।

कुलवालियाणं भत्तवो चेव देवा।

माआ धूआणं पुत्ताणं च बहु धणं अप्पेइ।

जे नरा भत्तूणमाप्पसे न वट्टन्ते ते दुहिणो हवन्ति।

आवयासु जे सहेज्जा हुंति ते च्च भाउणो।

धूआए माआए अ परुप्परं अईव नेहो अत्थि।

सासूणं जामाउणो अईव पिआ हवन्ति।

अहं माअराए य पिउणा य भायरेहिं च ससाहिं च सह सिद्धगिरिस्स जत्ताए जाएज्जा।

दायराणं मज्झे कण्णो निवो पढमो होत्था।

रामस्स भाया लक्खणो निएण चक्केण रावणस्स सीसं छिन्दीअ।

सतेसु जायते सूरो, सहस्सेसु य पंडिओ।
वत्ता सयसहस्सेसु, दाया जायति वा न वा॥

इंदियाणं जए सूरो, धम्मं चरंति पंडिओ ।
वत्ता सच्चवओ होइ; दाया भूयहिए रओ ॥

ગુજરાતી વાક્યો.

જો તેણે ઝેરવાળુ ભોજન ખાધુ હોત તો તે મૃત્યુ પામત.

તમે જીનેશ્વરના ચરિત્રો સાંભળશો તો જરૂર ધર્મ પામશો

અભિમન્યુ જીવ્યો હોત તો કૌરવોની બધી સેનાને જીતી લેત.

તમો તત્વોને જાણુશો તો સત્ય માર્ગને શોધશો.

જો તમે બધનમાંથી છોડશો તો હુ સત્ય કહીશ.

રાવણે પરસ્ત્રીનો ત્યાગ કર્યો હોત તો તે મૃત્યુ પામત નહી.

જાણુનાર પાસેથી તેણે તત્વજ્ઞાન મેળવ્યુ.

હુ તલાવમાંથી કમળો લઇશ, અને માતા અને બેનને આપીશ.

માતા અને પિતાની સાથે જીનાલયમા જઈશ, અને ચૈત્યવંદન કરીશ

લક્ષ્મણના ભાઇ રામે દીક્ષા લીધી અને મોક્ષમા ગયા

વહુને નણંદ ઉપર ઘણો સ્નેહ છે.

ગરીબોને પાળનાર થોડા જ હોય છે.

વિધાતાના લેખને કોઇપણ ઉલંઘન કરતુ નથી

કુરૂપા બાળકો ઉપર પણ માતાનો ઘણોજ સ્નેહ હોય છે

જેમ બહેરાની આગળ ગાયન નકામુ છે તેમ મૂર્ખ પુરૂષની આગળ તત્વવાર્તા નકામી છે.

દિવસે દિવસે ઘણા પ્રાણીઓ મરણ પામે છે, તોપણ અજ્ઞાનીઓ અમે મરવાના નથી એમ માને છે, તેથી બીજુ શું આશ્ચર્ય હોય.

નિમિત્તિઆએ તેના કપાળમાં સારા લક્ષણો જોયા અને કહ્યુ (કે) તુ રાજા થઇશ.

તે વેશ્યામા આસક્ત થયો ન હોત તો ધર્મથી પતિત થાત નહી

મૂર્ખ પણ ધીમે ધીમે ઉદ્યમ કરવાથી હોશિયાર થાય છે.

पाठ १९ मो

*કર્મણિ રૂપ અને ભાવે રૂપ.

ધાતુઓના કર્મણિ કે ભાવે રૂપો કરવા હોય ત્યારે વર્તમાનકાળ, હ્યસ્તનભૂત, વિધ્યર્થ અને આજ્ઞાર્થમા ધાતુઓને, 'ईअ' (ઈય) અને 'इज्ज' પ્રત્યયો લગાડી તે તૈયાર થયેલા અંગને તે તે કાળના પુરૂષ બોધક પ્રત્યયો લગાડવાથી થાય છે. અને ભવિષ્યકાળ, ક્રિયાતિપત્ત્યર્થ વિગેરેના કર્મણિ અને ભાવે રૂપો કર્તરિ જેવાજ થાય છે.

કર્મણિ-ભાવે-અંગ

हस्+ईअ=हसीअ,	हो+ईअ=होईअ,
हस्+इज्ज=हसिज्ज,	हो+इज्ज=होइज्ज,
पढ्+ईअ=पढीअ,	ने+ईअ=नेईअ,
पढ्+इज्ज=पढिज्ज,	ने+इज्ज=नेइज्ज,
बोल्ल्+ईअ=बोल्लीअ,	ठा+ईअ=ठाईअ,
बोल्ल+इज्ज=बोल्लिज्ज,	ठा+इज्ज=ठाइज्ज,
कंप्+ईअ=कंपीअ,	झा+ईअ=झाईअ,
कंप्+इज्ज=कंपिज्ज.	झा+इज्ज=झाइज्ज,
देक्ख्+ईअ=देक्खीअ,	ण्हा+ईअ=ण्हाईअ,
देक्ख्+इज्ज=देक्खिज्ज,	ण्हा+इज्ज=ण्हाइज्ज,

---

* જો ધાતુ સકર્મક હોય તો તેનો કર્મણિ પ્રયોગ થાય, અને અકર્મક (કર્મરહિત) હોય તો ભાવેપ્રયોગ થાય છે. (લજ્જા પામવી, ઉભા રહેવું, હોવું, જાગવુ, વધવું, જીર્ણ થવું, ભય પામવું, જીવવુ, મરવું, સુવું, પ્રકાશવું, અને રમવું, એ અર્થવાળા ધાતુઓ અકર્મક જાણવા, એ સિવાય બીજા અર્થવાળા ધાતુઓ સકર્મક જાણવા.

આ પ્રમાણે ઈઅ તથા ઇજ્જ કર્તરી પુરૂષબોધક પ્રત્યયો લગાડવાથી કર્મણિ ને ભાવે રૂપો થાય છે

पढीअ, पढिज्ज (पढ) ના રૂપો.

વર્તમાનકાળ.

	एकव०	बहुव०
प० पु०	पढीअमि,	पढीअमो-मु-म,
	पढीआमि,	पढीआमो-मु-म,
	पढिज्जमि,	पढीइमो-मु-म,
	पढिज्जामि	पढिज्जमो-मु-म,
		पढिज्जामो-मु-म,
		पढिज्जिमो-मु-म
बी० पु०	पढीअसि, पढीअसे,	पढीइत्था, पढीअह,
	पढिज्जसि. पढिज्जसे.	पढिज्जित्था, पढिज्जह
त्री० पु०	पढीअइ, पढीअए,	पढीअन्ति-न्ते, पढीइरे,
	पढिज्जइ, पढिज्जए	पढिज्जन्ति-न्ते, पढिज्जिरे.

કર્મણિપ્રયોગમાં કર્તા ત્રીજી વિભક્તિમાં મુકાય છે અને કર્મ પ્રથમા-વિભક્તિમાં આવે છે, તેમજ કર્મને આધારે ક્રિયાપદ મુકાય છે જેમકે—કર્તરિ—कुम्भारो घडं कुणइ. કર્મણિમાં कुम्भारेण घडो कुणीअइ, (કુંભાર વડે ઘડો કરાય છે) रामो जिणं अच्चेइ—रामेण जिणा अच्चिज्जंति, (રામ વડે જિનેશ્વરો પૂજાય છે) અને ભાવેપ્રયોગમાં કર્તા ત્રીજી વિભક્તિમાં આવે છે, અને કર્મ હોતુ નથી તેથી ક્રિયાપદ ત્રીજા પુરૂષ એકવચનમાં મુકાય છે. જેમકે—

बालो जग्गइ—बालेण जग्गिज्जइ (બાળક વડે જગાય છે).

बाला रमंति—बालेहिँ रमिज्जइ (બાળકો વડે રમાય છે).

પુરુષબોધક પ્રત્યયોની પહેલા अ નો ए થાય ત્યારે, पढीएइ, पढिज्जेइ, पढीएन्ति, पढीएन्ते, पढीएइरे, पढिज्जेन्ति, पढि-ज्जेन्ते, पढिज्जेइरे, ઇત્યાદિ રૂપો પણ થાય છે.

ज्ज ज्जा પ્રત્યયો આવે ત્યારે.

સર્વવચન૦ } पढीएज्ज, पढीएज्जा,
સર્વપુરુષમાં } पढिज्जेज्ज, पढिज्जेज्जा.

હ્યસ્તન ભૂત.

સર્વપુરુષ૦ } पढीअसी, पढीअही, पढीअहीअ.
સર્વવચનમાં } पढिज्जसी, पढिज्जही, पढिज्जहीअ.

આર્ષમાં पढीइत्था, पढिज्जित्था, पढीइंसु, पढिज्जिंसु ઇત્યાદિ પણ થાય છે.

પરોક્ષભૂત— } કર્તરિ પ્રમાણે—पढीअ થાય છે.
અદ્યતનભૂતમાં }

વિધિ—આજ્ઞાર્થ.

	एकव०	बहुव०
प० पु०	पढीअमु-आमु-इमु-एमु, पढिज्जमु-ज्जामु-ज्जिमु-ज्जेमु	पढीअमो-आमो-इमो-एमो, पढिज्जमो-ज्जामो-ज्जिमो-ज्जेमो.
बी० पु०	पढीअहि-इहि-असु-एसु, पढीइज्जसु, पढीएज्जसु, पढीइज्जहि, पढीएज्जहि, पढीइज्जे, पढीएज्जे, पढीअ [पढीइज्जसि, पढीएज्जसि, पढीइज्जासि, पढीएज्जासि,	पढीअह, पढीएह, [पढीइज्जाह, पढीएज्जाह] पढिज्जह, पढिज्जेह, [पढिज्जिज्जाह, पढिज्जेज्जाह આર્ષમાં]

पढीइज्जाहि, पढिएज्जाहि,
पढीआहि આપંમા]

(એ પ્રમાણે पढिज्ज અંગના પણ જાણવાં)

त्री०पु० पढीअउ, पढीएउ, पढीअन्तु, पढीएन्तु,
पढिज्जउ, पढिज्जेउ, पढिज्जन्तु, पढिज्जेन्तु.

સર્વવચન } पढीएज्ज-ज्जा, पढीएज्जइ, पढीएज्जाइ,
સર્વપુરૂષ } पढिज्जेज्ज-ज्जा, पढिज्जेज्जइ, पढीज्जेज्जाइ.

ભવિષ્યકાળ

त्री० पु० ए० } +पढिहिइ, पढेहिइ, पढिस्सइ.
पढिहिए पढेहिए पढिस्सए,

આ પ્રમાણે સર્વ રૂપો કર્તરિ પ્રમાણે જાણવા.

क्रियापतिपत्ति

સર્વવચન | पढन्तो, पढमाणो, पढेज्ज, पढेज्जा.
સર્વપુરૂષ | કર્તરિ પ્રમાણે.

हो-होईअ, होइज्ज.

વર્તમાનકાળ.

त्री०पु०ए० होईअइ, होइज्जइ, होईएइ, होइज्जेइ,

એ પ્રમાણે સર્વ રૂપો લઇ લેવા

સર્વવચન } होईएज्ज, होईएज्जा, होइज्जेज्ज,
સર્વપુરૂષ } होइज्जेज्जा.

+ ભવિષ્યકાળમાં પણ કોઇ સ્થળે ईअ-इज्ज નો પ્રયોગ દેખાય છે. તેથી पढीएहिइ-ए पढीइहिइ-ए, पढिज्जहिइ-ए, पढिज्जेहिइ-ए, पढीइहिज्ज-ज्जा, पढीएहिज्ज-ज्जा, पढिज्जिहिज्ज-जा, पढिज्जेहिज्ज-ज्जा, ઇત્યાદિ રૂપો પણ થાય છે.

भूतકાળ.

સર્વવચન } होईअसी, होईअही, होईअहीअ,
સર્વપુરૂષ } होइज्जसी, होइज्जही, होइज्जहीअ.

આર્ષમાં—होईत्था, होइज्जित्था, होईइंसु, होइज्जिंसु.

પરોક્ષભૂત સર્વપુરૂષમાં } होसी, होही, होहीअ.
અદ્યતનભૂતમાં સર્વવચનમાં }

આર્ષમાં—होत्था, हुविंसु. કર્તરિ પ્રમાણે.

વિધિ–આજ્ઞાર્થ.

त्री०पु०ए० होईअउ, होईएउ, होइज्जउ, होइज्जेउ વગેરે.

સર્વપુ० } होईएज्ज, होईएज्जा, होइज्जेज्ज, होइ-
સર્વવચન } ज्जेज्जा, होईएज्जइ, होईएज्जाइ, होइ-
ज्जेज्जइ, होइज्जेज्जाइ.

ભવિષ્યકાળ.

त्री०पु०ए० *होहिइ, होहिए, ઇત્યાદિ કર્તરિ પ્રમાણે.

ક્રિયાતિપત્તિ.

સર્વપુરૂષ } होज्ज, होज्जा, होन्तो, होमाणो.
સર્વવચન } કર્તરિ પ્રમાણે.

કર્મણિ ને ભાવે માંજ વપરાતા ધાતુઓ.

कर्तरि	कर्मणि		
पास	दीस	(दृश्)	દેખવુ.
'वय्	वुच्च	(वच्)	બોલવું.

* होईइहिइ, होईएहिइ, होइज्जिहिइ, होइज्जेहिइ, होईइहिज्ज–ज्जा होईएहिज्ज–ज्जा, होइज्जिहिज्ज–ज्जा होइज्जेहिज्ज–ज्जा ઇત્યાદિ પ્રયોગ પણ ષડ્ભાષા ચન્દ્રિકામાં દેખાય છે.

चिण्	चिव्व } चिम्म }	(चि) એકઠું કરવું.
जिण्	जिव्व	(जि) જીતવું.
सुण्	सुव्व	(श्रु) સાંભળવું.
हुण्	हुव्व	(हु) હોમ કરવો.
थुण्	थुव्व	(स्तु) સ્તુતિ કરવી.
लुण्	लुव्व	(लू) કાપવું.
पुण्	पुव्व	(पू) પવિત્ર કરવું
धुण्	धुव्व	(धू) હલાવવું, કંપાવવું
हण्	हम्म	(हन्) હણવું, નાશ કરવું.
खण्	खम्म	(खन्) ખોદવું.
दुह्	दुब्भ	(दुह्) દોહવું
लिह्	लिब्भ	(लिह्) ચાટવું.
वह्	वुब्भ	(वह्) વહન કરવું.
रुंध्	रुब्भ	(रुध्) રોકવું.
डह्	डज्झ	(दह्) દાઝવું, બાળવું.
बंध्	बज्झ	(बन्ध्) બાંધવું.
सं-रुंध्	सरुज्झ	(सं+रुध्) રોકવું.
अणु-रुंध्	अणुरुज्झ	(अनु+रुध्) આજ્ઞા માનવી, અનુસરવું, તાબે થવું.
उव-रुंध्	उवरुज्झ	(उप+रुध्) અટકાવવું.
गम्	गम्म	(गम्) જવું.
हस्	हस्स	(हस्) હસવું
भण्	भण्ण	(भण्) બોલવું, ભણવું.
छुव्	छुव्व	(छुप्) સ્પર્શ કરવો.
रुव्	रुन्न	(रुद्) રોવું.

लह्	लब्भ	(लभ्) મેળવવુ
कह्	कत्थ	(कथ्) કહેવું.
भुंज्	भुज्ज	(भुज्) ખાવું.
हर्	हीर	(हृ) હરણ કરવુ, લઇ જવુ.
कर्	कीर	(कृ) કરવું.
तर्	तीर	(तॄ) તરવુ.
जर्	जीर	(जॄ) જીર્ણ થવુ.
विढव् अज्ज्	विढप्प	(अर्ज्) પેદા કરવું, કમાવુ
जाण्	णव्व णज्ज	(ज्ञा) જાણવુ
वाहर्	वाहिप्प	(वि+आ+हृ) બોલવુ, બોલાવવુ.
आढव्	आढप्प	(आ+रभ्) શરૂ કરવુ, આરંભ કરવો.
सिणिज्झ	सिप्प	(स्निह्) સ્નેહ કરવો.
सिंच्	सिप्प	(सिच्-सिञ्च्) છાંટવુ, સિંચવું.
गह्-गिण्ह्	घेप्प	(ग्रह्) ગ્રહણ કરવું.
छिव्	छिप्प	(स्पृश्) સ્પર્શ કરવો.

'चिव्व' થી માંડીને 'छिप्प' સુધીનાં ધાતુઓ કર્મણિ ને ભાવે પ્રયોગમાંજ વિકલ્પે વપરાય છે જ્યારે તેઓનો પ્રયોગ થાય છે સારે કર્મણિ ભાવેના પ્રત્યયો લગાડ્યા સિવાય લાગલાજ તે તે કાળના પુરુષબોધક પ્રત્યયો લગાડાય છે, અને डीस ને वुच्च ધાતુને આ પ્રયોગ નિત્ય થાય છે અને તે વર્તમાનકાલ-હ્યસ્તન અને વિધિ-આજ્ઞાર્થમાંજ વપરાય છે. જ્યારે चिव्व. जिव्व, વગેરે ધાતુઓનો પ્રયોગ ન કર્યો હોય ત્યારે चिण्-जिण् વગેરે મૂળ ધાતુઓને કર્મણિ ભાવે પ્રત્યય લગાડી અંગ તૈયાર કરી તેતે કાળના પુરૂષબોધક પ્રત્યયો લગાડવાથી પણ રૂપો થાય છે. જેમકે—

थुणीअइ, थुणीअउ, थुणीअसी-ही-हीअ   थुणिहिइ, थुव्वेज्ज-ज्जा, थुणन्तो-माणो,
थुणिज्जइ, थुणिज्जउ, थुणिज्जसी-ही-हीअ.   थुणेज्ज-ज्जा

शब्दो.

अउज्झा } स्त्री. (अयोध्या) नगरीनु नाम.
अओज्झा }

अप्प वि. (अल्प) थोडुं.

अकाल पु. (सम) अकाळ, समय-विना.

असब्भ वि. (असभ्य) खराब, सभ्य नहीं.

आणाल पु. (आलान) हाथीने बांधवानो खूंटो, बंधन.

इणं सर्व. (इदम्) 'इम' शब्दनुं प्रथमानुं एकवचन. आ.

इयर वि. (इतर) अन्य. बीजुं, हीन.

उच्च } वि (उच्चक) उन्नत,
उच्चअ } उंचुं.

उवयार पु. (उपकार) उपकार, आदर, सेवा.

कयग्घ वि. (कृतघ्न) उपकारने नहीं माननार, निमकहराम.

किअंत (कियत्) केटलुं.

केरिसी स्त्री. (कीदृशी) केवा प्रकारनी.

गुंजिअ न. (गुञ्जित) गणगणाट

गुरुअ वि. (गुरुक) वडील, मोटा, गुरु.

चिंध } न. (चिह्न) चिन्ह,
चिण्ह } लांछन

ठिअ वि. (स्थित) उभु रहेलुं.

तारा स्त्री. (सम) नक्षत्र, तारा.

जंत न. (यन्त्र) यन्त्र, संचो.

थेर वि. (स्थविर) वृद्ध, वृद्ध जैन साधु.

देवी स्त्री. (सम) देवी, उत्तम स्त्री, पट्टराणी

दयालु वि (सम) दयावाळो

दुआर }
दार } न (द्वार) दरवाजो.
बार }

धवल वि. (सम) सफेद. श्वेत, धोळुं.

धुत्त वि. (धूर्त) ઠગ. છેતરનાર.

नहयल न. (नभस्तल) આકાશ તળ.

निम्मल वि. (निर्मल) સ્વચ્છ.

नीसंद पु (निःष्यन्द) રસનુ ઝરવુ, ઝરણું, ગળવું

नायमग्ग पु (न्यायमार्ग) નીતિ-માર્ગ.

पओग पु (प्रयोग) પ્રયોગ સાધન

पच्चक्ख वि. (प्रत्यक्ष) સાક્ષાત્, દેખીતુ, ખુલ્લુ. આંખ આગળનુ.

परिसा स्त्री. (पर्षद्) સભા.

परिसर पु (सम) સમીપ

भय न (सम) બીક, ધાસ્તી. ભીતિ.

भद्द[૭૫] } भद्र } वि. (भद्र) કલ્યાણ કર-નાર સુખી, મારાણુ. વહાલુ, न કલ્યાણ સુખ

भुयग पु. (भुजग) સર્પ.

मउण } मोण } न (मौन) મૌન.

मारुअ पु (मारुत) પવન, વાયુ.

रउद्द } रोद्द } वि. (रौद्र) દારૂણ. ભયં-કર. બીહામણુ.

रुक्ख पु. न. (वृक्ष) ઝાડ.

राहु पु (सम) રાહુ ગ્રહ.

वसण न (व्यसन) કષ્ટ, દુઃખ.

वीसत्थ वि. (विश्वस्त) વિશ્વાસ-વાળું.

विहि पु. (विधि) પ્રકાર. નસીબ. કર્તવ્ય આજ્ઞા.

सज्झाय पु (स्वाध्याय) શાસ્ત્ર પઠન. આવૃત્તિ કરવી.

सद्धा } सड्ढा } (श्रद्धा) ધર્મરાગ, સ્પૃહા. વિશ્વાસ

समणोवासग-य पु. (श्रमणोपासक) શ્રાવક, સાધુઓનો ઉપાસક

सहा स्त्री (सभा) સભા.

सीयल वि. (शीतल) શીત સ્પર્શવાળું, ઠંડુ.

सुरहि वि (सुरभि) સુગંધ-વાળુ. न સુગંધ.

सुअ पु (सुत) પુત્ર.

मसाण } सुसाण } न (श्मशान) મસાણ સ્મશાનભૂમિ.

---

૭૫. શબ્દમાં 'द्र' સંયુક્ત વ્યંજન હોય તો द ના र નો લોપ વિકલ્પે થાય છે. જેમકે—

चन्दो. चंद्रो, (चन्द्र) भद्दो, भद्रो, (भद्र.)

रुद्दो, रुद्रो, (रुद्र) समुद्दो, समुद्रो (समुद्र)

સામાસિક શબ્દો.

अन्नुन्नरूव (अन्योन्यरूप) પરસ્પર સ્વરૂપવાળું.

इंदियवग्ग (इन्द्रियवर्ग) ઇન્દ્રિઓનો સમુદાય

जोयणपरिमंडल (योजनपरिमंडल) ગોળાકાર યોજન પ્રમાણ.

नयसहस्स (नयसहस्र) હજારો નીતિ.

भिच्चगुण (भृत्यगुण) નોકરોના ગુણો.

महिलामण (महिलामनस्) સ્ત્રીઓનુ મન.

मच्छवहगाइ (मत्स्यवधकादि) માછીમાર વિગેરે.

विविहचरित्त (विविधचरित्र) તરેહ તરેહના ચરિત્રો.

ससिरवि (शशिरवि) ચન્દ્ર ને સૂર્ય

सिहरपरंपरा (शिखरपरंपरा) શીખરોની પરંપરા.

सुयणदुज्जणविसेस (सुजनदुर्जनविशेष) સજ્જન દુર્જનની વિશેષતા.

અવ્યય.

केणइ (केनचित्) કોઇવડે.

जहसत्ति (यथाशक्ति) શક્તિ–મુજબ

सव्वओ (सर्वत) સર્વતરફ.

समंता (समन्तात्) ચારે બાજુ, સર્વ તરફ.

सक्खं (साक्षात्) પ્રત્યક્ષ.

हु } **खु** } (खलु) નિશ્ચય, વિતર્ક, સંભાવના, વિસ્મય એ અર્થમાં અવ્યય છે.

ધાતુઓ.

अव–मन्न (अव+मन्) અવજ્ઞા કરવી, અપમાન કરવું.

अव–लंब् (अव+लम्ब्) આશ્રય લેવો.

उव–यर् (उप+कृ) ઉપકાર કરવો.

चव् (कथ्) બોલવુ.

पम्हस् (वि+स्मृ) ભૂલવુ, વિસ્મરણ થવું.

दम् (दम्) નિગ્રહ કરવો, દમવું.

सं–प–मज्ज् (सं+प्र+मृज्) સાફ કરવુ, નિર્મળ કરવું.

को कस्स एत्थ जणओ, का माया बंधवो य को कस्स।
कीरंति सकम्मेहिं जीवा अन्नुन्नरूवेहिं ॥३॥
सव्वस्स उवयरिज्जइ, न पम्हसिज्जइ परस्स उवयारो।
विहलं अवलंबिज्जइ, उवएसो एस विउसाणं ॥४॥
रिउणो न वीससिज्जइ कया वि वंचिज्जइ न वीसत्थो।
न कयग्घेहिं हविज्जइ, एसो नाणस्स नीसंदो ॥५॥
वन्निज्जइ भिच्चगुणो, नय वन्निज्जइ सुअस्स पच्चक्खे।
महिलाओ नो भया वि हु, न नस्सए जेण माहप्प ॥६॥
जीवदयाइ रमिज्जइ, इंदियवग्गो दमिज्जइ सयावि।
सच्चं चेव चविज्जइ, धम्मस्स रहस्समिणमेव ॥७॥
दीसइ विविहचरित्तं, जाणिज्जइ सुयणदुज्जण विसेसो।
धुत्तेहिं न वंचिज्जइ, हिंडिज्जइ तेण पुहवीए ॥८॥

ગુજરાતી વાક્યો.

લક્ષ્મણ'વડે શત્રુનુ માથું કપાયુ.

શ્રાવકો વડે ગુરૂઓના વચનો સધાય છે. (सद्दह)

શ્રદ્ધા વડે ઉપાધ્યાય પાસેથી જ્ઞાન મેળવાય છે.

યોગીયો વડે શ્મશાનમાં મન્ત્રોનુ ધ્યાન ધરાય છે (झा)

બારણે નટલોકો વડે નચાય છે.

પ્રજાએ રાજાની આજ્ઞાનુ અપમાન કરવું નહી.

ચોરના કપાળમાં અગ્નિવડે ચિન્હ કરાય છે.

પહેલા કોઇ જળમાં અને વનસ્પતિમાં જીવ માનતા ન હતા પણ હાલમા યન્ત્રના પ્રયોગથી સાક્ષાત તેમાં જીવો દેખાય છે.

રાજાના પુરૂષો વડે ચોર પકડાયો, અને દંડાયો.

જે ધન ન્યાય રસ્તેથી પેદા કરાય છે, તે કદિપણ નાશ પામતુ નથી.

રાત્રિમાં મુનિઓ વડે સ્વાધ્યાય કરાશે.

શિષ્યોએ હંમેશા આચાર્યની સેવા કરવી જોઇએ.

હું દુષ્કર્મો વડે મુકાઉં છુ.

તમે મોહવડે મુઝાતા નથી.

તુ શત્રુ વડે જીતાયો.
તમે ધર્મ વડે રક્ષણ કરાઓ છો
જો હમેશ ધર્મ સભળાય, દાન અપાય, શીળ ધારણ કરાય ગુરૂઓ વન્દાય, વિધિવડે જીનેશ્વરની પ્રતિમાઓ પૂજાય, અને તત્વોની શ્રદ્ધા કરાય, તો આ સંસાર તરાય.
થોડો પણ ઉપકાર કરાય તો પરલોકમાં સુખી થવાશે.
બાળકવડે પિતાની આજ્ઞા મનાઇ.
ઉત્તમ પુરૂષોવડે જે કાર્ય શરૂ કરાય છે તેનો તે જરૂર પાર પામે છે.

पाठ २० मो

કૃદંત

१ ધાતુના અગને 'अ' કે 'त' પ્રત્યય લગાડવાથી કર્મણિભૂતકૃદત થાય છે.

આ પ્રત્યય લગાડતા પહેલા 'अ' નો 'इ' થાય, તેમજ આ કૃદત વિશેષણ થાય છે, તેથી તેનુ સ્રીલિગ કરવું હોય તો 'आ' લગાડવાથી થાય છે.

पु०		स्त्री०		नपु०	
सुण+अ=सुणिओ सुण+अ=सुणितो	(श्रुत)	सुणिआ सुणिता	(श्रुता)	सुणिअं सुणितं	(श्रुतम्)

उदा० रामेण देसणा सुणिआ=રામ વડે દેશના સભળાઇ.

झा+अ=झाअं–झातं (ध्यातम्) ધ્યાન કરાયેલુ.

हस+अ=हसिअं–हसितं (हसितम्) હસાયુ.

झाअ+अ=झाइअं–झाइतं (ध्यातम्) ધ્યાન કરાયેલુ

તેમજ સંસ્કૃત કૃદન્ત ઉપરથી પ્રાકૃત નિયમાનુસાર ફેરફાર થઇને પણ કૃદન્તો તૈયાર થાય છે. જેમકે-

उक्किट्ठ (उत्कृष्टम्) શ્રેષ્ઠ.
कडं } कयं } (कृतम्) કરેલુ.
गयं (गतम्) ગયેલુ.
चत्तं (त्यक्तम्) ત્યાગ કરાયેલુ.
दिट्ठ (दृष्टम्) જોયેલુ.
धत्थं (ध्वस्तं) નાશપામેલુ, પડેલુ.
नयं (नतम्) નમેલ, નમ્ર.
निव्वुओ (निर्वृत.) શાન્ત થયેલો.
पण्णत्तं (प्रज्ञप्तम्) પ્રતિપાદન-કરેલુ, કહેલું.
मिट्ठं (मृष्टम्) મધુર, સાફ, સ્વચ્છ.
संवुओ (संवृत) ઢાંકેલું, સંતાડેલુ.
सिट्ठं (सृष्टम्) ત્યાગ કરાયેલુ, મુકેલું, છુટું.
सुयं (श्रुतम्) સાંભળેલું.
हयं (हतम्) હણાયેલુ.
हिअं (हृतम्) હરણ કરાયેલુ.
वट्टं (वृत्तम्) બનેલું, થયેલું.

હેત્વર્થ કૃદંત.

૨ ધાતુઓના અંગને 'उं-तुं' પ્રત્યયો લગાડવાથી હેત્વર્થ કૃદન્ત થાય છે. આ પ્રત્યય લગાડવાથી પૂર્વે 'अ' હોય તો 'अ'નો 'इ' કે 'ए' થાય છે. તેમજ આર્ષમાં 'त्तए' ને 'त्तुं' પ્રત્યય પણ લાગે છે. ઉદા૦-

सुण+उं=सुणिउं-सुणेउं.
सुण+तुं=सुणितुं, सुणेतुं.
सुण+त्तए=सुणित्तए, सुणेत्तए.
सुण+त्तुं=सुणित्तुं, सुणेत्तुं
(श्रोतुम्) સાંભળવાને.

हस+उं=हसिउं, हसेउं.
हस+तुं=हसितुं, हसेतुं.
हस+त्तए+हसित्तए, हसेत्तए
हस+त्तुं=हसित्तुं, हसेत्तुं.
(हसितुम्) હસવાને.

झाअ+उं=झाइउं, झाएउं
झाअ+तुं=झाइतुं, झाएतुं
झाअ+त्तए=झाइत्तए, झाएत्तए
झाअ+त्तुं=झाइत्तुं, झाएत्तुं
झा+उं=झाउं
झा+तुं=झातुं
} (ध्यातुम्) ધ્યાન કરવાને.

चय=चइउं, चएउं, चइत्तए, चएत्तए, चइत्तुं, चएत्तुं. (त्यक्तुम्) ત્યાગ કરવાને.

कर=करिउं, करेउं, करित्तए, करेत्तए, करित्तुं, करेत्तुं (कर्तुम्) કરવાને.

અનિયમિત ઉપયોગી હેત્વર્થ કૃદન્તો.

घेत्तुं (ग्रहीतुम्) ગ્રહણ કરવાને.
वोत्तुं (वक्तुम्) બોલવાને.
रोत्तुं (रोदितुम्) રોવાને.
भोत्तुं (भोक्तुम्) ખાવાને.
मोत्तुं (मोक्तुम्) મુકવાને.
दट्ठुं (द्रष्टुम्) જોવાને.
काउं (कर्तुम्) કરવાને.

સંબન્ધક ભૂતકૃદંત.

૩ ધાતુના અગને तुं, उं, अ, तूण, ऊण, तुआण, उआण પ્રત્યયો લગાડવાથી સમ્બન્ધક ભૂત કૃદન્ત થાય છે. આ પ્રત્યયો લગાડતા પૂર્વના 'अ' નો 'इ' કે 'ए' થાય છે, અને આર્ષમાં त्ता, त्ताणं, त्तु, અને इय, પ્રત્યય પણ લાગે છે.

हस+तुं=हसितुं, हसेतुं
हस+उं=हसिउं, हसेउं
हस+अ=हसिअ, हसेअ
हस+तूण=हसितूण, हसेतूण
हस+ऊण=हसिऊण, हसेऊण
हस+तुआण=हसितुआण, हसेतुआण
हस+उआण=हसिउआण, हसेउआण
हस+त्ता=हसित्ता, हसेत्ता
हस+त्ताण=हसित्ताणं, हसेत्ताण
हस+त्तु=हसित्तु, हसेत्तु
हस+इय=हसिय
(हसित्वा) હસીને.

झाअ+तुं=झाइतुं, झाएतुं
झाअ+उं=झाइउं, झाएउं
झाअ+अ=झाइअ, झाएअ
झाअ+तूण=झाइतूण, झाएतूण
झाअ+ऊण=झाइऊण, झाएऊण
झाअ+तुआण=झाइतुआणं, झाएतुआण

झाअ+उआण=झाइउआण, झाएउआण
झाअ+त्ता=झाइत्ता, झाएत्ता
झाअ+त्ताणं=झाइत्ताणं, झाएत्ताणं
झाअ+त्तु=झाइत्तु, झाएत्तु
झाअ+इय=झाइय (ध्यात्वा) ध्यान करीने.

झा=झातुं, झाउं. झाअ, झातूण, झाऊण, झातुआण, झाउआण. झाइअ (ध्यात्वा) ध्यान धरीने.

અનિયમિત સંબંધક ભૂત કૃદન્તો.

घेत्तूण, घेत्तुआण (गृहीत्वा) ग्रहण करीने.
वोत्तूण, वोत्तुआण (उक्त्वा) कहीने
रोत्तूण, रोत्तुआण (रुदित्वा) रोईने
भोत्तूण, भोत्तुआण (भुक्त्वा) खाईने
मोत्तूण, मोत्तुआण (मुक्त्वा) मुकीने
दट्ठूण, दट्ठुआण (दृष्ट्वा) जोईने
काउण, काउआण, कट्टु (कृत्वा) करीने
गन्तूण, गंतुआण (गत्वा) जईने
उट्ठाए, उट्ठाय (उत्थाय) उठीने
गच्चा[७६] (गत्वा) जईने
णच्चा (ज्ञात्वा) जाणीने
बुज्झा (बुद्ध्वा) बोध पामीने
भोच्चा (भुक्त्वा) खाईने
मोच्चा (मुक्त्वा) मुकीने
मच्चा (मत्वा) विचारीने
वंदित्ता (वंदित्वा) वांदीने

सुच्चा-सोच्चा (श्रुत्वा) सांभळीने.
सुत्ता (सुप्त्वा) सूईने
साहट्टु (संहृत्य) समेटीने, संकोचीने.

આ સંબન્ધક ભૂતકૃદન્તના પ્રત્યયો સબન્ધિ જે 'ण' તેનો અનુસ્વાર સહિત પણ પ્રયોગ થાય છે. જેમ-

---

૭૬. શબ્દની અંદર त्व નો च्च, थ्व નો च्छ, द्व नो ज्ज અને ध्व નો ज्झ પ્રયોગને અનુસારે થાય છે.
किच्चा (कृत्वा) पिच्छी (पृथ्वी) विज्जं (विद्वान्) बुज्झा (बुद्ध्वा)

तूणं, ऊणं, तुआणं, उआणं=हसितूणं, हसिऊणं, हसितुआणं, हसिउआणं, વગેરે પણ થાય છે.

વર્તમાન કૃદંત.

४ વર્તમાન કૃદન્ત ધાતુઓનું કરવું હોય તો તૈયાર થયેલા ધાતુઓના કર્તરિઅંગને 'न्त–माण' પ્રત્યયો પુલ્લિંગ અને નપુંસકલિંગમાં લાગે છે, અને સ્ત્રીલિંગમાં ई–न्ती–न्ता–माणी–माणा પ્રત્યયો લગાડાય છે. આ પ્રત્યયો લગાડતા પૂર્વે 'अ' હોય તો 'अ' નો 'ए' વિકલ્પે થાય છે, જેમ—

पु०

हस+न्त=हसन्तो, हसेन्तो
हस+माण=हसमाणो, हसेमाणो, } (हसन्–हसमानः) હસતો

नपु०

हसन्तं, हसेन्तं
हसमाणं, हसेमाणं } (हसत्–हसमानम्) હસતું

स्त्री०

हस+ई=हसई, हसेई
हस+न्ती=हसन्ती, हसेन्ती
हस+न्ता=हसन्ता, हसेन्ता.
हस+माणी=हसमाणी, हसेमाणी.
हस+माणा=हसमाणा, हसेमाणा } (हसन्ती–हसमाना) હસતી

पु०	नपु०	स्त्री०
होअ–होअन्तो	होअन्तं	होअई, होएइ
,, होएन्तो	होएन्तं	होअन्ती, होएन्ती, होअन्ता, होएन्ता
,, होअमाणो	होअमाणं	होअमाणी, होएमाणी.
,, होएमाणो	होएमाणं	होअमाणा, होएमाणा.

हो-होन्तो	होन्तं	होई
,, हुन्तो	हुन्तं	होन्ती, हुन्ती, होन्ता, हुन्ता.
,, होमाणो,	होमाणं	होमाणी, होमाणा
(भवन्–भवमान)	(भवत्–भवमानं)	(भवन्ती–भवमाना)
થતો	થતુ.	થતી.

કર્મણિ વર્તમાન કૃદંત.

૫ ધાતુનુ કર્મણિ વર્તમાન કૃદન્ત કરવું હોય તો ધાતુના કર્મણિ અંગને આજ પ્રત્યયો લગાડવાથી કર્મણિ વર્તમાન કૃદંત થાય છે.

पु०	न०	स्त्री०
हसिज्ज-हसिज्जन्तो	हसिज्जन्त	हसिज्जई.
,, हसिज्जमाणो	हसिज्जमाणं	हसिज्जन्ती, हसिज्जन्ता, हसिज्जमाणी, हसिज्जमाणा.
हसीअ-हसीअन्तो	हसीअन्तं	हसीअई.
,, हसीअमाणो	हसीअमाणं	हसीअन्ती, हसीअन्ता हसीअमाणी, हसीअमाणा
(हस्यमान) હસાતો.	(हस्यमानम्) હસાતુ.	(हस्यमाना) હસાતી.

पु०	नपु०	स्त्री०
दीस-दीसन्तो	दीसन्त	दीसई
दीसमाणो	दीसमाणं	दीसन्ती, दीसन्ता, दीसमाणी, दीसमाणा.
(दृश्यमान) દેખાતો.	(दृश्यमानम्) દેખાતુ	(दृश्यमाना) દેખાતી.

ભવિષ્ય કૃદંત.

૬ ધાતુને 'इस्स' પ્રત્યય લગાડી વર્તમાન કૃદન્તના પ્રત્યયો લગાડવાથી ભવિષ્ય કૃદન્ત થાય છે.

पु०

जिण+इस्स=जिणिस्सन्तो } (जेष्यन्–जेष्यमाण.)
जिणिस्समाणो } જીતતો હશે.

नपु०

जिणिस्सन्तं } (जेष्यत्–जेष्यमाणम्)
जिणिस्समाणं } જીતતુ હશે.

स्त्री०

जिणिस्सई, जिणिस्सन्ती, जिणिस्समाणी } (जेष्यन्ती–जेष्यमाणा)
जिणिस्सन्ता, जिणिस्समाणा } જીતતી હશે.

વિધ્યર્થ કૃદંત.

૭ ધાતુને तव्व, अव्व, अणीअ (अणीय) અને अणिज्ज પ્રત્યયો લગાડવાથી વિધ્યર્થ કર્મણિ કૃદન્ત થાય છે. તેમજ 'तव्व' અને 'अव्व' પ્રત્યય લગાડતા પૂર્વે 'अ' હોય તો 'अ' નો 'इ' કે 'ए' થાય છે. જેમ—

बोह्–बोहिअव्वं, बोहेअव्वं, बोहणीअं } (बोद्धव्यम्–बोधनीयम्)
बोहितव्वं, बोहेतव्वं बोहणिज्जं } જાણવા લાયક છે.

झाअ–झाइअव्वं, झाएअव्वं झाअणीअं
झाअ–झाइतव्वं, झाएतव्वं, झाअणिज्जं } (ध्यातव्यम्–ध्यानीयम्]
झा–झाअव्वं झाणीअं. } ધ્યાન કરવાં લાયક.
झा झातव्वं झाणिज्जं

અનિયમિત વિધ્યર્થ કૃદંતો.

कायव्वं (कर्तव्यम्) કરવા લાયક.
घेत्तव्वं (गृहीतव्यम्) ગ્રહણ કરવા લાયક.
दट्ठव्वं (द्रष्टव्यम्) દેખવા લાયક, જોવા લાયક
भोत्तव्वं (भोक्तव्यम्) ભોગવવા લાયક, ખાવાલાયક.
मोत्तव्वं (मोक्तव्यम्) મુકવાલાયક.
रोत्तव्वं (रोदितव्यम्) રોવાલાયક.
हंतव्वं (हन्तव्यम्) હણવાલાયક.

* પ્રાકૃત રૂપમાલામાં તૈયાર કૃદન્તોનુ કોષ્ટક આપેલુ છે વધુ જીજ્ઞાસુએ ત્યાંથી કર્મણિભૂતકૃદંત આદિ કૃદન્તો જોઈ લેવા.

૮ મૂળધાતુઓને 'इर' પ્રત્યય લગાડવાથી કર્તૃસૂચક કૃદન્ત બને છે.

हस्=हसिरो (हसनशील) હસનાર.

हसिरा, हसिरी (हसनशीला) હસનારી.

हसिरं (हसनशीलम्) હસનારૂં.

रोव्=रोविरो (रुदनशीलः) રૂદન કરનારો

रोविरा, रोविरी (रुदनशीला) રૂદન કરનારી.

रोविरं (रुदनशीलम्) રૂદન કરનારૂં

भम्=भमिरो (भ्रमणशीलः) ભમનારો.

भमिरा, भमिरी (भ्रमणशीला) ભમનારી,

भमिरं (भ्रमणशीलम्) ભમનારૂં.

એ પ્રમાણે लज्जिरो=લજ્જાવાળો, जम्पिरो=બોલનાર, वेविरो=કંપનાર, नमिरो=નમ્ર, गव्विरो=ગર્વિષ્ટ વગેરે કરી લેવા.

૯ કર્તૃસૂચક કૃદન્તો સિદ્ધ સંસ્કૃત ઉપરથી પણ થાય છે.

पायगो, पायओ (पाचक) પકાવનાર.

दायगो, दायओ (दायक.) આપનાર.

जायगो, जायओ (याचकः) માગનાર.

कुंभआरो, कुंभारो (कुम्भकार) કુંભાર.

लोहयारो, लोहारो (लोहकार.) લુહાર.

कत्ता (कर्ता) કરનાર.

भत्ता, भट्टा (भर्ता) પોષણ કરનાર.

गंता (गन्ता) જનાર.

सुवण्णआरो, सुवण्णगारो (सुवर्णकारः) સોની.

૧૦ આ કૃદન્તોમાં હેત્વર્થ કૃદન્ત અને સંબન્ધક ભૂતકૃદન્તને અવ્યય તરીકે માનવા અને બીજા કૃદન્તોને વિશેષણ તરીકે માનવા.

અનિયમિત ઉપયોગી કેટલાએક કર્મણિ ભૂત કૃદન્તો.

आढत्तो, आरद्धो (आरब्ध) શરૂ કરાયેલ.

अप्फुण्णो (आक्रान्त) દુઃખિત, દબાયેલ.

विढत्तं (अर्जितम्) પેદા કરેલુ.
वोलीणो (अतिक्रान्त) ઉલંઘન કરાયેલ.
वोलट्टो (विकसितः) વિકાસ પામેલ.
सक्को / **सत्तो** } (शक्तः) સમર્થ.
सुत्तो (सुप्त·) સુતેલો.
सिलिट्ठो (श्लिष्ट·) ભેટેલ.
सणिद्धं / **सिणिद्धं** / **निद्धं** } (स्निग्धम्) ચાયાળું.

શબ્દો.

अच्चय पु. (अत्यय) વિનાશ, મરણુ, વિપરીત આચરણુ.
अग्गि पु (अग्नि) અગ્નિ.
अमरी स्त्री. (अमरी) દેવી.
अलंकिअ वि. (अलङ्कृत) શોભિત.
आगम पु (आगम) શાસ્ત્ર, સિદ્ધાન્ત.
आयइ स्त्री. (आयति) ભવિષ્યકાળ, ભાવિ.
आलोयणा स्त्री. (आलोचना) પ્રાયશ્ચિત માટે દોષો કહેવા, દેખાડવું, બતાવવું.
आहि पु. स्त्री. (आधि) માનસિક પીડા.
उम्मत्त वि. (उन्मत्त) મત્ત, ગાંડો.
उवाय पु (उपाय) ઉપાય.
काया स्त्री. (सम) દેહ.
कुमारत्तण न. (कुमारत्व) કુમારપણુ.
चरम / **चरिम** } वि. (सम) છેલ્લુ.
जंबूकुमार पु (सम) નામ છે.
जाम पु. (याम) પ્રહર
जीवलोग पु. (जीवलोक) દુનીયા, જગત.
दव्वलिंग न. (द्रव्यलिङ्ग) મુનિનો વેષ, બાહ્યવેષ.
धणवंत वि. (धनवत्) ધનવાળો.
नाणि वि. (ज्ञानिन्) જ્ઞાનવાળો.
निद्दा स्त्री (निद्रा) નિદ્રા.
निअम पु. (नियम) નિશ્ચય, લીધેલી પ્રતિજ્ઞા.
पडियार पु. प्रतिकार) આવતી વસ્તુને રોકવું, રોગનો ઇલાજ, બદલો.
पच्चक्खाण न. (प्रत्याख्यान) પ્રત્યાખ્યાન.
परिक्खण न. (परीक्षण) પરીક્ષા કરવી.

परिणीअ वि (परिणीत) પરણેલ,
परिच्चत्त } वि. (परित्यक्त) ત્યાગ
परिचत्त } કરાયેલ.
पसु पु. (पशु) પશુ.
पाण पु. न. ब. (प्राण) ઇન્દ્રિયાદિ દશ પ્રાણ.
पाहुड न. (प्राभृत) ભેટ, ઉપહાર.
पीडा } स्त्री. (पीडा) પીડા, દુઃખ
पीला }
पिअसही स्त्री. (प्रियसखी) પ્રેમ પાત્ર સખી.
पोरुस } न. (पौरुष) પુરૂષત્વ,
पोरिस } પુરૂષાર્થ.
मुक्खत्थि वि. (मोक्षार्थिन्) મોક્ષનો અર્થી.
रमणी स्त्री (सम) સ્ત્રી, સુન્દર સ્ત્રી.
लग्ग वि. (लग्न) સંબન્ધ પામેલું, લાગેલું.

वत्थु च. (वस्तु) પદાર્થ, ચીજ
वयणिज्ज वि. (वचनीय) નિંદવા લાયક
वायस पु. (स) કાગડો
वियक्खण वि. (विचक्षण) હોંશિયાર, કુશળ.
संवेग पु. (संवेग) ભવથી વૈરાગ્ય થવો.
सत्ति स्त्री. (शक्ति) શક્તિ, સામર્થ્ય.
समत्थ वि. (समर्थ) સમર્થ.
साविगा } स्त्री (श्राविका)
साविआ } શ્રાવિકા
सिद्धि स्त्री. (स) મોક્ષ.
सुह न. (शुभ) મંગળ, કલ્યાણ.
सोग पु. (शोक) શોક.
सुविज्ज पु. (सुवैद्य-सुविद्यः) સારો વૈદ્ય, સારી વિદ્યાવાળો.

સામાસિક શબ્દો.

अजसघोषणा (अयशोघोषणा) અપજશની ઘોષણા.
कालसप्प (कालसर्प) કાળરૂપી સર્પ
जीवदयामय (सम) જીવદયારૂપ.

जुवइपिया (युवतिपिता) સ્ત્રીનો પિતા.
निययकुलं (निजककुलं) પોતાના કુળને.

अव्यय.

नूण-नूणं (नूनम्) નિશ્ચય, વિચાર, કારણ.

धातुओ.

आलोय् (आ+लोक्) દેખવું, તપાસવું.
उवज्ज् (उत्+पद्य) ઉત્પન્ન થવુ
खंड् (खण्ड्) તોડવુ, કકડા કરવા.
पेच्छ् (प्र+इक्ष्) જોવુ.
वज्ज् (वृज्–वर्ज) ત્યાગ કરવો.
हिंड् (हिण्ड्) ભમવું, ચાલવુ.

प्राकृत वाक्यो

पाणाणमच्चए वि जीवेहिं अकरणिज्जं न कायव्वं, करणीअं च कज्जं न मोत्तव्वं।
धम्मं कुणमाणस्स सहला जंति राईओ।
जेण इमा पुहवी हिंडिऊण दिट्ठा सो नरो नूणं वत्थूणं परिक्खणे वियक्खणो होइ।
एगो जायइ जीवो, एगो मरिऊण तह उवज्जेइ।
एगो भमइ संसारे, एगोच्चिय पावइ सिद्धिं ॥१॥
कालसप्पेण खाइज्जन्ती काया केण धरिज्जइ, नत्थि तत्थ को वि उवाओ।
सव्वे जीवा जीविउं इच्छन्ति, न मरित्तए, तओ जीवा न हंतव्वा।
परस्स पीडा न कायव्वा, इह जेण न जाणिअं तेण पढिआए विज्जाए किं।
मुक्खत्थीहिं जीवदयामओ धम्मो करेअव्वो।
नाणेण चिय नज्जइ, करणिज्जं तह य वज्जणिज्जं च।
नाणी जाणइ काउं, कज्जमकज्जं च वज्जेउं ॥२॥
जं जेण पावियव्वं सुहमसुहं वा जीवलोयम्मि।
तं पाविज्जइ नियमा पडियारो नत्थि एयस्स ॥३॥
असंतीए सोगो, वहुतीए य वहुए चिंता।
परिणीआए दंडो, जुवइपिआ दुक्खिओ निच्चं ॥४॥
जं चिय खमइ समत्थो, धणवंतो जं न गव्विरो होइ।

जं च सुविज्जो नमिरो, [७८]तेसु तेसु अलंकिआ पुहवी ॥५॥
का सत्ती तीए तस्स पुरओ ठाइउं।
लज्जा चत्ता सीलं च खंडिअं, अजसघोसणा दिण्णा।
जस्स कए पिअसहि ? सो चेअ जणो अजणो जाओ॥६॥
परिच्चइय पोरुसं, अपासिऊण निययकुलं, अगणिऊण वयणीअं, अणालोइऊण आयइं, परिचत्तं तेण दव्वलिङ्गं।
जं जिणेहिं पन्नत्तं तमेव सच्चं इअ बुद्धी जस्स मणे निच्चलं तस्स सम्मत्तं।
चोरो धणिणो धणं हरित्तए घरे पविससी।
पच्चूसे जिणे अच्चिय, गुरू य वंदित्ता, पच्चक्खाणं च करित्तु पच्छा य भोयणं कुज्जा।
गुरूणा धम्मं कुणमाणाणं सावगाणं, समायरंतीणं च साविआणं उवएसो दिण्णो।
पिउणा सिक्खीअमाणो पुत्तो सिक्खिज्जन्ती य पुत्ती गुणे लहेज्ज।
जत्थ रमणीण रूवं, रमणिज्जं पेच्छिऊण अमरीओ लज्जंतीओ व्व चिंताइ कह वि निद्दं न पावंति॥७॥
गायंता सज्झायं, झायंता धम्मझाणमकलंकं।
जाणंता मुणियव्वं, मुणिणो आवस्सए लग्गा॥८॥

ગુજરાતી વાક્યો.

જંબૂકુમારે કુમારપણામાં પોતાની સર્વ ઋદ્ધિ (चय्) ત્યાગ કરીને ચારિત્ર લીધું. (गिण्ह्).
હું શાસ્ત્રો ભણવાને (अहिज्ज) ગુરૂપાસે જઉં છું,
ગુરૂ, પ્રમાદ કરતા (पमज्ज्) સાધુને ભણવાને માટે (पढ) કહે છે.
રાત્રિના પહેલા પ્રહરમાં સુઇને (सुव्) અને છેલ્લા પ્રહરમં

---

૭૮ તૃતીયા વિભક્તિને સ્થાને કોઇ સ્થાને સપ્તમી વિભક્તિ પણ થાય છે.

જાગીને (जग्गू) કરાતો (कीर्) અભ્યાસ સ્થિર થાય છે,

મનુષ્યોમાં સોની, પક્ષિઓમાં કાગડો, અને પશુઓમાં શિયાળ લુચ્ચુ હોય છે.

પાઠશાળામાં અધ્યયન કરતી (कुण्) કન્યાઓને તમે ઈનામ આપો.

માણસોની આધિ હરવાને (हर्) શાસ્ત્રોનુ શ્રવણ સિવાય બીજો કોઈ ઉપાય નથી.

અગ્નિવડે બળતી (डज्झ्) સ્ત્રીનુ તેણે રક્ષણ કર્યું (रक्ख्).

રામવડે કહેવાતી (कह्) વાર્તા સાંભળીને (सुण) વૈરાગ્ય પામ્યો.

તે પાપોની આલોચના લેવા (गिण्ह्) ગુરૂની પાસે જતાં (वच्च्) લજ્જા પામે છે.

તે સમાધિપૂર્વક મૃત્યુ પામીને (पाव्) સ્વર્ગમાં દેવ થયો.

રોતા (रुव्) બાળકને તુ પીડ નહી.

હસતો બાળક બધાને પ્રીય લાગે છે.

ગ્રહણ કરવા લાયકને (गह्-गिण्ह) ગ્રહણ કર, ત્યાગ કરવા લાયકને (चय्) ત્યાગ કર, જાણવા લાયક (जाण्) ભાવોને તું જાણ.

ગાંડા માણસે પોતાનુ વસ્ત્ર અગ્નિમાં નાખ્યુ (खिव्), અને તે બળી ગયુ (डह्).

સાધુઓની સેવા વડે તેના દિવસો ગયા. (वोलीण)

જીવોનો વધ કરતો અને માંસનુ ભક્ષણ કરતો (भक्ख्) મનુષ્ય, રાક્ષસ કહેવાય છે.

पाठ २१ मो.

વ્યંજનાન્ત નામ.

૧ પ્રાકૃતમાં અન્ત્ય વ્યંજનોનો લોપ થાય છે, પણ કેટલાએક શબ્દોમાં વિશેષતા છે. જેમાં અન્ત્ય વ્યંજનનો લોપ થાય છે તેના રૂપો પૂર્વે આપેલા અકારાન્ત-ઇકારાન્ત-ઉકારાન્ત પુલિંગ અને નપુસકલિંગ નામોની માફક જાણી લેવા. जसो [૭૯](यशस्), तमो (तमस्), चक्खू (चक्षुष्), जम्मो (जन्मन्) धणी (धनिन्), हत्थी (हस्तिन्), ઇત્યાદિ.

---

૭૯. 'स्' અન્તવાલા નામો અને 'न्' અન્તવાલા નામો પુલિંગમાંજ વપરાય છે, પણ दाम (दामन्) सिर (शिरस्) नह (नभस्) શબ્દોનો પ્રયોગ નપુસકલિંગમાં જ થાય છે.

पु० पु०	पु० पु०
उरो (उरस्) વક્ષસ્થલ.	जम्मो (जन्मन्) જન્મ.
जसो (यशस्) યશ.	नम्मो (नर्मन्) હાંસી, ક્રીડા.
तमो (तमस्) અંધકાર.	मम्मो (मर्मन्) મર્મ, રહસ્ય.
तेओ (तेजस्) તેજ.	दामं (दामन्) માલા.
पओ (पयस्) દુધ, જલ.	सिरं (शिरस्) માથું.
तवो (तपस्) તપ.	नहं (नभस्) આકાશ.

વિશેષ—કોઈ ઠેકાણે નપુસકલિંગમાં પણ પ્રયોગ દેખાય છે તેથી—

सेयं (श्रेयस्) કલ્યાણ.	सम्मं (शर्मन्) કલ્યાણ.
वयं (वयस्) ઉંમર.	चम्मं (चर्मन्) ચામડું.
सुमण (सुमनस्) સારૂંમન, ઉદાર ચિત્ત.	

જે શબ્દોમાં અન્ત્ય વ્યંજનનો લોપ થતો નથી તેમાં નીચે પ્રમાણે ફેરફાર થાય છે—

૨ **विद्युत्** શબ્દ વિના વ્યંજનાન્ત સ્ત્રીલિંગ શબ્દોમાં અન્ત્ય વ્યંજનનો **'आ'** કે **'या'** થાય છે.

सरिआ-या	स्त्री.	(सरित्)	નદી.
पाडिवआ-या / **पडिवआ-या**	,,	(प्रतिपद्)	એકમ, પડવો.
आवआ-या	,,	(आपत्)	દુઃખ, આપદા.
संपआ-या	,,	(सम्पत्)	લક્ષ્મી.
विज्जु	,,	(विद्युत्)	વીજળી.

૩ વ્યંજનાન્ત સ્ત્રીલિંગમાં અન્ત્ય **'र्'** નો **'रा'** થાય છે, તેમજ **क्षुध्** ના **'ध्'** નો **'हा,'** **दिश्** ના **'श्'** નો **'सा'**, **ककुभ्** ના **'भ्'** નો **'हा'** થાય છે, અને **अप्सरस्** શબ્દના **'स्'** નો **'सा'** વિકલ્પે થાય છે.

गिरा स्त्री. (गिर्) વાણી.
पुरा ,, (पुर्) નગરી.
धुरा ,, (धुर्) ધુસરી, અગ્ર.
छुहा ,, (क्षुध्) ભુખ.

दिसा स्त्री. (दिश्) દિશા.
कउहा ,, (ककुभ्) દિશા.
अच्छरसा / **अच्छरा** ,, (अप्सरस्) અપ્સરા, દેવયોની વિશેષ.

૪. **शरद्** આદિ શબ્દોમાં અન્ત્ય વ્યંજનનો **'अ'** થાય, **प्रावृष्** ના અન્ત્ય **'ष्'** નો **'स'** થાય છે; તેમજ **आयुष्** શબ્દના અન્ત્ય **'ष्'** નો **'स'** અને **धनुष्** શબ્દના **'ष्'** નો **'ह'** વિકલ્પે થાય છે. **'शरद्'** અને **'प्रावृष्'** શબ્દના રૂપો પુલિંગમાં વપરાય છે.

.प० ए०
सरओ पु. (शरद्) શરદઋતુ.
भिसओ पु. (भिषज्) વૈદ્ય.
पाउसो पु. (प्रावृष्) વર્ષાઋતુ.

आउसो-सं / **आऊ-उं** पु. न. (आयुष्) આવરદા, આયુ.
धणुहं / **धणू** पु. न. (धनुष्) ધનુષ્ય, કામઠું.

૫. પુલ્લિંગમાં अन् અન્તવાળા જે નામો છે તેના 'अन्' નો 'आण' વિકલ્પે થાય છે, જ્યારે 'आण' ન થાય ત્યારે 'न्' નો લોપ થાય છે તેથી આ પ્રમાણે તૈયાર શબ્દો થાય છે

अद्ध-अद्धाण પુ. (अध्वन्) માર્ગ રસ્તો.
अप्प-अप्पाण પુ. (आत्मन्) આત્મા.
उच्छ-उच्छाण પુ. (उक्षन्) વૃષભ, બળદ.
गाव-गावाण પુ. (ग्रावन्) પત્થર.
जुव-जुवाण પુ. (युवन्) જુવાન.
तक्ख-तक्खाण / तच्छ-तच्छाण પુ. (तक्षन्) સુતાર.
पूस-पूसाण પુ. (पूषन्) સૂર્ય.
बम्ह-बम्हाण પુ. (ब्रह्मन्) બ્રહ્મા.
महव-महवाण પુ. (मघवन्) ઇન્દ્ર.
मुद्ध-मुद्धाण પુ. (मूर्धन्) મસ્તક, માથું.
राय-रायाण પુ (राजन्) રાજા.
स-साण પુ (श्वन्) કુતરો.
सुकम्म / सुकम्माण વિ (सुकर्मन्) સારા કર્મવાળો.

૬. આ શબ્દોના રૂપો અકારાન્ત હોવાથી, અકારાન્ત પુલ્લિંગ જેવા રૂપો થાય છે, પણ મૂળ શબ્દો 'अद्ध-अप्प' આદિના રૂપોમાં કેટલીએક વિશેષતા છે, તે નીચે પ્રમાણે છે.

પ્રથમાના એકવચનમાં आ પ્રત્યય, પ્રથમા અને દ્વિતીયાના બહુવચનમાં તેમજ ચતુર્થી, પંચમી અને છઠ્ઠીના એકવચનમાં णो પ્રત્યય અને તૃતીયાના એકવચનમાં णा પ્રત્યય, તેમજ દ્વિતીયાના એકવચનમાં અને ચતુર્થી ને છઠ્ઠીના બહુવચનમાં 'णं' પ્રત્યય, આટલા પ્રત્યયો વધારે લગાડવામાં આવે છે, તેમજ ચતુર્થી અને છઠ્ઠી વિભક્તિ સિવાય *'णो' પ્રત્યય લગાડતા પૂર્વનો સ્વર દીર્ઘ થાય છે.

* ષડ્ભાષા ચન્દ્રિકામાં છઠ્ઠીના એકવચનમાં પણ 'णो' પ્રત્યયની પૂર્વે દીર્ઘ સ્વર કરેલ છે તેથી बम्हाणो, अप्पाणो, रायाणो વગેરે પણ થાય છે.

ઉપરના નિયમથી આ પ્રમાણે પ્રત્યયો તૈયાર થાય છે.

एकव०	बहुव०	वम्ह (ब्रह्मन्)	
प० आ	णो	वम्हा	वम्हाणो
बी० इणं	णो	वम्हिणं	,,
त० णा	०	वम्हणा	०
च-छ० णो	इणं	वम्हणो	वम्हिणं
पं० णो	०	वम्हाणो	०
स ०	०	०	०
सं ०	०	०	०

अन् છેડાવાળાં નામોમાં આટલાં રૂપો અધિક થાય છે બાકીનાં 'देव' પ્રમાણે.

वम्ह-वम्हाण શબ્દના સંપૂર્ણ રૂપો.

	एकव०	बहुव०
प०	वम्हो, वम्हाणो, वम्हा.	वम्हा, वम्हाणा, वम्हाणो.
बी०	वम्हं, वम्हाणं, वम्हिणं.	वम्हे, वम्हा, वम्हाणे, वम्हाणा, वम्हाणो
त०	वम्हेण-णं, वम्हाणेण-णं, वम्हणा.	वम्हेहि-हिँ-हिं, वम्हाणेहि हिँ-हिं.
च०	वम्हाय, वम्हस्स, वम्हाणाय, वम्हाणस्स, वम्हणो.	वम्हाणं, वम्हाण, वम्हाणाणं, वम्हाणाण, वम्हिणं.
पं०	वम्हत्तो, वम्हाओ-उ-हि-हिन्तो, वम्हा, वम्हाणो, वम्हाणत्तो, वम्हाणाओ-उ-हि-हिन्तो, वम्हाणा	वम्हत्तो, वम्हाओ-उ-हि, वम्हेहि, वम्हाहिन्तो, वम्हेहिन्तो, वम्हासुन्तो, वम्हेसुन्तो, वम्हाणत्तो, वम्हा-

		णाओ, वम्हाणाउ, वम्हा-णाहि, वम्हाणेहि, वम्हाणा-हिन्तो, वम्हाणेहिन्तो, व-म्हाणासुन्तो, वम्हाणेसुन्तो.
छ०	वम्हस्स, वम्हणो, वम्हाणस्स,	वम्हाणं, वम्हाण, वम्हिणं, वम्हाणाणं, वम्हाणाण.
स०	वम्हे, वम्हम्मि, वम्हाणे, वम्हाणम्मि	वम्हेसुं, वम्हेसु, वम्हाणेसुं, वम्हाणेसु.
सं०	हे वम्हं, वम्हो, वम्हा, हे वम्हाण, वम्हाणो, वम्हाणा.	हे वम्हा, वम्हाणा, वम्हाणो.

આ પ્રમાણે સર્વે 'अन्' છેડાવાળાં નામોના રૂપો જાણવાં પણ કેવળ 'अप्प' ને 'राय' શબ્દના રૂપોમાં વિશેષતા છે.

७. अप्प શબ્દને તૃતીયાના એકવચનમાં 'णिआ-णइआ,' એ બે પ્રત્યયો વધારે લગાડવામાં આવે છે તેથી तृ० प० વચનમાં अप्पणिआ, अप्पणइया, એ બે રૂપો વધારે જાણવાં. બાકીના अप्प ને अप्पाण શબ્દના રૂપો वम्ह અને वम्हाण શબ્દની માફક જાણવા.

अप्प–अप्पाण (आत्मन्)

प०	अप्पो, अप्पाणो, अप्पा.	अप्पा, अप्पाणा, अप्पाणो.
बी०	अप्पं, अप्पाणं, अप्पिणं	अप्पे, अप्पा, अप्पाणे, अप्पाणा.
त०	अप्पेण–णं, अप्पाणेण–णं, अप्पणा, अप्पणिआ, अप्पणइआ	अप्पेहि–हिँ–हिं, अप्पाणेहि–हिँ–हिं.
च०	अप्पाय, अप्पस्स,	अप्पाणं, अप्पाण,

	अप्पाणाय, अप्पाणस्स, अप्पणो.	अप्पाणाणं, अप्पाणाण, अप्पिणं.
पं०	अप्पत्तो, अप्पाओ-उ-हिन्तो, अप्पा, अप्पाणत्तो, अप्पाणाओ-उ-हि-हिन्तो, अप्पाणा, अप्पाणो.	अप्पत्तो, अप्पाओ-उ-हि, अप्पेहि. अप्पाहिन्तो, अप्पेहिन्तो, अप्पासुन्तो, अप्पेसुन्तो, अप्पाणत्तो, अप्पाणाओ, अप्पाणाउ-हि-हिन्तो-सुन्तो. अप्पाणेहि-हिन्तो-सुन्तो.
छ०	अप्पस्स, अप्पाणस्स, अप्पणो.	अप्पाणं, अप्पाण, अप्पाणाणं, अप्पाणाण, अप्पिणं.
स०	अप्पे, अप्पम्मि, अप्पाणे, अप्पाणम्मि.	अप्पेसुं, अप्पेसु, अप्पाणेसुं, अप्पाणेसु.
सं०	हे अप्प, अप्पो अप्पा, हे अप्पाण, अप्पाणो, हे अप्पाणा	अप्पा, अप्पाणा, अप्पाणो.

૮. राय (राजन्) શબ્દના રૂપોમાં વિશેષતા આ પ્રમાણે છે.

(૧) णो. णा, म्मि, આ ત્રણ પ્રત્યયો લગાડતાં પૂર્વના यनो વિકલ્પે इ થાય છે, राइणो, राइणा, राइम्मि, 'इ' न થાય ત્યારે-रायाणो, रायणा, रायम्मि.

(૨) દ્વિતીયાના એકવચનમાં અને ષષ્ઠીના બહુવચનમાં પ્રત્યય સહિત 'राय' શબ્દના 'य' નો 'इणं', આદેશ વિકલ્પે થાય છે.

बि० ए० राइणं અથવા रायं.
छ० ब० राइणं અથવા रायाणं.

(૩) તૃતીયા, પંચમી ને ષષ્ઠીના એકવચનમાં 'णा-णो' પ્રત્યયની પૂર્વે राय શબ્દના 'आय' નો 'अण्' વિકલ્પે થાય છે.

तृ० ए० रण्णा, અથવા राइणा, रायणा.

पं० ए० रण्णो, અથવા राइणो, रायाणो

छ० ए० रण्णो, અથવા राइणो, रायणो.

(૪) તૃતીયા, ચતુર્થી, પંચમી, ષષ્ઠી અને સપ્તમીના બહુવચનમાં પ્રત્યયોની પૂર્વે 'राय' શબ્દના 'य' નો વિકલ્પે દીર્ઘ 'ई' થાય છે.

तृ० ब० राईहि અથવા राएहि.

च० ब०
छ० ब० } राईणं અથવા राइणं, रायाणं.

पं० ब० राईओ, राईसुन्तो અથવા रायाओ, रायासुन्तो.

स० ब० राईसुं અથવા राएसुं.

राय-रायाण શબ્દના રૂપો.

	एकव०	बहुव०
प०	रायो, रायाणो, राया.	राया, रायाणा, राइणो, रायाणो.
बी०	रायं, रायाणं, राइणं,	राए, राया, रायाणे, रायाणा, राइणो, रायाणो.
त०	राएणं-ण, रायाणेण-ण, रण्णा, राइणा, रायणा.	राएहि-हिँ-हिं, रायाणेहि-हिँ-हिं, राईहि, राईहिँ, राईहिं.
च०	रायाय, रायस्स, रायाणाय, रायाणस्स, रण्णो, राइणो, रायणो	रायाणं-ण, रायाणाणं-ण, राइणं, राईणं-ण.

	एकव०	बहुव०
पं०	रायत्तो, रायाओ, रायाउ-हि-हिन्तो, राया, राया-णत्तो, रायाणाओ, राया-णाउ-हि-हिंन्तो, रायाणा, रण्णो, राइणो, रायाणो,	रायत्तो, रायाओ-उ-हि, राएहि. रायाहिन्तो, राएहिन्तो, राया-सुन्तो, राएसुन्तो, रायाणत्तो, रायाणाओ-उ-हि-हिन्तो-सुन्तो, रायाणेहि-हिन्तो-सुन्तो. *राइत्तो, राईओ-उ-हिंन्तो-सुन्तो.
छ०	रायस्स, रायाणस्स, रण्णो, राइणो, रायणो.	रायाणं, रायाण, रायाणाणं-ण, राइणं, राईणं-ण.
स०	राए, रायम्मि, रायाणे, रायाणम्मि, राइम्मि.	राएसुं, राएसु, रायाणेसुं-सु, राईसुं-सु.
सं०	हे राय, रायो, रायाण, रायाणो, राया, [रायं]	हे राया, रायाणा, राइणो, रायाणो,

નપુંસકલિંગ.

'अन्' છેડાવાળાં નામોનાં નપુંસકલિંગમાં રૂપો 'वण' જેવાં થાય છે અને જે નામો વિશેષણ છે તેના તૃતીયાથી માંડીને રૂપો પુલ્લિંગ જેવાં થાય છે.

सम्म (शर्मन्)

	एकव०	बहुव०
प० बी०	सम्मं.	सम्माइं, सम्माइँ, सम्माणि

શેષ રૂપો 'वण' પ્રમાણે.

दाम (दामन्)

	एकव०	बहुव०
प० बी०	दामं.	दामाइं, दामाइँ, दामाणि.

શેષ રૂપો 'वण' પ્રમાણે.

* જુઓ નિયમ ૧૪ માંનું ટીપ્પણ

सुकम्म, सुकम्माण (सुकर्मन्)

	एकव०	बहुव०
प० बी०	सुकम्मं, सुकम्माणं.	सुकम्माइं, सुकम्माइँ, सुकम्माणि, सुकम्माणाइं, सुकम्माणाइँ सुकम्माणाणि.

બાકીનાં રૂપો 'वम्ह, वम्हाण' પ્રમાણે.

९ मत्, वत અને अत् અન્તવાળા શબ્દોના રૂપો અંત્ય 'अत्' નો 'अंत' કરવાથી અકારાન્ત શબ્દોના જેવાં જ થાય છે. भगवंतो (भगवान्) પૂજ્ય. हिरिमंतो (ह्रीमान्) લજ્જાવાળો. धणवंतो (धनवान्) ધનવાળો. भवंतो (भवान्) આપ. सिरिमंतो (श्रीमान्) લક્ષ્મીવાળો. कियंतो (कियान्) કેટલાં. भविस्संतो (भविष्यन्) થતો. अरिहंतो (अर्हन्) અરિહંત.

આર્ષ પ્રાકૃતમાં પ્રથમાનાં એકવચનમાં भयवं (भगवान्), मइमं (मतिमान्), धणवं (धनवान्), सिरिमं (श्रीमान्), अरिहं (अर्हन्) ઇત્યાદિ પ્રયોગ પણ દેખાય છે.

प० व० भगवंतो (भगवन्त.), भवन्तो (भवन्त.),
तृ-ए० भगवया-ता (भगवता), भवया-ता (भवता);
छ-ए० भगवओ-तो (भगवत) भवओ-तो (भवतः)

આ પ્રમાણે સંસ્કૃત ઉપરથી સિદ્ધ પ્રયોગ પણ આર્ષમાં દેખાય છે.

स् અન્તવાલા નામો.

१० जस (यशस्) આદિ શબ્દોના રૂપો પણ અકારાન્ત શબ્દોના જેવા જ થાય છે. જેમ-जसो (यशः) तमो (तम) नहं (नभः)

जस (यशस्)

प०	जसो.	जसा.
बी०	जसं.	जसे, जसा.

त० जसेण-णं.	जसेहि-हिँ-हिं.

બાકીનાં રૂપો 'देव' પ્રમાણે.

सुजस (सुयशस्)

प० सुजसो.	सुजसा.
बी० सुजसं.	सुजसे, सुजसा.
त० सुजसेण-णं.	सुजसेहि-हिँ-हिं,

બાકીનાં રૂપો 'देव' પ્રમાણે.

આર્ષમાં વપરાતા સાન્ત શબ્દોના તેમજ બીજા વિશેષ રૂપો.

	तृ० ए०	छ-ए०
जस=જશ.	जससा (यशसा)	जससो (यशसः)
मण=મન.	मणसा (मनसा)	मणसो (मनसः)
वय=વચન.	वयसा (वचसा)	वयसो (वचसः)
सिर=મસ્તક	सिरसा (शिरसा)	सिरसो (शिरसः)
तेय=તેજ.	तेयसा (तेजसा)	तेयसो (तेजसः)
तव=તપ.	तवसा (तपसा)	तवसो (तपसः)
तम=અંધકાર, રાહુ.	तमसा (तमसा)	तमसो (तमसः)
चक्खु=ચક્ષુ.	चक्खुसा (चक्षुषा)	चक्खुसो (चक्षुषः)
काय=દેહ.	कायसा (कायेन)	कायसो (कायस्य)
जोग=યોગ.	जोगसा (योगेन)	स० ए०
बल=બળ.	बलसा (बलेन)	मणसि (मनसि).
कम्म=કર્મ-ક્રિયા.	कम्मुणा (कर्मणा)	
धम्म=ધર્મ.	धम्मुणा (धर्मेण)	

આ પ્રમાણે સિદ્ધ પ્રયોગો પણ આર્ષ પ્રાકૃતમાં દેખાય છે. જેમકે—**तमसा गसिओ वि सूरो विक्कमं किं विमुच्चइ**=રાહુ વડે ગ્રહણ કરાયેલો સૂર્ય પણ શું પરાક્રમને ત્યાગ કરે છે?

ઉપયોગી તદ્ધિત પ્રત્યયો તથા શબ્દો.

૧૧ સંસ્કૃતમાં જે वत्, मत् પ્રત્યયો આવે છે તે જ અર્થમાં પ્રાકૃતમાં आलु, इल्ल, उल्ल, आल, वन्त, मन्त, इत्त, इर અને मण, પ્રત્યયો આવે છે.

नेहो अस्स अत्थि त्ति नेहालु (स्नेहवान्)
जडा अस्स अत्थि त्ति जडालो (जटावान्)

प० प०

आलु-नेहालू (स्नेहवान्) સ્નેહવાળો.
दयालू (दयावान्) દયાવાળો.
ईसालू (ईर्ष्यावान्) ઇર્ષાવાળો.

इल्ल-छाइल्लो (छायावान्) છાયાવાળો.
सोहिल्लो (शोभावान्) શોભાવાળો.

उल्ल-विआरुल्लो (विकारवान्) વિકારવાળો.
मंसुल्लो (श्मश्रुवान्) દાઢીવાળો.

आल-सद्दालो (शब्दवान्) શબ્દવાળો.
जडालो (जटावान्) જટાવાળો,
रसालो (रसावान्) રસવાળો.

वन्त-धणवन्तो (धनवान्) ધનવાળો.
भत्तिवन्तो (भक्तिमान्) ભક્તિવાળો.

मन्त-हणुमन्तो (हनुमान्) હનુમાન.
सिरिमन्तो (श्रीमान्) શ્રીમન્ત, લક્ષ્મીવાળો.
इत्तो-कव्वइत्तो (काव्यवान्) કાવ્યવાળો.
इर-गव्विरो (गर्ववान्) ગર્વવાળો.
मण-धणमणो (धनवान्) ધનવાળો.

૧૨ ભાવમાં 'त्त-इमा-त्तण' એ પ્રત્યયો લાગે છે.

पीणत्तं, पीणिमा, पीणत्तणं (पीनत्वं) પુષ્ટપણુ.
पुप्फत्तं, पुप्फिमा, पुप्फत्तणं (पुष्पत्वं) પુષ્પપણુ.

૧૩ भव- (થયેલ) એ અર્થમાં 'इल्ल-उल्ल' પ્રત્યયો આવે છે.
इल्ल-गामिल्लो (ग्रामे भव) ગ્રામમાં ઉત્પન્ન થયેલ.
,, पुरिल्ला, (पुरे भवा)નગરમાં ઉત્પન્ન થયેલા.
उल्ल-अप्पुल्लं (आत्मनि भवम्) આત્મામાં થયેલ.

૧૪ સ્વાર્થમાં-'इल्ल-उल्ल-अ' એ ત્રણ પ્રત્યયો આવે છે.

इल्ल-पल्लविल्लो (पल्लवकः) પાંદડું.
उल्ल-पिउल्लो (पितृकः) પિતા.
उल्ल-मुहुल्लम् (मुखकम्) મોઢું.
अ-चन्दओ (चन्द्रकः) ચંદ્ર.
दुहिअओ (दुःखितकः) દુઃખી.
बहुअं (बहुकम्) ઘણું.

૧૫ वत् (જેવુ-જેમ) એ અર્થમાં व्व પ્રત્યય આવે છે અને 'मयट्' પ્રત્યયના અર્થમાં मइअ પ્રત્યય વિકલ્પે આવે છે.
महुरव्व (मथुरावत्) મથુરાના જેવા.
विसमइओ / विसमओ (विषमयः) વિષ રૂપ.
नाणमइओ / नाणमओ (ज्ञानमयः) જ્ઞાન સ્વરૂપ.

૧૬ 'જેવું' એવો અર્થ બતાવવામાં સર્વનામોને रिस (दृश-दृश) પ્રત્યય લાગે છે. આ પ્રત્યય લગાડતા પૂર્વના अનો आ થાય છે, તેમજ इम નો ए અને क (किम्) નો के થાય છે.

जारिसो (यादृशः) જેવો. परिसो (ईदृश) આવો, આના જેવો.
तारिसो (तादृशः) તેના જેવો. केरिसो (कीदृश) કેવો, કોના જેવો.
एयारिसो (एतादृश) આના જેવો. अम्हारिसो (अस्मादृशः)અમારા જેવો.

एक्कसि
एक्कसिअं } (एकदा) એક વખતે.
एक्कइया

अवरिल्लो (उपरि) ઉપરનુ વસ્ત્ર.

भुमया
भमया } (भ्रू) ભમર, ભ્રગુટી, ભવાં.

मीसालिअं
मीसं } (मिश्रकं) મિશ્ર, ભેગું.

विज्जुला
विज्जू } (विद्युत्) વીજળી.

पत्तलं
पत्तं } (पत्रम्) પત્ર, પાંદડું. પર્ણ.

पीवलं
पीअलं } (पीतम्) પીળું.
पीअं

अंधलो
अंधो } (अन्धक.) આંધળો.

દેશ્યપ્રાકૃતમાં વપરાતા ઉપયોગી શબ્દો.

गोणो (गौः) બેલ, વૃષભ.
*गावी (गौः) ગાય.
बइल्लो (बलीवर्दः) બેલ–બળદ.
आऊ (आपः) જલ.
विउसग्गो (व्युत्सर्ग.) ત્યાગ.
वोसिरणं (व्युत्सर्जनम्) ત્યાગ કરવું.

बहिद्धा (बहिर्धा) મૈથુન, બહાર.
कत्थइ (क्वचित्) ક્યાં.
मुव्वहइ (उद्वहति) તે ધારણ કરે છે.
छिछि
द्धिद्धि } (धिक्धिक्) ધિક્ ધિક્
धिरत्थु (धिगस्तु) ધિક્કાર પડો.

---

* गो શબ્દના સ્ત્રીલિંગી અંગો गावी, गाई, गोणी, गउ થાય છે, गावी–गाई અને गोणी ના રૂપો इत्थी પ્રમાણે, તેમજ 'गउ' ના રૂપો 'धेणु' પ્રમાણે સમજવાં.

मघोणो (मघवान्) ઈન્દ્ર.
सक्खिणो (साक्षी) સાક્ષી.
जम्मणं (जन्म) જન્મ.
आसीसा (आशी) આશીર્વાદ
वहुयरं (वृहत्तर) ઘણું મોટું.
खुड्डुओ (क्षुल्लक) નાનો સાધુ.
अत्थक्कम् (अकाण्डम्) અકસ્માત્, અકાળ.
लज्जालुइणी (लज्जावती) લજ્જાવાળી, લજામણી.
पक्कलो (पक्वल.) સમર્થ.
छिंछइ (पुंश्चली) અસતી, કુલટા સ્રી.

૧૮ આકારાન્ત પુલ્લિંગ.

गोवा (गोपा) ગોવાલ.

प० गोवा	गोवा
वी० गोवां	गोवा
त० गोवाण-णं	गोवाहि, गोवाहिँ, गोवाहिं.
च-छ० गोवस्स	गोवाणं, गोवाण
प० गोवत्तो, गोवाओ-उ गोवाहिन्तो	गोवत्तो, गोवाओ-उ, गोवासुन्तो
स० गोवम्मि	गोवासुं, गोवासु
सं० हे गोवा ?	हे गोवा ?

આ પ્રમાણે सोमवा (सोमपा) વગેરે આકારાન્ત નામોના રૂપો સમજવાં.

૧૯ गामणी-खलपू વિગેરે દીર્ઘ ईकारान्त-ऊकारान्त શબ્દોના રૂપો તેઓના સ્વર હ્રસ્વ થઇ હ્રસ્વ इकारान्त-उकारान्त પુલ્લિંગ જેવાજ રૂપો થાય છે, માત્ર સંબોધનમાં તેઓનો સ્વર નિત્ય હ્રસ્વ થાય છે.

प० गामणी गामणओ, गामणउ, गामणी, गामणिणो.
प० खलपू. खलपवो, खलपओ, खलपउ, खलपू, खलपुणो.

सं० हे गामणि. गामणओ, गामणउ, गामणी, गामणिणो.
सं० हे खलपु. खलपवो, खलपओ, खलपउ, खलपू, खलपुणो.
શેષ રૂપો मुणि, साहु પ્રમાણે.

શબ્દો.

अंगण न. (स) આંગણું, ચોક.
अभिभूअ वि. (अभिभूत) પરાભૂત, પરાજિત.
अवच्च न. (अपत्य) પુત્ર.
आसिण पु. (आश्विन) આસો માસ.
छण पु. (क्षण) ઉત્સવ.
चवल वि. (चपल) ચંચળ, અસ્થિર.
चत्तारि द्वि. ब. (चत्वारि) ચાર.
जय } जग } न. (जगत्) જગત્, દુનિયા, સંસાર.
जिइंदिअ वि. (जितेन्द्रिय) જેણે ઇન્દ્રિયો જીતેલી છે તે.
तणु स्त्री. (तनु) શરીર
दार पु. न. (दार) સ્ત્રી, મહિલા.
दीणत्तण न. (दीनत्व) ગરીબપણું.
नक्क पु. (दे) નાક, નાસિકા.
निज्जरा स्त्री. (निर्जरा) કર્મક્ષય.
निद्दय वि. (निर्दय) દયારહિત.
निहस पु. (निकष) કસોટીનો પત્થર.
परिहा स्त्री. (परिखा) ખાઇ.
पहार पु. (प्रहार) પ્રહાર.
मय } मुअ } वि (मृत) મરી ગયેલ.
मंगल न. (मङ्गल) મંગળ, શુભ.
मंडल न. (मण्डल) ગોળાકાર, ચક્રાકાર.
सण्ह } सुण्ह } सुहुम } वि. (सूक्ष्म) સૂક્ષ્મ, બારીક.
सीया स्त्री. (सीता) રામની પત્ની.
हेम न. (हेमन्) સુવર્ણ, સોનુ.

સામાસિક શબ્દો.

उच्छाहसत्ति (उत्साहशक्ति) ઉત્સાહ અને શક્તિને.
जलपूरीकओ (जलपूरीकृत.) જલથી ભરી દેવો.
चउगइभवे (चतुर्गतिभवे) ચાર ગતિરૂપ સંસારમાં.
निअववसायाणुरूवं (निजव्यवसायानुरूपं) પોતાના વ્યવસાયના સમાન.
निअसीलबलेण (निजशीलबलेन) પોતાના શીયળના બળથી.

अव्यय.

जाव } (यावत्) ज्यां सुधी. जो }	ताव } (तावत्) त्यां सुधी. ता }

धातुओ.

तुड् } (त्रुट्) त्रुटवुं. तुट्ट् }	संध् (सं+धा) सांधवु, जोडवुं, संधी करवी, चाहवु.
निवट्ट् } (नि+वृत्-वर्त्) पाछा निअट्ट् } करवु	सोह् (शोधय्) शुद्ध करवुं, शोधवुं.
	सूय् (सूचय्) सूचना करवी.
प-वज्ज् (प्र+पद्य) स्वीकार करवो.	आरब्भ-सं. भू. कृ. (आरभ्य) आरंभीने, शरु करीने.
वि-वाह् (वि+वाहय्) विवाह करवो.	

प्राकृत वाक्यो ।

देविंदेहिँ अच्चिअं सिरिमहावीरं सिरसा मणसा वयसा वंदे ।

महासईए सीयाए अप्पाणं सोहन्तीए निअसीलबलेण अग्गी जलपूरीकओ ।

गुरुया अप्पणो गुणे अप्पणा कयाइ न वण्णन्ति ।

नराणं सुहं वा दुहं वा को कुणइ ? अप्पणच्चिय कयाइं इम्माइं समयम्मि परिणमंति ।

जइ उ तुम्हे अप्पणो रिद्धिं इच्छह तो निच्चंपि जिणेसरं आराहह ।

जो कोहेण अभिभूओ जीवे हणेइ, सो इह जम्मे परम्मि य जम्मणे वि अप्पाणो वहाइ होइ ।

नायपुत्तो भयवं महावीरो सिद्धत्थस्स रण्णो अवच्चं होत्था ।

अरिहता मंगलं कुज्जा । अरिहंते सरणं पवज्जामि ।

गयणे अच्छरसाणं नच्चं दीसन्ति ।

भिसया तणुस्स वाही अवणेन्ति, लोगोत्तमा य भगवंता सू-

रिणो य मणसो आहिणो हरन्ति ।
सरए इत्थीओ घराणं अंगणे अच्छरसाउव्व गाणं कुणन्ति नच्चंति अ ।
मुणओ पाउसे एगाए वसहीए चिट्ठन्ति ।
जए दयालवो जणा बहुआ न हवन्ति ।
कलिम्मि सिरिमन्ता लोगा पायेण गव्विरा निद्दया य संति ।
दीणत्तणे वि जो उवरयेइ सो धम्मवंतो जाणेअव्वो ।
गामिल्लाणं तत्ताइं न रोएन्ति ।
पुरिल्ला लोगा तत्ताणं नाणे कुसला संति ।
दुहिअएसु नरेसु सइ दयं कुज्जा ।
धणवंताणं पि लच्छी पाउसस्स विज्जुव्व चवला नायव्वा ।
इमं भोयणं विसमइयं अत्थि तओ मा खाएह ।
राइक्कं दव्वं पयाए हिआय होइअव्वं ।
जीवाणं अप्पणयं नाणं दंसण चरित्तं च अत्थि, अन्नं सव्वमणिच्चं तत्तो ताणिच्चिय सेविज्जाह ।
जे निरत्थयं पाणिवहं कुणंति ताणं धिरत्थु ।
गावीणं दुद्धं बालकाणं सोहणंति ।
तं परिसेहि कम्मेहिं अप्पं निरए माइ पक्खिवसु ।
दुज्जणाणं गिराए अमयमत्थि हियए उ विसं ।
पावा अप्पणो हिअं पि न पिच्छन्ति न सुणन्ति य ।
जो सीलवंतो जिइंदिओ य होइ तस्स तेओ जसो य धिई य वड्ढन्ते ।
नहस्स सोहा चंदो, सरोयाइ सरस्स य, तवसो उवसमो य, मुहस्स य चक्खू नक्को अ ।
राइणा वुत्तं भयवं ? वेसासु मणं कयावि न करिस्सं ।
अप्पस्स इव सव्वेसु पाणीसु जो पासइ सच्चिय पासेइ ।
जीवाणं अजीवाणं च सण्हं सरूवं जित्तियं जारिसं च जिणि-

दस्स पवयणे अत्थि, तेत्तिलं तारिसं च सरूवं न अन्नह दंसणे।

एवं जीवंताणं, कालेण कयाइ होइ संपत्ती।
जीवाणं मयाणं पुण, कत्तो दीहंमि संसारे॥१॥

पाणेसु धरन्तेसु य, नियमा उच्छाहसत्तिममुयन्तो।
पावेइ फलं पुरिसो, निययववसायाणुरुवं तु॥२॥

दारं च विवाहंतो, भममाणो मंडलाइं चत्तारि।
सूएइ अप्पणो तह, वड्ढइ चउगइभवे भमणं॥३॥

ગુજરાતી વાક્યો.

પ્રભાતમાં ગોવાળો (गोवा) ગાયોને (गावी) દોહે છે.

સારા કર્મવાળા જીવો (सुकम्म) શુભ કૃત્યો કરીને પરલોકમાં સુખી થાય છે.

હે ભગવન્! આપ (भगवन्त-भवन्त) આ અસાર સંસારમાંથી અમારા જેવા દુઃખીઓને ઉદ્ધાર કરો.

શત્રુઓથી પ્રજાનુ રક્ષણ કરવાને રાજા (राय) ના પુરુષોએ નગરની બહાર ખાઇ (परिहा) કરી.

પત્થર જેવા (गाव) હૃદયવાળાં (हिययवंत) આ માણસો બળદોને (उच्छ-वइल्ल) બહુજ પીડે છે.

માણસો અંધારામાં (तम) ચક્ષુ (चक्खु) વડે જેવાને સમર્થ થતાં નથી.

લોકો આસો માસમાં એકમથી (पाडिवया) આગ્રીને પૂર્ણિમા સુધી મહોત્સવ કરે છે.

વિદ્વાન્ માણસો પોતાના (अप्प) ગુણ વડે સર્વ ઠેકાણે પૂજાય છે.

સોની કસોટી ઉપર સોનાની પરીક્ષા કરે છે.

સારો વૈદ્ય પણ તુટેલ આયુષને (आउ-आउस) સાધવાને (संध्) સમર્થ (पक्कल) થતો નથી.

તમારા સરખા (तुम्हारिस) સ્નેહવાલા (नेहालु) પુરૂષોએ અમારા સરખા (अम्हारिस) ગરીબ ઉપર પ્રીતિ કરવી જોઇએ.

સર્વ ઇન્દ્રો તીર્થંકરોના જન્મ (जम्म) વખતે મેરૂ પર્વત ઉપર તીર્થંકરોને લઇ જઈ જન્મ મહોત્સવ કરે છે.

માણસોએ સંપત્તિ (संपया) માં ગર્વિષ્ઠ (गव्विर) ન થવું અને દુઃખમાં (आवया) મુઝાવું નહી.

જીવ પોતાના જ (अप्पाण) કર્મ વડે સુખ અને દુઃખ પામે છે, બીજો આપે છે, તે મિથ્યા છે.

ગુરૂઓના આશીર્વાદો (आसीसा) વડે કલ્યાણ જ થાય છે, તેથી તેઓની આજ્ઞાનું ઉલંઘન કરવુ નહી.

તપશ્ચર્યા (तव) વડે કર્મોની નિર્જરા થાય છે, અને ક્રોધ વડે કર્મો બંધાય છે.

શાસ્ત્ર ભણેલા મૂર્ખો ઘણા હોય છે, પણ જે આચારવાલા (आयारवंत) છે, તેજ પંડિત કહેવાય છે.

બંધુએ રાજાને (राय) કહ્યુ કે તુ રાજ્યનો ત્યાગ કર, અને અહીંયા ઉભો ન રહે.

સારી રીતે પાલન કરાતું રાજ્ય રાજાને (राय) ઘણુ ધન અને કીર્તિ આપે છે.

વૃદ્ધપણામાં (वड्डत्तण) શરીરની સુન્દરતા (सुंदरत्तण) નાશ પામે છે.

પારકાનાં (पारकेर) દુઃખ સાંભળીને મહાત્માઓનુ (महप्प) મન દયાવાળું થાય છે (दयालु).

—

पाठ २२ मो

प्रेरक भेद.

१. धातुओना प्रेरक रूपो मूळ धातुने अ, ए, आव, आवे ए प्रत्ययो लगाडी अंग तैयार करी ते ते काळना पुरुषबोधक प्रत्ययो लगाडवाथी थाय छे.

२. धातुमां उपान्त्य 'अ' होय तो 'अ' के 'ए' प्रत्यय लगाडतां 'अ' नो 'आ' थाय छे. जेमके—

हस्+अ=हास+इ=हासइ हस्+ए=हासे+इ=हासेइ. हस्+आव=हसाव+इ=हसावइ. हस्+आवे=हसावे+इ=हसावेइ	ते हसावे छे.
ने+अ=नेअ+इ=नेअइ. ने+ए=नेए+इ=नेएइ. ने+आव=नेआव+इ=नेआवइ. ने+आवे=नेआवे+इ=नेआवेइ	ते लेवडावे छे.

३. मूळ धातुओमां उपान्त्य 'इ' के 'उ' होय तो प्राय. 'इ' नो 'ए' अने 'उ' नो 'ओ' थाय छे. जेमके—

रिय्+रेय-रेयइ, तुस्+तोस-तोसइ,
वुह्+वोह-वोहइ, तुड्+तोड-तोडइ,

४. जो धातुमां आदि स्वर गुरु होय तो तेने उपरना प्रत्ययो तथा 'अवि' प्रत्यय पण लागे छे. वोलवि-तोसवि.

५. 'आवे' प्रत्यय पर छता 'अ' नो 'आ' कोई ठेकाणे थाय छे. जेमके—कारावेइ.

६. भम् धातुनुं प्रेरक अंग 'भमाड' पण विकल्पे थाय छे.

મૂલ ધાતુ.	પ્રેરક અંગ.			
पड्—पाड,	पाडे,	पडाव,	पडावे.	
कर्—कार,	कारे,	कराव,	करावे.	
हस्—हास,	हासे,	हसाव,	हसावे.	
जाण्—जाण,	जाणे,	जाणाव,	जाणावे,	जाणवि.
बोल्ल्–बोल्ल,	बोल्ले,	बोल्लाव,	बोल्लावे,	बोल्लवि.
भम्—भाम,	भामे,	भमाव,	भमावे,	भमाड.
ने—नेअ,	नेए,	नेआव,	नेआवे,	नेअवि.
हो—होअ,	होए,	होआव,	होआवे,	होअवि.
बुह्—बोह,	बोहे,	बोहाव,	बोहावे,	बोहवि.

આ પ્રમાણે ધાતુઓનું પ્રેરક અંગ તૈયાર કરી તેને તે તે કાળના પુરૂષબોધક પ્રત્યયો લગાડી પૂર્વની માફક રૂપો સાધી લેવાં.

વર્તમાનકાળનાં રૂપો.

कर्—कार, कारे, कराव, करावे.

	एकव०	बहुव०
प० पु०	कार–कारामि, कारमि, कारेमि.	कारिमो, कारामो, कारमो, कारेमो.
	कारे–कारेमि.	कारेमो.
	कराव–करावामि, करावमि, करावेमि.	कराविमो, करावामो, करावमो, करावेमो.
	करावे–करावेमि.	करावेमो (मु–म પર છતાં પણ જાણી લેવા.)
बी० पु०	कार–कारसि, कारेसि.	कारह, कारेह.
	कारे–कारेसि.	कारेह.

	एकव०	बहुव०
	कराव-करावसि, करावेसि.	करावह, करावेह
	करावे-करावेसि.	करावेह.
	(એ પ્રમાણે से પણ થતાં)	
	कार-	कारित्था, कारेइत्था.
	कारे-	कारेइत्था.
	कराव-	करावित्था, करावेइत्था.
	करावे-	करावेइत्था.
तीο पुο	कार-कारइ, कारेइ.	कारन्ति, कारेन्ति.
	कारे-कारेइ	कारेन्ति.
	कराव-करावइ, करावेइ	करावन्ति, करावेन्ति.
	करावे-करावेइ.	करावेन्ति (એ પ્રમાણે 'न्ते'
	('ए' પણ થતા)	પણ થતાં.)
	कार-	कारिरे, कारेइरे.
	कारे-	कारेइरे.
	कराव-	कराविरे, करावेइरे
	करावे-	करावेइरे.

ज्ज-ज्जा આદેશ.

સર્વ પુરુષ } कारेज्ज, कारेज्जा
સર્વ વચન } करावेज्ज, करावेज्जा.

ભૂતકાળ.

સર્વ પુરુષ, સર્વ વચન }
कारसी, कारही, कारहीअ.
कारेसी, कारेही, कारेहीअ
करावसी, करावही करावहीअ
करावेसी, करावेही, करावेहीअ.

एकव०	बहुव०
આર્ષમાં कारित्था,	कारिंसु,
कारेइत्था.	कारेइंसु
करावित्था.	कराविंसु.
करावेइत्था.	करावेइंसु.

विध्यर्थ आज्ञार्थ.

	एकव०	बहुव०
प०पु० कार-	कारिमु, कारामु, कारमु, कारेमु.	कारिमो, कारामो, कारमो, कारेमो.
कारे-	कारेमु.	कारेमो.
कराव-	कराविमु, करावामु, करावमु, करावेमु.	कराविमो, करावामो, करावमो, करावेमो.
करावे-	करावेमु.	करावेमो.
बी०पु०- कार-	कारहि, कारेहि. कारसु, कारेसु. कारिज्जसु, कारेज्जसु, कारिज्जहि, कारेज्जहि. कारिज्जे, कारेज्जे, कार,	कारह, कारेह.
આર્ષમાં—	[कारिज्जसि, कारेज्जसि, कारिज्जासि, कारेज्जासि, कारिज्जाहि, कारेज्जाहि, काराहि]	[कारिज्जाह, कारेज्जाह]
कारे-	कारेहि, कारेसु.	कारेह
कराव-	करावहि, करावेहि, करावसु, करावेसु, कराविज्जसु, करावेज्जसु,	करावह, करावेह

करविज्जहि, करावेज्जहि,
कराविज्जे, करावेज्जे,
कराव.

આર્ષમાં—[कराविज्जसि, करावेज्जसि, [कराविज्जाइ,
कराविज्जासि, करावेज्जासि, करावेज्जाइ.]
कराविज्जाहि, करावेज्जाहि,
करावाहि.]

करावे-करावेसु-करावेहि करावेह.

तीपु० कार-कारउ, कारेउ. कारन्तु, कारेन्तु.
कारे-कारेउ. कारेन्तु.
कराव-करावउ, करावेउ. करावन्तु
करावे-करावेउ, [कारए] करावेन्तु

સર્વપુ० } कारेज्ज, कारेज्जा, कारेज्जइ, कारेज्जाइ,
સર્વવ० } कारावेज्ज, करावेज्जा, करावेज्जइ, करावेज्जाइ.

ભવિષ્યકાળ.

प-पु-कार-कारिस्सं, कारेस्सं,
कारिस्सामि, कारेस्सामि कारिस्सामो, कारेस्सामो,
कारिहामो, कारेहामो.
कारिहामि, कारेहामि कारिहिमो, कारेहिमो,
कारिहिस्सा, कारेहिस्सा.
कारिहिमि, कारेहिमि. कारिहित्था, कारेहित्था.
कारे-कारेस्सं, कारेस्सामि, कारेस्सामो, कारेहामो,
कारेहामि, कारेहिमि. कारेहिमो, कारेहिस्सा,
कारेहित्था
कराव-कराविस्सं, करावेस्सं, कराविस्सामो, करावेस्सामो,
कराविस्सामि, करावे- कराविहामो, करावेहामो,

स्सामि, कराविहामि,	कराविहिमो, करावेहिमो,
करावेहामि	कराविहिस्सा, करावेहिस्सा.
कराविहिमि, करावेहिमि.	कराविहित्था, करावेहित्था.
करावे-करावेस्सं, करावेस्सामि,	कारावेस्सामो, करावेहामो, करावेहिमो.
करावेहामि, करावेहिमि.	करावेहिस्सा-करावेहित्था. (એ પ્રમાણે मु-म પર છતાં)
बी०पु-कार-कारिहिसि, कारेहिसि. कारिस्ससि, कारेस्ससि.	कारिहिह, कारेहिह, कारिहित्था, कारेहित्था, कारिस्सह, कारेस्सह.
कारे-कारेहिसि-कारेस्ससि	कारेहिह, कारेहित्था, कारेस्सह.
कराव-कराविहिसि, करावेहिसि, कराविस्ससि, करावेस्ससि.	कराविहिह, करावेहिह, कराविहित्था, करावेहित्था कराविस्सह, करावेस्सह
करावे-करावेहिसि, करावेस्ससि. (એ પ્રમાણે से પર છતાં)	करावेहिह, करावेहित्था, करावेस्सह.
तो०पु-कार-कारिहिइ, कारेहिइ, कारिस्सइ, कारेस्सइ.	कारिहन्ति, कारेहिन्ति, कारिस्सन्ति, कारेस्सन्ति.
कारे-कारेहिइ, कारेस्सइ	कारेहिन्ति, कारेस्सन्ति.
कराव-कराविहिइ, करावेहिइ, कराविस्सइ, करावेस्सइ.	कराविहिन्ति, करावेहिन्ति, कराविस्सन्ति, करावेस्सन्ति.

करावेइ-करावीहिइ. करावीहिसि, करावेस्सामि.
करावेस्सइ.

[illegible]

[illegible] } करेइ, करावइ
[illegible] } करावेइ, करावेइ.

ह्रस्विय-धर्म

[illegible]

करइ करेइ इत्था, करन्तो, करेन्तो, करमाणो
करे करेइ-ज्जइ करेन्तो करेमाणो
कराव करावेइज्जइ करावन्तो, करावेन्तो,
करावमाणो
करावे करावेइज्जइ, करावेन्तो, करावेमाणो.
हो-होइ, होइ, हो-ज्ज, होन्तो, होमाणो

धर्म भावकाल.

भूतकाल- होअसि, होअसि, होअसि, होअसि, होआअसि,
होअसासि, होअसिसि, होअसिसि, होअसिसि.

[illegible]

होअसि, होअसासि, होआवेअसि, होआवेअसासि,
होअविअसि, होअविअसासि, होअइअ-इअ, होआ-
वेइअ इअ, होअविअ-इअ.

भूतकाल.

होअणी-ही-होअ,
होअणी-ही-होअ,
होआवणी-ही होअ,
होआवेणी ही-होअ,
होअविणी-ही-होअ

	एक०	बहु०
આર્ષમાં	होइत्था,	होइंसु,
	होएइत्था,	होएइंसु,
	होआवित्था,	होआविंसु,
	होआवेइत्था,	होआवेइंसु,
	होअविइत्था,	होअविइंसु.

विध्यर्थ-આજ્ઞાર્થ.

प० पु०प० होअमु, होआमु, होइमु, होएमु, होएमु,
होआवमु, होआवामु, होआविमु, होआवेमु,
होआवेमु, होअविमु.

ज्ज-ज्जा આવે ત્યારે.

होएज्जमु, होएज्जामु, होएज्जिमु, होएज्जेमु, होआवेज्जमु, होआवेज्जामु, होआवेज्जिमु, होआवेज्जेमु, होअविज्जमु, होअविज्जामु, होअविज्जिमु, होअविज्जेमु.

સર્વ० પુ० } होएज्ज-ज्जा, होआवेज्ज-ज्जा, होअविज्ज-ज्जा,
સર્વ० વ० } होएज्जइ, होएज्जाइ, होआवेज्जइ, होआवेज्जाइ, होअविज्जइ, होअविज्जाइ.

ભવિષ્યકાળ.

प० पु० प० होइस्सं, होएस्सं, होइस्सामि, होएस्सामि.

होअ } होइहामि, होएहामि, होइहिमि, होएहिमि.
होए }

होआव } होआविस्सं, होआवेस्सं, होआविस्सामि, होआवेस्सामि, होआविहामि, होआवेहामि, होआविहिमि,
होआवे } होआवेहिमि,

होअवि—होअविस्सं, होअविस्सामि, होअविहामि, होअविहिमि.

ज्ज-ज्जा આવે ત્યારે.

होएज्ज, होएज्जा } होएज्जस्सं, होएज्जस्सामि, होएज्जहामि, होएज्जाहामि, होएज्जहिमि, होएज्जाहिमि होएज्ज, होएज्जा.

होआवेज्ज, होआवेज्जा } होआवेज्जस्सं, होआवेज्जस्सामि, होआवेज्जहामि, होआवेज्जाहामि, होआवेज्जहिमि, होआवेज्जाहिमि, होआवेज्ज-ज्जा.

होअविज्ज, होअविज्जा } होअविज्जस्सं, होअविज्जस्सामि. होअविज्जहामि, होअविज्जाहामि, होअविज्जहिमि, होअविज्जाहिमि, होअविज्ज-ज्जा

क्रियातिपत्त्यर्थ.

સર્વ° વ० સર્વ° પુ० } होएज्ज-ज्जा, होआवेज्ज-ज्जा, होअविज्ज-ज्जा, होअन्तो, होएन्तो, होआवन्तो, होआवेन्तो, होअविन्ता, होअमाणो, होएमाणे, होआवमाणो, होआवेमाणो, होअविमाणो.

	વર્ત-કા	ભૂ-કા	વિ-આ.	ભ-કા.	ક્રિ-પ.
पड्-पाडइ	पाडसी	पाडउ	पाडिहिइ	पाडन्तो
पाडेइ	पाडेसी	पाडेउ	पाडेहिइ	पाडेन्तो
पडावइ	पडावसी	पडावउ	पडाविहिइ	पडावन्तो.
पडावेइ	पडावेसी	पडावेउ	पडावेहिइ	पडावेन्ता.
हस्-हासइ	हाससी	हासउ	हासिहिइ	हासन्तो
हासेइ	हासेसी	हासेउ	हासेहिइ	हासेन्तो
हसावइ	हसावसी	हसावउ	हसाविहिइ	हसावन्तो
हसावेइ	हसावेसी	हसावेउ	हसावेहिइ	हसावेन्तो.
वोल्ल्-वोल्लइ	वोल्लसी	वोल्लउ	वोल्लहिइ	वोल्लन्तो.
वोल्लेइ	वोल्लेसी	वोल्लेउ	वोल्लेहिइ	वोल्लेन्तो

वोल्लावइ	वोल्लावसी	वोल्लावउ	वोल्लाविहिइ	वोल्लावन्तो
वोल्लावेइ	वोल्लावेसी	वोल्लावेउ	वोल्लावेहिइ	वोल्लावेन्तो
वोल्लविइ	वोल्लविसी	वोल्लविउ	वोल्लविहिइ	वोल्लविन्तो
भम्–भामइ	भामसी	भामउ	भामिहिइ	भामन्तो
भामेइ	भामेसी	भामेउ	भामेहिइ	भामेन्तो
भमावइ	भमावसी	भमावउ	भमाविहिइ	भमावन्तो
भमावेइ	भमावेसी	भमावेउ	भमावेहिइ	भमावेन्तो
भमाडइ	भमाडसी	भमाडउ	भमाडिहिइ	भमाडन्तो
ने—नेअइ	नेअसी	नेअउ,	नेइहिइ,	नेअन्तो
नेएइ	नेएसी	नेएउ	नेएहिइ	नेएन्तो
नेआवइ	नेआवसी	नेआवउ	नेआविहिइ	नेआवन्तो
नेआवेइ	नेआवेसी	नेआवेउ	नेआवेहिइ	नेआवेन्तो
नेअविइ	नेअविसी	नेअविउ	नेअविहिइ	नेअविन्तो

ધાતુઓનું પ્રેરક હેત્વર્થકૃદન્ત, સંબન્ધકભૂતકૃદન્ત, વર્તમાન-કૃદન્ત, ભવિષ્યકૃદન્ત, અને વિધ્યર્થકર્મણિકૃદન્ત કરવુ હોય તો પ્રેરક અંગને પૂર્વે કહેલા કૃદન્તોના પ્રત્યયો લગાડવાથી થાય છે, અને કર્મણિ ભૂતકૃદન્ત કરવું હોય તો મૂળ ધાતુને 'आवि' પ્રત્યય લગાડી ભૂતકૃદન્તના પ્રત્યયો લગાડવાથી થાય છે, અથવા ઉપાન્ત્ય 'अ' નો 'आ' કરી ભૂતકૃદન્તનો પ્રત્યય લગાડવાથી પણ થાય છે. જેમ-

हस्+आवि+अ=हसाविअं }
हस्+अ=हासिअं. } હસાવાયેલુ,, હસાવેલું.

कर्+आवि+अ=कराविअं }
कर+अ=कारिअं } કરાવાયુ, કરાવ્યુ.

	હે-કૃ.	સં-ભૂ.	વ-કૃ	ભ-કૃ.
कार—	कारिउं	कारिउं	कारन्तो	कारिस्सन्तो
कारे—	कारेउं	कारेउं	कारेन्तो	कारेइस्सन्तो
कराव–	कराविउं	कराविउं	करावन्तो	कराविस्सन्तो

करावे-करावेउं	करावेउं	करावेन्तो	करावेइस्सन्तो
कार—कारित्तए	कारिअ	कारमाणो	कारिस्समाणो
कारे—कारेत्तए	कारेअ	कारमाणो	कारेइस्समाणो
कराव-करावित्तए	कराविअ	करावमाणो	कराविस्समाणो
करावे-करावेत्तए	करावेअ	करावेमाणो	करावेइस्समाणो
कार—कारित्तुं	कारिऊण	कारई-न्ती-न्ता-माणी-माणा	
कारे—कारेत्तुं	कारऊण	कारेई ,, ,, ,, ,,	
कराव-करावित्तुं	कराविऊण	करावई ,, ,, ,, ,,	
करावे-करावेत्तुं	करावेऊण	करावेई ,, ,, ,, ,,	
कार—	कारिउआण		
कारे—	कारेउआण		
कराव-	कराविउआण		
करावे-	करावेउआण		
कार—	कारित्तु		
कार—	कारेत्तु		
कराव-	करावित्तु		
करावे-	करावेत्तु		
कार—	कारित्ता-णं		
कारे—	कारेत्ता-णं		
कराव-	करावित्ता-णं		
करावे	करावेत्ता-णं		

विध्यर्थ कर्मणि कृदंत.

कारियव्वं, कारेयव्वं, करावियव्वं, करावेयव्वं,

कारणीअं, कारेअणीअ, कराविअणीअं, करावेअणीअं,

कारणिज्जं, कारेअणिज्जं, कराविअणिज्जं, करावेअणिज्जं,

આ પ્રમાણે સર્વ ધાતુઓનું પ્રેરક અંગ તૈયાર કરી કૃદન્તો સમજવાં.

પ્રેરક કર્મણિ અને ભાવે રૂપો.

૧ ધાતુઓનો પ્રેરક કર્મણિ કે ભાવે પ્રયોગ કરવો હોય તો अ-ए-आव-आवे એ પ્રત્યયોને સ્થાને પ્રેરક સૂચક *आवि પ્રત્યય લગાડવો અને તે તૈયાર થયેલાં અંગને પૂર્વે કહેલ કર્તરિ કર્મણિની જેમ ईअ-इज्ज પ્રત્યયો લગાડીને તે તે કાળના પુરૂષ બોધક પ્રત્યયો લગાડવાથી પ્રેરક કર્મણિ ભાવે રૂપો થાય છે.

તેમજ બીજી રીતે પણ પ્રેરક સૂચક કોઈ પણ પ્રત્યય લગાડ્યા વિના ઉપાન્ત્ય 'अ' હોય તો 'आ' કરી 'ईअ-इज्ज' પ્રત્યય લગાડવાથી પ્રેરકકર્મણિ-ભાવેરૂપો થાય છે.

कर्+आवि=करावि+ईअ=करावीअ
कर्+आवि=करावि+ईज्ज करावज्ज
कर-कार्+ईअ=कारीअ
कर्-कार्+इज्ज=कारिज्ज
जाण्+आवि=जाणावि+ईअ=जाणावीअ
जाण्+आवि=जाणावि+इज्ज=जाणाविज्ज
जाण्+ईअ=जाणीअ
जाण+इज्ज=जाणिज्ज
हो+आवि=होआवि+ईअ=होआवीअ
हो+आवि=होआवि+इज्ज=होआविज्ज
हो+ईअ=होईअ
हो+इज्ज=होइज्ज..

આ પ્રમાણે અંગ તૈયાર કરી તે તે કાલના પુરૂષબોધક પ્રત્યય લગાડી રૂપો સાધી લેવા

---

* आवि પ્રત્યય લગાડતાં પૂર્વના अ નો आ પણ કોઈ સ્થળે થાય છે. हासावीअइ

हस-हसावीअ, हसाविज्ज, हासीअ, हासिज्ज-અંગના રૂપો.

एकव०	વર્તમાનકાળ.	बहुव०
प०पु०	हसावीअमि, हसावीआमि, हसावीएमि हसाविज्जमि, हसाविज्जामि हसाविज्जेमि.	हसावीअमो, हसावीआमो, हसावीइमो, हसावीएमो. हसाविज्जमो, हसाविज्जामो, हसाविज्जिमो, हसाविज्जेमो
	हासीअमि, हासीआमि, हासीएमि, हासिज्जमि, हासिज्जामि, हासिज्जेमि.	हासीअमो, हासीआमो, हासीइमो, हासीएमो, हासिज्जमो, हासिज्जामो, हासिज्जिमो, हासिज्जेमो.
		(એ પ્રમાણે-'मु-म' પર છતાં)
बी० पु०	हसावीअसि	हसावीइत्था, हसावीअह,
	हसाविज्जसि,	हसाविज्जित्था, हसाविज्जह,
	हासीअसि	हासीइत्था, हासीअह,
	हासिज्जसि	हासिज्जित्था, हासिज्जह,
	(એ પ્રમાણે-'से' પર છતાં)	
ती०पु०	हसावीअइ	हसावीअन्ति-न्ते, हसावीइरे,
	हसाविज्जइ	हसाविज्जन्ति-न्ते, हसाविज्जिरे,
	हासीअइ	हासीअन्ति-न्ते, हासीइरे,
	हासिज्जइ	हासिज्जन्ति-न्ते, हासिज्जिरे,
	(એ પ્રમાણે-'ए' પર છતાં)	

સર્વપુ० } हसावीएज्ज-ज्जा, हसाविज्जेज्ज-ज्जा,
સર્વવ० } हासीएज्ज-ज्जा, हासिज्जेज्ज-ज्जा,

ભૂતકાળ.

સર્વપુ० } हसावीअसी-ही-हीअ, हसाविज्जसी-ही-हीअ
સર્વવ० } हासीअसी-ही-हीअ, हासिज्जसी-ही-हीअ,

વિધિ-આજ્ઞાર્થ.

प०पु०	हसावीअमु, हसावीआमु, हसावीइमु,	हसावीअमो, हसावीआमो, हसावीइमो, हसावीएमो,

	एकव०	बहुव०
	हसावीएमु, हसाविज्जमु, हसाविज्जामु, हसाविज्जिमु, हसाविज्जेमु.	हसाविज्जमो, हसाविज्जामो, हसाविज्जिमो, हसाविज्जेमो
	हासीअमु, हासीआमु, हासीइमु, हासीएमु, हसिज्जमु, हासिज्जामु, हासिज्जिमु, हासिज्जेमु	हासीअमो, हासीआमो, हासीइमो, हासीएमो, हासिज्जमो, हासिज्जामो, हासिज्जिमो, हासिज्जेमो
बी० पु०	हसावीअहि, हसावीएहि, हसावीअसु, हसावीएसु, हसावीइज्जसु, हसावीएज्जसु, हसावीइज्जहि, हसावीएज्जहि, हसावीइज्जे हसावीएज्जे, हसावीअ.	हसावीअह, हसावीएह, हसाविज्जह, हसाविज्जेह, हासीअह, हासीएह, हासिज्जह, हासिज्जेह.

(આ પ્રમાણે–हसाविज्ज–हासीअ–हासिज्ज અંગના પણ રૂપો કરી લેવાં)

	एकव०	बहुव०
ती०पु०	हसावीअउ, हसावीएउ, हसाविज्जउ, हसाविज्जेउ, हासीअउ, हासीएउ, हासिज्जउ, हासिज्जेउ	हसावीअन्तु, हसावीएन्तु, हसाविज्जन्तु, हसाविज्जेन्तु, हासीअन्तु, हासीएन्तु, हासिज्जन्तु, हासिजेन्तु.

સર્વ० વ०
સર્વ० પુ०
हसावीएज्ज–ज्जा, हसावीएज्जइ,
हसाविज्जेज्ज–ज्जा, हसाविज्जेज्जइ,
हासीएज्ज–ज्जा, हासीएज्जइ,
हासिज्जेज्ज–ज्जा, हासिज्जेज्जइ

*ભવિષ્યકાળ.

हसावि–हास.

	एकव०	बहुव०
प०पु०	हसाविस्सं, हसाविस्सामि, हसाविहामि, हसाविहिमि, हासिस्सं हासेस्सं हासिस्सामि, हासेस्सामि, हासिहामि, हासेहामि, हासिहिमि, हासेहिमि	हसाविस्सामो, हसाविहामो, हसाविहिमो, हसाविहिस्सा, हसाविहित्था, हासिस्सामो, हासेस्सामो हासिहामो, हासेहामो, हासिहिमो, हासेहिमो, हासिहिस्सा, हासेहिस्सा हासिहित्था हासेहित्था. (એ પ્રમાણે–'मु–म' પર છતાં)
बी० पु०	हसाविहिसि, हसाविस्ससि, हासिहिसि हासेहिसि हासिस्ससि, हासेस्ससि, (એ પ્રમાણે–'से' પર છતાં)	हसाविहिह, हसाविस्सह, हसाविहित्था. हासिहिह, हासेहिह, हासिस्सह, हासेस्सह, हासिहित्था, हासेहित्था.
त्री०पु०	हसाविहिइ, हसाविहिए, हसाविस्सइ, हसाविस्सए, हासिहिइ, हासिहिए, हासेहिइ, हासेहिए, हासिस्सइ, हासिस्सए, हासेस्सइ, हासेस्सए.	हसाविहिन्ति हसाविस्सन्ति, हासिहिन्ति, हासेहिन्ति, हासिस्सन्ति, हासेस्सन्ति, (એ પ્રમાણે–'न्ते–इरे' પર છતા)

સર્વ વ० } हसाविज्ज–ज्जा,
સર્વ પુ० } हासेज्ज–ज्जा.

---

* ભવિષ્યકાળ અને ક્રિયાતિપત્ત્યર્થમાં 'ईअ–इज्ज' પ્રત્યયો લાગતા નથી. માટે 'ईअ–इज्ज' પ્રત્યય લગાડ્યા વિના લાગતા જ પુરૂષબોધક પ્રત્યયો લગાડાય છે.

ક્રિયાતિપત્ત્યર્થ.

સર્વ વ૰ } हसाविन्तो, हसाविमाणा, हसाविज्ज-हसाविज्जा,
સર્વ પુ૰ } हासन्तो, हासमाणो, हासेज्ज हासेज्जा.

અંગ- વર્ત-કા૰	ભૂ-કા૰
करावीअ-करावीअइ,	करावीअसी,
कराविज्ज-कराविज्जइ,	कराविज्जसी,
कारीअ-कारीअइ,	कारीअसी,
कारिज्ज-कारिज्जइ,	कारिज्जसी,
पडावीअ-पडावीअइ,	पडावीअसी,
पडाविज्ज-पडाविज्जइ,	पडाविज्जसी,
पाडीअ-पाडीअइ,	पाडीअसी,
पाडिज्ज-पाडिज्जइ,	पाडिज्जसी,
होआवीअ-होआवीअइ.	होआवीअसी,
होआविज्ज-होआविज्जइ,	होआविज्जसी,
होईअ-होईअइ,	होईअसी,
होइज्ज-होइज्जइ,	होइज्जसी,
(दृश्) *दीसावि-दीसाविइ,	दीसाविसी,
दीस-दीसइ,	दीससी
(ग्रह)-घेप्पावि-घेप्पाविइ,	घेप्पाविसी,
घेप्प-घेप्पइ,	घेप्पसी,
गहावीअ-गहावीअइ,	गहावीअसी,
गहाविज्ज-गहाविज्जइ,	गहाविज्जसी,
गाहीअ-गाहीअइ,	गाहीअसी,
गाहिज्ज-गाहिज्जइ,	गाहिज्जसी,

* दीस વગેરે ધાતુઓને માટે પૃ૪ ૧૪૦ મું જુઓ.

वि–अ०	भ–अ०	क्रि–५०
करावीअउ,	कराविहिइ, कराविस्सइ	कराविन्तो, कराविमाणो, कराविज्ज–ज्जा
कराविज्जउ	"	"
कारीअउ, कारिज्जउ,	कारिहिइ कारिस्सइ,	कारन्तो, कारमाणो कारेज्ज–ज्जा
पडावीअउ,	पडाविहिइ पडाविस्सइ	पडाविन्तो, पडाविमाणो, पडाविज्ज–ज्जा.
पडाविज्जउ,	"	"
पाडीअउ, पाडिज्जउ,	पाडिहिइ पाडिस्सइ	पाडन्तो, पाडमाणो पाडेज्ज–ज्जा
होआवीअउ,	होआविहिइ होआविस्सइ,	होआविन्तो, होआविमाणो, होआविज्ज–ज्जा
होआविज्जउ,	"	"
होईअउ,	होहिइ, होस्सइ,	होन्तो, होमाणो, होज्ज–ज्जा.
होइज्जऊ	" "	" " "
दीसाविउ	०	०
दीसउ,	०	०
घेप्पाविउ,	घेप्पाविहिइ घेप्पाविस्सइ	घेप्पाविन्तो–माणो. घेप्पाविज्ज–ज्जा,
घेप्पउ,	घेप्पिहिइ घेप्पिस्सइ	घेप्पन्तो–माणो, घेप्पेज्ज–ज्जा.
गहावीअउ,	गहाविहिइ, गहाविस्सइ	गहाविन्तो–माणो गहाविज्ज–ज्जा.
गहाविज्जउ	"	"
गाहीअउ गाहिज्जउ,	गाहिहिइ गाहिस्सइ	गाहन्तो–माणो गाहेज्ज–ज्जा.

પ્રેરક કર્મણિ વર્તમાનકૃદન્ત.

પ્રેરક કર્મણિ અંગને વર્તમાનકૃદન્તના પ્રત્યયો લગાડવાથી પ્રેરક કર્મણિ વર્તમાનકૃદન્ત થાય છે.

पुंल्लिग	स्त्रीलिङ्ग
करावीअ-करावीअन्तो-माणो	करावीअई-न्ती-न्ता-माणी-माणा
कराविज्ज-कराविज्जन्तो-माणो.	कराविज्जई ,, ,, ,, ,,
कारीअ—कारीअन्तो-माणो	कारीअई—,, ,, ,, ,,
कारिज्ज-कारिज्जन्तो-माणो.	कारिज्जई- ,, ,, ,, ,,

પ્રેરકની વાકય રચના.

૧ પ્રેરકની વાકય રચનામાં મૂલ ક્રિયાનો કર્તા બીજી વિભક્તિ કે ત્રીજી વિભક્તિમાં મૂકાય છે. જેમ सीसो गंथं रएइ, तं गुरू पेरणं करेइत्ति गुरू सीसं सीसेण वा गंथं रयावेइ (ગુરૂ શિષ્યની પાસે ગ્રંથ રચાવે છે.)

૨ अपवाद—અકર્મક ધાતુઓની વાકય રચનામાં તેમજ શબ્દકર્મક ધાતુઓ, ગતિ, જ્ઞાન, ભોજન, અર્થવાળા ધાતુઓ અને देक्ख-पास વિગેરે ધાતુઓ તેની પ્રેરક વાકય રચનામાં મૂલક્રિયાનો કર્તા બીજી વિભક્તિમાં પ્રાયઃ મુકાય છે જેમ—

કર્તરિ— પ્રેરક—

बालो जग्गइ= पिआ बालं जग्गावेइ—અકર્મક.
समणो सिद्धन्तं पढेइ= सूरी समणं सिद्धन्तं पढावेइ—શબ્દકર્મક.
समणा विहरन्ति= आयरिओ समणे विहरावेइ—ગતિ—અર્થ.
सावगो तत्ताइं जाणेइ= गुरू सावगं तत्ताइं जाणावइ—જ્ઞાનાર્થ.
पुत्तो आहरेइ= पिआ पुत्तं आहारेइ—ભોજનાર્થ.
वच्छो जिणपडिमं देक्खइ= जणओ वच्छं जिणपडिमं देक्खविइ

બીજી પ્રક્રિયા.

સંસ્કૃતમા જેમ ઇચ્છાદર્શક આદિ અન્ય પ્રક્રિયાઓ છે. તેમ પ્રાકૃતમાં નથી પણ કેટલાએક પ્રક્રિયાના રૂપો આર્ષ પ્રાકૃતમાં દેખવામાં આવે છે તે પૂર્વે કહેલા વર્ણ વિકારના નિયમાનુસાર ફેરફાર થઇ સિદ્ધ થાય છે જેમકે-

सनन्त-सं० प्रा०

जुगुप्सते=जुगुच्छइ } નિન્દા કરે છે जुगुच्छिअ-ભૂ. કૃ.
जुउच्छइ } ઘૃણા કરે છે जुगुच्छमाण-વ. કૃ.

पिपासति=पिवासइ=પિવાની ઇચ્છા કરે છે पिवासिअ-ભૂ. કૃ

बुभुक्षति=बुहुक्खइ=ખાવાની ઇચ્છા કરે છે. बुहुक्खिअ-ભૂ. કૃ.

लिप्सति=लिच्छइ=મેળવવાને ઇચ્છે છે.

शुश्रूषते=सुस्सूसइ=સેવા કરે છે. सुस्सूसंत, सुस्सूसमाण-વ કૃ.
સાંભળવાને ઇચ્છે છે.

चिकित्सति=चिइच्छइ=દવા કરે છે.

तितिक्षते=तितिक्खइ=સહન કરે છે. तितिक्खमाण, तिइक्खमाण-વ. કૃ.

यङन्त-लालप्यते=लालप्पइ=બકબક કરે છે. लालप्पमाण-વ. કૃ.

चङ्क्रम्यते=चंकम्मइ=ખુબ ચાલે છે. चंकम्मंत, चंकम्माण-વ. કૃ.

यङ्लुगन्त-चङ्क्रमीति=चंकमइ=વારવાર ચાલે છે. चंकमंत,
चंकमाण-વ. કૃ.
चंकमिउं-હે કૃ.
चंकमियव्व-વિ. કૃ.
चंकमिअ-ભૂ કૃ.

नामधातु (दमदमायते) दमदमाइ } આડંબર કરે છે.
दमदमाअइ }

(गुरुकायते) गुरुआइ / गुरुआअइ } ગુરૂની જેમ આચરણ કરે છે.

(लोहितायते) लोहिआइ / लोहिआअइ } લાલ થાય છે.

(अमरायते) अमराइ / अमराअइ } અમરની જેમ આચરણ કરે છે.

શબ્દો.

अण्णमण्ण / अण्णण्ण / अण्णुण्ण / अण्णोण्ण } वि. (अन्योन्य) પરસ્પર.

अणज्ज / अणारिय } वि (अनार्य) આર્ય નહી તે.

आराहणा स्त्री. (आराधना) ઉપાસના, સેવના.

कवड न. (कपट) કપટ, માયા.

कणिट्ठ वि. (कनिष्ठ) લઘુભ્રાતા, સર્વથી નાનુ, લઘુ.

कट्ठ न. (कष्ट) દુ:ખ, પીડા, वि. દુ:ખકારી.

कन्नगा स्त्री. (कन्यका) કન્યા.

कुमरपाल / कुमारपाल } पु. (कुमारपाल) કુમારપાલ રાજા.

केवल न. (सम) કેવળજ્ઞાન.

खसर (दे) રોગ વિશેષ, ખરજવું, ખસ.

खलिअ वि. (स्खलित) પડેલુ, ભૂલેલુ. न. અપરાધ, ભૂલ.

गइ स्त्री. (गति) આધાર, દેવાદિ ચાર ગતિ.

गेह न. (सम) ઘર, મકાન.

८०चोरिअ न. (चौर्य) ચોરી.

जलोयर न. (जलोदर) જલોદર.

जावज्जीव / जाजीव } न.(यावज्जीव) જીવન પર્યન્ત.

जोग्ग वि. (योग्य) યોગ્ય, લાયક.

जुत्त वि (युक्त) ઉચિત, યોગ્ય, મળેલુ.

---

૮૦ स्याद्–भव्य–चैत्य તેમજ चौर्य અને તેના જેવા સમાન શબ્દોમાં સંયુક્ત જે 'य' વ્યંજન તેની પૂર્વે इ મુકાય છે.

सिया (स्याद्)	चेइअं (चैत्यम्)	थेरिअं (स्थैर्यम्)
सियावाओ (स्याद्वादः)	चोरिअ (चौर्यम्)	वीरिअं (वीर्यम्)
भविओ (भव्यः)		

तिमिर न. (सम) આંખનો રોગ, અન્ધકાર, અજ્ઞાન.

देव्व-व } दइव्व-व } पु. न (दैव) દૈવ, ભાગ્ય, અદૃષ્ટ.

नव (सम) प्र. द्वि व. નવ સંખ્યા.

नट्टअ पु. (नर्तक) નટ.

निग्गुण वि. (निर्गुण) ગુણરહિત.

पइट्ठा स्त्री. (प्रतिष्ठा) પ્રતિષ્ઠા, કીર્તિ, આદર.

पयत्थ पु (पदार्थ) પદાર્થ, વસ્તુ, પદનો અર્થ.

पइदिण न. (प्रतिदिन) દરરોજ, સદા.

पास न. (पार्श्व) સમીપ, પાસે.

पावकम्म न. (पापकर्म) પાપકર્મ.

बंधण न. (बन्धन) બન્ધન.

भविअ } भव्व } वि. (भव्य) યોગ્ય જીવ.

मउड पु. (मुकुट) મુગટ.

मूग } मूअ } वि (मूक) મૂંગો.

रयण पु. न. (रत्न) રત્નો.

वेडुज्ज } वेडुरिअ } वेरुलिअ } पु. न. (वैडूर्य) વૈડૂર્ય-રત્ન.

सइंदय वि. (स-इन्द्रक) ઈન્દ્ર સહિત.

संपइनरिंद पु. (सम्प्रतिनरेन्द्र) સંપ્રતિ રાજા.

सयल वि (सकल) પૂર્ણ, સર્વ.

समणोवासय पु. (श्रमणोपासक) શ્રાવક.

सरूव न. (स्वरूप) સ્વરૂપ.

सब्भाव पु. (सद्भाव) સારો ભાવ, સત્તા, વિદ્યમાન.

सरणत्त न. (शरणत्व) શરણપણું.

सप्पाण वि. (सप्राण) પ્રાણી સહિત.

सासय वि. (शाश्वत) નિત્ય, અવિનશ્વર.

सिद्धराय पु. (सिद्धराज) રાજાનું નામ છે.

सिद्धहेम न. (सम) વ્યાકરણનું નામ છે.

सूल पु न. (शूल) શૂલ, શૂલનો વ્યાધી.

सामासिक शब्दो

जीवाजीवाइ (जीवाजीवादि) જીવ-અજીવ આદિ નવ પદાર્થો.

पाययकव्व (प्राकृतकाव्य) પ્રાકૃત કાવ્ય.

पाणिगण (प्राणिगण) જીવોનો સમુદાય.

मणवल्लह (मनोवल्लभ) મનને પ્રિય.

मरणभय (सम) મરણનો ભય.

वसुदेवपुत्त (वसुदेवपुत्र) વસુદેવનો પુત્ર.

दूसमसमय / **दुस्समसमय** (दुःषमसमय) દુ:ષમકાલ

धणहरण (धनहरण) ધનનુ હરણુ કરવું.

सव्वायर (सर्वादर) સર્વ આદર પૂર્વક.

सकुडुंबय (सकुटुम्बक) કુટુંબ સહિત.

अव्यय

अहो (सम) શોક, આશ્ચર્ય, પ્રશંસા, આમન્ત્રણાદિ અર્થે.

*अलाहि / अलं (दे. अलम्) નિવારણુ, નિષેધ, પૂર્ણ, બસ.

पुणरुत्तं (दे) વારંવાર.

सयं (स्वयम्) પોતે, પોતાની મેળે.

सव्वहा (सर्वथा) સર્વ પ્રકારે.

हंतूण સં. ભૂ. (हत्वा) હણીને.

धातुओ.

अणु-सास् (अनु+शास्) શિખામણ આપવી, ઉપદેશ આપવો, આજ્ઞા આપવી.

अप्प् / **पणाम** (अर्पय्) અર્પણ કરવું, ભેટ કરવું.

अब्भस् (अभि+अस्) અભ્યાસ કરવો, શીખવું.

अभिनिक्खम् (अभि+निष्क्रम्) સંયમને માટે ઘેરથી નીકળવું.

उम्मूल् (उद्+मूल्) મૂળથી ઉખેડવું.

उल्लाल् / **उन्नाम्** (उद्+नामय्) ઉંચું કરવું, ઉપર ફેરવવું.

जव / **जाव** (यापय्) વીતાવવુ, શરીરનું પાલન કરવું.

जंप् / **जम्प** (जल्प्) બોલવું, કહેવું.

ठव् (स्थापय्) સ્થાપન કરવું.

ढक्क् / **छाय्** (छादय्) ઢાંકવું, આચ્છાદન કરવું.

दाव / **दंस्** / **दक्खव** / **दरिस्** (दर्शय्) દેખાડવું, બતાવવું.

दूम् (दू-दावय्) દુ:ખ આપવું, સંતાપ ઉપજાવવો.

नासव / **पलाव** / **नास** (नाशय्) નાશ કરવો, ભગાડવું.

निम्माण / **निम्मव** / **निम्म** (निर+मा) બનાવવું, રચવું.

---

* આ અવ્યયના યોગમાં ત્રીજી વિભક્તિ મુકાય છે.

निस्सार् } नीसार् } (निर्+सारय्) બહાર નિકાળવું.

पट्ठव } पट्ठाव } (प्र+स्थापय्) મોકલવું, પ્રસ્થાન કરવું, પ્રારંભ કરવો.

पसम (प्र+शमय्) શાન્તિ કરવી.

पज्जुवास् (परि+उप+आस्) સેવા ભક્તિ કરવી.

परिचिंत् (परि+चिन्तय्) ચિન્તન કરવું, વિચાર કરવો.

पभाव् (प्र+भावय्) પ્રભાવના કરવી.

पत्तिआव् (प्रति+आयय्) વિશ્વાસ કરાવવો.

फेड् (स्फेटय्) વિનાશ કરવો.

भुंज् (भुज्) ભોજન કરવું.

माण् (मानय्) સન્માન કરવો, આદર કરવો

रोमन्थ् } वग्गोल् } (रोमन्थय्) વાગોળવું.

विणास् (वि+नाशय्) વિનાશ કરવો.

वेढ् } परिआल् } (वेष्ट्) વીંટવું, લપેટવું.

सिह् (स्पृह्) ચાહવું, ઇચ્છવું.

सुह् (सुखय्) સુખી કરવું.

प्राकृत वाक्यो ।

पावकम्मं नेव कुज्जा न कारवेज्जा ।

पायवकव्वं लोए कस्स हिययं न सुहावेइ ।

बलवंता पंडिआ य जे के वि नरा संति ते वि महिलाए अंगुलीहिं नच्चाविज्जन्ति ।

अहं वेज्जोम्हि फेडेमि सीसस्स वेयणं, सुणावेमि बहिरं, अवणेमि तिमिरं, पणासेमि सासं, उम्मूलेमि वाहिं, पसमेमि सूलं, नासेमि जलोयरं च ॥

साहूणं दंसणंपि हि निग्गमा दुरियं पणासेइ ।

रण्णा सुवण्णगारे वाहराविऊण अप्पणो मउडम्मि वइराइं वेडुज्जाइं रयणाणि य रयावीअसी ।

संपइनरिंदेण रयणाए पिच्छीए जिणेसराणं चेइआइं कराविआइं ।

समणोवासगो पइट्ठाए महोच्छवे सव्वे साहम्मिए भुंजावेसी।

जइ पिआ पुत्ते सम्मं पढावंतो ता वड्डत्तणे सो किं एवंविहं दुहं लहेज्जा?

खमियव्वं खमावियव्वं उवसमियव्वं उवसमावियव्वं, जो उवसमइ तस्स अत्थि आराहणा, जो न उवसमइ तस्स नत्थि आराहणा, तओ अप्पणा चेव उवसमियव्वं।

एरिसा कण्णगा परस्स दाऊण अप्पणो गेहाओ किं निस्सारिज्जइ? सव्वहा न जुत्तमेयं।

अहा कट्ठं कट्ठं वसुदेवपुत्तो होऊण सयलजणाणं भणवल्लहं कणिट्ठं भायरं विणासेहामि।

हेमचंदसूरिणो पासे देवाणं सरूवं मुणिऊण हं सव्वत्थ वि तित्थयराणं मंदिराइं कराविस्सामि त्ति पइण्णं कुमारवालनरिंदो कासी।

सो पइदिणं अब्भसंतो जिणधम्मं, पज्जुवासंतो मुणिजणं, परिचिन्तन्तो जीवाजीवाइणो नव पयत्थे, रक्खन्तो रक्खावितो य पाणिगणं, बहुमाणन्तो साहम्मिए जणे, सव्वायरेण पभावंतो जिणसासणं कालं गमेइ।

एसो रज्जस्स जोग्गो ता झत्ति रज्जे ठविज्जउ, अलाहि निग्गुणेहिँ अन्नेहिँ।

गिहं जहा को वि न जाणइ तहा पवेसेमि नीसारेमि य।

जो सावज्जे पसत्तो सयंपि अतरंतो कहं तारए अन्नं।

गुरुणा पुणरुत्तं अणुसासिओ वि न कुप्पेज्जा।

एक्कस्स चेव दुक्खं, मारिज्जंतस्स होइ खणमेक्कं।
जावज्जीवं सकुडुंबयस्स पुरिसस्स धणहरणे ॥१॥
दूसमसमए वि हु हेमसूरिणो निसुणिऊण वयणाइं।
सव्वजणो जीवदयं कराविओ कुमरवालेण ॥२॥

रोवन्ति रुवावन्ति य, अलियं जंपन्ति पत्तियावेन्ति ।
कवडेण य खंति विसं, मरन्ति न य जंति सब्भावं ॥३॥
मरणभयम्मि उवगए देवा वि सइन्दया न तारेंति ।
धम्मो ताणं सरणं गइत्ति चिंतेहि सरणत्तं ॥४॥
हंतूण परप्पाणे अप्पाणं जो करेइ सप्पाणं ।
अप्पाणं दिवसाणं कएण णासेइ अप्पाणं ॥५॥

ગુજરાતી વાક્યો.

૧ પિતાએ ઉપાધ્યાયની પાસે પુત્રોને તત્વોનું જ્ઞાન ગ્રહણ કરાવરાવ્યું. (गिण्ह)

૨ સિદ્ધરાજે હેમચન્દ્રસૂરિજીની પાસે વ્યાકરણ રચાવ્યું (रय्) તેથી તેનું નામ 'સિદ્ધહેમ' એ પ્રમાણે સ્થાપન કરાવ્યું. (ठव्)

૩ સારા શિષ્યો ગુરૂઓને પોતાની ભૂલો સંભળાવે છે (सुण्) અને સંભળાવીને પછી તેઓ ખમાવે છે. (खम्)

૪ જે પુસ્તકોનો વિનાશ કરે છે (वि-नास) તે પરલોકમાં મુંગાં, આંધળા અને બહેરાં થાય છે.

૫ આચાર્ય શિષ્યોને રાત્રિના છેલ્લા પ્રહરમાં ઉઠાડીને (उट्ठ) હંમેશાં સ્વાધ્યાય કરાવે છે.

૬ નટે રાજાને અને પ્રજાના લોકોને ભરત રાજાનું નાટક દેખાડ્યું (दाव-दक्खाव) અને તે દેખાડતાં નટે કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું.

૭ પિતા પુત્રોને વિદ્વાન ગુરૂપાસેથી શિખામણ અપાવે છે (दाणु-सास्)

૮ રાજાના બુદ્ધિશાળી મન્ત્રીએ પોતાની બુદ્ધિવડે નગર નજીક આવતા શત્રુઓનો નાશ કરાવ્યો. (नासव)

૯ રાજાએ ઉપાધ્યાયને બોલાવીને (बोल्ल्) કહ્યું કે તમે રાજપુત્રોને નીતિશાસ્ત્ર અને વ્યાકરણશાસ્ત્ર ભણાવો.

૧૦ રામે તે વખતે તેને ઝેર ખવડાવ્યું હોત (भक्ख्) તો તે જરૂર મરત.

૧૧ માતાએ નાના બાલકોને ભય પમાડવા ન જોઇએ (बीह्)

૧૨ તીર્થંકરો ભવ્યજીવોને સંસારના બંધનમાંથી છોડાવી (मुय्) શાશ્વત સુખ અપાવે છે. (अप्प)

૧૩ જેઓ વડે ચોરી કરાઈ તેઓને રાજાએ શિક્ષા કરાવી (दंड्)

૧૪ કુમારે ઘેરથી નીકળીને (अभिनिक्खम्) સર્વનો ત્યાગ કરીને ઉદ્યાનમાં આચાર્ય પાસે સંયમ ગ્રહણ કર્યું અને ઘણા કુમારોને ગ્રહણ કરાવ્યું. (गिण्ह)

૧૫ સંજમમાં રહેલા સાધુ પુરૂષો સુખપૂર્વક દિવસો વીતાવે છે. (जाव)

૧૬ જે ભાઇઓને અને મિત્રોને પરસ્પર લડાવી મારે છે (जुज्झ) અને વખતે માણુસ પાસે પોતાનુ માથું પણ કપાવે છે (छिंद्) તે અદૃષ્ટ જ છે.

૧૭ ખુશી થયેલી રાણીએ ચોરને પોતાના મકાનમાં લઈ જઇ સારૂ ભોજન કરાવ્યુ, ત્યાર પછી વસ્ત્રો અને આભૂષણો આપીને તેને રજા આપી.

૧૮ જ્ઞાતપુત્ર સમવસરણમાં બેસીને જન્મ અને મરણનુ કારણ મનુષ્યો અને દેવોને સમજાવે છે. (जाण्-बोह)

૧૯ સાધુ પુરૂષો કહે છે કે પાપકર્મો જીવોને હંમેશાં સંસારચક્રમાં ભમાડે છે. (ममाड)

૨૦ સર્વ ધર્મોનો ત્યાગ કરી એક વીતરાગ દેવને તું ભજ, તે જ સર્વ પાપોથી (તને) મુકાવશે. (मुय)

पाठ २३ मो

સમાસ

સમાસ–ભિન્ન ભિન્ન અર્થવાળા શબ્દો ભેગા થઈને એક અર્થને જણાવનારૂ જે પદ.

પ્રાકૃતમાં સમાસ પ્રકરણ સંસ્કૃતની માફક જાણી લેવું.

જેમ સંસ્કૃતમાં દ્વન્દ્વ–તત્પુરૂષ–કર્મધારય–બહુવ્રીહી–દ્વિગુ–અવ્યયથી ભાવ અને એક શેષ એમ સાત પ્રકારે સમાસો આવે છે તે જ પ્રમાણે પ્રાકૃતમાં પણ સમજવુ જેમકે–

[1]दंदे य [2]बहुव्वीही, [3]कम्मधारयए [4]दिगुयए चेव।
[5]तप्पुरिसे [6]अव्वईभावे, [7]एगसेसे य सत्तमे ॥

१ दंद (द्वन्द्व) समास

१ એક મૂળ નામ બીજા એક અથવા અનેક નામો સાથે સમાસ થાય અથવા તો ઘણા નામો એક એક સાથે જોડી મોટો સમાસ પણ કરી શકાય છે, (આ બધા નામો મુખ્ય હોય છે. એટલે એકજ ક્રિયાના કરનારા હોય છે.)

આ સમાસ કરવા માટે अ, य, અને કોઈ ઠેકાણે च અવ્યયનો પ્રયોગ કરવામા આવે છે.

૨. દ્વંદ્વ સમાસ બહુવચનમાં વપરાય છે. અને છેલ્લા નામની જાતિ આખા સમાસને લાગે છે. ઉદા૦—

अजिओ अ संती अ=अजिअसंतिणो जयन्तु

(अजितशान्ती जयतः)

उसहो अ वीरो अ=उसहवीरा जिणिंदा संति.

(ऋषभवीरौ जिनेन्द्रौ स्तः)

देवा य दाणवा य गंधव्वा य=देवदाणवगंधव्वा जिणमच्चन्ति.

(देवदानवगन्धर्वा जिनमर्चन्ति)

देवा य देवीओ अ=देवदेवीओ वंदिरे (देवदेव्यो वन्दन्ते)
पत्तं च पुप्फं च फलं च=पत्तपुप्फफलाणि गिण्हन्ति (पत्रपुष्पफलानि गृह्णन्ति)
सासू अ वहू अ=सासूवहूओ गच्छन्ति (श्वश्रूवध्वौ गच्छतः)

३ આ દ્વંદ્વ સમાસ જ્યારે સમૂહ બતાવતો હોય કે જ્યારે તે સમૂહનો એકજ સંકીર્ણ વિચાર બતાવતો હોય ત્યારે સમાહાર દ્વંદ્વ સમાસ થાય છે. આ સમાસ એક વચનમા અને પ્રાયઃ નપુંસકલિંગમાં થાય છે.

(આ સમાસનો પ્રયોગ પ્રાકૃતમાં બહુજ અલ્પ દેખાય છે.) જેમ

रागो अ दोसो अ मोहो अ एएसिं समाहारो=रागदोसभयमोहं, तेण रागदोसभयमोहेण वज्जिअं जिणं नमामि (रागद्वेषभयमोहेन वर्जितं जिनं नमामि)

नाणं च दंसणं च चरित्तं च एएसिं समाहारो=नाणदंसणचरित्तं, तेण नाणदंसणचरित्तेण भवं तरइ (ज्ञानदर्शनचारित्रेण भवं तरति)

तवो अ संजमो अ एएसिं समाहारो=तवसंजमं तम्मि तवसंजमे अजिअं (तपःसंयमेऽजितम्)

२ तप्पुरिस (तत्पुरुष) समास.

१ પ્રથમા સિવાયની ૭ વિભક્તિવાળા પૂર્વ પદોનો ઉત્તર પદ સાથે સમાસ થાય છે. આ સમાસમાં ઉત્તર પદ પ્રધાન હોય છે.

	तत्पुरुष प्रा.	सं.
દ્વિતીયા—	भद्दं पत्तो=भद्दपत्तो	(भद्रप्राप्तः)
	सिवं गओ=सिवगओ	(शिवगतः)
તૃતીયા—	साहूहिं वंदिओ=साहुवंदिओ	(साधुवन्दितः)
	जिणेण सरिसो=जिणसरिसो	(जिनसदृशः)

ચતુર્થી—कलसाय सुवण्णं=कलससुवण्णं (कलशसुवर्णम्)
माक्खाय इमं=मोक्खत्थं नाणं (मोक्षार्थं ज्ञानम्)

પંચમી—दंसणाओ भट्ठो=दंसणभट्ठो (दर्शनभ्रष्टः)
अन्नाणाओ भयं=अन्नाणभयं (अज्ञानभयम्)

ષષ્ઠી—जिणाणं इंदो=जिणेन्दो } (जिनेन्द्रः)
जिणिंदो }

विवुहाणं अहिवो=विवुहाहिवो[८१] (विबुधाधिप)
वहूण मुहं=वहुमुहं[८२] (वधूमुखम्)

---

૮૧. પ્રાકૃતમાં બે પદોની સંધિ વિકલ્પે થાય છે. (નિયમ ૫. મો જુઓ)

ઉદા૦—जिण+अहिवो=जिणाहिवो, जिणअहिवो (जिनाधिप.)
जिण+ईसरो=जिणेसरो, जिणिसरो (जिनेश्वर)
कवि+ईसरो=कवीसरो, कविईसरो (कवीश्वर)
साहु+उवस्सओ=साहूवस्सओ, साहुउवस्सओ (साधूपाश्रय)

અપવાદ—'इ' અને 'उ' વર્ણ પછી વિજાતીય સ્વર આવે તો સંધી થતી નથી, તેમજ 'ए' અને 'ओ' પછી કોઇ પણ સ્વર આવે તો સંધિ થાય નહી.

ઉદા૦—वंदामि+अज्जवइरं=वंदामि अज्जवइर (वन्दे आर्यवज्रम्)
संति+उवाओ=संतिउवाओ (शान्त्युपाय)
दणु+इंद=दणुइंद (दनुजेन्द्र)
संजने+अजियं=संजमे अजियं (संयमेऽजितम्)
देवो+असुरो य=देवो असुरो य (देवोऽसुरश्च)

૮૦. સમાસમાં સ્વરોનું હ્રસ્વ અને દીર્ઘ વિધાન એટલે હ્રસ્વ સ્વરનો દીર્ઘ સ્વર અને દીર્ઘ સ્વરનો હ્રસ્વ સ્વર પ્રયોગને અનુસારે થાય છે.

ઉદા૦ હ્રસ્વનો દીર્ઘ—सत्तवीसा (सप्तविंशति)

સપ્તમી–जिणेसु उत्तमो=जिणोत्तमो, जिणुत्तमो (जिनोत्तमः)
नाणम्मि उज्जओ=नाणोज्जओ, नाणुज्जओ (ज्ञानोद्यतः)
कलासु कुसलो=कलाकुसलो (कलाकुशलः)

नञ् तत्पुरुषः

નિષેધ વાચક અવ્યય 'अ' અથવા 'अण' નો નામ સાથે સમાસ થાય છે.

શબ્દની આદિમાં વ્યંજન હોય તો 'अ' અને સ્વર હોય તો 'अण' મુકાય છે. જેમકે.—

न देवो=अदेवो (अदेवः) न अवज्जं=अणवज्जम् (अनवद्यम्)
न विरई=अविरई (अविरतिः), न आयारो=अणायारो (अनाचारः)

३ कर्मधारय.

વિશેષણ આદિ પૂર્વપદનો વિશેષ્યાદિ ઉત્તર પદ સાથે સમાસ થાય છે.

આ સમાસમાં ઘણે ભાગે બંને પદો સરખી વિભક્તિમાં વપરાય છે, તેથી આ સમાસ સમાનાધિકરણ જ હોય છે.

વિશેષણપૂર્વપદ–रत्तो अ एसो घडो=रत्तघडो (रक्तघटः)
सुंदरा य एसा पडिमा=सुंदरपडिमा (सुन्दरप्रतिमा)
परमं च एअं पयं च=परमपयं (परमपदम्)

अंतावेई (अन्तर्वेदि)

पईहरं } (पतिगृहम्)
पइहरं }

वेलूवणं } (वेणुवनम्)
वेलुवणं }

દીર્ઘનો હ્રસ્વ–जउँणअडं–जउँणाअडं (यमुनातटम्)
गोरिहरं–गोरीहरं (गौरीगृहम्)
नइसोत्त–नईसोत्तं (नदीश्रोतः)
वहुमुहं–वहूमुहं (वधूमुखम्)

વિશેષણોભયપદ-रत्तो अ एस सेओ य=रत्तसेओ आसो (रक्तश्वेतोऽश्वः)

सीअं च तं उण्हं च=सीउण्हं जलं (शीतोष्ण जलम्)

વિશેષ્યપૂર્વપદ-वीरो अ एसो जिणिंदो=(वीरजिनेन्द्रः)

ઉપમાનપૂર્વપદ-चंदो इव आणणं=चंदाणण (चन्द्राननम्)

ઉપમાનોત્તરપદ-मुहं चंदोव्व=मुखचंदो (मुखचन्द्रः)

जिणा चंदुव्व जिणचंदो (जिनचन्द्रः)

અવધારણપૂર્વપદ-अन्नाणं चेअ तिमिरं=अन्नाणतिमिरं (अज्ञानतिमिरम्)

नाणं चेअ घणं=नाणघणं (ज्ञानघनम्)

पयमेव पउमं=पयपउम (पदपद्मम्)

४ दिगु (द्विगु) समास.

કર્મધારય સમાસનો પહેલો અવયવ સંખ્યાદર્શક હોય તો દ્વિગુ સમાસ થાય છે, અને તે સમૂહ સૂચક છે માટે એકવચનમાં અને નપુસકલિંગમાં થાય છે અને અન્તે अ હોય તો કોઈ કોઈ ઠેકાણે દીર્ઘ 'ई' થાય છે પછી તેના રૂપો દીર્ઘ ईकारान्त સ્ત્રીલિંગ નામનાં જેવાં થાય છે.

तिण्हं लोआणं समाहारोत्ति=तिलोअं, तिलोई (त्रिलोकम्, त्रिलोकी)

नवण्हं तत्ताणं समाहारोत्ति=नवतत्तम् (नवतत्त्वम्)

चउण्हं कसायाणं समाहारुत्ति=चउकसायं, चउक्कसायं (चतुःकषायम्)

५ बहुव्वीही (बहुव्रीही) समास.

१ જે પદોનો સમાસ કર્યો હોય તેથી અન્ય પદની પ્રધાનતા આ સમાસમાં હોય છે. તેથી આ સામાસિક પદ બીજા નામનુ

વિશેષણ થાય છે, તથા વિભક્તિ, વચન અને લિંગ, વિશેષણ પ્રમાણે થાય છે. તેમજ તે સમાસ જો સ્ત્રીલિંગનું વિશેષણ હોય તો અન્ત્ય अ નો आ અથવા ई પ્રયોગને અનુસારે થાય છે. ઉદા૦

कमलाणणा नारी (कमलानना नारी)
चंदमुही-कन्ना (चन्द्रमुखी-कन्या)

૨ આ સમાસ બે અથવા ઘણા સમાનાધિકરણ (સમાન વિભક્તિ) વાળા પદોનો થાય છે.

૩ કોઈ ઠેકાણે સમાન વિભક્તિ ન હોય ત્યાં પણ આ સમાસ થાય છે, તેને વ્યધિકરણ બહુવ્રીહિ કહેવાય છે.

૪ આ સમાસનો વિગ્રહ કરતાં પ્રથમા સિવાયની સર્વ વિભક્તિનો પ્રયોગ થાય છે.

દ્વિતીયા-पत्तं नाणं जं सो=पत्तनाणो मुनी (प्राप्तज्ञानो मुनिः)
તૃતીયા-जिओ कामो जेण सो=जितकामो थूलभद्दो (जितकामः स्थूलभद्रः)
जिओ अरिगणो जेण सो=जिआरिगणो अजिओ (जितारिगणोऽजिनः)
પંચમી-नट्ठं दंसणं जत्तो सो=नट्ठदंसणो मुणी (नष्टदर्शनो मुनिः)
ષષ્ઠી-सेअं अंबरं जाणं ते=सेअंबरा मुणिणो (श्वेताम्बराः मुनयः)
दिण्णाइं वयाइं जेसिं ते=दिण्णवया साहवो (दत्तव्रताः साधवः)
સપ્તમી-वीरा नरा जम्मि सो=वीरनरो गामो (वीरनरो ग्रामः)
कुद्धो सीहो जाए सा=कुद्धसीहा गुहा (क्रुद्धसिंहा गुहा)
વ્યધિકરણબહુવ્રીહી-चक्कं हत्थे जस्स सो=चक्कहत्थो भरहो (चक्रहस्तो भरतः)

વિશેષણપૂર્વપદ-नीलो कंठो जस्स सो=नीलकंठो मोरो (नीलकण्ठो मयूरः)

ઉપમાનપૂર્વપદ- चन्दो इव मुहं जाए सा=चंदमुही कन्ना (चन्द्रमुखी कन्या)

અવધારણપૂર્વપદ-चरणं चेअ धणं जाणं ते=चरणधणा साहवो (चरणधनाः साधवः)

બહુપદ-धुओ सव्वो किलेसो जस्स सो=धुअसव्वकिलेसो जिणो (धुतसर्वक्लेशो जिनः)

નિષેધાર્થ અવ્યય अ કે अण નો તથા वि-नर् આદિ ઉપસર્ગનો તેમજ स કે सह અવ્યયનો નામ સાથે સમાસ વિશેષણ તરીકે વપરાય તો પણ બહુવ્રીહી સમાસ થાય છે.

अ—नत्थि पुत्तो जस्स सो=अपुत्तो (अपुत्रः)

नत्थि नाहो जस्स सो=अणाहो (अनाथः)

अण-नत्थि उज्जमो जस्स सो=अणुज्जमो पुरिसो (अनुद्यमः पुरुषः)

नत्थि अवज्जं जस्स सो=अणवज्जो मुणी (अनवद्यो मुनिः)

निर्-निग्गआ दया जस्स सो=निद्दयो जणो (निर्दयो जनः)

निग्गओ आहारो जीए सा=निराहारा कन्ना (निराहारा कन्या)

वि—विगयं रूवं जत्तो सो=विरूवो जणो (विरूपो जनः)

विगओ रसो जत्तो तं=विरसं भोयणं (विरसं भोजनम्)

सह / स—सीसेहिं सह आइरिओ विहरेइ सो=ससीसो आइरिओ विहरेइ (सशिष्य आचार्यो विहरति)

पुत्तेहिं सह पिआ गच्छइ स=सपुत्तो पिआ गच्छइ (सपुत्रः पिता गच्छति)

६ अव्वईभाव (अव्ययीभाव) समास.

નામની સાથે અવ્યય જોડવાથી અવ્યયીભાવસમાસ થાય છે, આ સમાસ એકવચનમાં અને નપુંસકલિંગમાં થાય છે. અન્તે દીર્ઘ સ્વર હોય તો હ્રસ્વ થાય છે.

उव-सिद्धगिरिणो समीवंति=उवसिद्धगिरिं (उपसिद्धगिरि) સિદ્ધગિરિની પાસે.

अणु-जिणस्स पच्छा इइ=अणुजिणं (अनुजिनम्) જીનની પાછળ.

जह-सत्ति अणइक्कमिअ-त्ति=जहसत्तिं (यथाशक्ति) શક્તિ મુજબ.

विहिं अणइक्कमिअ-त्ति जहविहिं (यथाविधि) વિધિ મુજબ.

अहि[अधि]-अप्पम्मि [आत्मनि] इइ=अज्झप्पं (अध्यात्मम्) આત્માને વિષે.

पइ-नयरं नयरं ति पइनयरं (प्रतिनगरम्) દરેક નગરમાં.

दिणं दिण ति पइदिणं (प्रतिदिनम्) હમેશા.

दिणे दिणे त्ति पइदिणं (प्रतिदिनम्) દરરોજ.

७ एकसेस (एकशेष) समास.

સ્વરૂપ સંબન્ધી.

जिणो अ जिणो अ जिणो अ त्ति=जिणा वन्दीअन्ति (जिना वन्द्यन्ते)

नेत्तं च नेत्तं च नेत्तं च त्ति=नेत्ताइं पासन्ति (नेत्राणि पश्यन्ति)

વિરૂપ સબન્ધી.

माआ य पिआ य त्ति=पिउणो. पिऊणं पाएसु पडिओ (पित्रोः पादेषु पतितः)

सासू अ ससुरो अ त्ति=ससुरा, ससुराणं पाए नमइ (श्वशुराणां पादान् नमति)

આ પ્રમાણે સંક્ષેપથી અહિયા સમાસો બોધને માટે આપ્યા છે. વાસ્તવિક રીતે તો સંસ્કૃતના નિયમાનુસાર જ પ્રાકૃતમાં સમાસો

થાય છે. શ્રીમદ્ હેમચન્દ્રસૂરીશ્વરજીએ પણ પોતાના આઠમા અધ્યાયમાં (૮-૧-૧) સૂત્રમા સમાસ પ્રકરણને માટે સંસ્કૃતની પેઠે જ ભલામણ કરેલી છે માટે વિદ્યાર્થીઓએ સંસ્કૃતના નિયમો ધ્યાનમાં રાખી સમાસો કરવા.

શબ્દો.

अंजण न. (अञ्जन) અંજન, કાજળ, આંખમાં આંજવુ, સુરમો.
अणंत वि. (अनन्त) અનન્ત, અપરિમિત
अगार न. (सम.) ઘર.
अग्गला स्त्री. (अर्गला) બંધન, દરવાજાનો અડગરો, ભોગળ, બેડી.
अब्भत्थणा स्त्री (अभ्यर्थना) પ્રાર્થના, આદર, સત્કાર.
अडवि } **अडवी** } स्त्री. (अटवी) જંગલ, વન, અરણ્ય.
अरइ स्त्री (अरति) અપ્રીતિ, સુખનો અભાવ.
अरुण पु. (सम.) સૂર્યનો સારથિ, સૂર્ય, સંધ્યારાગ
अमयभूअ वि. (अमृतभूत) અમૃત રૂપ થયેલ, અમૃત સમાન
अववाय पु. (अपवाद) નિંદા, અપવાદ.
असण न. (अशन) ભોજન, ખાવુ,
आउल वि. (आकुल) વ્યાકુલ વ્યાપ્ત, દુખિત.
आगय वि (आगत) આવેલુ.
आयत्त वि (सम) આધીન, સ્વાધીન.
आरंभ पु (सम.) આરંભ, જીવવધ.
इस्सरिअ } **ईसरिअ** } न (ऐश्वर्य) વૈભવ, પ્રભુતા
उचिअ वि (उचित) યોગ્ય, લાયક
एरावण पु. (ऐरावण) ઇન્દ્રનો હાથી.
ओह पु (ओघ) સમૂહ
करण न (सम) કરવુ, ઇન્દ્રિય.
कलत्त पु. न. (कलत्र) સ્ત્રી, ભાર્યા.
किंनर पु (सम) દેવવિશેષ, વ્યન્તર દેવની જાતિ.
कुगइ स्त्री. (कुगति) ખરાબગતિ
कुल पु. न. (सम.) વંશ.
गंभीर वि. (सम.) ગંભીર, ઉંડું.
गण पु (सम.) સમુદાય
गय पु (गज) હાથી.
गरिट्ठ वि (गरिष्ठ) સૌથી મોટું.
चलण पु. (चरण) પગ, પાદ.

चक्कवाय पु. (चक्रवाक) પક્ષિવિ-શેષ.

जोग पु. (योग) વ્યાપાર, યોગ.

तवोवण न. (तपोवन) આશ્રમ.

तिलअ } पु (तिलक) તિલક,
तिलग } ચાંદલો.

तिअस पु. (त्रिदश) દેવ.

दाणव पु. (दानव) અસુર, દૈત્ય.

दुक्कर वि. (दुष्कर) દુઃખે કરીને કરી શકાય તેવું.

देसय वि. (देशक) દેખાડનાર, ઉપદેશક.

नव वि. (सम.) નવું.

निवास वि. (सम.) સ્થાન, વાસ.

निव्वुइ स्त्री. (निर्वृत्ति) મોક્ષ, ચિત્તની સ્વસ્થતા, શાન્તિ.

नियाण न. (निदान) નિયાણુ, કારણુ, હેતુ.

नेउर } न. (नूपुर) પગનું આભ-
निउर } રણુ વિશેષ, નૂપુર, ઝાંઝર.
नुउर }

पंजर न. (सम.) પાંજરૂ.

पच्चोणी स्त्री (दे.) સન્મુખ આવવુ

पडिवक्ख पु. (प्रतिपक्ष) શત્રુ.

परिसा स्त्री. (परिषद्) સભા, પર્ષદા.

बंधव पु. (बांधव) બન્ધુ, મિત્ર.

बंभयारि वि. (ब्रह्मचारिन्) બ્રહ્મ-ચર્ય પાલન કરનાર.

बल न. (सम.) શક્તિ, સામર્થ્ય.

बलिट्ठो वि. (बलिष्ठ) સર્વથી બળ-વાન.

बाला स्त्री. (सम.) કુમારી, છોકરી, જુવાન સ્ત્રી.

भावि वि. (भाविन्) ભાવિ, થનારૂ

महिला स्त्री. (सम.) સ્ત્રી, નારી.

मत्त वि. (सम) મદયુક્ત ઉન્મત્ત.

रवि पु. (सम.) સૂર્ય.

रूव पु. न. (रूप) દેહકાન્તિ, સુંદ-રતા, આકૃતિ.

ललिय वि. (ललित) સુંદર, મનોહર.

लुद्ध वि. (लुब्ध) લોલુપ, આસક્ત

वय पु. न. (व्रत) વ્રત, નિયમ.

ववसाय (व्यवसाय) વ્યાપાર, કાર્ય, ઉદ્યમ

वाया स्त्री. (वाच्) વાણી, વાચા.

वाणी स्त्री. (सम.) વાણી, વચન

विरल वि. (सम.) અલ્પ, થોડુ, દુર્લભ.

विहुर वि. (विधुर) દુઃખી, વ્યાકુળ.

विवेअ } पु. (विवेक) વિવેક,
विवेग } સત્યાસત્યનો નિર્ણય.

विहूण } वि. (विहीन) વર્જીત,
विहीण } રહિત.

वुट्ठि स्त्री. (वृष्टि) વૃષ્ટિ, વર્ષા
संसार पु (सम.) સંસાર. ચાર ગતિરૂપ.
संगम पु (सम.) મળવું, પ્રાપ્તિ
सत्त न. (सत्त्व) બળ, પરાક્રમ.
समावडिअ वि.(समापतित)સન્મુખ આવીને પડેલું.
सयण पु. (स्वजन) જ્ઞાતિવર્ગ.
सामन्न वि. (सामान्य) સાધારણ.
सावय पु. (श्वापद) શિકારી પશુ, હિંસક જાનવર.
सिणेह पु. (स्नेह) સ્નેહ, પ્રેમ.
सोम पु. (सम.) ચંદ્ર.

अव्ययो.

अह (अथ) અનન્તર, મંગલ, પ્રશ્ન, અધિકાર, આરંભ, સમુચ્ચય, અથવા.
खलु (खलु) નિશ્ચય, અવધારણ અર્થમાં.
उट्ठाय सं. भू. (उत्थाय) ઉઠીને.

धातुओ

अब्भुद्धर (अभ्युद्+धर्) ઉદ્ધાર કરવો.
अवे (अप+इ) દૂર થવું, ચાલી જવુ
उवे (उप+इ) પાસે જવુ
चक्कम् (भ्रम्) ભમવું.
जोय् (दृश्) દેખવું, જોવું.
जव् (जप्) જપવું.
निव्विज्ज् (निर्+विद्–विद्य) નિર્વેદ પામવો, વિરક્ત થવુ
पत्थ्, पच्छ् (प्रार्थय्) પ્રાર્થના કરવી
परिव्वय् (परि+व्रज्) દીક્ષા લેવી.
पूर् (पूरय्) ભરવું, પૂરણ કરવું.
भाव् (भावय्) વાસિત કરવું, ચિંતન કરવું.
विसीय् (वि+सीद्) ખેદ કરવો.
सव् (शप्) શાપ દેવો.
सिढिल् (शिथिलय्) શિથિલ કરવું, ઢીલું કરવું.

प्राकृत वाक्यो.

साहवो मणसा वि न पत्थन्ति बहुजीवाउलं जलारंभं॥
खंतिसूरा अरहंता, तवसूरा अणगारा। दाणसूरे वेसमणे, जुद्धसूरे वासुदेवे।

ते सत्तिमंता पुरिसा, जे अब्भत्थणावच्छला समावडियकज्जा
न गणेइ आयइं, अब्भुद्धरेन्ति दीणयं, पूरेन्ति परमणो-
रहे, रक्खन्ति सरणागयं ।

जे निहुज्जणाइं तवोवणाइं सेवन्ति ते जणा सुधन्ना ॥

अहो णु खलु नत्थि दुक्करं सिणेहस्स, सिणेहो नाम मूलं सव्व-
दुक्खाणं, निवासो अविवेयस्स, अग्गला निव्वुईए, बंधवो
कुगइवासस्स, पडिवक्खो कुसलजोगाणं, देसओ संसारा-
डवीए, वच्छलो असच्चववसायस्स, एएण अभिभूआ
पाणिणो न गणेन्ति आयइं, न जोयन्ति कालोइअं, न
सेवन्ति धम्मं, न पेच्छन्ति परमत्थं, महालोहपंजरगया
विय केसरिणो समत्था विसीयन्ति त्ति ॥

अम्हे पच्चोणिं गन्तूण पिऊणं चलणेसु पडिआइं ।

अह निण्णासिअतिमिरो विओगविहुराण चक्कवायाण संगम-
करणेक्करसो वियंभिओ अरुणकिरणोहो ।

पुत्ता ! तुम्हे वि संजमे नियमे य उज्जमं करिज्जाह अमयभू-
एण य जिणवयणेण अप्पाणं भाविज्जाह ।

देवदाणवगन्धव्वा, जक्खरक्खसकिन्नरा ।
बम्हयारिं नमंसन्ति, दुक्करं जे करन्ति तं ॥१॥

विरला जाणन्ति गुणे, विरला जाणन्ति ललियकव्वाइं ।
सामन्नधणा विरला, परदुक्खे दुक्खिआ विरला ॥२॥

गलइ बलं उच्छाहो, अवेइ सिढिलेइ सयलवावारे ।
नासइ सत्तं अरई, विवड्ढए असणरहिअस्स ॥३॥

सोमगुणेहिं पावइ न तं[1] नवसरयससी,
तेअगुणेहिं पावइ न तं नव सरयरवी ।
रूवगुणेहिं पावइ न तं तिअसगणवई,
सारगुणेहिं पावइ न तं [2]धरणिधरवई ॥४॥

---

१ तं-अजितजिनम्, २ मेरुपर्वत,

૪ સંસારના દુઃખો જોઇને તે સંસારથી નિર્વેદ પામે છે.
૫. તે બાલાએ હાથરૂપી કમળ વડે રાજાના કપાળે તિલક કર્યું.
૬. કરેલું છે નિયાણું જેણે એવા તેઓને બોધિની પ્રાપ્તિ ક્યાંથી હોય ?
૭. તીર્થંકર ગંભીર વાણી વડે સમવસરણમાં દેવ-દાનવ અને મનુષ્યોની પર્ષદામાં દેશના આપે છે અને તે સાંભળી ભવ્ય જીવો દર્શન-જ્ઞાન અને ચારિત્ર ગ્રહણ કરે છે અને આહાર રહિત એવું મોક્ષ પદ મેળવે છે.
૮. પુષ્પો છે હાથમાં જેઓના તેવી નગરની કન્યાઓએ માણસોમાં ઉત્તમ એવા રાજા ઉપર પુષ્પોની વૃષ્ટિ કરી.
૯. ત્રણે ભુવનમાં સર્વ જીવો કરતાં તીર્થંકરો અનન્ત રૂપવાળા હોય છે.
૧૦. જેઓની પાસે સંયમ રૂપી ધન છે તેવા સાધુઓને પરલોકનો ભય નથી.
૧૧. સિદ્ધ ભગવંતોને આહાર- દેહ-આયુષ અને કર્મ નથી તેથી જ તે અનન્ત સુખવાળા છે.
૧૨. જે વિધિ પ્રમાણે મંત્રોનું આરાધન કરે છે, તે જરૂર ફળ પામે છે.
૧૩. શક્તિ ઉલ્લંઘન કર્યા વિના અહિંસા-સંયમ-અને તપરૂપ ધર્મમાં ઉદ્યમ કરે છે, તે સંસારરૂપી સમુદ્રથી તરી જાય છે.
૧૪. અજ્ઞાન રૂપી અન્ધકારથી અંધ થયેલાઓને જ્ઞાન તે જ ઉત્તમ અંજન છે.
૧૫. જે કુમારપાલ પહેલાં સિદ્ધરાજની બીકથી ભમતો હતો તે પાછળથી હેમચંદ્રસૂરિજીની મદદથી ભયમાંથી મુક્ત થઇને રાજ્ય પામ્યો.

૧૬. જેઓની પાસે ઘણું ધન છે અને આ પર્વતની ઉપર સુન્દર જીનાલયો બધાવીને લોકોને સંતોષીને જેણે મોટી કીર્તિ મેળવી છે તે આ વસ્તુપાલ અને તેજપાલ મહામન્ત્રી છે.

पाठ २४ मो.

પૂર્વ પાઠમાં સંક્ષેપથી સર્વનામોના રૂપો આપ્યાં હતાં. અહીંયાં આ પાઠમાં રૂપોમાં જે વિશેષતા થાય છે તે સહિત સર્વરૂપો આપવામાં આવે છે.

સર્વનામોના રૂપો ત્રણે લિંગમાં થાય છે.

अमु (अदस्) શબ્દ સિવાય બધા સર્વનામો અકારાન્ત છે અને તેથી તેના સામાન્ય રૂપો અકારાન્ત નામોના જેવા જાણવા, અને अमु (अदस्) શબ્દ ઉકારાન્ત હોવાથી તેના સામાન્ય રૂપો ઉકારાન્ત નામોના રૂપો જેવા જાણવા.

अम्ह (अस्मद्) तुम्ह (युष्मद्) શબ્દોના રૂપો ત્રણે લિંગમાં સમાન થાય છે.

૧ પુલિંગમાં પ્રથમાના બહુવચનમાં 'ए' પ્રત્યય લાગે છે અને પષ્ઠીના બહુવચનમાં 'एसिं' પ્રત્યય વિકલ્પે લાગે છે.

૨ 'एसिं' પ્રત્યય લગાડતાં પૂર્વે अ કે आ લોપાય છે.

૨ સપ્તમીના એકવચનમાં स्सि, म्मि, त्थ, એ ત્રણ પ્રત્યયો લાગે છે. 'एअ' અને 'इम' સિવાય સકળ સર્વનામોને हिं પ્રત્યય પણ લાગે છે

અકારાન્ત પુલ્લિંગ सव्व (सर्व) शब्द.

	एकव०	बहुव०
प०	सव्वो, सव्वे.	सव्वे.
बी०	सव्वं.	सव्वे, सव्वा.
त०	सव्वेण, सव्वेणं.	सव्वेहि, सव्वहिं, सव्वहिँ.
च०	सव्वाय, सव्वस्स, सव्वाए.	सव्वेसिं, सव्वाणं, सव्वाण.
प०	सव्वत्तो, सव्वाओ, सव्वाउ, सव्वाहि, सव्वाहिन्तो, सव्वा	सव्वत्तो, सव्वाओ, सव्वाउ, सव्वाहि, सव्वाहिन्तो, सव्वासुन्तो, सव्वेहि, सव्वेहिन्तो, सव्वेसुन्तो.
छ०	सव्वस्स.	सव्वेसिं, सव्वाणं, सव्वाण
स०	सव्वस्सि, सव्वम्मि, सव्वत्थ, सव्वहिं, सव्वंसि.	सव्वेसुं, सव्वेसु.
सं०	हे सव्व, सव्वो, सव्वा, सव्वे.	सव्वे.

એ પ્રમાણે वीस, विस्स (विश्व) उह–उभ (उभ) उहय-उभय (उभय) अन्न (अन्य) अन्नयर (अन्यतर) इयर (इतर) कयर (कतर) कयम (कतम) सम (सम) पुव्व (पूर्व) अवर (अपर) दाहिण–दक्खिण (दक्षिण) उत्तर (उत्तर) सुव (स्व) આદિ સર્વનામોના રૂપો જાણવા.

વિશેષ उभ–उह ના રૂપો બહુવચનમાં થાય છે અને છઠ્ઠીના બહુવચનમાં उभण्हं, उभण्ह, उहण्हं, उहण्ह થાય છે બીજા રૂપો સમાન જ છે.

સર્વનામના સ્ત્રીલિંગ રૂપો.

આકારાંત સ્ત્રીલિગ સર્વનામનાં રૂપો આકારાન્ત સ્ત્રીલિગ નામોનાં જેવાં જ થાય છે.

विशेष-छठ्ठी विभक्तिना बहुवचनमां 'स्सिं' प्रत्यय पण प्रयोगने अनुसारे लागे छे अने आर्षमां 'सिं' प्रत्यय पण लागे छे.

આકારાન્ત સ્ત્રીલિંગ सव्वा (सर्वा) શબ્દ.

	ए०व०	व०व०
प०	सव्वा	सव्वाओ, सव्वाउ, सव्वा.
बी०	सव्वं.	,, ,, ,,
त०	सव्वाअ, सव्वाइ, सव्वाए	सव्वाहि, सव्वाहिं, सव्वाहिँ.
च-छ०	,, ,, ,,	सव्वेसिं, सव्वाण, सव्वाणं, सव्वासिं.
पं०	,, ,, ,, सव्वत्तो, सव्वाओ, सव्वाउ, सव्वाहिन्तो.	सव्वत्तो, सव्वाओ, सव्वाउ, सव्वाहिन्तो, सव्वासुन्तो.
स०	सव्वाअ, सव्वाइ, सव्वाए	सव्वासु, सव्वासुं.
सं०	हे सव्वे, सव्वा	सव्वा.

અકારાન્ત નપુંસકલિંગ सव्व (सर्व) શબ્દ.

प-बी०	सव्वं.	सव्वाइं, सव्वाइँ, सव्वाणि.
सं०	हे सव्व	सव्वाइं, सव्वाइँ, सव्वाणि.

બાકીનાં રૂપ પુલ્લિંગ પ્રમાણે.

त-ण (तद्) एअ-एत (एतद्) ज (यत) क (किम्) इम (इदम्) अमु (अदस्) अम्ह (अस्मद्) तुम्ह (युष्मद्) શબ્દના રૂપો.

त-ण (तद्) શબ્દના ત્રણે લિંગના રૂપો.

પુલ્લિંગ.

	एकव०	बहुव०
प०	स, सो, से	ते, णे.
बी०	त, णं	ते, ता, णे, णा.

त० तेण, तेणा, तिणा, णेणं, णेण, णिणा.	तेहि, तेहिं, तेहिँ, णेहि, णेहिं, णेहिँ.
च-छ०तास, तस्स, से, णस्स.	तास, तेसिं, ताणं, ताण, सिं, णेसिं, णाणं, णाण.
पं० तो, तम्हा, तत्तो, ताओ, ताउ, ताहि, ताहिन्तो त्ता, णत्तो, णाओ, णाउ, णाहि, णाहिन्तो, णा.	तत्तो, ताओ, ताउ, ताहि, ताहिन्तो, तासुन्तो, तेहि, तेहिन्तो, तेसुन्तो, णत्तो, णाओ, णाउ, णाहि, णाहिन्तो, णासुन्तो, णेहि, णेहिन्तो, णेसुन्तो.
स० तस्सि, तम्मि, तत्थ, तहिं, तंसि, णस्सि, णम्मि, णत्थ णहिं, णंसि ताहे* ताला, तइआ.	तेसु, तेसुं, णेसु, णेसुं.

ता, ती, णा, णी, स्त्रीलिङ्ग

ए० व०	ब० व०
प० सा	ताओ, ताउ, ता. तीआ, तीओ, तीउ, ती.
बी० तं.	ताओ, ताउ, ता, तीआ, तीओ, तीउ, ती.
त० ताअ, ताइ, ताए, तीअ, तीआ, तीइ, तीए	ताहि, ताहिं, ताहिँ, तीहि, तीहिं, तीहिँ
च-छ० तिस्सा, तीसे, तास, से, ताअ, ताइ, ताए, तीअ, तीआ, तीइ, तीए.	तेसिं, ताण, ताणं, सिं, तास, तासिं,

---

* ताहे આદિ ત્રણે રૂપો તે વખતે એવા અર્થમાં વપરાય છે.

पं० ताअ, ताइ, ताए, तो, तम्हा, तत्तो, ताओ ताउ, ताहिन्तो, तीअ, तीआ, तीइ, तीए, तित्तो, तीओ, तीउ, तीहिन्तो.	तत्तो, ताओ, ताउ, ताहिन्तो, तासुन्तो, तित्तो, तीओ, तीउ, तीहिन्तो, तीसुन्तो.
स० ताअ, ताइ, ताए, तीअ, तीआ, तीइ, तीए.	तासु, तासुं, तीसु, तीसुं.

णा-णी ના પણ આ પ્રમાણે જાણવાં.

નપુંસકલિંગ.

	ए० व०	ब० व०
प-बी०	तं.	ताइं, ताइँ, ताणि,
	णं	णाइं, णाइँ, णाणि

બાકીનાં રૂપો પુંલ્લિંગ પ્રમાણે.

ज (यत्) પુલિંગ.

	ए० व०	ब० व०
प०	जो, जे.	जे.
बी०	जं.	जे, जा.
त०	जेण, जेणं, जिणा.	जेहि, जेहिँ, जेहिं.
च-छ०	जास, जस्स.	जेसिं, जाणं, जाण.
पं०	जम्हा, जत्तो, जाओ, जाउ, जाहि, जाहिन्तो, जा	जत्तो, जाओ, जाउ, जाहि, जाहिन्तो, जासुन्तो, जेहि, जेहिन्तो, जेसुन्तो.
स०	जस्सि, जम्मि, जत्थ, जहिं, जंसि. *जाहे, जाला, जइआ	जेसु, जेसुं.

* जाहे આદિ ત્રણે રૂપો જ્યારે, જે વખતે તેવા અર્થમાં વપરાય છે.

स्त्रीलिंग *जा-जी (यत्)

प० जा.	जाओ, जाउ, जा,
	जीआ, जीओ, जीउ, जी.
बी० जं.	जाओ, जाउ, जा,
	जीआ, जीओ, जीउ. जी.
त० जाअ, जाइ, जाए	जाहि, जाहिं, जाहिँ
जीअ, जीआ, जीइ, जीए,	जीहि, जीहिं, जीहिँ.
च-छ जिस्सा, जीसे,	जेसिं, जाणं, जाण, जासिं
जाअ, जाइ, जाए,	
जीअ, जीआ, जीइ, जीए.	
पं० जाअ, जाइ, जाए, जम्हा,	जत्तो, जाओ, जाउ, जाहिन्तो,
जत्तो, जाओ, जाउ,	जासुन्तो, जित्तो, जीओ, जीउ,
जाहिन्तो, जीअ, जीआ,	जीहिन्तो, जीसुन्तो.
जीइ, जीए, जित्तो, जीओ,	
जीउ, जीहिन्तो.	
स० जाअ, जाइ, जाए,	जासु, जासुं
जीअ, जीआ, जीइ, जीए.	जीसु, जीसुं.

नपुंसक लिंग.

प०बी० जं.	जाइं, जाइँ, जाणि.

બાકીનાં રૂપ પુલ્લિંગ પ્રમાણે.

क (किम्) પુલ્લિંગ.

	ए०व०	ब०व०
प०	को, के.	के.
बी०	कं	के, का

* ता ને ती, जा ને जी, का ને की, एआ ને एई અને इमा ને इमी પણ વિકલ્પે થાય છે. પૃ. ૯૯ મું જુઓ.

त०	केणं, केण, किणा.	केहि, केहिँ, केहिं.
च-छ०	कास, कस्स,	कास, केसिं, काणं, काण,
पं०	किणो, कोस, कम्हा, कत्तो, काओ, काउ, काहि, काहिन्तो, का	कत्तो, काओ, काउ, काहि, काहिन्तो, कासुन्तो, केहि, केहिन्तो, केसुन्तो.
स०	कस्सिं, कम्मि, कत्थ, कहिं, कंसि, ÷काहे, काला, कइआ.	केसु, केसुं.

का, की (किम्) स्त्रीलिंग.

प०	का.	काओ काउ, का, कीआ, कीओ, कीउ, की,
बी०	कं.	काओ, काउ, का, कीआ, कीओ, कीउ, की,
त०	काअ, काइ, काए, कीअ, कीआ, कीइ, कीए	काहि, काहिँ, काहिं कीहि, कीहिँ, कीहिं
च० } छ० }	किस्सा, कीसे. कास, काअ, काइ, काए, कीअ, कीआ, कीइ, कीए.	केसिं, काण, काणं, कासिं, कास,
प०	काअ, काइ, काए, कम्हा, कत्तो, काओ, काउ, काहिन्तो, कीअ, कीआ, कीइ, कीए कित्तो, कीओ, कीउ, कीहिन्तो	कत्तो, काओ, काउ, काहिन्तो, कासुन्तो कित्तो, कीओ, कीउ, कीहिन्तो कीसुन्तो,
स०	काअ, काइ, काए, कीअ, कीआ, कीइ. कीए	कासु, कासुं. कीसु, कीसुं.

÷ काहे આદિ ત્રણે રૂપો ક્યારે અથવા કયે વખતે તેવા અર્થમાં વપરાય છે.

क (किम्) નપુંસકલિંગ.

प-बी० किं. काइं, काइँ, काणि.

બાકીનાં રૂપો પુલિંગ પ્રમાણે.

एअ, एत, (एतद्) પુલ્લિંગ

	एकव०	बहुव०
प०	एस, एसो, एसे, इणं, इणमो.	एए
बी०	एअं.	एए, एआ.
त०	एएण, एएणं, एइणा	एएहि, एएहिँ, एएहिं.
च०, छ	एअस्स, से.	एएसिं, एआण, एआणं, सिं.
पं०	एत्तो, एत्ताहे, एअत्तो, एआओ, एआउ, एआहि, एआहिन्तो, एआ.	एअत्तो, एआओ, एआउ, एआहि, एआहिन्तो, एआसुन्तो, एएहि, एएहिन्तो, एएसुन्तो.
स०	अयम्मि, इअम्मि, एअस्सि, एअम्मि, एत्थ, एअंसि.	एएसु, एएसुं.

एआ, एई (एतद्) સ્ત્રીલિંગ.

प०	एस, एसा, इणं, इणमो, एई, एईआ	एआओ, एआउ, एआ, एईआ, एईओ, एईउ, एई.
बी०	एअं, एइं.	ઉપર પ્રમાણે.
त०	एआअ, एआइ, एआए, एईअ, एईआ, एईइ, एईए.	एआहि, एआहिँ एआहिं, एईहि, एईहिँ, एईहिं.
च०, छ०	एआअ, एआइ, एआए, से, एईअ, एईआ, एईइ, एईए.	एआण, एआणं, सिं, एएसिं, एआसिं, एईण एईणं.

पं० एआअ, एआइ, एआए, एअत्तो, एआओ, एआउ,
एअत्तो, एआओ, एआउ, एआहिन्तो, एआसुन्तो. एइत्तो,
एआहिन्तो, एईअ, एईआ, एईओ, एईउ, एईहिन्तो,
एईइ, एईए, एईत्तो, एईओ, एईसुन्तो.
एईउ, एईहिन्तो.

स० एआअ, एआइ, एआए, एआसु, एआसुं, एईसु, एईसुं.
एईअ, एईआ, एईइ, एईए.

एअ (एतद्) નપુંસકલિંગ.

प० एअं, एस, इणं, इणमो, एआइं, एआइँ, एआणि.
बी० एअं. " " "

બાકીનાં રૂપ પુલિંગ પ્રમાણે

इम, (इदम्) પુલ્લિંગ.

प० अयं, इमो, इमे. इमे.
बी० इमं, इणं, णं इमे, इमा, णे, णा.
त० इमेणं, इमेण, इमिणा णेणं, इमेहि, इमेहिँ, इमेहिं, णेहि,
णेण. णेहिँ, णेहिं, एहि, एहिँ एहिं.
च०, छ० इमस्स, से, अस्स. इमेसिं, इमाणं, इमाण, सिं.
पं० इमत्तो, इमाओ, इमाउ, इमत्तो, इमाओ, इमाउ, इमाहि,
इमाहिन्तो, इमा इमाहिन्तो, इमासुन्तो, इमेहि,
इमेहिन्तो, इमेसुन्तो
स० इमस्सि, इमम्मि, अस्सि, इमेसुं, इमेसु, एसु, एसुं.
इह, इमंसि.

इमा, इमी (इदम्) સ્રીલિંગ

प० इमा, इमिआ, इमी, इमाओ, इमाउ, इमा, इमीआ,
इमीआ इमीओ, इमीउ, इमी, [इमे].

बी० इमं, इमिं, इणं, णं. „ „ „ „

त० इमाअ, इमाइ, इमाए, इमाहि, इमाहिँ, इमाहिं,
इमीअ, इमीआ, इमीइ, इमीहि, इमीहिँ, इमीहिं,
इमीए, णाअ, णाइ, णाए. णाहि, णाहिँ, णाहिं,
आहि, आहिँ, आहिं.

च०} इमाअ, इमाइ, इमाए, इमाण, इमाणं, इमीण, इमीणं,
छ०} इमीअ, इमीआ, इमीइ, सिं, इमेसिं, इमासिं..
इमीए, से. [इमीसे].

पं० इमाअ, इमाइ, इमाए, इमत्तो, इमाओ, इमाउ,
इमत्तो, इमाओ, इमाउ, इमाहिन्तो, इमासुन्तो; इमित्तो,
इमाहिन्तो, इमीअ, इमीआ, इमीओ, इमीउ, इमीहिन्तो,
इमीइ, इमीए, इमित्तो, इमीसुन्तो.
इमीओ, इमीउ, इमीहिन्तो.

स० इमाअ, इमाइ, इमाए. इमासु. इमासुं,
इमीअ, इमीआ, इमीइ, इमीसु, इमीसुं,
इमीए. आसु, आसुं.

इम (इदम्) નપુંસકલિંગ.

प० बी० इदं, इणमो इणं., इमाइं, इमाइँ, इमाणि.

બાકીના રૂપ પુલ્લિંગ પ્રમાણે.

अमु (अदस्) આ, તે, પેલું, પુલ્લિંગ.

प० अह, अमू. अमवो, अमओ, अमउ, अमू,
अमुणो.

बी० अमुं. अमू, अमुणो.

त० अमुणा. अमूहि, अमूहिं, अमूहिँ

च०} अमुणो, अमुस्स. अमूणं, अमूण.
छ०}

पं०	अमुणो, अमुत्तो, अमूओ, अमूउ, अमूहिन्तो.	अमुत्तो, अमूओ, अमूउ, अमूहिन्तो, अमूसुन्तो.
स०	अयम्मि, इअम्मि, अमुम्मि, अमुंसि	अमूसु, अमूसुं.

स्त्रीलिंग.

प०	अह, अमू	अमूओ, अमूउ, अमू.
बी०	अमुं.	" " "
त०	अमूअ, अमूआ, अमूइ, अमूए.	अमूहि, अमूहिँ अमूहिं.
च० छ०	अमूअ, अमूआ, अमूइ, अमूए	अमूणं, अमूण.
पं०	अमूअ, अमूआ, अमूइ, अमूए,	
	अमुत्तो, अमूओ, अमूउ, अमूहिन्तो.	अमुत्तो, अमूओ, अमूउ, अमूहिन्तो अमूसुन्तो.
स०	अमूअ, अमूआ, अमूइ, अमूए.	अमूसु, अमूसुं.

નપુંસકલિંગ

प०	अह, अमुं.	अमूइँ, अमूइं, अमूणि.
बी०	अमुं.	" " "

બાકીનાં રૂપ પુલ્લિંગ પ્રમાણે.

*अम्ह, (अस्मद्) હું. (ત્રણે લિંગમાં સમાન રૂપો થાય છે)

प०	हं, अहं, अहयं, म्मि, अम्मि, अम्हि	अम्ह, अम्हे, अम्हो, मो, वयं, भे.

* तुम्ह–अम्ह શબ્દના વિશેષ રૂપો 'प्राकृतरूपमाला' માંથી જોઈ લેવાં.

बी० मं, ममं, मिमं, णं, अम्ह, मम्ह.	अम्हे, अम्हो, अम्ह, णे
त० ममए, ममाइ, मइ, मए, मयाइ, णे, मि, मे,[मया,]	अम्हेहिं, अम्हाहिं, अम्ह, अम्हे
च-छ० मे, मइ, मम, मह, महं, मज्झ, मज्झं, अम्ह, अम्हं	णे, णो, मज्झ, अम्ह, अम्हं, अम्हे, अम्हो,अम्हाण, ममाण, महाण, मज्झाण, अम्हाणं, ममाणं, महाणं, मज्झाणं
पं० मइत्तो, मईओ-उ-हिन्तो,	ममत्तो,ममाओ-उ-हि-हिन्तो-सुन्तो,
ममत्तो, ममाओ-उ-हि-हिन्तो,	ममेहि-हिन्तो-सुन्तो,
महत्तो, महाओ-उ-हि-हिन्तो,	अम्हत्तो, अम्हाओ-उ-हि-हिन्तो-सुन्तो,
मज्झतो,मज्झाओ-उ-हि-हिन्तो.	अम्हेहि, अम्हेहिन्तो, अम्हेसुन्तो
स० मि, मइ, ममाइ, मए, मे,	
अम्हस्सि-म्मि, अम्हंसि,	अम्हसु-सुं, अम्हेसु-सुं,
ममस्सि-म्मि, ममंसि,	ममसु-सुं, ममेसु-सुं,
महस्सि-म्मि, महंसि,	महसु-सुं, महेसु-सुं,
मज्झस्सि-म्मि, मज्झंसि,	मज्झसु-सुं, मज्झेसु-सुं,
अम्हे, ममे, महे, मज्झे, [मम्हि]	अम्हासु-सुं.

तुम्ह (युष्मद्) तुं. (त्रणे लिंगमां समान रूपो थाय छे)

प० तं, तुं, तुवं, तुमं.	भे, ¶तुब्भे, तुज्झ, तुम्ह.

¶ युष्मद्-शब्दनारूपोमां आवेला 'ब्भ' नो म्ह अने ज्झ विकल्पे थाय छे तुब्भे, तुम्हे, तुज्झे इत्यादि.

बी० तं, तुं, तुवं, तुमं, तुमे,	वो, तुब्भे, तुम्हे, तुज्झे, भे.
त० भे, ते, तइ, तए, तुमइ, तुमए, तुमे, तुमाइ,	भे, तुब्भेहिं, उज्झेहिं, उम्हेहिं, तुम्हेहिं, तुज्झेहिं.
च०} छ०} तइ, ते तुम्ह, तुह, तुह, तुम, तुव, तुमे, तुमो, तुमाइ, तुब्भ, तुम्ह, तुज्झ.	तु, वो, भे, तुब्भ, तुब्भं. तुब्भाण-णं, तुवाण-णं, तुमाण-णं, तुहाण-णं, उम्हाण-णं, तुम्हाण-णं, तुज्झाण-णं, तुम्ह, तुज्झ
पं० तइत्तो, तईओ-उ-हिन्तो.	तुब्भत्तो, तुब्भाओ-उ-हि-हिन्तो-सुन्तो.
तुवत्तो,तुवाओ-उ--हि-हिन्तो, तुवा	तुब्भेहि-हिन्तो-सुन्तो
तुमत्तो-तुमाओ--उ-हि-हिन्तो, तुमा	तुय्हत्तो-तुय्हाओ-उ-हि-हिन्तो-सुन्तो.
तुहत्तो, तुहाओ-उ-हि-हिन्तो, तुहा.	तुय्हेहि-हिन्तो-सुन्तो,
तुब्भत्तो,तुब्भाओ-उ-हि-हिन्तो, तुब्भा.	तुम्हत्तो, तुम्हाओ-उ-हि-हिन्तो-सुन्तो. तुम्हेहि-हिन्तो-सुन्तो.
स० तुमे, तुमए, तइ, तए, तुम्मि.	तुसु-सुं
तुवम्मि, तुवस्सिं,तुवंसि,	तुवसु-सुं, तुवेसु-सुं.
तुमम्मि, तुमस्सि,तुमसि,	तुमसु-सुं, तुमेसु-सुं.
तुहम्मि, तुहस्सि,तुंहास,	तुहसु-सुं, तुहेसु-सुं.
तुब्भम्मि, तुब्भस्सि, तुब्भंसि	तुब्भसु-सुं, तुब्भेसु-सुं.

तुम्हम्मि, तुम्हस्सि, तुम्हंसि.	तुम्हसु-सुं, तुम्हेसु-सुं, तुब्भासु-सुं.

શબ્દો.

अणुग्गह पु. (अनुग्रह) ઉપકાર કરવો, કૃપા કરવી.
उवज्जिअ वि. (उपार्जित) ઉપાર્જન કરેલું.
उवहि पु. स्त्री. (उपधि) માયા, ઉપકરણ, સાધન.
जणद्दण पु. (जनार्दन) વાસુદેવનું નામ.
जराकुमार पु. (सम.) વસુદેવ રાજાનો પુત્ર, વાસુદેવનો મોટો ભાઇ.
जरादेवी स्त्री. (सम.) વસુદેવની સ્ત્રી.
जायव पु. (यादव) યદુવંશીય.
जेट्ठ वि. (जेष्ठ) મોટો, વૃદ્ધ.
तिविह वि. (त्रिविध) ત્રણ પ્રકારે (મન વચન કાયા વડે)
दिट्ठि स्त्री. (दृष्टि) દૃષ્ટિ, નજર.
दूर न. (स) દૂર, છેટું, આઘે.
दोरिआ स्त्री. (दे. दवरिका) રસ્સી, દોરી.
निबद्ध वि. (सम.) બંધાયેલ.
निब्बंध पु. (निर्बन्ध) આગ્રહ.
पणाम पु. (प्रणाम) નમસ્કાર.
परंपरा स्त्री (परम्परा) પરમ્પરા, અનુક્રમ.
[८३]पुहुवी स्त्री (पृथ्वी) પૃથ્વી, ભૂમિ.
बाहिर वि. (बाह्य) બહારનું
भूअ पु. न. (भूत) જન્તુ, પ્રાણી.
भोग पु. (सम.) શબ્દાદિ વિષય, ખાવું તે.
महप्प पु. (महात्मन्) મહાત્મા, યોગી.
मित्ती स्त्री. (मैत्री) મિત્રતા, દોસ્તી.
विवरिअ, विवरीअ वि. (विपरीत) ઉલટું, પ્રતિકુલ.
विहलिअ वि. (विह्वलित) મુઝાયેલ.

---

૮૩. અંતે 'वि' સંયુક્ત હોય એવા સ્ત્રીલિંગ નામોમાં 'वी' ની પૂર્વે 'उ' મુકાય છે. ઉદા૦

तणुवी (तन्वी)	मउवी (मृद्वी)
लहुवी (लघ्वी)	गरुवी (गुर्वी)
पुहुवी (पृथ्वी)	

विसाय पु (विषाद) ખેદ, શોક.

वेर } न. (वैर) શત્રુતા.
वइर }

वुत्त वि. (उक्त) કહેલું.

संजुअ वि. (संयुत) યુક્ત, સહિત.

संजोग पु. (संयोग) સબંધ, મેલાપ.

सज्ज वि. (सज्ज) તૈયાર

सही स्त्री. (सखी) સખી, બેનપણી, સહીયરી

सामि पु. (स्वामिन्) સ્વામિ, નાયક, અધિપતિ.

सेस वि. (शेष) બાકી.

अव्यय.

अइ } (अयि) સંભાવનાર્થમાં,
ए } આમંત્રણ સૂચક.

इहरा } (इतरथा) અન્યથા, અન્ય
इहरहा } રીતે.

ईसी (ईषत्) અલ્પ, થોડું.

एक्कसरिअं (दे) શીઘ્ર, જલદી, સંપ્રતિ, હમણા.

णवर } (दे) કેવળ, ફક્ત,
णवरं } અનન્તર.

थु (दे) નિન્દા સૂચક.

बहुसो (बहुशः) અનેકવાર.

मोरउल्ला } (मुधा) મુધા, વ્યર્થ,
मुहा }

वीसुं (विष्वक्) ચારે તરફ, ચોમેર.

हद्धि } (हा-धिक्) ખેદ સૂચક,
हद्धी } અનુતાપ.

धातुओ.

आइक्ख् (आ+चक्ष्) કહેવું, ઉપદેશ આપવો.

अक्कम् (आ+क्रम्) દબાવવું, આક્રમણ કરવું.

अणुभव् (अनु+भव्) અનુભવ કરવો, જાણવું.

आसास् (आ+श्वास्) શાન્તિ આપવી, આશ્વાસન દેવો.

आरंभ् }
आढव् } (आ+रभ्) શરૂ કરવું.
आरभ् }

अई } (गम्) જવું.
णी }

छिव् } (स्पृश्) સ્પર્શ કરવો.
छिह् }

जीह् (लज्ज्) લજ્જા પામવી.

झड् (शद्) शडवु, पडवुं, झपट मारवी

निअच्छ
पुलोअ
पुलअ (दृश्) जोवुं.
निअ

निस्सस्
नीसस् (निर्+श्वस्) निश्वास लेवो.

पमाय् (प्र+माद्) प्रमाद करवो, भुलवुं.

भास् (भाष्) बोलवुं.

विक्के (वि+क्री) वेचवु.

संपज्ज् (सम्+पद्-पद्य) प्राप्त करवुं.

सोअ
सोच् (शुच्-शोच्) शोक करवो.

प्राकृत वाक्यो ।

सव्वेसिं गुणाणं वम्हचेरं उत्तममत्थि ।

गुरवो सया अम्ह रक्खन्तु ।

कण्हेण भयवं पुच्छिओ सामि? कत्तो मे मरणं भविस्सइ, सामिणा कहियं, जो एस 'ते जेट्ठ-भाया' वसुदेवपुत्तो जरादेवीए जाओ जराकुमारो नाम, इमाओ ते मच्चू, तओ जायवाण जराकुमारे सविसाया सोएण निवडिआ दिट्ठी, चिंतिअं इमिणा अहो? कट्ठं अहं वासुदेवपुत्तो होऊण सयलजणमिट्ठं कणिट्ठं भायरं विणासेहामित्ति, तओ आपुच्छिऊण जादवजणं जणद्दणरक्खणत्थं गओ वणवासं जराकुमारो ।

हे वीरजिणेसर! तह कणसु अम्ह पसायं जह न संसारे अम्हे निवडिमो ।

चिट्ठउ दूरे मन्तो, तुज्झ पणामो वि वहुफलो होइ ।

न मं मोत्तुं अन्नो उचिओ इमीए, ता मुंच एयं जुद्धसज्जो वा होहि ।

साहूहिं वुत्तं जइ ते अइनिव्वंधो, तो संघसहिए अम्हे मेरुम्मि नेऊण चेइयाइ वंदावेह, तीए (देवीए) भणियं तुम्हे दो जणे अहं देवे तत्थ वंदावेमि ॥

किं मे कडं, किं च मे किच्चसेसं, किं च सक्कणिज्जं न समा-
यरामित्ति पच्चुहे सया झाएयव्वं।
जं जेण जया जत्थ, जारिसं कम्मं सुहमसुहं उवज्जियं।
तं तेण तया तत्थ, तारिसं कम्मं वेरियनिबद्धव्व संपज्जइ ॥
तुं कुण धम्मं, जेण सुहं सोच्चिय चिंतेइ तुह सव्वं।
खामेमि सव्वजीवे, सव्वे जीवा खमंतु मे।
मित्ती मे सव्वभूएसु, वेरं मज्झ न *केणइ ॥१॥
सव्वस्स समणसंघस्स, भगवओ अंजलिं करिअ सीसे।
सव्वं खमावइत्ता खमामि सव्वस्स अहयं पि ॥२॥
जीसे खित्ते साहू, दंसणनाणेहिं चरणसहिएहिं।
साहंति मुक्खमग्गं, सा देवी हरउ दुरिआइं ॥३॥
हसउ अ रमउ अ तुह सहिजणो, हसामु अ रमामु अ अहंपि।
हससु अ रमसु अ तंपि, इअ भणिही मह पिओ इण्हिं ॥४॥
सामाइयम्मि उ कए, समणो इव सावओ हवइ जम्हा।
एएण कारणेणं, बहुसो सामाइयं कुज्जा ॥५॥
जइ मे हुज्ज पमाओ, इमस्स देहस्सिमाइ रयणीए।
आहारमुवहिदेहं सव्वं तिविहेण वोसिरिअं ॥६॥
एगो हं नत्थि मे कोइ, नाहमन्नस्स कस्सइ।
एवं अदीणमणसो, अप्पाणमणुसासइ ॥७॥

---

* क (किम्) સર્વનામના રૂપોને 'चि, इ, ई' (चित्) અને 'पि-वि' (अपि) પ્રત્યય લગાડવાથી પ્રશ્નાર્થ જતો રહીને અનિશ્ચયાર્થ થાય છે.

कस्सइ, कासइ (कस्यचित्) કોઈનું. केणइ (केनचित्) કોઈ વડે,
कस्सवि, कासवि (कस्यापि) કોઈનું પણ, केणवि (केनापि) કોઈપણ વડે,
केइ, केई (केचित्) કોઈક, कंचि (कञ्चित्) કોઈને,
केवि (केऽपि) કોઈપણ, कंपि (कमपि) કોઈને પણ.

एगो मे सासओ अप्पा, नाणदंसणसंजुओ।
सेसा मे बाहिरा भावा, सव्वे संजोगलक्खणा ॥८॥

संजोगमूला जीवेण, पत्ता दुक्खपरंपरा।
तम्हा संजोगसंबंधं, सव्वं तिविहेण वोसिरिअं ॥९॥

अरिहंतो मह देवो, जावज्जीवं सुसाहुणो गुरुणो।
जिणपन्नत्तं तत्तं, इअ सम्मत्तं मए गहिअं ॥१०॥

ગુજરાતી વાક્યો.

૧ દેવો અને અસુરોના સમુદાયથી વંદાયેલા એવા જીનેશ્વરો અમારૂં રક્ષણ કરે.

૨ જે મુઝાયેલાને શાન્તિ આપે છે. દુઃખમાં પડેલાનો ઉદ્ધાર કરે છે, શરણે આવેલાનું રક્ષણ કરે છે, તે તે પુરૂષો વડે પૃથ્વી અલંકૃત છે.

૩ અહિંસા સંજમ અને તપ એ ધર્મ જેઓના હૃદયમાં હોય છે તેઓને દેવો પણ નમસ્કાર કરે છે.

૪ જે મનુષ્ય ધર્મનો ત્યાગ કરીને કેવલ કામ અને ભોગોને સેવે છે તેઓ કોઈપણ કાળમાં સુખ પામી શકતા નથી.

૫ સર્વ મંગળોમાં પહેલુ મંગળ કયુ છે?

૬ હે ભગવન્! ધર્મનો ઉપદેશ આપવાથી તમોએ મારી ઉપર અનુગ્રહ કર્યો છે.

૭ તમારે સ્વામિની આજ્ઞામાં રહેવું તેમાજ તમારૂં કલ્યાણ છે.

૮ જ્યારે પુણ્યનો નાશ થાય છે ત્યારે સર્વ વિપરીત થાય છે.

૯ હે પ્રભો? તમારા ચરણનુ શરણ લઇને કયો મનુષ્ય સંસાર તરશે નહીં?

૧૦ આ લોકમાં જે શુભ કે અશુભ કર્મ કર્યું છે તે જ પરલોકમાં સાથે આવે છે, તેથી તુ શુભકર્મનો સંચય કર.

૧૧ આ સંસારમાં કોનુ જીવન સફળ છે?

१२ જે જીવે છતે સજ્જનો અને મુનિઓ જીવતાં હોય અને જે હંમેશા પરોપકારી હોય તેઓનુ (જીવન સફળ છે.)

૧૩ આ મારૂ છે અને આ તારૂ છે, એ પ્રમાણે હલકા મનવાળાને હોય છે, અને મહાત્માઓને તો આખું જગત્ પોતાનુ જ છે.

૧૪ તું કહે છે કે આ ચોપડી મારી છે અને તારો મિત્ર કહે છે કે આ ચોપડી મારી છે તો તમારામા સાચુ કોણ ?

૧૫ આ છોકરાઓને અને પેલી છોકરીઓને તે માણસે બધા ફળો આપી દીધા.

૧૬ રાજા એકદમ બોલી ઉઠ્યો કે પેલા માણસો કોણ છે, ક્યાંથી આવે છે અને મારી પાસે તેઓને શુ કામ છે ?

पाठ २५ मो

સંખ્યાદર્શક શબ્દો.

१ एग-एअ / एक्क-इक्क (एक) એક	६ छ (षष्) છ
२ दो / वे (द्वि) બે	७ सत्त (सप्तन्) સાત
३ ति (त्रि) ત્રણ	८ अट्ठ (अष्टन्) આઠ
४ चउ (चतुर्) ચાર	९ नव (नवन्) નવ
५ +पंच (पञ्चन्) પાંચ	१० दस / दह (दशन्) દશ

+ આર્ષમા 'पंच' નો पण, 'अट्ठ' નો अड, 'अट्ठारह' નો अट्ठार પણ થાય છે.

११ एगारह[84] / एगारस	(एकादश) અગીયાર	
१२ दुवालस / बारह / बारस	(द्वादशन्) બાર	
१३ तेरह / तेरस	(त्रयोदशन्) તેર	
१४ चोद्दह / चोद्दस / चउद्दह / चउद्दस	(चतुर्दशन्) ચૌદ	
१५ पण्णरस / पण्णरह	(पञ्चदशन्) પંદર	
१६ सोलस / सोलह	(षोडशन्) સોળ	
१७ सत्तरस / सत्तरह	(सप्तदशन्) સત્તર	
१८ अट्ठारह / अट्ठारस	(अष्टादशन्) અઢાર.	

एग, एअ, एक, इक्क શબ્દના રૂપો ત્રણે લિંગમાં વપરાય છે. અને તેના રૂપો 'सव्व' શબ્દના રૂપો જેવાં જ થાય છે, અને 'दो' શબ્દથી માંડીને अट्ठारस સુધીના સંખ્યાવાચક શબ્દોના રૂપો બહુવચનમાં ચાલે છે, તેમજ ત્રણે લિંગમાં સમાન જ થાય છે. अट्ठारस સુધીના સંખ્યાવાચક શબ્દોમાં ષષ્ઠીના બહુવચનમાં ण्ह અને ण्हं પ્રત્યય લાગે છે.

પુલ્લિંગ.

પ०	एगो, एगे.	एगे
બી०	एगं	एगे, एगा
च० / छ०	एगस्स	एगण्हं, एगण्ह, एगेसिं.

બાકીના રૂપો 'सव्व' જેવા.

---

८४. સંખ્યાવાચક શબ્દમાં અસંયુક્ત 'द' નો 'र' થાય છે અને દશના 'श' નો 'ह' વિકલ્પે થાય છે.

एआरह / एगारस (एकादश) तेरह / तेरस (त्रयोदश)

સ્ત્રીલિંગ.

प० एगा एगाओ, एगाउ, एगा.
बी० एगं " " "

च०) एगाअ एगासिं, एगेसिं
छ०} एगाइ एगाण्हं, एगाण्ह.
) एगाए

બાકીના રૂપો 'सव्वा' જેવા.

નપુંસકલિંગ.

प० } एगं एगाइं, एगाइँ
बी० } एगाणि

બાકીના રૂપો 'सव्व' જેવા.

दो-वे (द्वि) ત્રણે લિંગમાં

प० } दुवे, दोण्णि, दुण्णि,
बी० } वेण्णि, विण्णि, दो, वे.

त० दोहि, दोहिँ, दोहिं,
वेहि, वेहिँ, वेहिं

च० } दोण्हं, दोण्ह, दुण्हं, दुण्ह,
छ० } वेण्हं, वेण्ह, विण्हं, विण्ह.

पं० दुत्तो, दोओ, दोउ,
दोहिन्तो, दोसुन्तो,
वित्तो, वेओ, वेउ, वेहिन्तो,
वेसुन्तो

स० दोसु, दोसुं, वेसु, वेसुं.

ति (त्रि) ત્રણે લિંગમાં

प० } तिण्णि [तओ]
बी० }

त० तीहि, तीहिँ, तीहिं.

च० } तिण्हं, तिण्ह.
छ० }

पं० तित्तो, तीओ, तीउ,
तीहिन्तो, तीसुन्तो.

स० तीसु, तीसुं.

चउ (चतुर्)

प० } चत्तारो, चउरो,
बी० } चत्तारि.

पंच (पञ्चन्)

प० } पंच
बी० }

त० चऊहि, चऊहिँ, चऊहिं. चउहि, चउहिँ, चउहिं.	त० §पंचहि, पंचहिँ, पंचहि
च० } छ० } चउण्हं, चउण्ह.	च० } छ० } पंचण्हं, पंचण्ह.
पं० चउत्तो, चऊओ, चऊउ, चऊहिन्तो, चऊसुन्तो, चउओ, चउउ, चउहिन्तो, चउसुन्तो.	पं० पंचत्तो, पंचाओ, पंचाउ, पंचाहिन्तो, पंचासुन्तो
स० चऊसु, चऊसुं, चउसु, चउसुं.	स० पंचसु, पंचसुं

छ (षष्)	सत्त (सप्तन्)
प० } बी० } छ	सत्त
त० छहि, छहिँ, छहिं.	सत्तहि, सत्तहिँ, सत्तहिं
च० } छ } छण्हं, छण्ह,	सत्तण्हं, सत्तण्ह.
पं० छत्तो, छाओ, छाउ, छाहिन्तो, छासुन्तो	सत्तत्तो, सत्ताओ, सत्ताउ, सत्ताहिन्तो, सत्तासुन्तो.
स० छसु, छसुं	सत्तसु, सत्तसुं.

अट्ठ (अष्टन्)	नव (नवन्)
प० } बी० } अट्ठ	नव
त० अट्ठहि, अट्ठहिँ, अट्ठहिं,	नवहि, नवहि, नवहिं.

---

§ पंचेहि-हिँ-हिं, सत्तेहिं-हिँ-हिं ઇત્યાદિ રૂપો પણ જોવામાં આવે છે.

च० } छ० }	अट्ठण्हं, अट्ठण्ह.	नवण्हं, नवण्ह
पं०	अट्ठत्तो, अट्ठाओ, अट्ठाउ, अट्ठाहिन्तो, अट्ठासुन्तो	नवत्तो, नवाओ, नवाउ, नवाहिन्तो, नवासुन्तो
स०	अट्ठसु, अट्ठसुं	नवसु, नवसुं.

આ પ્રમાણે दह, दस આદિથી अट्ठारस સુધીનાં રૂપો જાણવાં.

कइ (कति)=કેટલાં. તેના રૂપો બહુવચનમાં થાય છે.

प० } बी० }	कई
त०	कईहि, कईहिँ, कईहिं
च० } छ० }	कइण्हं, कइण्ह.
पं०	कइत्तो, कईओ, कईउ, कईहिन्तो, कईसुन्तो
स०	कईसु, कईसुं

१९ एगूणवीसा (एकोनविंशति) ઓગણિસ

२० वीसा (विंशति) વીસ

२१ एगवीसा } एक्कवीसा } इक्कवीसा } (एकविंशति) એકવીસ

२२ बावीसा (द्वाविंशति) બાવીસ

२३ तेवीसा (त्रयोविंशति) તેવીસ

२४ चउवीसा } चोवीसा } (चतुर्विंशति) ચોવીસ

२५ पणवीसा (पञ्चविंशति) પચીસ

२६ छव्वीसा (षड्विंशति) છવીસ

* આર્ષમાં અન્ત્ય 'आ' નો 'अ' પણ થાય છે. તેથી एगूणवीस, वीस, बावीस, चउव्वीस, पणवीस, छव्वीस, एगूणतीस, तीस, बत्तीस, तेत्तीस, छत्तीस, अट्ठतीस-अडतीस, एगूणचत्तालीस, चत्तालीस, छायालीस, छायाल-छायालीस, अडयाल-अट्ठचत्तालीस, एगूणपन्नास, पन्नास, एगावन्न-एगावन्नास, छप्पन्न-छप्पन्नास, अट्ठावन्न-अडवन्न-अट्ठपन्नास, વગેરે થાય છે. આના રૂપો પુંલ્લિંગ અને નપુંસકલિંગમાં પણ દેખાય છે.

२७ सत्तावीसा (सप्तविंशति) સત્તાવીસ

२८ अट्ठावीसा, अट्ठवीसा, अडवीसा (अष्टविंशति) અઠ્ઠાવીસ

२९ एगूणतीसा, अडणतीसा (एकोनत्रिंशत्) ઓગણત્રીસ

३० तीसा (त्रिंशत्) ત્રીસ

३१ एगतीसा, एक्कतीसा, इक्कतीसा (एकत्रिंशत्) એકત્રીસ

३२ बत्तीसा (द्वात्रिंशत्) બત્રીસ

३३ तेतीसा, तित्तीसा (त्रयस्त्रिंशत्) તેત્રીસ

३४ चउतीसा, चोत्तीसा (चतुस्त्रिंशत्) ચોત્રીસ

३५ पणतीसा (पञ्चत्रिंशत्) પાંત્રીસ

३६ छत्तीसा (षट्त्रिंशत्) છત્રીસ

३७ सत्ततीसा (सप्तत्रिंशत्) સાડત્રીસ

३८ अट्ठतीसा, अडतीसा (अष्टात्रिंशत्) આડત્રીસ

३९ एगूणचत्तालीसा (एकोनचत्वारिंशत्) ઓગણ ચાળીસ

४० चत्तालीसा (चत्वारिंशत्) ચાળીસ

४१ एगचत्तालीसा, एक्कचत्तालीसा, इक्कचत्तालीसा, इगयाला (एकचत्वारिंशत्) એકતાળીસ

४२ बायालीसा, बायाला, बेयालीसा, बेचत्तालीसा, बेआला, दुचत्तालीसा (द्वाचत्वारिंशत्) બેંતાળીસ

४३ तिचत्तालीसा, तेआलीसा, तेआला (त्रिचत्वारिंशत्) તેંતાળીસ

४४ चउचत्तालीसा, चोयालीसा, चउयालीसा, चउआला (चतुश्चत्वारिंशत्) ચુંમાળીસ

४५ पणचत्तालीसा, पणयालीसा, पणयाला (पञ्चचत्वारिंशत्) પીસ્તાળીસ

४६ छचत्तालीसा, छायालीसा, छायाला (षट्चत्वारिंशत्) છેંતાળીસ

४७ सत्तचत्तालीसा, सत्तयालीसा, सगयाला (सप्तचत्वारिंशत्) સુડતાળીસ

४८ अट्ठचत्तालीसा, अडयालीसा, अडयाला (अष्टचत्वारिंशत्) અડતાળીસ

४९ *एगूणपण्णासा, अउणापण्णा (एकोनपञ्चाशत्) ઓગણુપચાસ

५० पण्णासा, पंचासा (पञ्चाशत्) પચાસ

५१ एगपण्णासा, एक्कपण्णासा, एगावण्णा (एकपञ्चाशत्) એકાવન

५२ दुप्पण्णासा, बावण्णा (द्विपञ्चाशत्) બાવન

५३ तिपण्णासा, तेवण्णा (त्रिपञ्चाशत्) ત્રેપન

५४ चउपण्णासा, चोवण्णा, चउवण्णा (चतुःपञ्चाशत्) ચોપન

५५ पंचावण्णा, पणपण्णासा, पणपण्णा (पञ्चपञ्चाशत्) પંચાવન

५६ छप्पण्णा, छप्पण्णासा (षट्पञ्चाशत्) છપ્પન

५७ सत्तपण्णासा, सत्तावण्णा (सप्तपञ्चाशत्) સત્તાવન

५८ अट्ठावण्णा, अट्ठपण्णासा, अडवण्णा (अष्टपञ्चाशत्) અઠ્ઠાવન

५९ एगूणसट्ठि, अउणसट्ठि (एकोनषष्टि) ઓગણુસાઠ

६० सट्ठि (षष्टि) સાઠ

६१ एगसट्ठि, एक्कसट्ठि, इक्कसट्ठि (एकषष्टि) એકસઠ

६२ बासट्ठि, बावट्ठि (द्विषष्टि) બાસઠ

६३ तेसट्ठि, तेवट्ठि (त्रिषष्टि) ત્રેસઠ

६४ चउसट्ठि, चोवट्ठि, चोसट्ठि (चतुष्षष्टि) ચોસઠ

६५ पणसट्ठि, पण्णट्ठि (पंचषष्टि) પાંસઠ

६६ छासट्ठि, छावट्ठि (षट्षष्टि) છાસઠ

६७ सत्तसट्ठि, सडसट्ठि (सप्तषष्टि) સડસઠ

६८ अट्ठसट्ठि, अडसट्ठि (अष्टषष्टि) અડસઠ

६९ एगूणसत्तरि, अउणत्तरि (एकोनसप्तति) ઓગણોસીત્તેર

७० सत्तरि, सित्तरि, सयरि (सप्तति) સીત્તેર

* ण्ण નો न्न થવાથી एगूणपन्नासा, पन्नासा, एगावन्ना, बावन्ना तेवन्ना વગેરે પણ થાય છે.

७१ एगसत्तरि* } पक्कसत्तरि } इक्कसत्तरि } (एकसप्तति) ઇકોતેર

७२ बावत्तरि } बिसत्तरि } वाहत्तरि } विहत्तरि } (द्विसप्तति) બોતેર

७३ तिसत्तरि } तेवत्तरि } तिहत्तरि } (त्रिसप्तति) તોતેર

७४ चउसत्तरि } चोवत्तरि } चोसत्तरि } (चतु:सप्तति) ચૂમોતેર

७५ पण्णसत्तरि } पंचहत्तरि } (पञ्चसप्तति) પંચોતેર

७६ छसत्तरि } छस्सयरि } (षट्सप्तति) છોંતેર

७७ सत्तसत्तरि } सत्तहत्तरि } (सप्तसप्तति) સત્યોતેર

७८ अट्ठसत्तरि } अट्ठहत्तरि } (अष्टसप्तति) અઠ્યોતેર

७९ एगूणासीइ (एकोनाशीति) અગણ્યાએંસી

८० असीइ (अशीति) એંસી

८१ एगासीइ } एकासीइ } इक्कासीइ } (एकाशीति) એકાસી

८२ बासीइ (द्वयशीति) બ્યાસી

८३ तेसीइ } तेआसीइ } (त्र्यशीति) ત્ર્યાસી

८४ चउरासीइ } चोरासीइ } चुलसी } (चतुरशीति) ચોરાશી

८५ पणासीइ } पंचासीइ } (पञ्चाशीति) પંચાસી

८६ छासीइ (षडशीति) છાસી

८७ सत्तासीइ (सप्ताशीति) સત્યાસી

८८ अट्ठासीइ (अष्टाशीति) અઠ્યાસી

८९ नवासीइ (नवाशीति) નેવાસી
एगूणनवइ } एगूणणउइ } (एकोननवति) નેવાસી.

९० नवइ } नउइ } (नवति) નેવું

९१ एगणवइ } एक्कणवइ } इक्कणवइ } इक्कणउइ } (एकनवति) એકાણું

९२ बाणउइ } बाणवइ } (द्विनवति) બાણું

९३ तेणवइ } तिणउइ } (त्रिनवति) ત્રાણું

९४ चउणवइ } चोणवइ } (चतुर्नवति) ચોરાણું

* આર્ષમાં 'सत्तरि' ને બદલે 'हत्तरि' પણ આવે છે.

९५ पंचाणउइ, पंचाणवइ, पण्णणवइ (पञ्चनवति) ૫ ચાણુ

९६ छण्णवइ, छण्णउइ (षण्णवति) છન્નુ

९७ सत्ताणवइ, सत्तणवइ, सत्तणउइ (सप्तनवति) સત્તાણુ

९८ अट्ठाणवइ, अट्ठाणउइ, अट्ठणवइ, अडणवइ (अष्टनवति) અઠ્ઠાણુ

९९ नवणउइ, नवणवइ (नवनवति) નવાણુ

एगूणवीसा थी नवणवइ શબ્દોમાં જેઓ आकारान्त છે તેમનાં રૂપો 'रमा'ની જેવા થાય છે અને જે શબ્દો इकारान्त છે તેમનાં રૂપો 'वुद्धि' ની જેવાં જાણુવા.

एगूणसय न. (एकोनशत) નવાણું

†सय न (शत) સો

दुसय, विसय, दो सयाइं न (द्विशत) બસો

तिसय, तिण्णि सयाइं न. (त्रिशत) ત્રણુસો

चउसय, चत्तारिसयाइं न. (चतुःशत) ચારસો

पंचसय, पणसय न. (पञ्चशत) પાંચસો

छसय न. (षट्शत) છસો

सत्तसय न (सप्तशत) સાતસો

अट्ठसय, अडसय न. (अष्टशत) આઠસો

नवसय न. (नवशत) નવસો

सहस्स न. (सहस्र) હજાર

दससहस्स, दहसहस्स न. (दशसहस्र) દશહજાર

अयुत, अजुअ न (अयुत) દશહજાર

सयसहस्स न (शतसहस्र), લાખ

लक्ख न. (लक्ष) લાખ

दसलक्ख न. (दशलक्ष) દશ લાખ

कोडि स्त्री. (कोटि) એક કરોડ

दसकोडि स्त्री. (दशकोटि) દશ કરોડ

सयकोडि स्त्री. (शतकोटि) સો કરોડ

---

† सय, सहस्स અને लक्ख એ શબ્દો પ્રયોગને અનુસારે પુલ્લિંગમાં પણ વપરાય છે.

सहस्सकोडि स्त्री. (सहस्रकोटि) હજાર કરોડ

लक्खकोडि स्त्री. (लक्षकोटि) લાખ કરોડ

कोडाकोडि स्त्री. (कोटाकोटि) કોડાકોડી, કરોડને કરોડવડે ગુણવાથી જે સંખ્યા આવે તે.

पलिओवम पु. न. (पल्योपम) પલ્યોપમ, સમય પ્રમાણ વિશેષ.

सागरोवम पु न. (सागरोपम) સાગરોપમ, સમય પ્રમાણ વિશેષ. દશ કોડાકોડી પલ્યોપમ પ્રમાણ કાલવિશેષ.

અપૂર્ણાંક શબ્દો

पाय पु. (पाद) ચોથો ભાગ, પા.

अद्ध, अद्ध पु. न. (अर्ध) અર્ધુ, અર્ધ ભાગ.

पाओण, पाउण, पोण वि. (पादोन) પોણું, પા ઓછું.

सवाय वि. (सपाद) સવા, પા સહિત.

सद्ध, सड्ढ वि. (सार्ध) દોઢ, અર્ધ સહિત.

दिवड्ढ वि. (द्व्यपार्ध) દોઢ.

अद्धतइय, अड्ढाइय, अड्ढाइज्ज वि (अर्धतृतीय) અઢી,

अद्धुट्ठ, अड्ढुट्ठ वि. (अर्धचतुर्थ) સાડા ત્રણ.

अद्धपंचम वि. (अर्धपञ्चम) સાડા ચાર.

अद्धछट्ठ वि. (अर्धषष्ठ) સાડાપાંચ.

अद्धसत्तम वि. (अर्धसप्तम) સાડા૭

अद्धट्ठम वि. (अर्धाष्टम) સાડા સાત.

अद्धनवम वि. (अर्धनवम) સાડા આઠ.

अद्धदसम वि. (अर्धदशम) સાડા નવ.

સંખ્યાવાચક શબ્દોની પહેલાં **सवाय-सड्ढ-सद्ध-पाओण-पाउण-पोण** શબ્દ મૂકવાથી પણ અપૂર્ણાંક શબ્દો સિદ્ધ થાય છે.

सवायपंच-अ वि. (सपादपञ्च-क) સવાપાંચ.

सड्ढपंच-अ वि. (सार्धपञ्च-क) સાડાપાચ.

पाओणपंच-अ, पाउणपंच-अ, पोणपंच-अ वि. (पादोन-पञ्च-क) પોણાપાચ.

સંખ્યાપૂરક શબ્દો.

पढम-पढमिल्ल, (प्रथम) ૧લું बीअ-दुइय-दुइज्ज-विइअ-दोच्च (द्वितीय) ૨જું तीअ-तइअ-तच्च-तिइज्ज-तिइय (तृतीय) ૩જું चउत्थ-चोत्थ (चतुर्थ) ૪થું पंचम (पञ्चम) ૫મું छट्ठ (षष्ठ) ૬ઠ્ઠું सत्तम (सप्तम) ૭મું अट्ठम (अष्टम) ૮મું नवम(नवम) ૯મું दसम-दहम (दशम) ૧૦મું.

एक्कारस વગેરે સંખ્યાવાચક નામો ઉપરથી સંખ્યાપૂરક શબ્દો પ્રયોગને અનુસારે 'अ-म-यम-इम' પ્રત્યય લગાડવાથી થાય છે, अ પ્રત્યય લગાડતા પૂર્વનો સ્વર લોપાય છે તેમજ સંસ્કૃત સિદ્ધ પ્રયોગ ઉપરથી પણ પ્રાકૃત નિયમાનુસાર ફેરફાર થઈ વપરાય છે.

एक्कारस-एक्कारसम (૧૧મું) बारस-म (૧૨મું) तेरस-म (૧૩મું) चउद्दस-म (૧૪મું) पन्नरसम पंचदस-म (૧૫મું) सोलस-म (૧૬મું) सत्तरस-म (૧૭મું) अट्ठारस-म (૧૮મું) एगूणवीसइम (૧૯મું) वीसइम (૨૦મું) एक्कवीसइम (૨૧મું) बावीसइम (૨૨મું) तेवीस-इम (૨૩મું) चउवीसइम (૨૪મું) पंचवीसइम (૨૫મું) छव्वीसइम (૨૬મું) सत्तावीसइम (૨૭મું) अट्ठावीसइम (૨૮મું) एगूणतीस-इम (૨૯મું) तीसइम (૩૦મું) एक्कतीस-म-इम (૩૧મું) बत्तीसइम (૩૨મું) तेत्तीसइम (૩૩મું) चउतीसइम (૩૪મું) पंचतीसइम (૩૫મું) छत्तीसइम (૩૬મું) सत्ततीसइम (૩૭મું) अट्ठतीसइम (૩૮મું) एगूणचत्ताल-एगूणचालीस (૩૯મું) चत्ताल-चालीस-म-चत्तालीसम (૪૦મું) एगचत्ताल (૪૧મું) बायालीसइम (૪૨મું) तेयालीस-इम (૪૩મું) चउचत्तालीस (૪૪મું) पणयाल (૪૫મું) छायालीस (૪૬મું) सत्तचत्ताल (૪૭મું) अट्ठचत्ताल (૪૮મું) एगूणपन्नास (૪૯મું) पन्नास-म-इम (૫૦મું) एगावन्न-म-एगपन्नासइम (૫૧મું) बावन्न-ण्ण (૫૨મું) तिपंचासइम (૫૩મું) चउपण्णइम-चउपन्नासइम (૫૪મું) पंचावन्न (૫૫મું)

छप्पन्न (५६मुं) सत्तावन्न-ण्ण (५७मुं) अट्ठावन्न-ण्ण (५८मुं) एगूणसट्ठ (५९मुं) सट्ठिम-सट्ठिअम (६०मुं) एगसट्ठ (६१मुं) बासट्ठ (६२मुं) तिसट्ठ (६३मुं) चउसट्ठिम-चउसट्ठ (६४मुं) पंच· सट्ठ (६५मुं) छासट्ठ (६६मुं) सत्तसट्ठ (६७मुं) अडसट्ठ-अडसट्ठिम (६८मुं) एगूणसत्तर (६९मुं) सत्तर-सत्तरिअम (७०मुं) एगसत्तर (७१मुं) बावत्तर (७२मुं) तिहत्तर (७३मुं) चउहत्तर (७४मुं) पंचहत्तर (७५मुं) छहत्तर (७६मुं) सत्तहत्तर (७७मुं) अट्ठहत्तर (७८मुं) एगूणासीय-एगूणासीयम (७९मुं) असीइम (८०मुं) एगा- सीइम (८१मुं) बासीइम (८२मुं) तेयासीइम (८३मुं) चउरासीइम (८४मुं) पंचासीइम (८५मुं) छासीइम (८६मुं) सत्तासीइम (८७मुं) अट्ठासीय (८८मुं) एगूणनउय (८९मुं) नउइय-नवइयम (९०मुं) एक्काणउय-एक्काणवय (९१मुं) बाणउय (९२मुं) तेणउय (९३मुं) चउणउय (९४मुं) पंचाणउय (९५मुं) छन्नउय (९६मुं) सत्ताणउय (९७मुं) अट्ठाणउय (९८मुं) नवणउय-नवनउय- नवणवइम (९९मुं) सयथम (१००मुं)

એ પ્રમાણે एक्कुत्तरसय-एक्कोत्तरसय, दुरुत्तरसय- तिउत्तरसय વગેરે સંખ્યા ઉપરથી સંખ્યાપૂરક શબ્દો પણ કરી લેવા.

'पढम' થી 'तिइय' સુધીનાં સંખ્યાપૂરકોનુ સ્ત્રીલિંગ 'आ' લગાડવાથી થાય છે, બાકીના સંખ્યાપૂરક શબ્દોનુ સ્ત્રીલિંગ પ્રાયઃ અન્ત્ય अ નો ई કરવાથી થાય છે.

જેમ-पढमा-बीया-विइआ-तीया-तइया-चउत्थी-दसमी, एक्कारसी-चउद्दसी-चउद्दसमी-सत्तावीसी-सत्तावीसमी-तीस- इमी-चालीसमी-एगसट्ठी-बावत्तरी-एगासीइमी छन्नउई વિગેરે

સંખ્યાપૂરક શબ્દો વિશેષણ હોવાથી તેના રૂપો પુલિંગમાં 'देव' પ્રમાણે અને સ્ત્રીલિંગમાં 'रमा' અને 'इत्थी' પ્રમાણે-સમજવાં.

સંખ્યાવાચક શબ્દો ઉપરથી આવૃત્તિદર્શક ક્રિયાવિશેષણો 'हुत्त'

(कृत्वस्) પ્રત્યય લગાડવાથી થાય છે. તેમજ આર્ષમાં 'क्खुत्तो-खुत्तो' પ્રત્યય પણ લગાડાય છે. परन्तु सइ અથવા सइं પણ થાય, તેમજ द्वि નો दु, त्रि નો ति, चतुर् નો चउ થાય છે.

सइ-सइं एगहुत्तं (सकृत्) એકવાર.

दु-दोच्चं दुक्खुत्तो (द्वि.) બેવાર.

ति-तच्चं तिक्खुत्तो (त्रि.) ત્રણવાર.

चउ चउक्खुत्तो (चतु.) ચારવાર.

पंचहुत्तं पंचक्खुत्तो(पञ्चकृत्वः) પાંચવાર.

सयहुत्तं सयक्खुत्तो (शतकृत्व) સોવાર.

सहस्सहुत्तं सहस्सक्खुत्तो (सहस्रकृत्वः) હજારવાર.

अणंतहुत्तं अणंतक्खुत्तो अणंतखुत्तो (अनन्तकृत्व) અનંતીવાર.

પ્રકાર અર્થમાં हा (धा) અને विह (विध) પ્રત્યય લગાડાય છે.

एगहा अ. (एकधा) एगविह वि. (एकविध) એક પ્રકારે.

दुहा अ. (द्विधा) दुविह वि. (द्विविध) બે પ્રકારે.

तिहा अ. (त्रिधा) तिविह वि. (त्रिविध) ત્રણ પ્રકારે.

चउहा / चउद्धा अ. (चतुर्धा) चउविह / चउव्विह वि. (चतुर्विध) ચાર પ્રકારે.

अट्ठहा अ. (अष्टधा) अट्ठविह वि. (अष्टविध) આઠ પ્રકારે.

दसहा अ (दशधा) दसविह वि. (दशविध) દશ પ્રકારે.

बहुहा अ. (बहुधा) बहुविह वि. (बहुविध) અનેક પ્રકારે.

सयहा अ. (शतधा) सयविह वि. (शतविध) સો પ્રકારે.

सहस्सहा अ. (सहस्रधा) सहस्सविह वि. (सहस्रविध) હજાર પ્રકારે.

णाणाविह वि. (नानाविध) જુદાજુદા પ્રકારે.

શબ્દો

अइसय पु. (अतिशय) અતિશય, મહિમા, પ્રભાવ.

अंग न. (अङ्ग) આચારાંગાદિ બાર અંગ, શરીર, શરીરાવયવ.

अंब पु. (आम्र) આંબાનું ઝાડ, ન. આમ્રફલ.

अज्झाय पु. (अध्याय) ગ્રન્થનો અમુક ભાગ.

अणिय न. (अनीक) સૈન્ય, લશ્કર.

अणुओगदार न. (अनुयोगद्वार) સૂત્રવિશેષ.

अद्धमागहो स्त्री. (अर्धमागधी) અર્ધમાગધી ભાષા.

अमावासा / **अमावस्सा** स्त्री. (अमावास्या) અમાવાસ્યા, અમાવસ.

अरिह* पु. (अर्हन्) તીર્થંકર.

अहियगर वि. (अहितकर) અહિત કરનાર.

आइ पु. (आदि) પ્રથમ, વગેરે, પ્રધાન.

आउह न. (आयुध) શસ્ત્ર.

आसायणा स्त्री. (आशातना) વિપરીત વર્તન, અપમાન.

उवंग पु. न. (उपाङ्ग) અંગના અર્થને વિસ્તાર કરનાર સૂત્ર.

ओहि पु. स्त्री. (अवधि) મર્યાદા, હદ, ત્રીજું જ્ઞાન, (અતીન્દ્રિય રૂપી પદાર્થોને જણાવનારૂં જ્ઞાન)

कत्तिअ पु. (कार्तिक) કાર્તિકમાસ.

कवल पु. (कवल) કોળીઓ, ગ્રાસ.

कुच्छि पु. स्त्री. (कुक्षि) ઉદર, પેટ.

कुरु पु. ब. (स) દેશનું નામ છે.

कोसलिय वि. (कौशलिक) કુશલા-અયોધ્યા નગરીમાં ઉત્પન્ન થયેલ.

खंड पु. न. (खण्ड) કકડો, પૃથ્વીનો અમુક ભાગ.

गुणट्ठाण न. (गुणस्थान) મિથ્યાદૃષ્ટિ આદિ ચૌદ ગુણસ્થાનક.

चंपअ पु. (चम्पक) ચંપાનું ઝાડ,

चइत्त पु. (चैत्र) ચૈત્રમાસ.

चक्कवट्टि पु. (चक्रवर्तिन्) ચક્રવર્તી, છ ખંડનો અધિપતિ.

छेयगंथ पु. (छेदग्रन्थ) નિશીથાદિ છ સૂત્ર.

---

* अरिह શબ્દનું પ૦ એ૦ નું રૂપ अरिहा એવું પણ થાય છે.

जंबूदीव पु. (जम्बूद्वीप) દ્વીપનું નામ છે.

जणवय पु. (जनपद) દેશ, જન-સ્થાન.

जेट्ठ } वि. (ज्येष्ठ) મહાન્, સર્વથી
जिट्ठ } મોટું, શ્રેષ્ઠ.

भासा स्त्री. (भाषा) ભાષા, વાક્ય, વચન, વાણી.

मह } वि. (महत्) મોટું, વૃદ્ધ,
महंत } શ્રેષ્ઠ, વિસ્તીર્ણ.

तिहि पु स्त्री. (तिथि) તિથિ, દિન.

नंदिसुत्त न. (नन्दिसूत्र) સૂત્રનું નામ છે, જેની અંદર પાંચ જ્ઞાનોનું સ્વરૂપ છે.

निगम पु. (निगम) વ્યાપારવાળું સ્થાન, વ્યાપારીઓનો સમુદાય.

निहि त्रि. (निधि) ખજાનો, ભંડાર, ચક્રવર્તિ રાજાની સંપત્તિ વિશેષ.

निव्वाण न (निर्वाण) મોક્ષ.

पइन्न-ग न. (प्रकीर्ण-क) સૂત્ર-વિશેષ, वि વિખેરેલું.

पज्जवसाण न. (पर्यवसान) અન્ત, અવસાન, છેડો

पयंग पु. (पतङ्ग) પતંગીયું

पाइअ वि. (प्राकृत) સ્વાભાવિક, નીચ, પામર, મૂલ, न. પ્રાકૃત ભાષા

पूरअ } वि. (पूरक) પૂરણ
पूरग } કરનાર.

पुव्व वि. (पूर्व) કાલવિશેષ, ૭૦ લાખ ૫૬ હજાર વર્ષોનો એક પૂર્વ.

भंत वि. (भगवत्-भदन्त-भ्राजत्-भवान्त-भयान्त) ભગવાન્-ઐશ્વર્યવાન્, કલ્યાણકારક, દેદીપ્યમાન, સંસાર અને સકલ ભયોના અંત કરનાર.

भगवई स्त्री. (भगवती) ભગવતી સૂત્ર, પાંચમું અંગ.

भरह पु. (भरत) ભરતક્ષેત્ર, શ્રીઋષભદેવના પ્રથમ પુત્ર.

भारह न. (भारत) ભરતક્ષેત્ર.

भसल पु. (भ्रमर) ભ્રમર.

भस्संतया स्त्री. (भस्मान्तता) રાખપણાને પામવું, બળીને ભસ્મ થવું.

भिक्खायरिअ वि. (भिक्षाचरक) ભિક્ષાચર.

भोअ पु. न. (भोग) મનોજ્ઞ શબ્દાદિ વિષયો.

मणपज्जव पु. (मनःपर्यव) ચતુર્થ જ્ઞાન (બીજાના મનના ભાવોને જણાવનાર જ્ઞાન)

मूलसुत्त न. (मूलसूत्र) સૂત્રવિશેષ.
रुअ न. (रुत) શબ્દ, અવાજ.
लोगंतिअ पु. (लोकान्तिक) દેવ વિશેષ.
लोगवाल } लोगपाल } (लोकपाल) ઇન્દ્રનો દિગ્પાલ.
लिंब पु. (निंब) લીંબડાનું ઝાડ.
वायणा स्त्री. (वाचना) વાચના.
वारियर पु. (वारिचर) જલચર, મત્સ્ય.
वासहर पु. (वर्षधर) પર્વત વિશેષ.
विणट्ठ वि. (विनष्ट) નાશ પામેલ.
विणिद्दिट्ठ वि (विनिर्दिष्ट) વિશેષે કરી કહેવાયેલ
वियार पु. (विकार) વિકાર.
सउण पु. (शकुन) પક્ષી.
सिप्प न. (शिल्प) હુન્નર, ચિત્રકલા વગેરે કલા.
संतिण्ण क. भ. (सन्तीर्ण) પાર પામેલા, તરી ગયેલા
संवच्छरिअ वि. (सावत्सरिक) સંવત્સર સંબંધિ, વાર્ષિક.
हत्थिणाउर न. (हस्तिनापुर) નગરનું નામ છે.
हय पु. (हय) ઘોડો.

धातुओ

अइवाय (अति+पात) જીવહિંસા કરવી.
अभि-सिंच् (अभि+सिञ्च्) અભિષેક કરવો.
पसव् (प्र+सू) જન્મ આપવો, ઉત્પન્ન કરવું.
पया (प्र+जनय्) પ્રસવ કરવો, જન્મ આપવો.
अणुया (अनु+या) અનુસરવું.
विहे (वि+धा) કરવું, બનાવવું.

प्राकृत वाक्यो.

उवज्झाओ चउण्हं समणाणं सुत्तस्स वायणं देइ।

पंच पांडवा सिद्धगिरिम्मि निव्वाणं पावीअ।

कामो कोहो लोहो मोहो मयो मच्छरो य छ वियारा जीवाणमहियगरा।

अंसिं उज्जाणे पणवीसा अंबा, छत्तीसा य लिंबा, एगासीई केलीओ, सडसट्ठी चंपआ अत्थि।

नहे सत्तण्हं रिसीणं सत्त तारा दीसन्ति।

समोसरणे भयवं महावीरो देवदाणवमणुअपरिसाए चऊहिँ मुहेहिं अद्धमागहीए भासाए धम्ममाइक्खइ।

तोसला देवी चइत्तमासस्स सुक्कपक्खे तेरसीए तिहीए महावीरं पुत्तं पयाही।

दसहिं दसहिँ सयं होइ, दसहि सएहिं सहस्सं
दसहिं सहस्सेहिँ अजुयं, दसहिं अजुएहिं लक्खं च।

उसभे अरिहा कोसलिए पढमराया पढमभिक्खायरिए पढमतित्थयरे वीसं पुव्वसयसहस्साइं कुमारवासे वसित्ता, तेवट्ठिं पुव्वसयसहस्साइं रज्जमणुपालेमाणे लेहाइयाओ सउणरुअपज्जवसाणाओ बावत्तरिं कलाओ चोवट्ठिं महिलागुणे सिप्पाणसेगसयं एए तिन्नि पयाहियट्ठाए उवदिसइ, उवदिसित्ता पुत्तसयं रज्जसए अभिसिंचइ, तत्तो पच्छा लोगंतिएहिं देवेहिं संबोहिए संवच्छरियं दाणं दाऊण परिव्वइओ।

जिणमए एगारस अंगाणि, बारस उवंगाणि, छ छेयगंथा, दस पइन्नगाइं, चत्तारि मूलसुत्ताइँ, नंदिसुत्तयणुओगदाराइं च दोण्णत्ति पणयालीसा आगमा संति।

[illegible] णं कइविहं पन्नत्तं, गोयमा ! नाणं पंचविहं पन्नत्तं, [illegible] मइनाणं सुअनाणं ओहिनाणं मणपज्जवनाणं [illegible] णं च।

१[illegible]ला, सत्त य अणियाइ तिण्णि परिसाओ।
[illegible] वज्जं च महाउहं तस्स (सक्कस्स) ॥१॥

बत्तीसं किर कवला, आहारो कुच्छिपूरओ भणिओ।
पुरिसस्स महिलाए, अट्ठावीसं मुणेयव्वा ॥२॥
अट्ठावीसं लक्खा, अडयालीसं तह सहस्साइं।
सव्वेसिं जिणाणं जईणं माणं विणिद्दिट्ठं ॥३॥
पढमे न पढिआ विज्जा, बिइए नज्जिअं धणं।
तइए न तवो तत्तो, चउत्थे किं च करिस्सए ॥४॥
सत्तो सद्दे हरिणो, फासे नागो रसे य वारियरो।
किवणपयंगो रूवे, भसलो गंधेण विणट्ठो ॥५॥
पंचसु सत्ता पंच, विणट्ठा जत्था गहिअपरमट्ठा।
एगो पंचसु सत्तो, पजाइ भस्संतयं मूढो ॥६॥
*कुरुजणवयहत्थिणाउरनरीसरो पढमं,
तओ महाचक्कवट्टिभोए, महप्पहावो।
जो बावत्तरिपुरवरसहस्सवरनगरनिगमजणवयवई,
बत्तीसारायवरसहस्साणुयायमग्गो ॥
चउदसवररयणनवमहानिहि-चउसट्ठिसहस्स-
पवरजुवईण सुंदरवई
चुलसीहयगयरहसयसहस्ससामो,
छन्नवइगामकोडीसामो आसी जो भारहंमि भयवं॥ ‡वेड्ढओ ॥७॥
तं संति संतिकरं, संतिण्णं सव्वभया।
संतिं थुणामि जिणं संतिं विहेउ मे॥ ‡रासानंदियं ॥ युग्मम् ॥८॥

ગુજરાતી વાક્યો.

૧ તે એકવીસ વર્ષ ચારિત્ર પાલી સમાધિપૂર્વક મૃ
બારમાં દેવલોકમાં દેવ થયો.

---

* આ બે સ્તુતિઓ 'શાન્તિનાથ' ભગવાનની '

‡ वेड्ढओ (वेष्टक.) रासानंदियं (रासानन्दित यारा जीवाण-
વિશેષના નામ છે.

૨ ભગવાન્ મહાવીર **આસો માસની** અમાવાસ્યાની રાત્રિમાં આઠે કર્મોનો ક્ષય કરીં મોક્ષે ગયા ત્યાર પછી પ્રભાતમાં **કાર્તિક માસની એકમે ગૌતમસ્વામીને** કેવલજ્ઞાન થયુ તેથી આ બે દિવસો જગત્માં શ્રેષ્ઠ મનાય છે.

૩ જૈનો છ દ્રવ્યો, આઠ કર્મો, જીવ વિગેરે નવ તત્વો, દશ યતિ ધર્મ અને ચૌદ ગુણસ્થાનકો માને છે.

૪ શ્રાવકોએ જીનાલયોની ચોરાશી આશાતનાઓ અને ગુરૂઓની તેત્રીસ આશાતનાઓ વર્જવી જોઇએ.

૫ જે ભરતક્ષેત્રના ત્રણ ખંડ જીતે તે વાસુદેવ થાય અને જે છ ખંડ જીતે તે ચક્રવર્તી થાય છે.

૬ તીર્થંકરોના ચાર અતિશયો જન્મથી હોય છે તેમજ કર્મક્ષયથી અગીઆર અતિશયો અને **દેવો વડે કરાયેલ** ઓગણીસ અતિશયો એમ **ચોત્રીસ અતિશયોથી વિરાજીત** તીર્થંકરો હોય છે.

૭ સર્વ અંગ અને ઉપાંગ વગેરે સૂત્રોમા પાંચમુ ભગવતી અંગ શ્રેષ્ટ અને સર્વથી મોટુ છે.

૮ ચોસઠ ઇંદ્રો મેરૂપર્વત ઉપર તીર્થંકરનો જન્મમહોત્સવ કરે છે.

૯ સિદ્ધ ભગવતો આઠે કર્મોથી રહિત હોય છે.

૦ કુમારપાલ રાજાએ અઢાર દેશોમાં જીવદયા પલાવી હતી

૧ શ્રી હેમચંદ્રસૂરિજીએ સિદ્ધહેમવ્યાકરણના આઠમા અધ્યાયમાં પ્રાકૃત વ્યાકરણ રચ્યુ

૨ આ જંબુદ્વીપમાં છ વર્ષધર પર્વતો અને **ભરત વગેરે** સાત ક્ષેત્રો છે.

૩ જીવો બે પ્રકારે, ગતિ ચાર પ્રકારે, વ્રતો પાંચ પ્રકારે અને **ભિક્ષુની પ્રતિમા** બાર પ્રકારે છે.

૧૪ આ પંડિતે આ વ્યાકરણના આઠ અધ્યાયો બનાવ્યા છે અને દરેક અધ્યાયના ચાર ચાર પાદો છે, તેનાં હું પાંચ અધ્યાયો અને છઠ્ઠા અધ્યાયના બે પાદો ભણ્યો છું.

૧૫ તે યક્ષને બે મુખ છે અને ચાર હાથ છે તેમાં એક હાથમાં શંખ છે, બીજા હાથમાં ગદા છે, ત્રીજા હાથમાં ચક્ર અને ચોથા હાથમાં બાણ છે.

પ્રાકૃત વિજ્ઞાનપાઠમાળામાં આવેલા શબ્દો, અવ્યયો અને ધાતુઓનો સામાન્યકોષ.

अ

अइसय पु. (अतिशय) અતિશય. મહિમા, પ્રભાવ.

अउअ } न. (अयुत) દશ હજાર.
अजुअ } સંખ્યાવિશેષ.

अउज्झा स्त्री. (अयोध्या) અયોધ્યા નગરી.

अंग न. (सम) અવયવ. આચારાંગાદિ બાર અંગ

अंगण न. (सम) આંગણું, ચોક.

अंगार-ल } पु (अङ्गार) અંગારો
इंगार-ल } કોલસો.

अंगुली स्त्री. (अङ्गुली) આંગળી

अंजण न.(अञ्जन) કાજળ, આંખમાં આંજવાનો સુરમો.

अंध वि (अन्ध) આંધળો.

अंब पु (आम्र) આમ્રવૃક્ષ न. આમ્રફળ

अक्क पु. (अर्क) સૂર્ય.

अकाल पु. (अकाल) અસમય, સમય વિના.

अग्ग न (अग्र) આગળ, શિખર.

अग्गला स्त्री. (अर्गला) દરવાજાનો આગરો, ભોગળ, બેડી.

अगार न (सम) ઘર.

अग्गि पु. (अग्नि) અગ્નિ.

अच्चण न. (अर्चन) પૂજા, પૂજવું

अच्चणा स्त्री. (अर्चना) પૂજા,

अच्चत्थ वि (अत्यर्थ) અતિશય, પુષ્કળ.

अच्चंत वि. (अत्यन्त) ઘણું, પુષ્કળ.

अच्चय पु. (अत्यय) વિનાશ, વિપરીત આચરણ.

अच्चा स्त्री. (अर्चा) પૂજા, સત્કાર.

अच्छि पु. न. (अक्षि) આંખ.

अच्छेर न (आश्चर्य) વિસ્મય, ચમત્કાર.

अजिण्ण न. (अजीर्ण) અપચો.

अजीव पु (सम) અજીવ

अज्झयण न. (अध्ययन) અધ્યયન

अज्झाय पु. (अध्याय) ગ્રંથનો અમુક ભાગ, અધિકારવિશેષ

अट्ठ-त्थ पु. (अर्थ) ધન, વસ્તુ,

પદાર્થ, ભાવાર્થ. વિષય, કારણ.

अडवि–वी स्त्री (अटवि) અટવી, જંગલ, અરણ્ય.

अणंत वि. (अनन्त) અનંત, અપરિમિત.

अणत्थ–ट्ठ पु. (अनर्थ) નુકશાન, હાનિ.

अणाबाह वि. (अनाबाध) પીડા રહિત.

अण्णाणि त्रि (अज्ञानिन्) અજાની, મૂર્ખ.

अणिय न. (अनीक) સૈન્ય,લશ્કર

अणेग वि. (अनेक) અનેક, એકથી વધારે

अणुग्गह पु. (अनुग्रह) ઉપકાર કરવો, કૃપા કરવી.

अणंतखुत्तो अ. (अनन्तकृत्वम्) અનંતીવાર.

अत्थ पु.(अस्त) અસ્તાચળ પર્વત.

अत्थ न. (अस्त) મૃત્યુ,અન્તર્ધાન.

अपुव्व / **अउव्व** वि. (अपूर्व) અદ્વિતીય, નવું.

अतुल्ल / **अउल्ल** त्रि. (अतुल्य) અસાધારણ

अद्धमागही स्त्री. (अर्धमागधी)અર્ધમાગધી ભાષા.

अप्प वि. (अल्प) થોડું.

अप्पकेर वि. (आत्मीय) પોતાનુ

अब्भ न. (अभ्र) મેઘ, વાદળુ.

अब्भत्थणा स्त्री. (अभ्यर्थना) પ્રાર્થના આદર, સત્કાર.

अमि(म)अ न (अमृत) અમૃત.

अभिभूअ वि. (अभिभूत) પરાભૂત, પરાજીત

अमावासा / **अमावस्सा** स्त्री. (अमावास्या) અમાવાસ્ય, અમાવસ

अमर पु. (सम) દેવ.

अमरी स्त्री. (सम) દેવી.

अयल पु. (अचल) પર્વત. वि. સ્થિર નિશ્ચલ.

अरण्ण / **रण्ण** न. (अरण्य) વન, જંગલ.

अरइ स्त्री. (अरति) અપ્રીતિ. સુખનો અભાવ, ગ્લાની.

अरिह–हंत / **अरुह–हंत** / **अरह–हंत** पु.(अर्हत्) તીર્થંકર, वि. પૂજ્ય

अरुण पु (सम) સંધ્યારાગ, સૂર્ય, સૂર્યનો સારથી.

अलिय न. (अलीक) અસત્યવચન

अलोग पु. (अलोक) અલોક.

अलंकिय वि (अलंकृत) શોભિત.

अवच्च न. (अपत्य) પુત્ર

अवज्झाण न. (अपध्यान) દુર્ધ્યાન,

દુષ્ટ ચિંતવુ
अवण्णा स्त्री. (अवज्ञा) અપમાન, તિરસ્કાર
अवमाण पु. (अपमान) અપમાન. તિરસ્કાર,
अववाय पु. (अपवाद) નિંદા, અપવાદ.
अवरण्ह पु (अपराह्न) દિવસનો પાછલો પ્રહર.
अवरा स्त्री (अपरा) પશ્ચિમદિશા
अवराह पु. (अपराध) ગુનો,વાંક
असण न (अशन) ભોજન, ખાવું તે.
असब्भ वि. (असभ्य) અયોગ્ય, સભ્ય નહીં.
असाया स्त्री. (असाता) પીડા દુઃખ
असार वि. (सम) સાર વિનાનું.
असुर पु (सम) અસુર.
असुरिंद पु (असुरेन्द्र) અસુરોનો ઇન્દ્ર
अहिअ वि (अधिक) ઘણુ, વધારે.
अहिण्णु } अहिन्न } वि. (अभिज्ञ) નિપુણ, પંડિત
अहिलास (अभिलाष) અનુરાગ, ઇચ્છા

आ.

आइ पु (आदि) પ્રથમ, વગેરે, પ્રધાન, પૂર્વ.
आइच्च पु. (आदित्य) સૂર્ય.
आउल वि (आकुल) વ્યાકુલ, વ્યાપ્ત, દુઃખી.
आउह न. (आयुध) શસ્ત્ર.
आएस पु. (आदेश) હુકમ,આજ્ઞા.
आगम पु. (सम) શાસ્ત્ર, સિદ્ધાન્ત.
आगय वि. (आगत) આવેલ.
आगास पु न. (आकाश) આકાશ
आणा स्त्री. (आज्ञा) આદેશ,હુકમ
आणाल पु (आलान) હાથીને બાંધવાનો ખૂંટો.
आयइ स्त्री. (आयति) ભાવિકાળ.
आयत्त वि. (सम) આધીન
आयव पु (आतप) આતપ, તડકો.
आयार पु. (आचार) આચાર.
आयरिअ पु (आचार्य) આચાર્ય.
आयारंग न. (आचाराङ्ग) બાર અંગમાં પહેલું અંગ.
आरंभ पु. (आरम्भ) આરંભ, શરૂઆત, ઉદ્યમ.
आलाव पु (आलाप) સૂત્રનો આલાવો.
आलोयणा स्त्री. (आलोचना) દેખાડવુ, પ્રકટ કરવું, ગુરુને દોષો

કહેવા

आवया स्त्री. (आपद्-दा) આપદા, પીડા.

आवासय } न. (आवश्यक) નિત્ય-
आवस्सय } કર્મ, ધર્માનુષ્ઠાન

आस पु. (अश्व) ઘોડો.

आसण न. (आसन) બેસવાનુ આસન, સ્થાન.

आसन्न वि. (सम) સમીપ રહેલ.

आसन्न न. (सम) સમીપ, નજીક.

आसम पु. (आश्रम) આશ્રમ.

आसायणा स्त्री. (आशातना) વિપરીત વર્તન, અપમાન.

आसिण पु. (आश्विन) આસોમાસ

आहार पु. (आधार) આધાર, આલંબન, આશ્રય.

आहि पु. स्त्री. (आधि) માનસિક પીડા.

इ

इंद पु. (इन्द्र) ઇન્દ્ર.

इंदिय न. (इन्द्रिय) સ્પર્શનેન્દ્રયાદિ પાંચ ઇન્દ્રિય. (ત્વચા-રસના-નાક-આંખ-કાન)

इंदु पु. (इन्दु) ચન્દ્ર.

इक्खु पु. (इक्षु) શેરડી.

इड्ढि } स्त्री. (ऋद्धि) વૈભવ, ઐ-
रिद्धि } શ્વર્ય, સમૃદ્ધિ.

इत्थी } स्त्री. (स्त्री.) સ્ત્રી, નારી.
त्थी }

इयर वि. (इतर) અન્ય, બીજો, દીન

इस्सरिअ } न. (ऐश्वर्य) વૈભવ,
ईसरिअ } પ્રભુતા.

ई

ईसर पु. (ईश्वर) ઇશ્વર, પ્રભુ.

उ

उग्ग वि. (उग्र) તીવ્ર, પ્રબળ.

उचिअ वि. (उचित) યોગ્ય, લાયક.

उच्च-अ वि. (उच्च-क) ઉન્નત, ઉંચું.

उच्छाह पु. (उत्साह) ઉત્સાહ, શક્તિ.

उज्जअ वि. (उद्यत) તત્પર.

उज्जम पु. (उद्यम) ઉદ્યમ, મહેનત.

उज्जयंत (उज्जयन्त) ગિરનાર પર્વત.

उज्जाण (उद्यान) ઉદ્યાન, બગીચો.

उज्जोग पु. (उद्योग) પ્રયત્ન, ઉદ્યમ, હુન્નર.

उत्त(त्ति)म वि. (सम) શ્રેષ્ઠ.

उत्तर न. (सम) ઉત્તર, જવાબ.

उत्तरा स्त्री. (सम) ઉત્તર દિશા.

उदग } न. (उदक) પાણી, જળ.
दग }

उप्पल न. (उत्पल) કમળ.

उम्मत्त वि. (उन्मत्त) મત્ત, ગાંડો.

उवएस पु. (उपदेश) ઉપદેશ.

उवज्जिअ वि. (उपार्जित) પેદા કરેલું.

उवज्झाय } पु. (उपाध्याय) ઉપાધ્યાય, પાઠક, ભણાવનાર
ऊज्झाय }
ओज्झाय }

उवयार पु (उपकार) ઉપકાર, આદર, સેવા.

उवस्सय (उपाश्रय) ઉપાશ્રય, જૈન સાધુઓનુ નિવાસસ્થાન

उवाय पु. (उपाय) ઉપાય.

उवहि पु. स्त्री (उपधि) માયા, ઉપકરણ, સાધન.

उवंग पु. न. (उपाङ्ग) અંગના અર્થને વિસ્તાર કરનાર સૂત્ર, સૂત્રવિશેષ

उसह } पु. (ऋषभ–वृषभ) પ્રથમ જીનેશ્વરનુ નામ
उसभ }

ए.

एरिस वि. (ईदृश) એવું, એવી રીતનું, આવા પ્રકારનું.

एरावण पु (ऐरावण) ઇન્દ્રનો હાથી

ओ.

ओसढ न. (औषध) ઔષધ.

ओह पु. (ओघ) સમુદાય

ओहि } पु. स्त्री.(अवधि) મર્યાદા, હદ, ત્રીજુ જ્ઞાન (રૂપી પદાર્થોને જણાવનાર અતીન્દ્રિય જ્ઞાન.)
अवहि }

क

कअ } वि. (कृत) કરેલું.
कड }

कइ } पु. (कवि) કવી.
कवि }

कउरव पु (कौरव) કુરૂદેશમાં ઉત્પન્ન થયેલ. કૌરવ

कउहा स्त्री (ककुभ्) દિશા

कंठ पु. (कण्ठ) ગરદન, ગળુ.

कज्ज न (कार्य) કામ, કાર્ય.

कट्ठ न. (काष्ठ) લાકડું.

कट्ठ न. (कष्ट) દુઃખ, કષ્ટ.

कण्ह } पु. (कृष्ण) વાસુદેવ.
किण्ह }

कणिट्ठ वि. (कनिष्ठ) નાનુ. पु. નાનો ભાઇ.

कत्तिअ पु. (कार्तिक) કાર્તિકમાસ.

कन्ना (कन्या) કન્યા.

कन्नगा स्त्री. (कन्यका) કન્યા.

कम्म पु. न. (कर्मन्) કામ, કર્મ, જ્ઞાનાવરણીયાદિ અષ્ટકર્મ.

कमल न. (कमल) કમળ.

कयग्घ वि. (कृतघ्न) નિમકહરામ.

कयण्णु वि. (कृतज्ञ) કૃતજ્ઞ, ઉપકારને જાણનાર, નિમકહલાલ.

कयली } **केली** } स्त्री. (कदली) કેલ.

करण न. (सम) ઇંદ્રિય, કરવુ, હેતુ.

कल्ल न. (कल्य) કાલે, ગઈકાલે, આવતી કાલે.

कलत्त पु. न. (कलत्र) સ્ત્રી, ભાર્યા

कला स्त्री. (सम) કલા

कल्लाण न. (कल्याण) કલ્યાણ, શુભ.

कलि पु (सम) કલિયુગ, કજીઓ કલહ.

कव्व न (काव्य) કાવ્ય.

कवड पु. न. (कपट) કપટ, ઠગાઇ.

कवल पु. (सम) કોલીયો, ગ્રાસ.

कवि पु. (कपि) વાંદરો

कहा स्त्री. (कथा) કથા, વાર્તા.

काउस्सग्ग पु. (कायोत्सर्ग) કાયાનો ત્યાગ, કાઉસગ્ગ.

काम पु. (सम) ઇચ્છા.

कामधेणु स्त्री. (कामधेनु) કામધેનુ ગાય.

कायव्व वि. (कर्तव्य) કરવાલાયક.

काया स्त्री. (काया) દેહ

काल पु. (सम) કાળ, સમય, વખત.

किंनर पु. (सम) કિંનર, દેવ વિશેષ.

किच्च न. (कृत्य) કામ.

किण्ह वि. (कृष्ण) શ્યામ વર્ણવાળુ, કાળું.

कित्तिअं वि. (कियत्) કેટલુ.

किवण वि. (कृपण) કંજૂસ, લોભી.

किवा स्त्री. (कृपा) દયા.

कुंभआर } **कुंभार** } पु. (कुम्भकार) કુંભાર.

कुच्छि पु. स्त्री. (कुक्षि) ઉદર, પેટ.

कुगइ (कुगति) અશુભ ગતિ, (નરકતિર્યગ્ગતિ)

कुडुंबि वि. (कुटुम्बिन्) કુટુંબવાળો, ગૃહસ્થ.

कुढार पु. (कुठार) કુહાડો.

कुमार } **कुमर** } पु. (कुमार) કુમાર.

कुमारत्तण न (कुमारत्व) કુમારપણું.

कुरु पु. ब. (सम) દેશનું નામછે
कुल पु. न. (सम) કુલ, વંશ.
केरिसी स्त्री. (कीदृशी) કેવા પ્રકારની.
केवल न. (केवल) કેવલજ્ઞાન.
केवलि पु (केवलिन्) કેવળી, કેવળજ્ઞાની, સર્વજ્ઞ
केसरि पु. (केशरिन्) સિંહ
कोसा स्त्री (कोश्या) વેશ્યાનુ નામ.
कोसलिअ वि (कौशलिक) અયોધ્યામા ઉત્પન્ન થયેલ.
कोह पु. (क्रोध) ક્રોધ.

ख

खंड पु. न (सम) કકડો, પૃથ્વીનો અમુક ભાગ
खंति स्त्री (क्षान्ति) ક્ષાન્તિ, ક્ષમા, ઉપશમ, સહનશીલતા.
खंध पु (स्कन्ध) ખભો.
खग्ग पु. (खड्ग) તરવાર.
खण पु. (क्षण) ક્ષણ, કાળવિશેષ.
खमा स्त्री. (क्षमा) ક્ષમા, ક્રોધનો અભાવ, શાન્તિ, ધીરજ, પૃથ્વી.
खमासमण पु. (क्षमाश्रमण) સાધુ, ક્ષમાપ્રધાન મુનિ.
खल वि. (सम) દુષ્ટ, અધમ, દુર્જન.
खलिअ न (स्खलित) અપરાધ, ગુનો.
खसर पु न (दे०कसर) રોગવિશેષ, ખરજવું, ખસ.
खीण / झीण / छीण वि. (क्षीण) ક્ષય પામેલુ, કંગાલ, જીર્ણ, દુર્બલ.
खीर / छीर न. (क्षीर) દૂધ
खेत्त न. (क्षेत्र) ક્ષેત્ર, ખેતર

ग

गइ स्त्री. (गति) ગતિ, આધાર, દેવાદિ ચાર ગતિ
गंगा स्त्री. (सम) નદીનુ નામ
गंभीर वि. (सम) ગંભીર, ઉંડું.
गगण न. (गगन) આકાશ.
गण पु (सम) સમુદાય
गणहर पु (गणधर) ગણધર, ગણી.
गणि पु. (गणिन्) ગણધર, ગણી.
गव्व पु. (गर्व) માન, અભિમાન
गव्विअ वि. (गर्वित) અભિમાની, ગર્વિષ્ટ
गय पु (गज) હાથી
गरुल पु. (गरुड) પક્ષિરાજ, ગરૂડપક્ષી.

गरिट्ठ वि. (गरिष्ठ) ઘણું મોટું.

गरिहा स्त्री. (गर्हा) નિંદા.

गहीअ } वि. (गृहीत) ગ્રહણ
गहिअ } કરાયેલ.

गाण न. (गान) ગાવું, ગીત

गाम पु. (ग्राम) ગામ.

गिम्ह पु. (ग्रीष्म) ગ્રીષ્મઋતુ

गीयत्थ-ट्ठ पु. (गीतार्थ) સામાચારી જાણનાર સાધુ.

गुंजिअ न. (गुञ्जित) ગણુગણાટ

गुण पु (सम) ગુણ.

गुणट्ठाण न. (गुणस्थान) ગુણોનુ સ્થાન, મિથ્યાદ્રષ્ટિ આદિ ચૌદ ગુણસ્થાન.

गुणि वि. (गुणिन) ગુણવાળો.

गुरु पु (सम) ગુરૂ, વડિલ

गुरुअ } वि (गुरुक) મોટું, ઘણું,
गरुअ } ભારે

गुरुया स्त्री. (गुरुता) મોટાઇ.

गेह न. (सम) ઘર

गोयम पु. (गौतम) શ્રી મહાવીર સ્વામિના આદ્ય ગણધર

गोविसाण न. (गोविषाण) ગાયનુ શિંગડું

गोवाल पु. (गोपाल) ગોવાલ

घ

घड पु. (घट) ઘડો

घण पु. (घन) મેઘ, વાદળ

घय न. (घृत) ઘી.

घर न. (गृह) ઘર

च

चइत्त पु. (चैत्र) ચૈત્રમાસ

चंपअ पु. (चम्पक) ચંપાનુ ઝાડ.

चंद पु (चन्द्र) ચન્દ્ર.

चंदण न. (चन्दन) ચન્દન

चक्कवट्टि पु. (चक्रवर्त्तिन्) ચક્રવર્તી, છ ખંડનો અધિપતિ

चक्खु पु. न (चक्षु) આંખ, નેત્ર.

चक्कवाय पु. (चक्रवाक) પક્ષિવિશેષ

चच्चर न (चत्वर) ચૌટું, બજાર.

चर(रि)म वि. (सम) છેલ્લુ

चरण न. (चरण) ચારિત્ર

चरित्त न. (चरित्र) ચરિત્ર, આચરણ

चरित्त न. (चारित्र) સંયમ, વ્રત, વિરતિ, સદ્‌વૃત્તિ.

चलण पु (चरण) પાદ, પગ

चवल वि. (चपल) ચંચલ,અસ્થિર

चवेडा-ला } स्त्री. (चपेटा) થપ્પડ,
चमेडा-ला } તમાચો

चाइ वि. (त्यागिन्) દાની.

चिआ स्त्री. (चिता) ચિતા, ચેહ.

चिंता स्त्री. (चिन्ता) ચિન્તા, વિચાર
चिंतण न. (चिन्तन) વિચારવુ.
चिंध } न (चिह्न) ચિન્હ, લાંછન,
चिण्ह } નિશાની, ડાઘ.
चोवंदण न (चैत्यवन्दन) ચૈત્યોને નમસ્કાર.
चोज्ज न (चोद्य) આશ્ચર્ય, પ્રશ્ન.
चेइअ } न. (चैत्य) વ્યન્તરાયતન,
चइत्त } જીનાલય, પ્રતિમા
चोरिअ न. (चौर्य) ચોરી.
चोर पु. (चौर) ચોર.

छ

छण पु. (क्षण) ઉત્સવ.
छप्पअ पु. (षट्पद) ભ્રમર
छाया स्त्री. (छाया) છાયા, કાન્તિ, પ્રતિબિમ્બ, આતપનો અભાવ
छाही (छाया) છાયા, આતપનો અભાવ.
छेयगंथ पु (छेदग्रन्थ) નિશીથાદિ છ સૂત્ર
छुहा स्त्री. (क्षुधा) ક્ષુધા, ભુખ.
छुहा स्त्री. (सुधा) અમૃત.

ज

जइ पु. (यति) યતિ, સાધુ
जइण वि. (जैन) જીન સબન્ધિ, જૈન, જીનભક્ત.
जइणधम्म पु. (जैनधर्म) જિનેશ્વરનો ધર્મ
जउँणा स्त्री. (यमुना) નદીનું નામ.
जंत न (यन्त्र) યત્ર, જંત્ર,સચો.
जंतु पु (जन्तु) પ્રાણી, જીવ.
जंबूदीव पु. (जम्बूद्वीप) દ્વીપનુ નામ છે.
जक्ख पु. (यक्ष) યક્ષ
जडिल पु. (जटिल) તાપસ, જટાધારી
जण (जन) જન, માણસ.
जणद्दण पु. (जनार्दन) વાસુદેવનુ નામ
जणय पु. (जनक) પિતા, બાપ.
जणवय पु. (जनपद) દેશ, જનસ્થાન.
जत्ता स्त्री (यात्रा) યાત્રા, તીર્થયાત્રા.
जम्म पु. (जन्मन्) જન્મ
जय पु. (सम) જય, જીત.
जय } न. (जगत्) જગત્, દુનીયા
जग } સસાર.
जल न. (सम) જળ, પાણી.
जलण (ज्वलन) અગ્નિ.
जलोयर न (जलोदर) જલોદર.
जाम पु. (याम) પ્રહર.

जामायर
जामाउ } पु (जामातृ) જમાઈ

जाय वि. (जात) ઉત્પન્ન થયેલ.

जायव पु (यादव) યદુવંશીય.

जाया स्त्री. (सम) સ્ત્રી.

जावज्जीव
जाजीव } न. (यावज्जीव) જીવન પર્યંત.

जारिस वि. (यादृग) જેવું, જેવા પ્રકારનુ.

जाल न. (सम) જાળ, પાશ

जिअलोग पु. (जीवलोक) દુનીયા.

जिइंदिय वि. (जितेन्द्रिय) જીતેન્દ્રિય.

जिण पु. (जिन) જીન, રાગદ્વેષ રહિત.

जिणबिंब न. (जिनबिम्ब) જીન પ્રતિમા

जिणंद
जिणिंद } (जिनेन्द्र) જીનેન્દ્ર, તીર્થંકર

जिणेसर
जिणीसर } पु. (जिनेश्वर) જીનેશ્વર ભગવાન્, તીર્થંકર

जिब्भा
जीहा } स्त्री (जिह्वा) જીભ.

जीव पु (सम) જીવ.

जीवदया स्त्री (सम) જીવદયા.

जीवयंत पु (जीवितान्त) પ્રાણ‌ુનો નાશ.

जीवलोग पु. (जीवलोक) દુનીયા, જગત્.

जीवहिंसा स्त्री. (जीवहिंसा) જીવોનો વધ.

जीवाइ पु (जीवादि) જીવ, અજીવ વગેરે નવ તત્વ.

जीवाउ पु. न. (जीवातु) જીવાડનાર ઔષધ, અન્ન, જીવન.

जीविअ न. (जीवित) જીવન, જીનતર.

जुद्ध न. (युद्ध) યુધ, લડાઇ.

जुत्त वि. (युक्त) ઉચિત, યોગ્ય, જોડેલુ

जेट्ठ वि. (ज्येष्ठ) મોટું, વૃદ્ધ.

जोग्ग त्रि. (योग्य) યોગ્ય, લાયક.

जोग पु (योग) વ્યાપાર, યોગ.

जोगि (योगिन्) જોગી

जोण्हा (ज्योत्स्ना) ચન્દ્રનો પ્રકાશ

जोव्वण न. (यौवन) તારૂણ્ય, જુવાની.

जोह पु. (योध) યોદ્ધો.

झ

झाण न. (ध्यान) ધ્યાન.

झुणि पु (ध्वनि) શબ્દ

ठ

ठिअ वि. (स्थित) ઉભું રહેલ.

ण

णायव्व वि. (ज्ञातव्य) જાણવા યોગ્ય

णायार } **णाउ** } वि. (ज्ञातृ) જાણનાર.

णेय वि. (ज्ञेय) જાણવાલાયક.

त

तणु स्त्री. (तनु) શરીર.

तत्त न (तत्त्व) તત્ત્વ, રહસ્ય, પરમાર્થ.

तरु पु (सम) ઝાડ

तलाय न. (तडाग) તલાવ.

तव पु. (तपस्) તપ.

तवोवण न. (तपोवन) આશ્રમ.

तारग वि. (तारक) તારનાર.

तारा स्त्री. (स) નક્ષત્ર, તારા.

ताव पु. (ताप) તાપ, સંતાપ, પીડા

तावस पु (तापस) તાપસ, યોગી.

तारिस वि (तादृश) તેવું. તેવા પ્રકારનુ.

तिअस पु. (त्रिदश) દેવ.

तिक्ख } **तिण्ह** } वि. (तीक्ष्ण) તીખું.

तिहुअण न. (त्रिभुवन) ત્રણલોક.

तिण्हा स्त्री. (तृष्णा) સ્પૃહા, વાછા, પિપાસા

तित्थ } **तूह** } न. (तीर्थ) તીર્થ, પવિત્ર સ્થાન

तित्थयर पु (तीर्थंकर) તીર્થંકર.

तिमिर न. (सम) આંખનો રોગ, અન્ધકાર, અજ્ઞાન.

तिलअ–ग पु. (तिलक) તિલક,

तिव्व वि (तीव्र) તીક્ષ્ણ, ગરમ, ભયંકર.

तिविह वि (त्रिविध) ત્રણ પ્રકારે.

तिहि पु स्त्री. (तिथि) તિથિ, દિવસ

थ

थिअ वि. (स्थित) ઉભુ રહેલ રહેલુ

थिर वि (स्थिर) નિશ્ચળ.

थुइ स्त्री (स्तुति) થોય, સ્તુતિ, સ્તવ.

थुण } **थेण** } पु. (स्तेन) ચોર.

थेर वि (स्थविर) વૃદ્ધ, વૃદ્ધ જૈન સાધુ.

थोक्क } **थोव** } **थेव** } वि (स्तोक) અલ્પ, થોડુ

थोत्त न. (स्तोत्र) સ્તોત્ર.

द

दइव-व्व } न. (दैव) દૈવ, ભાગ્ય,
देव-व्व } અદૃષ્ટ.

दंसण न (दर्शन) ચક્ષુ, જોવું, સમ્યગ્દર્શન, મત, સામાન્ય જ્ઞાન, ધર્મશાસ્ત્ર.

दढ वि. (दृढ) મજબુત, નિશ્ચલ

दत्त } वि. (दत्त) આપેલું.
दिण्ण }

दया स्त्री. (सम) અનુકંપા, કરૂણા.

दयालु वि. (सम) દયાવાન.

दव्व } न. (द्रव्य) દ્રવ્ય, સંપત્તિ.
दविअ }

दाण न. (दान) દાન

दाणव पु. (दानव) અસુર, દૈત્ય.

दार पु. न. (दार) સ્ત્રી, મહિલા.

दाढा (दंष्ट्रा) દાઢા.

दाहिणिल्ल } वि. (दाक्षिणात्य)
दक्खिणिल्ल } દક્ષિણ દિશાનુ.

दाहिणा } स्त्री. (दक्षिणा) દક્ષિણ
दक्खिणा } દિશા

दिक्खा (दीक्षा) દીક્ષા, સયમ, (પાપવ્યાપારના ત્યાગરૂપ)

दिग्घ }
दीह } वि. (दीर्घ) દીર્ઘ, લાંબુ
दीहर }

दिट्ठि स्त्री. (दृष्टि) દર્શન, આંખ, નજર

दिवस } पु. न. (दिवस) દિન,
दिवह } દિવસ

दिसा स्री. (दिश्-शा) પૂર્વાદિ દિશા.

दीण वि. (दीन) ગરીબ.

दीणत्तण न. (दीनत्व) ગરીબાઈ

दीव पु (दीप) દીવો.

दुआर }
दार } न. (द्वार) દરવાજો.
वार }

दुक्ख } न. (दु:ख) દુ:ખ.
दुह }

दुक्कर वि. (दुष्कर) દુખે કરીને કરી શકાય તે, કષ્ટસાધ્ય

दुज्जण पु. (दुर्जन) દુર્જન, દુષ્ટ પુરૂષ.

दुज्जोहण पु. (दुर्योधन) નામ છે.

दुद्ध न (दुग्ध) દૂધ.

दुरिय न. (दुरित) પાપ

दुहि } वि. (दु खिन्) દુ ખી.
दुक्खि }

दुहिअ } वि (दु:खित)
दुक्खिअ } પીડિત, દુ ખી.

दुहिआ }
धूआ } स्त्री. (दुहितृ) દીકરી.
धोआ }

दूर न. (सम) દૂર.
देव पु. (सम) દેવ
देवालय पु न. (सम) દેવનુ મંદિર.
देवी स्त्री. (सम) દેવી, ઉત્તમ સ્ત્રી.
देसअ वि. (देशक) દેખાડનાર.
देसणा स्त्री. (देशना) દેશના, ઉપદેશ.
देह पु. न. (सम) શરીર
देसविरइ स्त्री. (देशविरति) દેશથી પાપવ્યાપારનો ત્યાગ
दोरिआ स्त्री. (दे दवरिका) રસ્સી દોરી.
दोवई स्त्री (द्रौपदी) પાંડવોની ભાર્યા
दोस पु. (दोष) દોષ, દુર્ગુણ, અપરાધ, પાપ.
द्रह पु. (ह्रद) હ્રદ, હૃદ, મોટું સરોવર

ध

धअ } झअ } पु. (ध्वज) ધ્વજ, ધજા.
धण न. (धन) ધન દ્રવ્ય
धणवंत वि. (धनवान्) ધનવાળો.
धणि वि. (धनिन्) ધનવાળો.
धन्न न. (धान्य) ધાન્ય. અનાજ.
धन्न वि. (धन्य) ધન્ય. પ્રશંસા યોગ્ય.
धम्म पु (धर्म) ધર્મ, ફરજ.
धम्मिट्ठ वि. (धर्मिष्ट) અતિશય ધાર્મિક.
धवल वि (सम) સફેદ, શ્વેત
धिइ स्त्री. (धृति) ધીરજ, ધૈર્ય.
धुत्त वि (धूर्त) ઠગ, છેતરનાર.
धेणु स्त्री (धेनु) ગાય.

न

नई स्त्री. (नदी) નદી.
नंदिसुत्त न. (नन्दिसूत्र) આ નામનું સૂત્ર છે
नक्क पु. (दे) નાક, નાશિકા.
नक्खत्त न. (नक्षत्र) નક્ષત્ર, તારો.
नच्च न. (नृत्य) નૃત્ય, નાચ
नग्ग वि (नग्न) નગ્ન, વસ્ત્ર રહિત
नमोक्कार } नमुक्कार } पु (नमस्कार) નમન, પ્રણામ
नट्टअ पु. (नर्त्तक) નટ.
नय पु. (नय) નય, નીતિ.
नयर न (नगर) નગર.

नरय } पु. (नरक) નારકી,
निरय } નરકસ્થાન.

नरिंद पु. (नरेन्द्र) રાજા.

नरवइ पु. (नरपति) રાજા.

नहयल पु न. (नभस्तल) આકાશતળ.

नाणि वि. (ज्ञानिन्) જ્ઞાનવાળો.

नाण न. (ज्ञान) જ્ઞાન.

नाम न. (नामन्) નામ, સંજ્ઞા.

नाय पु. (न्याय) ન્યાય, નીતિ.

नायउत्त पु. (ज्ञातपुत्र) શ્રી મહાવીરસ્વામિનું નામ.

नारी स्त्री. (सम) સ્ત્રી.

नावा स्त्री (नौ) નૌકા, હોડી.

निअम पु (नियम) નિશ્ચય, લીધેલી પ્રતિજ્ઞા.

निगम पु. (निगम) વ્યાપારવાળું સ્થાન, વ્યાપારીઓનો સમુદાય.

नीइ स्त्री. (नीति) ન્યાય, ઉચિત વ્યવહાર

निंदा स्त्री (सम) નિંદા.

निक्कारण वि. (निष्कारण) કારણ રહિત, અહેતુક, કારણવિના.

निग्गुण वि. (निर्गुण) ગુણરહિત.

निच्च वि. (नित्य) અવિનશ્વર, શાશ્વત.

निच्चल वि. (निश्चल) સ્થિર, અચલ, ૬૯.

निज्जरा स्त्री. (निर्जरा) કર્મનો ક્ષય.

निट्ठुर वि. (निष्ठुर) નિષ્ઠુર, નિર્દય, પરૂષ.

निद्दा स्त्री. (निद्रा) નિંદ્રા.

निद्दय वि. (निर्दय) દયારહિત.

निवद्ध वि. (सम) બંધાયેલ.

निव्वंध पु. (निर्बन्ध) આગ્રહ.

निप्फल वि (निष्फल) ફલરહિત, નિરર્થક.

निम्मल वि. (निर्मल) સ્વચ્છ.

निमेस पु. (निमेष) પલકારો, મટકું.

निय वि. (निज) પોતાનું.

नियाण न (निदान) નિયાણું, કારણ, હેતુ.

निव पु. (नृप) રાજા.

निवइ पु. (नृपति) રાજા.

निव्वाण न. (निर्वाण) મોક્ષ.

निव्वुइ स्त्री. (निर्वृति) મોક્ષ, ચિત્તની સ્વસ્થતા

निवास पु. (सम) રહેઠાણ, આશ્રય.

निसा स्त्री. (निशा) રાત્રી.

नीसंद पु. (निःस्यन्द) ઝરવું, ઝરણું, ગળવું તે.

निहस पु. (निकष) કસોટી

नेउर } न. (नूपुर) પગનું આ-
निउर } ભરણ, નૂપુર.

नेत्त पु न (नेत्र) નેત્ર, આંખ.

नेमित्तिअ वि (नैमित्तिक) નિમિત્ત શાસ્ત્ર જાણનાર.

नेह पु. (स्नेह) સ્નેહ, રાગ.

निहि त्रि. (निधि) ખજાનો, ભંડાર, ચક્રવર્તી રાજાની સંપત્તિ વિશેષ.

पइट्ठा स्त्री. (प्रतिष्ठा) પ્રતિષ્ઠા, કીર્તિ, આદર

पइण्णा स्त्री. (प्रतिज्ञा) પ્રતિજ્ઞા.

पइदिण न (प्रतिदिन) દરરોજ, સદા.

पइन्न-ग न. (प्रकीर्ण-क) સૂત્ર વિશેષ, वि વિખેરેલું.

पउण वि. (प्रगुण) હોંશીયાર.

पओग पु. (प्रयोग) પ્રયોગ, જીવ-વ્યાપાર

पंकअ न (पङ्कज) કમલ.

पंजर न. (सम) પાંજરૂ.

पंडव पु (पाण्डव) પાંડુ રાજાના પુત્રો, પાંડવો.

पंडिअ पु. (पण्डित) પંડિત.

पक्क वि (पक्व) પાકેલું.

पक्ख पु. (पक्ष) પખવાડીયુ, અર્ધો માસ.

पक्खि पु. (पक्षिन्) પક્ષી.

पच्चक्ख वि (प्रत्यक्ष) સાક્ષાત્, દેખીતું, આંખ આગળનું.

पच्चक्खाण न. (प्रत्याख्यान) ત્યાગ કરવાની પ્રતિજ્ઞા, નિયમ.

पच्चूस-ह पु (प्रत्यूष) પ્રભાતકાલ.

पच्चोणी स्त्री. (दे) સન્મુખ આવવું.

पच्छायाव पु. (पश्चात्ताप) અનુ-તાપ, પસ્તાવો

पच्छ वि (पथ्य) હિતકારી વસ્તુ.

पज्जवसाण न. (पर्यवसान) અંત, અવસાન, છેડો.

पज्जाय पु (पर्याय) પર્યાય, રૂપાન્તર.

पज्जुण्ण पु (प्रद्युम्न) કામદેવ, વિષ્ણુનો પુત્ર.

पढम वि (प्रथम) પ્રથમ, આદ્ય.

पढण न. (पठन) ભણવુ

पडिक्कमण न. (प्रतिक्रमण) પ્રતિ-ક્રમણ, આવશ્યક ક્રિયા, પાપથી પાછા ફરવું.

पडिमा स्त्री. (प्रतिमा) મૂર્તિ, પ્રતિ-બિંબ.

पडियार पु (प्रतिकार) ઉપાય બદલો.

पडिवक्ख पु. (प्रतिपक्ष) શત્રુ.

पडिवया } स्री. (प्रतिपद्) પડવો.
पाडिवया }

पणाम पु. (प्रणाम) નમસ્કાર.

पण्ण न. (पर्ण) પાંદડું.

पण्णा स्री. (प्रज्ञा) બુદ્ધિ.

पण्ह पु. (प्रश्न) પ્રશ્ન, સવાલ.

पत्थिअ वि. (प्रार्थित) યાચના કરાયેલ.

पभा(हा)य पु. न. (प्रभात) પ્રભાત.

पमाय पु. (प्रमाद) પ્રમાદ, ભુલવું, ચુકવું.

पय पु. न. (पद) પદ, શબ્દસમૂહ. વિભક્તિ અંતવાળું પદ

पयत्थ पु. (पदार्थ) પદાર્થ, શબ્દનો અર્થ.

पया स्री. (प्रजा) પ્રજા, સંતાન.

पयास पु (प्रकाश) પ્રકાશ.

पयासग वि. (प्रकाशक) પ્રકાશ કરનાર.

पयंग पु. (पतङ्ग) પતંગીયુ.

पर वि. (सम) અન્ય, શ્રેષ્ઠ.

परंपरा स्री. (परम्परा) પરમ્પરા, અનુક્રમ, હાર.

परम वि. (सम) ઉત્કૃષ્ટ, શ્રેષ્ઠ.

परक्कम पु. न. (पराक्रम) બલ, શક્તિ, સામર્થ્ય.

परदारा स्री. (परदारा) પર સ્ત્રી.

परप्पर } वि. (परस्पर) એક-
परुप्पर } બીજાને, અન્યો
परोप्पर } અન્ય.

परमपय न. (परमपद) મોક્ષ, ઉત્કૃષ્ટ પદ.

पराभव पु. (सम) પરાભવ, હારી જવુ.

परिक्खण न. (परीक्षण) પરીક્ષા કરવી.

परिच्चत्त } वि. (परित्यक्त) ત્યાગ
परिचत्त } કરાયેલ.

परिणीअ वि. (परिणीत) પરણેલ.

परिमाण न. (सम) માન, માપ.

परिसर पु. (सम) સમીપ.

परिसा (पर्षद्–परिषद्) સભા.

परिहा स्री. (परिखा) ખાઈ.

परोवयार पु. (परोपकार) પરનો ઉપકાર.

पवण पु. (पवन) પવન, વાયુ.

पवयण न. (प्रवचन) આગમ, સિદ્ધાંત

पवासि–सु वि. (प्रवासिन्) મુસાફર.

पव्वय पु. (पर्वत) પર્વત.

पविट्ठ वि. (प्रविष्ट) પ્રવેશ કરેલ.

पवित्तया स्री. (पवित्रता) પવિત્રપણુ.

पसत्त पु. (प्रसक्त) પ્રસક્ત, આ-સક્ત.

पसाय पु. (प्रसाद) મહેરબાની, દયા, કૃપા

पसु पु. (पशु) પશુ.

पहार पु. (प्रहार) પ્રહાર.

पहाव पु. (प्रभाव) પ્રભાવ,શક્તિ, સામર્થ્ય.

पहावग वि. (प्रभावक) પ્રભાવક, પ્રભાવના કરનાર, ઉન્નતિ કર-નાર.

पहिअ पु (पथिक) મુસાફર.

पहु पु. (प्रभु) પ્રભુ, સ્વામી.

पाइअ / पागय वि. (प्राकृत) પ્રાકૃત ભાષા, સ્વાભાવિક, નીચ, સાધારણ.

पाउस पु (प्रावृष्) વર્ષાઋતુ, ચોમાસુ.

पाठसाला स्त्री. (पाठशाला) પાઠ-શાળા.

पाण पु. न. (प्राण) ઇંદ્રિય વિગેરે દશ પ્રાણો.
(પાંચ ઇન્દ્રિય-ત્રણ બલ-શ્વા-સોચ્છ્વાસ-આયુ)

पाणाइवाय पु. (प्राणातिपात) જીવ-હિંસા, પ્રાણોનો નાશ

पाणि पु. (प्राणिन्) જીવ, પ્રાણી.

पाणि पु. (मम) હાથ

पाणिय न. (पानीय) જલ.

पाणिवह पु. (प्राणिवध) જીવવધ.

पाय पु (पाद) પગ, પાદ, શ્લો-કનો ચોથો ભાગ

पाय पु. (पात) પડવુ.

पा(प)यड वि. (प्रकट) પ્રકટ,ખુલ્લુ.

पारद्धि पु (पापर्धि) પારધિ, શીકારી.

पारेवअ / पारावअ पु (पारापत) પારેવાં.

पालग वि (पालक) પાલનાર.

पाव वि. (पाप) નીચ, પાપી, न. પાપકર્મ.

पास न (पार्श्व) સમીપ, પાસે.

पाहुड न. (प्राभृत) ઉપહાર,ભેટ.

पिच्छी / पुहुवी स्त्री. (पृथ्वी) પૃથ્વી, ભૂમિ.

पिय वि. (प्रिय) પ્રિય, વહાલુ, पु પતિ, ધણી, સ્વામી

पिवासा स्त्री. (पिपासा) તરસ,તૃષા

पीइ स्त्री (प्रीति) પ્રેમ.

पीडा-ला (मम) પીડા, દુઃખ.

पुज्ज वि. (पूज्य) પૂજવા યોગ્ય.

पुढवी / पुहवी स्त्री. (पृथिवी) પૃથ્વી, ભૂમિ.

पुण्ण न. (पुण्य) પુણ્ય, ધર્મ, શુભકર્મ. वि પવિત્ર

पुत्त पु (पुत्र) પુત્ર.
पुत्थय } पु. न (पुस्तक) પુસ્તક.
पोत्थय }
पुप्फ न (पुष्प) ફુલ.
पुरिस पु. (पुरुष) પુરૂષ.
पुव्व } वि. (पूर्व) પહેલુ, અગા-
पुरिम } ઉનું, આદ્ય.
पुव्व वि. (पूर्व) ७० લાખ ५६ હજાર વર્ષનો એક પૂર્વ, કાળ વિશેષ
पुव्वा स्त्री. (पूर्वा) પૂર્વ દિશા.
पुव्वण्ह पु. (पुर्वाण्ह) દિવસનો પૂર્વ ભાગ.
पुण्णिमा स्त्री. (पूर्णिमा) પુનમ.
पूरअ वि. (पूरक) પૂરણ કરનાર.
पोम्म } न. (पद्म) કમલ.
पउम }
पोरुस } न (पौरुष) પુરૂષાર્થ,
पोरिस } પુરૂષત્વ.

फ

फरुस वि. (परुष) કઠિન, કર્કશ.
फल न (सम) ફળ.
फास पु. (स्पर्श) સ્પર્શ.
फुल्ल न. (सम) પુષ્પ, ફુલ.

ब

वंधण न. (बन्धन) બેડી, અટકાવ, બાંધવુ.
वंधव पु (बान्धव) બધુ, મિત્ર.
वंधु पु. (सम) બાંધવ, મિત્ર.
वंभयारि वि. (ब्रह्मचारिन्) બ્રહ્મચર્ય પાલનાર.
वंभचेर } न. (ब्रह्मचर्य)
वम्हचरिअ } બ્રહ્મચર્ય.
वम्हचेर }
वल न. (सम) શક્તિ, સામર્થ્ય.
वलिट्ठ वि. (बलिष्ट) સર્વથી બલવાન્.
वहिणी } स्त्री (भगिनी) બ્હેન.
भइणी }
वहिर वि. (वधिर) બહેરૂં.
वहु-अ वि. (वहु-क) ઘણુ, વધારે.
वाल पु. (सम) બાલક.
वाला स्त्री. (सम) કુમારી, છોકરી, જુવાન સ્ત્રી.
वाहा स्त्री. (वाहु) હાથ, ભુજા.
वाहिर वि. (वाह्य) બહારનુ.
वाहु पु. (सम) હાથ, ભુજા.
विंव न. (सम) બિંબ, પ્રતિમા.,
वुद्धि स्त्री. (सम) બુદ્ધિ.
वुह पु. (वुध) પંડિત.
वोहि स्त्री. (वोधि) શુદ્ધ ધર્મની પ્રાપ્તિ.

भ

भंत वि. (भगवत्-भदन्त-भ्राजत्-

भवान्त–भयान्त) ભગવાન્–ઐશ્વર્યવાન્, કલ્યાણકારક, દેદીપ્યમાન્, સંસાર અને સકલ ભયોના અંત કરનાર.

भगवई स्त्री (भगवती) પાંચમુ અંગ, ભગવતીસૂત્ર.

भगवंत } पु (भगवान्) ભગવાન્, પૂજ્ય.
भयवंत }

भज्जा स्त्री. (भार्या) સ્ત્રી.

भट्ठ वि. (भ्रष्ट) ભ્રષ્ટ, પતિત.

भड पु. (भट) લડવૈયો.

भत्तार } वि. (भर्तृ) સ્વામી, પતિ, ભર્તાર, પોષક.
भत्तु }

भत्ति स्त्री. (भक्ति) ભક્તિ, સેવા, ચાકરી.

भद्द } वि (भद्र) કલ્યાણ કરનાર, સુખી, વહાલુ, માયાળુ. न. કલ્યાણ, મંગલ.
भद्र }

भमंत वि (भ्रमत्) ભમતુ

भय न. (सम) બીક, ધાસ્તી.

भरह पु. (भरत) ભરતક્ષેત્ર.

भव्व } वि (भव्य) ભવ્ય જીવ, યોગ્ય, સુન્દર.
भविअ }

भव पु. (सम) ભવ, સંસાર.

भविअ वि. (भविक) ભવ્યજીવ, મોક્ષાર્થી જીવ, સંસારી.

भसल } पु (भ्रमर) ભમર
भमर }

भस्स } पु. (भस्मन्) રાખ.
भप्प }

भस्संतया स्त्री. (भस्मान्तता) રાખ થઇ જવુ, બળીને ભસ્મ થવું.

भाणु पु (भानु) સૂર્ય.

भायर } पु. (भ्रातृ) ભાઈ, બંધુ
भाउ }

भार पु. (सम) ભાર, બોજો.

भरह पु. (भरत) શ્રીઋષભનાથના જ્યેષ્ઠ પુત્ર, ભારતક્ષેત્ર.

भारह न. (भारत) ભરતક્ષેત્ર.

भाल न (सम) લલાટ

भाव पु (सम) ભાવ, ભાવના, અભિપ્રાય, વસ્તુ, પદાર્થ.

भासा स्त्री (भाषा) ભાષા, વાણી, વચન.

भावि वि. (भाविन्) થનાર.

भिक्खायरिअ वि. (भिक्षाचरक) ભિક્ષાચર, ભિક્ષુ

भिक्खु पु. (भिक्षु) ભિક્ષુક, સાધુ.

भिच्च पु. (भृत्य) નોકર.

भिल्ल पु (सम) ભિલ્લ

भुयग पु. (भुजग) સર્પ.

भूअ पु. न. (भूत) જંતુ, પ્રાણી.

भूसण न. (भूषण) આભૂષણ

भोइ } वि. (भोगिन्) ભોગાસક્ત, વિલાસી
भोगि }

भोग } पु. न. (भोग) મનોજ્ઞ
भोअ } શબ્દાદિ વિષયો, ખાવું તે ઉપભોગ.

भोयण न. (भोजन) ભોજન.

म

मइ स्त्री. (मति) બુદ્ધિ.

मउड पु. न. (मुगुट) મુગુટ.

मंत पु. न (मन्त्र) મન્ત્ર, વિચાર, ગુપ્ત વાત.

मंगल न (सम) શ્રેય, કલ્યાણ, શુભ.

मंति पु. (मन्त्रिन्) મન્ત્રી.

मंद वि. (मन्द) ધીમું, આલસુ, અલ્પ.

मंदर पु. (सम) મેરૂપર્વત.

मंदिर (सम) મંદિર, જીનાલય, ઘર.

मक्कड पु. (मर्कट) માંકડું.

मच्छिआ } स्त्री. (मक्षिका) માખી
मक्खिआ }

मग्ग पु. (मार्ग) રસ્તો.

मच्चु पु. (मृत्यु) મરણ, મોત.

मच्छर पु. (मत्सर) ઇર્ષ્યા, દ્વેષ.

मज्ज न. (मद्य) મદ્ય, દારૂ, મદિરા.

मज्जाया स्त्री. (मर्यादा) વ્યવસ્થા, સીમા, હદ.

मज्झण्ह पु. (मध्याह्न) દિવસનો મધ્ય ભાગ.

मज्झ न. (मध्य) વચમાં આંતરે, અન્દર.

मट्टिआ स्त्री. (मृत्तिका) માટી.

मण पु. (मनस्) મન, ચિત્ત.

मणपज्जव पु. (मन पर्यव) ચતુર્થ જ્ઞાન (બીજાના મનના ભાવોને જણાવનારૂ જ્ઞાન)

मणि पु. (सम) મણિ

मणूस पु. (मनुष्य) મનુષ્ય.

मणोरह पु. (मनोरथ) મનોરથ, ઇચ્છા.

मणोज्ज } वि. (मनोज्ञ) સુન્દર.
मणण्ण }

मत्त वि. (सम) મદયુક્ત, ઉન્મત્ત.

मत्थय पु. न. (मस्तक) મસ્તક, માથું.

मन्नु पु. (मन्यु) ક્રોધ.

मय पु. (मद) અભિમાન, ગર્વ

मय } वि. (मृत) મરી ગયેલ.
मुअ }

मयण पु. (मदन) કામદેવ

मरण न. (सम) મૃત્યુ, મરવુ

महप्प पु. (महात्मन्) મહાત્મા,

महावीर पु. (सम) ચોવીસમા તીર્થંકર.

महासई स्त्री. (महासती) ઉત્કૃષ્ટ શીલવાળી સ્ત્રી

महिवाल पु. (महिपाल) રાજા.
महिला स्त्री. (सम) સ્ત્રી, નારી.
महु न. (मधु) મધ.
महुर वि. (मधुर) મધુર, સુન્દર, મિષ્ટ, મીઠું.
महोच्छव, महोसव, महुस्सव, महूसव पु (महोत्सव) મોટો ઉત્સવ
मह, महंत वि. (महत्) મોટું, વિશાલ.
महोसहि स्त्री. (महौषधि) ઔષ, ઔષધિ.
माउसिआ, माउच्छा स्त्री. (मातृष्वसृ) માસી માતાની બ્હેન
माण पु. (मान) અભિમાન, ગર્વ.
माणि वि. (मानिन्) અભિમાની, ગર્વિષ્ટ.
मायरा, माउ, माइ स्त्री. (मातृ) માતા, મા, જનની.
माया स्त्री. (सम) કપટ, છલ.
माला स्त्री. (सम) માલા
मास पु. (सम) મહીનો, માસ
मास, मंस न (मांस) માંસ
माहप्प पु. न (माहात्म्य) મહિમા, મોટાઈ, પ્રભાવ
माहण, बंभण पु (ब्राह्मण) બ્રાહ્મણ
मिग, मअ पु (मृग) હરણ.
मिअंक, मअंक पु. (मृगाङ्क) ચન્દ્ર.
मित्त पु न. (मित्र) મિત્ર.
मित्ती स्त्री. (मैत्री) મિત્રતા, દોસ્તી
मीसिअ वि. (मिश्रित) મિશ્ર કરેલુ, મલેલું.
मुक्ख, मुरुक्ख पु. (मूर्ख) મૂર્ખ, અજ્ઞાની
मुक्खत्थि वि. (मोक्षार्थिन) મોક્ષનો અર્થી.
मुणि पु. (मुनि) મુનિ, સાધુ
मुणिंद पु (मुनीन्द्र) આચાર્ય.
मुह न. (मुख) મુખ, મોઢું
मुहल-र वि (मुखर) વાચાળ.
मूग वि. (मूक) મુંગો.
मूढ वि (सम) મૂઢ, મૂર્ખ, અજ્ઞાની
मूल न. (सम) મૂલ, કારણ, આદિ કારણ.
मूसावाय, मुसावाय, मोसावाय पु (मृषावाद) અસત્ય ભાષણ, જુઠું બોલવું
मेरु पु. (सम) મેરૂપર્વત.
मेह पु (मेघ) મેઘ.
मोक्ख, मुक्ख पु (मोक्ष) મોક્ષ

मोग्गर पु. (मुद्गर) મોગર.
मोण } न. (मौन) મૌન, ખામોશી,
मउण } વાણીનો સંયમ, મુનિપણુ.
मोर पु. (मयूर) મોર.

र

रउद्द } वि. (रौद्र) દારૂણ, ભયંકર,
रोद्द } ભીષણ.
रक्खण न. (रक्षण) રક્ષણ કરવું.
रक्खस पु. (राक्षस) રાક્ષસ.
रज्ज न. (राज्य) રાજ્ય.
रत्त वि. (रक्त) લાલ, આસક્ત, વહાલું.
रमणी स्त्री. (सम) સ્ત્રી, સુન્દરી.
रय वि. (रत) આસક્ત, આનંદ પામેલું, ખુશી થયેલું.
रयण पु न. (रत्न) રત્ન.
रयय न (रजत) રૂપુ.
रवि पु. (सम) સૂર્ય.
रहस्स वि. (रहस्य) ગુપ્ત, ગુહ્ય.
रह पु. (रथ) રથ.
रहिअ वि. (रहित) રહિત, વર્જીત.
राइ } स्त्री. (रात्रि) રાત્રિ.
रत्ति }
राहु पु. (सम) ગ્રહવિશેષ.
रिउ } स्त्री. (ऋतु) વસંતાદિ છ
उउ } ઋતુ
रिउ पु. (रिपु) શત્રુ.
रिच्छ पु. (ऋक्ष) રીછ.
रुअ न. (रुत) શબ્દ.
रुक्क-ग्ग वि. (रुग्ण) રોગી.
रुक्ख पु. न. (वृक्ष) ઝાડ.
रुप्पिणी स्त्री. (रुक्मिणी) વિષ્ણુની સ્ત્રી.
रूव पु. न. (रूप) દેહકાન્તિ, સુન્દરતા, આકૃતિ, રૂપ.
रोग पु. (सम) રોગ, વ્યાધિ.
रोस पु. (रोष) રોષ, ક્રોધ.

ल

लक्खण न. (लक्षण) ચિહ્ન, નામ, કારણ.
लग्ग वि. (लग्न) સંબદ્ધ, લાગેલું.
लच्छी स्त्री. (लक्ष्मी) લક્ષ્મી.
लट्ठि पु. (यष्टि) લાકડી, લાઠી.
ललाड } न. (ललाट) ભાલ,
णडाल } કપાલ.
ललिय वि. (ललित) સુન્દર, મનોહર.
लहु-अ वि. (लघु) તુચ્છ, નાનુ,
लिंब पु. (निम्ब) લીંબડાનુ ઝાડ.
लुद्ध वि. (लुब्ध) લોભી, લોલુપ, આસક્ત.
लेह पु. (लेख) લેખ, લખાણ.
लोग पु. (लोक) લોક, દુનીયા.

लोगवाल पु. (लोगपाल) ઇન્દ્રનો દિગ્પાલ.

लोगंतिअ पु (लोकान्तिक) દેવ વિશેષ

लुंठिअ वि. (लुण्ठित) બળાત્કારથી લઈ લેવુ, લુટી લેવું.

व

वइर } वज्ज } पु.न. (वज्र) વજ્ર, ઇન્દ્રનું શસ્ત્ર

वक्क न. (वाक्य) વાક્ય

वक्खाण न. (व्याख्यान) વખાણ, વિશેષ કથન

वग्ग पु. (वर्ग) વર્ગ, સમૂહ.

वग्घ पु. (व्याघ्र) વાઘ.

वच्छ पु. (वत्स) બાળક, વાછરડો.

वच्छ पु. (वृक्ष) ઝાડ.

वच्छल वि (वत्सल) રાગી, સ્નેહી

वच्छल्ल न (वात्सल्य) વાત્સલ્યપણુ સ્નેહપણું, અનુરાગ.

वड्डत्तण न (वृद्धत्व) વૃદ્ધપણું

वणस्सइ } वणप्फइ } स्त्री (वनस्पति) વનસ્પતિ.

वणिआ } विलया } स्त्री (वनिता) સ્ત્રી.

वण्हि पु (वह्नि) અગ્નિ.

वत्ता स्त्री. (वार्ता) વાત, કથા

वत्तार } वत्तु } वि. (वक्तृ) વક્તા, બોલનાર.

वत्थ न. (वस्त्र) વસ્ત્ર.

वत्थु न. (वस्तु) પદાર્થ. ચીજ.

वम्मह पु (मन्मथ) કામદેવ.

वय पु. न. (व्रत) વ્રત, નિયમ.

वयण न. (वचन) વચન.

वयणिज्ज वि (वचनीय) વાચ્ય, નિંદવા લાયક.

वर वि. (सम) વર, શ્રેષ્ઠ.

वराय वि. (वराक) ગરીબ.

वरिस } वास } पु. न. (वर्ष) વૃષ્ટિ, સંવત્સર, સાલ, મેઘ, વરસાદ, વરસ.

वरिसा स्त्री. (वर्षा) ચોમાસુ.

ववसाय पु. (व्यवसाय) વ્યાપાર, કાર્ય, ઉદ્યમ

वसइ } वसहि } स्त्री. (वसति) વસતિ, સ્થાન, આશ્રય

वसण न. (व्यसन) કષ્ટ, દુઃખ.

वसीहूअ वि. (वशीभूत) વશ થયેલ.

वह पु. (वध) વધ.

वहू स्त्री. (वधू) વહૂ, ભાર્યા.

वागरण } वायरण } वारण } न. (व्याकरण) વ્યાકરણ, શાસ્ત્ર, ઉપદેશ, ઉત્તર.

वाणिज्ज न. (वाणिज्य) વ્યાપાર.

वाणी (सम) વાણી, વચન.
वाम वि. (सम) ડાબું, પ્રતિકૂલ.
वायणा स्त्री. (वाचना) વાચના.
वायस पु. (सम) કાગડો.
वाया (वाच्—चा) વાણી, વાચા,
वारियर पु. (वारिचर) જળચર. મત્સ્યાદિ
वावार पु. (व्यापार) વ્યાપાર, વ્યવસાય.
वावारि वि. (व्यापारिन्) વ્યાપારી
वावी स्त्री. (वापी) વાવડી.
वास पु. न. (वर्ष) વરસાદ, વરસ, ભારત આદિ ક્ષેત્ર
वासहर पु. (वर्षधर) પર્વત વિશેષ.
वासुदेव पु. (स) વાસુદેવ, અર્ધચક્રવર્તી, ત્રિખંડાધીશ.
वाह पु. (व्याध) શીકારી.
वाहि पु. (व्याधि) વ્યાધિ, રોગ, પીડા.
विंद) न. (वृन्द) સમુદાય.
वुंद)
विंछिअ) पु. (वृश्चिक) વીંછી.
विञ्चुअ)
विओग पु. (वियोग) વિયોગ.
विंज्झ पु. (विन्ध्य) વિન્ધ્યાચલ પર્વત.
विज्जत्थि पु. (विद्यार्थिन्) ભણનાર, વિદ્યાર્થી.
विज्जा स्त्री. (विद्या) વિદ્યા, શાસ્ત્રજ્ઞાન.
विज्जाहर पु. (विद्याधर) વિદ્યાધર, વિદ્યાવાળો
विणट्ठ वि. (विनष्ट) નાશપામેલ.
विणय पु. (विनय) વિનય.
विण्हु पु. (विष्णु) શ્રીકૃષ્ણ, વાસુદેવ.
विणास पु. (विनाश) નાશ.
विणिद्दिट्ठ वि. (विनिर्दिष्ट) વિશેષે કરીને કહેવાયેલ.
वीणा स्त्री. (सम) વીણા.
विन्नाण न. (विज्ञान) સદ્બોધ, કળા, વિશિષ્ટ જ્ઞાન.
विम्हय पु. (विस्मय) આશ્ચર્ય.
विब्भल) वि. (विह्वल) વિહ્વલ,
विहल) મુઝાયેલ.
विमाण पु. न. (विमान) વિમાન
वियक्खण वि. (विचक्षण) હોશીયાર, કુશળ.
वियणा) स्त्री. (वेदना) વેદના,
वेयणा) પીડા, દુઃખ.
वियार पु. (विचार) વિચાર, તત્ત્વનિર્ણય.
वियार पु. (विकार) વિકાર, વિકૃત.

वीयराग } पु. वि. (वीतराग)
वियराग } રાગરહિત, જિન.
विरल वि. (सम) અલ્પ, થોડું.
विरहिअ वि. (विरहित) રહિત, શૂન્ય, વિરહવાળું.
विरुद्ध वि. (सम) વિપરીત, પ્રતિકૂળ, ઉલટું
विरूव वि (विरूप) કદરૂપ, કુરૂપ.
विरोह पु. (विरोध) વિરૂદ્ધતા.
विवत्ति स्त्री. (विपत्ति) દુખ.
विवरीअ } वि (विपरीत) ઉલટું,
विवरिअ } પ્રતિકૂલ.
विवाय पु (विवाद) ચર્ચા, વાગ્યુદ્ધ
विविह वि (विविध) અનેક પ્રકારે, બહુવિધ.
विवेग पु. (विवेक) વિચાર, વેચણી, ભેદ.
विस पु न. (विष) વિષ, ઝેર.
विसय पु (विषय) પાંચેઇન્દ્રિયોના શબ્દાદિ વિષયો, વિષય
विसाल वि (विशाल) મોટું
विसाय पु (विषाद) ખેદ, શોક.
विसेस पु. न. (विशेष) વિશેષ, પ્રકાર, ભેદ, અસાધારણ.
विहव पु. (विभव) સમૃદ્ધિ, ઐશ્વર્ય.
विहवि वि. (विभविन्) સમૃદ્ધિવાળો.
विहलिय वि. (विह्वलित) મુઝાયેલ.
विहि पु. (विधि) વિધિ, અનુષ્ઠાન.
विहीण } वि. (विहीन) વર્જીત,
विहुण } રહિત
विहुर वि. (विधुर) દુખી, વ્યાકુલ
वीसाम पु. (विश्राम) વિશ્રાન્તિ, વિરામ.
वीसत्थ वि. (विश्वस्त) વિશ્વાસવાળુ.
वुट्ठि स्त्री. (वृष्टि) વૃષ્ટિ, વરસાદ.
वुड्ढत्तण न. (वृद्धत्व) વૃદ્ધપણુ.
वुड्ढि स्त्री. (वृद्धि) વૃદ્ધિ, ચઢતી.
वुत्त वि. (उक्त) કહેલુ.
वेज्ज पु. (वैद्य) વૈદ્ય.
वेरुलिअ }
वेडूरिअ } पु न. (वैडूर्य) વૈડૂર્ય રત્ન
वेडुज्ज }
वेयावच्च } न (वैयावृत्य) સેવા,
वेयावडिअ } શુશ્રૂષા.
वेर } न. (वैर) શત્રુતા,
वइर }
वेरग्ग न. (वैराग्य) વૈરાગ્ય.

वेसवण } पु. (वैश्रवण) કુબેર,
वेसमण } યક્ષરાજ.
वेसा स्त्री. (वेश्या) વેશ્યા.

स

सई (सती) સતી સ્ત્રી.
सउण पु. (शकुन) પક્ષી, न. કાક દર્શન આદિ નિમિત્ત
संकला स्त्री. (सम) સાંકળ, બેડી.
संगम पु. (सम) મળવુ, પ્રાપ્તિ.
संघ पु. (सम) સઘ, સમુદાય, શ્રમણાદિ ચતુર્વિધ સઘ
संजम पु. (संयम) સંયમ, ચારિત્ર, હિંસાદિ પાપોથી નિવૃત્તિ.
संजुअ वि (संयुत) યુક્ત, સહિત
संजोग पु. (संयोग) સબધ, મેલાપ.
संतोस पु. (सन्तोष) સતોષ.
संफास पु. (सरपर्श) સ્પર્શ.
संबंध पु. (सम्बन्ध) સંસર્ગ, સગ, જોડાણુ, સગુ.
संवेग पु. (सम) સસારથી વૈરાગ્ય, મોક્ષાભિલાપ.
संसग्ग पु. (संसर्ग) સગ, સંબધ.
संसार पु (सम) સંસાર.
सइन्न } न. (सैन्य) સૈન્ય,
सिन्न } લશ્કર.
सेन्न }
सक्क पु. (शक्र) ઇન્દ્ર.
सगास न. (सकाश) સમીપ, પાસે.
सग्ग पु. (स्वर्ग) સ્વર્ગ, દેવલોક
सच्च न. (सत्य) સાચુ, યથાર્થ વચન.
सज्ज वि. (सम) તૈયાર.
सज्जण पु. (सज्जन) સત્પુરુષ.
सज्झाय पु. (स्वाध्याय) સૂત્રનો અભ્યાસ, પરાવર્તન આદિ કરવુ.
सढ वि. (शठ) લુચ્ચો.
सडिअ वि. (शटित) સડેલુ.
सद्द पु. (शब्द) શબ્દ.
सड्ढ } पु. (श्राद्ध) શ્રાવક,
सड्ढ } શ્રદ્ધાળુ.
सध्धा } स्त्री. (श्रद्धा) શ્રદ્ધા,
सड्ढा } ધર્મ રૂચિ.
सत्त न. (सत्त्व) બલ, પરાક્રમ.
सत्ति स्त्री. (शक्ति) સામર્થ્ય, પરાક્રમ.
सत्तु पु. (शत्रु) શત્રુ.
सत्तुंजय (शत्रुञ्जय) સિદ્ધગિરિજી.

सत्तुंजई (शत्रुञ्जयी) नदीनुं नाम छे

सत्थ पु. (सार्थ) सार्थ, समुदाय.

सत्थ न. (शस्त्र) शस्त्र, हथीआर

सत्थ न. (शास्त्र) शास्त्र, आगम.

सन्ना स्त्री (संज्ञा) चेष्टा, ज्ञान.

सप्प पु. (सर्प) सर्प

सप्पाण वि. (सप्राण) प्राणो सहित.

सब्भाव पु (सद्भाव) सारो भाव, अस्तित्व, भावार्थ.

समण पु. (श्रमण) श्रमण, साधु.

समणोवासय-ग पु. (श्रमणोपासक) श्रावक, साधुओनो उपासक.

समत्त वि. (समस्त) संपूर्ण, बधु.

समत्थ वि. (समर्थ) समर्थ, शक्तिवाळो.

सम्मत्त न. (सम्यक्त्व) सत्य तत्व उपर श्रद्धा, सम्यग्दर्शन

समय पु. (समय) समय, काळ, वखत, अवसर, शास्त्र.

समाण वि. (सम) सदृश, तुल्य, सरखुं.

समायरण न. (समाचरण) आचरण, आचरवुं, करवुं.

समाहि स्त्री. (समाधि) चित्तनी स्वस्थता, मननी शांति.

समिद्धि } स्त्री (समृद्धि) समृद्धि
सामिद्धि } आबादि, चडती.

समीव वि. (समीप) पासे, नजीक

समीहिअ वि. (समीहित) इष्ट, वांछित

समोसरण } पु. न. (समवसरण)
समवसरण } समोसरण

सयण पु. (स्वजन) कुटुंबी, ज्ञातिवर्ग.

सयल वि. (सकल) पूर्ण, सर्व.

सयायार पु. (सदाचार) उत्तम आचार.

सर पु. (शर) बाण.

सर पु न. (सरस्) सरोवर

सरअ पु. (शरद्) शरद ऋतु.

सरण न (शरण) शरण, आश्रय, रक्षा

सरणत्त न. (शरणत्व) शरणपणुं.

सरस्सई स्त्री. (सरस्वती) वाणी देवी.

सरिच्छ } वि. (सदृश) सरखुं,
सरिक्ख } समान.

सरोय न. (सरोज) कमळ.

सरोरुह न. (सरोरुह) कमळ.

सलाहा स्त्री (श्लाघा) वखाण, प्रशंसा.

सवण न. (श्रवण) સાંભળવું.

सव्वण्णु पु. (सर्वज्ञ) સર્વજ્ઞ ભગવાન્, સર્વ જાણનાર.

सव्वविरइ स्त्री (सर्वविरति) સર્વ પાપ વ્યાપારનો ત્યાગરૂપ ચારિત્ર

ससा } स्त्री. (स्वसृ) બ્હેન.
सुसा }

ससंक पु. (शशाङ्क) ચન્દ્ર.

सहल } वि. (सफल) ફલસહિત,
सभल } સફલ, સાર્થક.

सहा स्त्री. (सभा) સભા.

सहाव पु. (स्वभाव) પ્રકૃતિ.

सही स्त्री. (सखी) સહચરી.

साउ वि. (स्वादु) મધુર, સ્વાદવાળું.

स } पु. (श्वन्) કૂતરો
साण }

सामि पु. (स्वामिन्) સ્વામી, નાયક.

सामन्न वि. (सामान्य) સાધારણ.

सामाइअ न. (सामायिक) સામાયિક, અનુષ્ઠાન વિશેષ.

सावग पु (श्रावक) શ્રાવક.

साविगा स्त्री. (श्राविका) શ્રાવિકા.

सार वि. (सम) શ્રેષ્ઠ, ઉત્તમ.

सारहि पु. (सारथि) સારથી.

सासण न. (शासन) શાસન, શાસ્ત્ર, આજ્ઞા, શિક્ષણ.

सासय वि. (शाश्वत) નિત્ય, અવિનશ્વર.

सासू स्त्री (श्वश्रू) સાસુ,

साहम्मिअ वि. (साधर्मिक) સમાન ધર્મવાળો.

साहा स्त्री. (शाखा) શાખા.

साहु पु. (साधु) સાધુ, મોક્ષમાર્ગ સાધનાર.

साहिज्ज } न. (साहाय्य) મદદ,
साहज्ज } સહાયતા

सिंघ } पु. (सिंह) સિંહ.
सीह }

सिद्ध पु. (सम) સિદ્ધ, સિદ્ધ ભગવાન્.

सिद्धि स्त्री. (सम) સિદ્ધિ, મોક્ષ

सिणेह पु. (स्नेह) સ્નેહ, પ્રેમ.

सिप्प न. (शिल्प) કારીગરી, ચિત્રાદિ–વિજ્ઞાન.

सिवि(मि)ण } पु. न. (स्वप्न)
सुवि(मि)ण } સ્વપ્ન

सिरी स्त्री (श्री) લક્ષ્મી

सिव न. (शिव) કલ્યાણ, ભદ્ર, મોક્ષ

सिसु पु (शिशु) બાલક.

सिहर न (शिखर) શિખર.

सीत वि (शीत) ઠંડુ, સુસ્ત, આલસુ.

सीया स्त्री (सीता) રામની સ્ત્રી.

सीयल वि. (शीतल) શીત સ્પર્શ-વાળુ.
सीयाल पु, (शीतकाल) શીયાળો,
सीळ न. (शील) શીયળ, ઉત્તમાચાર.
सीस पु. (शिष्य) શિષ્ય.
सीस पु न. (शीर्ष) મસ્તક, માથુ.
सुअ पु. (सुत) પુત્ર.
सुक्क वि. (शुक्ल) શુક્લ વર્ણવાળુ, ધોળું.
सुण्हा, सुसा, ण्हुसा } स्त्री. (स्नुषा) પુત્રવધુ.
सुण्ह, सण्ह, सुहुम } वि. (सूक्ष्म) સૂક્ષ્મ, બારીક.
सुत्त न. (सूत्र) સૂત્ર.
सुत्त वि. (सुप्त) સુતેલ.
सुरहि वि. (सुरभि) સુગંધીયુક્ત, સુગંધી.
सुविज्ज पु. (सुवैद्य) સારો વૈદ
सुवण्ण न. (सुवर्ण) સુવર્ણ.
सुसाण, मसाण } न. (श्मशान) મસાણ
सुह न. (सुख) સુખ.
सुह न. (शुभ) મંગલ, કલ્યાણ.
सुहा स्त्री. (सुधा) અમૃત
सुहि वि, (सुखिन्) સુખી.
सूर पु. (शूर) શૂર, પરાક્રમી.
सूरि पु (सूरिन्) આચાર્ય.
सूल पु. न. (शूल) શૂલ, રોગ વિશેષ, શસ્ત્ર વિશેષ.
सेणा स्त्री. (सेना) સેના.
सेणावइ पु (सेनापति) સેનાનો સ્વામી.
सेत्तुंज पु (शत्रुञ्जय) સિદ્ધગિરિ પર્વત.
सेतुंजी स्त्री (शत्रुञ्जयी) શેત્રુંજી નદી
सेवा स्त्री (सम) સેવા, ચાકરી, ભક્તિ.
सेस वि (शेष) બાકી, શેષ.
सोक्ख न (सौख्य) સુખ
सोग–अ पु. (शोक) શોક, દિલગિરી.
सोत्त न (श्रोत्र) કર્ણ, કાન.
सोम पु (सम) ચન્દ્ર.
सोहण वि. (शोभन) સુન્દર
सोहा स्त्री (शोभा) શોભા, દીપ્તિ,
संजोग पु. (संयोग) સબંધ, મેલાપ
संतिण्ण क भू (सन्तीर्ण) તરી ગયેલા, પાર પામેલા.

ह

हत्थ पु. (हस्त) હાથ

हत्थिणाउर न. (हस्तिनापुर) નગરનું નામ
हत्थि पु (हस्तिन्) હાથી
हय पु (सम) ઘોડો.
हरअ पु (ह्रद) દ્રહ, મોટુ સરોવર.
हरण न (सम) હરણ કરવું, લઇ જવું.
हालिअ पु. (हालिक) ખેડુત.
हिअय } न. (हृदय) હૃદય, મન, अन्त કરણ
हिअ }
हिरी स्त्री. (ह्री) લજ્જા
हेट्ठ न. (अवस्) નીચે.
हेम न. (हेमन्) सुवर्ण.
हेमचंद पु (हेमचन्द्र) શ્રીહેમચંદ્ર સૂરિજી.

अव्यय.

अओ } (अतः) એથી, એ કારણને લીધે.
अतो }
अईव (अतीव) અત્યંત.
अंत } (अन्तर्) વચમાંનુ, મધ્યમાં.
अंतो }
अग्गओ (अग्रतः) અગ્રે, પહેલો
अज्ज (अद्य) આજ
अण (न) નહી, અભાવ.
अणंतरं (अनन्तरं) આંતરારહિત, તુરત.
अण्णमण्णं (अन्योऽन्यम्) પરસ્પર એકબીજાને.
अदुव } (अथवा) વા, અથવા
अदुवा }
अन्नया (अन्यदा) કાલાન્તરે, બીજી વખતે
अन्नह } (अन्यथा) વિપરીત, પરાર્થ
अन्नहा }
अन्नहि }
अन्नह } (अन्यत्र) બીજે ઠેકાણે.
अन्नत्थ }
अपि }
अवि } (अपि) પણ, વા, શંકા, સત્ય,
पि }
वि }
अम्मो (दे) આશ્ચર્ય.
अयि } (अयि) પ્રશ્ન, સમાધાન, સાન્ત્વન
ऐ }
अलं (अलम्) પર્યાપ્ત, પૂર્ણ, પ્રતિષેધ.
अलाहि (दे) પર્યાપ્ત, પૂર્ણ, પ્રતિષેધ, અલમ્.
असइ (असकृत्) વારવાર.
अह (अथ) હવે, અધિકાર, પ્રશ્ન
अहव } (अथवा) કિંવા, વા
अहवा }
अहुणा (अधुना) સંપ્રતિ, હમણા.

अहो (अहो) શોક, કરૂણા, નિંદા વિસ્મય.

इअ
इइ
ति
त्ति
(इति) એમ, આ પ્રમાણે સમાપ્તિ

इत्थं (इत्थम्) એવી રીતે

इयाणि
इयाणिं
दाणि
दाणिं
(इदानीम्) સંપ્રતિ, હમણા, આ વખતે.

इव
मिव
पिव
विव
व्व
व
विअ
(इव) પેઠે, જેમ, જાણે.

ईसि
ईसिं
इसीं
(ईषद्) થોડું, અલ્પ.

इह
इहं
(इह) અહીંયાં, આ ઠેકાણે.

इहरहा
इहरा
(इतरथा) અન્યથા, બીજી રીતે.

उ (उ) નિંદા, તિરસ્કાર, આમન્ત્રણ, વિસ્મય. સૂચન.

उअ (दे) જુઓ, દેખો.

उवरि
उवरिं
अवरि
अवरिं
(उपरि) ઉપર, ઊર્ધ્વ.

एक्कसरिअं (दे) શીઘ્ર, જલદી, હમણાં,

एक्कसि
एक्कसिअं
एक्कइआ
एगया
(एकदा) એક વખતે.

एण्हि
एत्ताहे
(इदानीम्) હમણાં, આ વખતે.

एत्थ
अत्थ
(अत्र) અહિં.

एव
एवं
(एवम्) આ પ્રમાણે.

एव्व
णइ
चेअ
चिअ
च
च्च
च्चिअ
च्चेअ
(एव) અવધારણ, નક્કી.

कए
कएण
कएणं
(कृते) વાસ્તે. માટે, લીધે.

कत्थ
कह
कहि
कहिं
(कुत्र-क्व) ક્યાં.

कया (कदा) ક્યારે

कयाइ, कयाइं (कदाचित्) કોઇ વખતે.

कल्लं, कल्लिं (कल्यम्) આવતી કાલે.

कहं, कह (कथम्) કેમ, શી રીતે.

कासइ, कस्सइ (कस्यचित्) કોઇનું.

किंतु (किन्तु) પરન્તુ, પણ

किर, इर, हिर, किल (किल) સંભાવના, વાર્તા, નિશ્ચય, સત્ય, તિરસ્કાર દર્શક.

कुत्तो, कुओ (कुत) શાથી ? ક્યાંથી ?

केणइ (केनचित्) કોઇવડે.

केवलं (केवलम्) કેવલ, ફક્ત, માત્ર

खिप्पं (क्षिप्रम्) શીઘ્ર, જલદીથી.

खु, हु (खलु) નિશ્ચય, વિતર્ક, સંભાવના, વિસ્મય.

च, य, अ (च) અને.

चिरं (चिरम्) દીર્ઘકાલ સુધી.

जइ (यदि) યદિ, જો

जओ, जत्तो, जदो (यतः) જ્યાંથી, કારણકે.

जं (यत्) કારણ કે, કેમકે.

जं किंचि (यत्किञ्चित्) જે કાંઈ

जया (यदा) જ્યારે.

जह, जहा (यथा) જે પ્રમાણે, જેમ.

जहि, जहिं, जह, जत्थ (यत्र) જ્યાં.

जहसत्ति (यथाशक्ति) શક્તિ પ્રમાણે.

जा, जाव (यावत्) જ્યાં સુધી. અવધિ, પરિમાણ, નિશ્ચય.

झडत्ति, झडित्ति, झत्ति (झटिति) જલદી, ઉતાવળથી.

ण, णाइ (न) નકાર, અભાવ, નહી.

णउण, णउणो, णउणा, णउणाइ (न पुन) ફરી નહી.

णत्थि (नास्ति) નથી.

णमो (नमस्) નમસ્કાર

णवर, णवरं, णवरि (दे०) કેવલ, ફક્ત, અનન્તર.

णाम (नाम) સંભાવના, આમન્ત્રણ, અનુજ્ઞા, અનુમતિ.

णिच्चं (नित्यम्) હંમેશા, સદા.

णिच्चसो (नित्यशस्) સદા, નિરન્તર.

णु (नु) વિતર્ક, પ્રશ્ન, સંશય.

णूणं, णूण (नूनम्) નિશ્ચય, તર્ક, પ્રયોજન, પ્રશ્ન.

णो (नो) નિષેધ, અભાવ, નહીં.

तओ, तत्तो, तए, तदो, तो (ततस्) તેથી, તે કારણથી, તે વાર પછી

तया, तइ, ता, तो (तदा) ત્યારે, તે વખતે.

तह, तहा (तथा) તેમજ, તે પ્રમાણે.

तहि, तहिं, तइ, तत्थ (तत्र) ત્યાં, તેમાં.

ता, ताव (तावत्) ત્યાં સુધી, હદ, અવધિ.

ता (तर्हि) તો, તે વખતે

तु, उ (तु) સમુચ્ચય, અવધારણ, નિશ્ચય, પાદપૂરણ

थु (दे) તિરસ્કાર.

दिवा, दिआ (दिवा) દિવસે.

धि, धिद्धि (धिक्-धिक्) નિંદા, ધિક્કાર.

पइ (प्रति) વ્યાપ્તિ, આભિમુખ્ય, વિરોધ, સામીપ્યે.

पच्छा (पश्चात्) પછી, અનન્તર, પાછળનુ.

पाओ, पाअण, पायणं (प्रायस्) પ્રાય, ઘણું કરીને.

पाओ (प्रातर्) પ્રાત કાલ પ્રભાત.

पायसो (प्रायशस्) પ્રાય, ઘણું કરીને.

पुण, पुणा, पुणाइ, पुणो, उण (पुनर्) પાછુ, ફરીથી.

पुणरुत्तं (दे) વારંવાર.

पुरओ (पुरतस्) આગળ.

पुरं (पुरस्) પહેલાં. સમક્ષ.

वहि-हिं, वहिया, वाहिं, वाहिर (वहिस्) બહાર

वहुसो (वहुशस्) અનેકવાર

मणा, मणयं, मणिअं (मनाक्) અલ્પ, થોડું.

मा } (मा) મા–નહી.
माइं }
मिच्छा (मिथ्या) અસત્ય, જુઠું.
मुसं }
मुसा } (मृषा) મિથ્યા, ખોટું.
मूसा }
मोसा }
मुहा } (मुधा) વ્યર્થ, ફોકટ.
मोरउल्ला }
व } (वा) વા અથવા કે.
वा }
विणा (विना) વગર, સિવાય.
वीसुं (विष्वक्) સમન્તાત્, ચાર બાજુ.
सइ } (सदा) હંમેશા, નિરન્તર.
सया }
सइ } (सकृत्) એકવાર.
सइं }
संपइ (सम्प्रति) હાલ, હમણાં.
सक्खं (साक्षात्) પ્રત્યક્ષ, પ્રગટ
सणियं (शनैस्) ધીમેથી.

सद्धिं (सार्द्धम्) સાથે.
समंता } (समन्तात्) ચારે બાજુ,
समंतेण } સર્વત
सम्मं (सम्यक्) સારી રીતે.
सयं } (स्वयम्) પોતે, પોતાની
सइ } મેળે.
सययं (सततम्) નિરન્તર.
सव्वओ } (सर्वतस्) સર્વ પ્રકારે,
सव्वतो } ચારે તરફથી.
सव्वत्तो }
सव्वत्थ } (सर्वत्र) સર્વ
सव्वहिं } ઠેકાણે.
सव्वह }
सव्वया (सर्वदा) સદા, હમેશા.
सव्वहा (सर्वथा) સર્વ પ્રકારે.
सह (सह्) સાથે.
सुट्ठु (सुष्ठु) સારી રીતે.
सुवे (श्वस्) આવતી કાલે.
हद्धि } (हा धिक्) ખેદ, પશ્ચાતાપ.
हद्धी }

धातुओ

अइक्कम् (अति+क्रम्) ઉલ્લંઘન કરવું.
अइ–वाय् (अति+पात) જીવહિંસા કરવી.
अई } (गम्) જવું.
णी }
अक्कम् (आ+क्रम्) દબાવવું, આક્રમણ કરવુ.

अग्घ् (अर्घ्) આદર કરવો, સન્માન કરવુ, કીંમત કરવી.
अग्घ् (राज्) શોભવુ.
अच्च् (अर्च्) પૂજવું.
अच्छ् (आस्) બેસવું.

अड्ड } (अट्) અટન કરવુ,
अट्ट्} ભટકવુ

अणु-जाणू (अनु+ज्ञा) આજ્ઞા આપવી.

अणु-भव् (अनु+भू=भव्) અનુભવ કરવો, જાણવુ.

अणु-या } (अनु+या) અનુસરવુ,
अणु-जा } પાછળ જવુ.

अणु-सास् (अनु+शास्) શિખામણ આપવી, ઉપદેશ આપવો, આજ્ઞા આપવી

अप्प् (अर्पय्) અર્પણ કરવુ, ભેટ કરવુ.

अप्प् } (अर्पय्) અર્પણ કરવુ,
पणाम् } ભેટ કરવુ.

अभिनिक्खम् (अभि+निष्+क्रम्) સંયમને માટે ઘેરથી નીકળવુ.

अभि-सिंच् (अभि+सिञ्च्) અભિષેક કરવો.

अब्भस् (अभ्यस्) અભ્યાસ કરવો, શીખવુ

अब्भुद्धर् (अभि+उद्+धृ) ઉદ્ધાર કરવો.

अरिह् (अर्ह्) લાયક થવુ, યોગ્ય થવુ, પૂજા કરવી.

अल्ली (आ+ली) આશ્રય કરવો, આલિંગન કરવુ, પ્રવેશ કરવો,

अव-मन्न् (अव+मन्य) અવજ્ઞા કરવી, અપમાન કરવુ

अवलंब् (अव+लम्ब्) આશ્રયલેવો.

अविक्ख् } (अप+ईक्ष्) અપેક્ષા
अवेक्ख् } કરવી, ઇચ્છવુ.

अवे (अव+इ) જાણુવુ.

अवे (अप+इ) દૂર થવુ, પાછા હટવું.

अस् (सम) હોવુ, થવું.

अहिज्ज् (अधि+इ) ભણવુ, અભ્યાસ કરવો.

आइक्ख् (आ+चक्ष्) કહેવુ, ઉપદેશ આપવો, સમજાવવું.

आइग्घ (आ+घ्रा) સુંઘવું.

आढा } (आ+दृ) આદર કરવો,
आदर् } માનવુ.

आ-णे (आ+नी) લાવવું.

आ-दिस् (आ+दिश्) આદેશ કરવો, ફરમાવવુ

आ-भोय् (आ+भोगय्) દેખવું, જાણવુ

आ-रंभ् }
आरभ् } (आ+रम्) શરૂ કરવુ.
आढव् }

आ-राह् (आ+राध्) આરાધના કરવી, સેવા કરવી

आ-लोय् (आ+लोक्) દેખવું, તપાસવુ

आ-लोय् (आ+लोच्) આલોચના કરવી, દેખાડવુ, વિચારવુ.

आ-सास् (आ+श्वासय्) શાન્તિ આપવી, આશ્વાસન દેવુ.

इच्छ् (इष्-इच्छ्) ઇચ્છવુ, ચાહવુ.

उंघ् (नि+द्रा) ઉંઘવુ.

उज्जम् (उद्+यम्) ઉદ્યમ કરવો, પ્રયત્ન કરવો

उज्झ् (उज्झ्) ત્યાગ કરવો,છોડવુ.

उट्ठ, उट्ठा (उत्+स्था) ઉઠવુ.

उद्दाल्, अच्छिंद् (आ+छिद्) છીનવી લેવુ.

उड्डे (उद्+डी) ઉડવુ.

उदे (उद्+इ) ઉદય પામવુ.

उन्नाम्, उल्लाल् (उद्+नामय्) ઉંચુ કરવુ, ઉપર ફેરવવુ.

उप्पज्ज् (उत्+पद्य) ઉત્પન્ન થવુ, ઉપજવુ.

उम्मूल् (उद्+मूलय्) મૂલથી ઉખેડવુ.

उवज्ज् ' (उत्पद्य) ઉત્પન્ન થવુ, ઉપજવુ.

उव-दिस् (उव+दिस्) ઉપદેશ આપવો.

उव-दंस् (उप+दर्शय्) દેખાડવું.

उव-भुंज् (उप+भुञ्ज्) ભોગવવુ, ઉપભોગ કરવો.

उव-यर् (उप+कृ) ઉપકાર કરવો.

उव-वज्ज् (उप+पद्य) ઉત્પન્ન થવુ.

उव-सम् (उप+शम्) શાન્ત થવુ.

उव्विव् (उद्+विज्) ઉદ્વેગ કરવો, ખિન્ન થવુ.

उवे (उप+इ) પાસે જવું.

ए (इ) જવુ, પામવુ.

ए (आ+इ) આવવુ.

एस् (आ+इष्) શોધવુ, શુદ્ધ ભિક્ષાની તપાસ કરવી.

ओंघ् (नि+द्रा) ઉંઘવુ.

कंख्, मह् (काङ्क्ष्) ચાહવુ, વાંછવુ, ઇચ્છવુ.

कंप् (कम्प्) કંપવુ, ધ્રુજવું.

कढ् (क्वथ्) ઉકાળવુ, તપાવવુ.

कप्प् (क्लृप्) સમર્થ થવુ, કલ્પવુ, છેદવુ

कर् (कृ) કરવુ.

करिस्, कड्ढ् (कृष्) ખેડવુ, કાઢવુ, ખેંચવું

कह् (कथ्) કહેવુ.

किण् (क्री) ખરીદવુ

किलम्म् (क्लम्) ખિન્ન થવું.

कुज्झ् (क्रुध्-क्रुध्य) ક્રોધ કરવો.

कुण् (कृ) કરવું,

कुप्प् (कुप्-कुप्य) કોપ કરવો.

कुव्व् (कृ-कुर्व्) કરવુ, બનાવવુ
खंड् (खण्डय्) તોડવુ, કકડા કરવા.
खण् (खन्) ખોદવુ.
खम् (क्षम्) ક્ષમા કરવી, માફી માગવી, સહન કરવુ.
खल्, (स्खल्) રોકવુ, અટકાવવુ, પડવું, ભૂલવુ, ટપકવુ.
खा } खाय् } (खाद्) ખાવુ, જમવુ
खिंस् (खिंस्) નિન્દા કરવી, ગર્હા કરવી.
खिज्ज् (खिद्) ખેદ કરવો, અફસોસ કરવો.
खिव् (क्षिप्) ફેંકવુ.
खुभ् } खुब्भ् } (क्षुभ्) ક્ષોભ પામવો, ગભરાવુ.
गंठ् } गंथ् } (ग्रन्थ्) ગુંથવુ, બનાવવુ. રચવુ
गच्छ् (गम्) ગમન કરવુ, જવુ
गण् (गणय्) ગણવુ
गरिह् (गर्ह्) નિંદવુ
गल् (गल्) ગળીજવુ, સડવું, નાશપામવુ, સરવુ, સમાપ્ત થવુ
गवेस् (गवेषय्) ગવેષણા કરવી, તપાસવુ.
गह् (ग्रह्) ગ્રહણ કરવુ

गा (गै) ગાવું.
गिज्झ् (गृध्-गृध्य) આસક્ત થવુ, લપટ થવુ.
गिण्ह् (ग्रह्) ગ્રહણકરવુ.
गिला (ग्लै) ગ્લાની પામવી, ખિન્ન થવું, કરમાવું.
घोट्ट् (पा) પીવું.
चक्कम् (भ्रम्) ભમવું, ભટકવું.
चक्ख् (आ+स्वाद्) સ્વાદકરવો, ચાખવુ.
चड् } आ-रोह् } (आ+रुह्) ચઢવું, વધવુ, આરૂઢ થવુ.
चय् (त्यज्) ત્યાગ કરવો.
चय् } तर् } (शक्) શક્તિમાન થવું.
चर् (चर्) ચાલવું, ચરવુ.
चल् } चल्ल् } (चल्) ચાલવુ.
चव् (च्यु) ચવવું. પડવુ.
चव् (कथ्) કહેવુ, બોલવું
चिइच्छ् } चिगिच्छ् } (चिकित्स्) ચિકિત્સા કરવી, દવા કરવી.
चिंत् } परि-चिंत् } (चिन्तय्) ચિન્તવન કરવું, વિચારકરવો.
चिट्ठ् (स्था-तिष्ठ) ઉભા રહેવુ.
चिण् (चि) એકઠું કરવું.
चुक्क् } भुल्ल् } (भ्रंश्) ભ્રષ્ટ થવુ, ચુકવું, પડવુ, ભૂલ કરવી.

चोप्पड्, मक्ख् } (म्रक्ष्) ચોપડવું, સ્નિગ્ધ કરવું.

चोर् (चोरय्) ચોરી કરવી.

छड्ड् (मुच्) મુકવું, છોડવું.

छज्ज् (राज्) શોભવું.

छिंद् (छिन्द्) છેદવું.

छिव्, छि } (स्पृश्) સ્પર્શ કરવો.

जंप्, जम्प् } (कथ्–जल्प्) કહેવું, બોલવું.

जग्ग्, जागर् } (जागृ) જાગવું.

जण् (जनय्) ઉત્પન્ન કરવું, પેદા કરવું.

जम्म् (जन्) ઉત્પન્ન થવું.

जय् (जि–जय्) જય પામવો, જીતવું.

जय् (यत्) યત્ન કરવો, મહેનત કરવી.

जर् (जॄ) જીર્ણ થવું, ઘરડા થવું.

जव् (जप्) જપવું.

जा (जन्) ઉત્પન્ન થવું.

जा (या) જવું, ગમન કરવું.

जाण्, मुण् } (ज्ञा) જાણવું.

जाय् (याच्) પ્રાર્થના કરવી, માંગવું.

जाव्, जव् } (यापय्) વીતાવવું, શરીરનું પાલન કરવું.

जिण् (जि) જીતવું.

जीव्, जीअ } (जीव्) જીવવું.

जीह् (लज्ज्) લજ્જા પામવી.

जुंज्, जुज्ज् } (युञ्ज्–युज्य) જોડવું, યુક્ત કરવું.

जुज्झ् (युध्–युध्य) લડવું, યુદ્ધકરવું.

जेम् (भुञ्ज्) જમવું, ભોજનકરવું.

जोय् (दृश्) દેખવું, જોવું.

झड् (शद्) સડવું, પડવું, ઝપટ મારવી.

झर् (क्षर्) ઝરવું, ટપકવું.

झा (ध्यै) ધ્યાન કરવું.

ठव् (स्थापय्) સ્થાપન કરવું

ठा (स्था) ઉભા રહેવું.

डर्, तस् } (त्रस्) ત્રાસપામવો, ડરવું.

डंस्, डस् } (दंश्) ડસવું, કરડવું.

डह् (दह्) દાઝવું, બળવું, બાળવું.

डे (डी) ઉડવું.

ढक्क्, छाय् } (छादय्) ઢાંકવું, આચ્છાદન કરવું.

ढिक्क् (गर्ज्) બળદની ગર્જના.

णज्ज् (ज्ञा) જાણવું.

णी } (गम्) જવું, ગમન કરવું.
णीण }

ण्हव् (ह्नु) સંતાડવું.

ण्हा (स्ना) સ્નાન કરવું, ન્હાવું.

तच्छ् } (तक्ष्) છોલવું, કાપવું
छोल्ल् }

तण् } (तन्) પાથરવું,
तड्ड् } વિસ્તાર કરવો.

तर् (तॄ) તરવું.

तव् (तप्) તપવું.

ताड् } (ताडय्) તાડના કરવી,
ताल् } મારવું.

तुड् } (त्रुट्–तुड्) ત્રૂટવું,
तुट्ट् } ખંડિત થવું.

तुवर् (त्वर्) ત્વરા કરવી.

तूस् } (तुष्–तुष्य) સંતોષ
तुस्स् } પામવો, ખુશી થવું.

थक्क् (स्था) ઉભા રહેવું

थुण् (स्तु) સ્તુતિ કરવી.

दंस् (दंश्) ડસવું, કરડવું.

दक्ख् } (दृश्) દેખવું, જોવું.
दच्छ् }

दम् (सम) દમવું, નિગ્રહ કરવો.

दरिस् (दृश्–दर्श) દેખવું.

दा } (दा) દાન આપવું, દેવું.
दे }

दाव् } (दर्शय) દેખાડવું,
दंस् }
दक्खव् } બતાવવું.
दरिस् }

दिप्प् (दीप्) દીપવું, પ્રકાશવું.

दुगुच्छ् } (जुगुप्स्) ઘૃણાકરવી,
दुगुंच्छ् }
जुगुच्छ् } નિંદા કરવી.

दूम् (दू-दावय्) દુઃખ આપવું, સંતાપ ઉપજાવવો.

दुह् (दुह्) દોહવું.

दूस् } (दुष्–दुष्य) દોષિત કરવું.
दुस्स् }

देक्ख् (दृश्) દેખવું, જોવું.

धर् (धृ) ધારણ કરવું.

धरिस् (धृष्) સામા થવું, હિમ્મત કરવી, હોડ બકવી.

धा (धा) ધારણ કરવું.

धा }
धाय् } (धाव्) દોડવું.
धाव् }

धुण् } (धू) ધુજાવવું, હલાવવું.
धुव् }

धुव् (धाव्) ધોવું, શુદ્ધ કરવું.

नच्च् (नृत्–नृत्य) નાચવું.

नट्ट् (नट्) નાચવું.

नज्झ् (नह्य्) બાંધવું.

नम् } (नम्) નમવું, નમસ્કાર
नव् } કરવો

नमंस् (नमस्य) નમસ્કાર કરવો.

नस्स् } (नश्--नश्य) નાશ પામવું.
नास् }

नासव } (नाशय्) નાશ કરવો,
पलाव }
नास् } ભગાડવુ.

निअ } (दृश्) જોવું.
निअच्छ }

निंद् (निद्) નિંદવુ.

निगिण्ह् } (नि+ग्रह्) પકડવુ,
निग्गह् } નિગ્રહ કરવો, શિક્ષા કરવી, અટકાવવું.

निज्जर् (निर्+जॄ) ક્ષય કરવો, નાશ કરવો, કર્મનો ક્ષય કરવો.

निज्झर् (क्षि) ક્ષય પામવું.

निम्माण् } (निर्+मा) બનાવવું,
निम्मव् } રચવું.

निद्दा (नि+द्रा) નિદ્રા લેવી, ઉંઘવું.

निण्हव् (नि+ह्नु) સંતાડવું, છુપાવવું, અપલાપ કરવો.

निप्फज्ज् (निष्पद्य) નીપજવું, સિદ્ધ થવુ

निमज्ज् } (नि+मज्ज्) ડુબવું.
नुमज्ज् }

नि-वड् (नि+पत्) નીચે પડવુ.

निवट्ट् } (नि+वर्त) પાછા
निअट्ट् } ફરવુ.

निव्विज्ज् (निर्+विद्य) નિર્વેદ પ મવો, વિરક્ત થવુ

नीसस् } (नि.श्वस्) નિશ્વાસ
निस्सस् }
झंख् } લેવો, નીસાસો લેવો

नीसर् } (निर्+सृ) નીકળવું.
निहर् }

ने (नी) લઈ જવું, દોરવુ.

निपज्ज् (निष्पद्य) નિષ્પન્ન થવું.

पउस्स् } (प्र+द्विष्) દ્વેષ કરવો.
पउस् }

पज्जुवास् (पर्युपास्) સેવાભક્તિ કરવી.

पट्ठव } (प्र+स्थापय्) મોકલવુ,
पट्ठाव } પ્રસ્થાન કરવુ, પ્રારંભ કરવો.

पड् (पत्) પડવુ, પતિત થવુ.

पडिक्कम् (प्रति+क्रम्) નિવૃત્ત થવુ, પાછા હટવુ.

पडिवज्ज् (प्रति+पद्य) સ્વીકાર કરવો, અંગીકાર કરવો.

पढ् (पठ्) પઢવુ, ભણવુ.

पण्णव् } (प्र+ज्ञापय्) પ્રરૂપણા
पन्नव् } કરવી, ઉપદેશ આપવો.

पत्ति } (प्रति+इ) વિશ્વાસ ક-
पत्तिअ } રવો, આશ્રય કરવો.

पत्तिआव् (प्रति+आयय्) વિશ્વાસ કરાવવો, પ્રતીતિ કરાવવી.

पत्थ् } (प्र+अर्थय्) પ્રાર્થના
पच्छ् } કરવી.

प-भाव् (प्र+भावय्) પ્રભાવના કરવી.

प-मज्ज् (प्र+मृज्) પ્રમાર્જના કરવી, સાફ કરવું.

प-मज्ज् (प्र+मद्) પ્રમાદ કરવો, ભૂલવું.

प-माय् (प्र+मद्-माद्) પ્રમાદ કરવો, ભૂલવું.

पम्हस् (वि+स्मृ) ભૂલવું, વિસ્મરણ થવું.

पय् (पच्) પકાવવું, રાંધવું

पया (प्र+जनय्) જન્મ આપવો, ઉત્પન્ન કરવું.

प-यास् (प्र+काश्) પ્રકાશવું.

परिआल् (वेष्ट्य्) લપેટવું,વીંટવું.

परिक्ख् } (परि+ईक्ष्) પરીક્ષા
परिच्छ् } કરવી, તપાસવું

परिचय् } (परि+त्यज्) પરિ-
परिच्चय्} ત્યાગ કરવો.

परि-तप्प् (परि+तप्य) પશ્ચાત્તાપ કરવો, ગરમ થવું.

परि-निव्वा (परि+निर्+वा) શાંત થવું, સર્વ કર્મરહિત થવું.

परि-देव् (परि+देव्) વિલાપ કરવો.

परिव्वय् (परि+व्रज्) દીક્ષા લેવી

परिहा (परि+धा) પહેરવું, ધારણ કરવું.

पलाव् (नाशय्) નસાડવું,ભગાડવું.

पलोट्ट् (प्र+लुठ्) લોટવું, આળોટવું

पलोट्ट् } (पर्यस्) ફેંકવું, પલ-
पलट्ट् } ટવું, વિપરીત થવું.
पल्हत्थ् }

प-चज्ज (प्र+पद्य) સ્વીકાર કરવો.

प-वट्ट् } (प्र+वर्त) પ્રવર્તવું,
प-यट्ट् } પ્રવૃત્તિ કરવી.

प-संस् (प्र+शंस्) પ્રશંસા કરવી.

प-सम् (प्र+शमय्) શાન્તિ કરવી

प-सव् (प्र+सू) પ્રસવ કરવો, જન્મ આપવો, ઉત્પન્ન કરવું.

पहुप्प् (प्र+भू) સમર્થ થવું.

पा (पा) પીવું, પાન કરવું

पाउब्भव् (प्रादुस्+भू) પ્રકટ થવું.

पारं-गच्छ् (पारङ्गच्छ्) પાર પામવું.

पाल् (पालय्) પાલન કરવું.

पाव् (प्र+आप्) પામવું, મેળવવું.

पास् } (दृश्-पश्य्) દેખવું, જોવું
पस्स् }

पिज्ज् } (पा-पिव्) પીવું, પાન
पिव् } કરવું

पोड् } (पीड्) પીડવું, દુઃખ દેવું,
पील् } કનડવું.

पीण् (प्रीण्) પ્રેમ ઉપજાવવો, ખુશ કરવું.

पुच्छ् (पृच्छ्) પુછવું.

पूज् }
पूय् } (पूजय्) પૂજા કરવી.

पुण् (पू) પવિત્ર કરવું.

पुलोअ }
पुलअ } (दृश्) જોવું.

पुर् (पूरय्) પૂરણ કરવું, ભરવું.

पूस् } (पुष्+पुष्य्) પોષણ
पुस्स् } કરવું

पेक्ख् }
पिक्ख् } (प्र+ईक्ष्) જોવું.
पेच्छ् }

फाड् } (पाटय्) ફાડવુ, ચીરવું.
फाल् }

फास् } (स्पृश्) સ્પર્શ કરવો.
फरिस् }

फुट्ट् } (स्फुट्-भ्रंश्) વિકસવું,
फुड् } ફૂટવું, ભાંગવું, ખીલવું.

फेड् (स्फेटय्) વિનાશ કરવો, દૂર કરવું.

बंध् (बन्ध्) બન્ધન કરવું, બાંધવું.

बव् } (ब्रू) બોલવુ.
ब्रव् }

बाह् (बाध्) પીડવું, કનડવુ.

बीह् (भी) બીવું, ભય પામવું.

बुक्क् (गर्ज्) ગર્જના કરવી, ગાજવું.

बुज्झ् (बुध्+बुध्य्) બોધ થવો, જ્ઞાન મેળવવું, જાગવું, સમજવુ.

बुड्ड् (मस्ज्) ડુબી જવુ.

बुहुक्ख् (बुभुक्ष्) ખાવાની ઇચ્છા કરવી.

बोल्ल् (कथ्) બોલવું.

बोह् (बोध्) બોધ થવો, જાણવુ.

भंज् (भञ्ज्) ભાંગવું, તોડવુ

भज्ज् (भ्रस्ज्) ભુંજવુ, બાળવુ

भण् (भण्) ભણવું.

भम् } (भ्रम्) ભમવું, ભટકવુ.
भम्म् }

भस् } (भष्) ભસવું, શ્વાનનુ
बुक्क् } ભુંકવું.

भा (भा) દીપવું, પ્રકાશવું.

भास् (भाष्) બોલવું.

भास् } (भास्) શોભવું, પ્રકાશવું.
भिस् }

भिद् (भिद्) ભેદવુ, ચીરવું, ફાડવું.

भुंज् (भुञ्ज्) જમવું.

भूस् (भूषय्) શોભાવવુ, શણગારવું.

मंत् (मन्त्रय्) વિચાર કરવો.

नि-मंत (नि+मन्त्रय्) નિમન્ત્રણ કરવુ, બોલાવવું

मग्ग् (मार्गय्) માગવુ, શોધવું.

मज्ज्, मच्च् (मद्) મદ કરવો, અભિમાન કરવો

मन्न् (मन्-मन्य) માનવુ, વિચારવુ.

मर् (मृ) મરવુ.

मरिस् (मृश्) વિચારવુ.

मरिस् (मृष्) સહન કરવુ, ક્ષમા કરવી.

माण् (मानय्) સન્માન કરવો, આદર કરવો.

मिला (म्लै) મ્લાનિ પામવુ, ખિન્ન થવું, કરમાવુ

मुंच्, मुय् (मुच्-मुञ्च्) મુકવું, છોડવુ

मुज्झ (मुह्-मुह्य) મુઝાવું, મોહ પામવો, ઘેલા થવુ

मेल्ल् (मुच्) મુકવુ, છોડવું

रंज्, रज्ज् (रञ्ज्) રંજન કરવુ, ખુશી કરવુ.

रक्ख् (रक्ष्) રક્ષણ કરવું.

रम् (रम्) રમવુ

वि-रम् (वि+रम्) વિરમવુ, અટકવુ, વિરામ પામવુ

रय् (रचय्) રચવું ગોઠવવું, બનાવવુ.

रव् (रु) શબ્દ કરવો, અવાજ કરવો.

राय् (राज्) શોભવું

वि-राय् (वि+राज्) વિરાજવુ.

रुंध्, रुज्झ्, रुभ् (रुध्) રોકવું

रुच्च्, रोअ (रुच्) રૂચવુ, પસંદ પડવુ.

रुव्, रोव् (रुद्) રોવુ, રૂદન કરવું

रुह्, रोह् (रुह्) ઉગવુ, વધવુ આરોહણ કરવું.

रूस्, रुस्स् (रुष्-रुष्य) ક્રોધ કરવો, રોષ કરવો

रेह् (राज्) શોભવુ.

रोमन्थ्, वग्गोल (रोमन्थय्) વાગોળવું.

लज्ज् (लस्ज्-लज्ज्) લજ્જા પામવી, શરમાવુ.

लव् (लप्) બોલવું, કહેવું.

लभ्, लह् (लभ्) મેળવવુ, પામવુ

लिंप् (लिम्प्) લીપવુ, ચોપડવું

लिह् (लिह्) ચાટવુ.

लि_ (लिख्) લખવુ

लुण् (लू) કાપવું.

लुब्भ् (लुभ्य्) ક્ષોભ કરવો.

लुह् (मृज्) धोवु साफ करवुं, लुछवुं.

वंच् (वञ्च्) ठगवु, छेतरवु

वंछ् (वाञ्छ्) वांछवु, इच्छवु.

वंद् (वन्द्) वंदन करवु, नमवुं.

वक्खाण् (व्याख्यान) व्याख्यान करवु, स्पष्ट समजाववु.

वच्च् (व्रज्) जवु.

वज्ज् (वर्जय्) त्याग करवो.

वज्जर् (कथ्) कहेवु.

वट्ट् (वृत्-वर्त्) वर्तवु, होवु.

वड्ढ् (वृध्-वर्ध्) वधवु

वण्ण्, वन्न् (वर्णय्) वखाणवुं, वर्णन करवु.

वर् (वृ-वॄ) वरवु, पसंद करवुं.

वरिस् (वृष्) वरसवु, वृष्टि करवी.

वलग्ग् (आ+रुह्) चढवु, वळगवु.

वस् (वस्) वसवु, रहेवुं.

वसीकुण्, वसीकर् (वशीकृ) वशमां करवु.

वह् (वह्) वहेवुं, लई जवुं

वाग (वि+आ+कृ) कहेवु, बोलवुं प्रतिपादन करवुं.

वाहर् (वि+आ+हृ) बोलवुं, कहेवुं, बोलाववु.

विउव्व् (वि+कृ) बनाववुं, करवुं, विकुर्वंवुं.

विक्किण्, विक्के (वि+क्री) वेचवुं, बदलो करवो

विज्ज् (विद्-विद्य) होवुं, थवुं.

विज्झ्, विंध् (व्यध्-विध्य) वींधवुं, वेध करवो.

विढव् (अर्ज्) उपार्जन करवुं, मेळववु, पेदा करवुं.

विणास् (वि+नाशय्) विनाश करवो

विण्णव (वि+ज्ञपय्) विनती करवी, प्रार्थना करवी.

विवाह् (वि+वाहय्) लग्न करवा.

वि-सीय् (वि+सीद्) खेद करवो

वि-हे (वि+धा) करवुं, बनाववु

वीसम्, विस्सम् (वि+श्रम्) विश्रान्ति लेवी.

वीसर्, विस्सर् (वि+स्मृ) भूली जवु, वीसरवुं.

वीसस् (वि+श्वस्) विश्वास करवो, भरोसो करवो.

वुक्क्, भस् (भष्) भषवुं.

वेढ् (वेष्ट्) वींटवु, लपेटवु.

वेव् (वेप्) कंपवु.

वोसिर् (वि+उत्+सृज्) त्यागकरवो छोडवु.

सं-जम् (सं+यम्) संयम लेवो, प्रयत्न करवो, बांधवुं.

સં-જય્ (સં+યત્) સારી પ્રવૃત્તિ કરવી.

સં-જલ્ (સં+જ્વલ્) જલવુ, ક્રોધ કરવો, આક્રોશ કરવો.

સંવુજ્ઝ્ (સં+વુધ્ય) સમજવું, બોધ પામવો

સં-દિસ્ (સં+દિશ્) સ દેશો કહેવો સમાચાર કહેવા.

સં-ધ્ } (સં+ધા) સાંધવું, જોડવુ,
સં-ધા } ચાલવુ.

સં-પજ્જ્ (સમ્પદ્ય) પ્રાપ્ત કરવુ, પામવું.

સં-પ-મજ્જ્ (સમ્પ્ર+મૃજ્) સાફ કરવું, નિર્મળ કરવું

સં-ભર્ } (સં+સ્મૃ) સ્મરણ કરવુ,
સમ્હર્ } યાદ કરવુ.

સક્ક્ (શક્) સમર્થ થવુ.

સડ્ (સદ્) સડવુ, ખેદ કરવો

સદ્દહ્ (શ્રદ્+ધા) શ્રદ્ધા કરવી

સન્નામ્ (આ+દૃ) આદર કરવો.

સમાણ્ } (સમ્+આપ્) સમાપ્ત
સમાવ્ } કરવુ, પૂર્ણ કરવુ

સમાયર્ (સમ્+આ+ચર્) કરવુ, આચરણ કરવું.

સમારંભ્ (સમા+રમ્) શરૂ કરવું, હિંસા કરવી

સર્ (સૃ) સરકવું, ખસવું, જવુ.

સર્ (સ્મૃ) સ્મરણ કરવુ, યાદ કરવું.

સલહ્ (શ્લાઘ્) પ્રશંસા કરવી.

સવ્ (શપ્) શાપ દેવો, સોગન દેવા.

સવ્ (સૂ) જન્મ આપવો.

સહ્ (સહ્) સહન કરવું

સાહ્ (કથ્) કહેવું.

સાહ્ (સાધ્) સાધવુ, સિદ્ધ કરવું.

સિચ્ (સિચ્-સિઞ્ચ્) છાંટવું, ભીનુ કરવું

સિજ્જ્ (સ્વિદ્) પરસેવો થવો

સિજ્ઝ્ (સિધ્+સિધ્ય) સિદ્ધ થવું.

સિઢિલ્ (શિથિલય્) શિથિલ કરવું.

સિલાહ્ (શ્લાઘ્) પ્રશંસા કરવી.

સિલેસ્ (શ્લિષ્) ભેટવું, આલિંગન કરવુ

સિવ્વ્ (સીવ્) સીવવું, સાંધવું.

સિહ્ (સ્પૃહ્) ચાહવુ, ઇચ્છવું.

સીસ્ } (શિષ્) હિંસા કરવી,
સિસ્સ્ } બાકી રાખવું વિશેષ કરવું

સીસ્ (કથય્) કહેવુ

સુણ્ } (શ્રુ) સાંભળવુ
હુણ્ }

સુમર્ (સ્મૃ) સ્મરણ કરવું, સંભાળવું

सुव् } (स्वप्) ઉધવું, વિશ્રાન્તિ
सोव् } લેવી.

सुह् (सुखय्) સુખી કરવુ.

सूअ (सूचय्) સૂચના કરવી.

सूस् } (शुष्-शुष्य) સુકાવું,
सुस्स् } સુકાઇ જવું.

सेव् (सेव्) સેવા કરવી.

सोअ } (शुच्-शोच्) શોક કરવો.
सोच् }

सोल्ल् (पच्) પકાવવું, રાંધવું.

सोह् (शोभ्) શોભવું.

सोह् (शोधय्) શુદ્ધિ કરવી,ગવે-
ષણા કરવી.

हक्क् (नि+सिध्) નિષેધ કરવો.

हण् (हन्) હણવું, મારવું.

हर् (हृ) હરણ કરવું, લઈ જવુ.

हरिस् (हृ-हृष्) હર્ષ થવો,
ખુશી થવું.

हव (हु) હોમ કરવો.

हव् }
भव् } (भू+भव्) હોવુ, થવુ.
हुव् }

हस् (हस्) હસવું.

हिंस् (हिंस्) હિંસા કરવી.

हील् (हेलय्) હીલના કરવી,તિર-
સ્કાર કરવો, નિંદા કરવી.

हुण् (हु) હોમ કરવો.

हो (भू) હોવું, થવું.

ગુજરાતી-પ્રાકૃત-શબ્દકોષ.

અગ્નિ अग्गि પુ. (अग्नि)
અંગ अंग ન. (सम)
અંજન अंजण ન. (अञ्जन)
અજીવ अजीव પુ. (अजीव)
અજ્ઞાની अण्णाणि વિ (अज्ञानिन्)
અતિશય अइसय પુ. (अतिशय)
અત્યંત अच्चंत વિ (अत्यन्त)
અદત્ત अदत्त, अदिण्ण વિ. (अदत्त)
અદષ્ટ दइव्व, दइव ન. (दैव)
અધર્મ अहम्म પુ. (अधर्म)
અધ્યાય अज्झाय પુ. (अध्याय)
અધ્યયન अज्झयण ન. (अध्ययन)
અનર્થ अणत्थ-ह પુ. (अनर्थ)
અનંતવાર अणंतखुत्तो અ. (अनन्तकृत्वस्)
અનાજ धन्न ન. (धान्य)
અનુગ્રહ अणुग्गह પુ. (अनुग्रह)
અનુગ્રહકરવો अणुगिण्ह्, अणुग्गह् (अनु+ग्रह्)
અનુસરવું अणु-सर् (अनु+सृ)
અને अ, च-य, અ. (च)
અંધકાર तिमिर ન. (सम) तम પુ. ન. (तमस्)

અન્યથા अन्नह-हा અ. (अन्यथा)
અપમાન કરવું अव-मन्न् (अव+मन्य्)
અભિમન્યુ अहिमन्नु, अहिमज्जु -ज्जु પુ (अभिमन्यु)
અભિમાન मय પુ (मद)
અભ્યાસ अब्भास પુ (अभ्यास)
અમર अमर પુ. (सम)
અમારાસરખા अम्हारिस વિ. (अस्मादृश)
અમાવાસ્યા अमावस्सा સ્ત્રી. (अमावास्या)
અમૃત अमय, अमिय ન. (अमृत)
અરિહંત अरिहंत, अरहंत, अरुहंत પુ. (अर्हत्)
અલંકૃત अलंकिअ વિ. (अलङ्कृत)
અશુભ (કર્મ) असुह ન (अशुभ)
અસત્ય असच्च ન. (असत्य) मुसावाय, मूसावाय, मोसावाय પુ (मृषावाद)
અસાર असार વિ (सम)
અહીં अत्थ, एत्थ અ. (अत्र)
અહિંસા अहिंसा સ્ત્રી. (सम)

આ

આકાશ आगास પુ. ન. (आकाश)
આખું-બધું सयल વિ. (सकल)
सव्व વિ (सर्व)
આંખ चक्खु પુ. ન. (चक्षुष्)
नेत्त પુ. ન. (नेत्र)
આગમ आगम પુ. (सम)
આગળ अग्ग ન. (अग्र) पुरओ અ. (पुरतस्)
આચાર आयार પુ. (आचार)
આચાર્ય आयरिअ, आइरिअ પુ. (आचार्य) सूरि પુ. (सूरिन्)
આજ્ઞા आणा સ્ત્રી. (आज्ञा)
આદેશ आएस પુ. (आदेश)
આધિ आहि પુ. સ્ત્રી. (आधि)
આનંદ ઉપજાવવો पीण् (प्रीण्)
આંધળો अंध વિ. (सम)
આપવું दा, दे (दा)
આભૂષણ भूसण ન. (भूषण)
આયુષ્ય आउस, आउ પુ. ન. (आयुष्)
આરાધવું आ-राह् (आ+राध्)
આરંભ आरंभ પુ. (सम)
આલોચના आलोयणा સ્ત્રી. (आलोचना)
આવતું आगच्छंत વ. કૃ. (आगच्छत्)
આવૃત્તિકરવી परा-वट्ट् (परा+वर्त्)
આવેલું आगय ક. ભૂ. (आगत)
આશાતના आसायणा સ્ત્રી. (आशातना)
આશા રાખવી अविक्ख्, अवेक्ख् (अप+ईक्ष्)
આશ્ચર્ય अच्छेर ન. (आश्चर्य)
આશ્રય आहार પુ. (आधार)
આસક્ત आसत्त વિ. (आसक्त) रय વિ. (रत)
આસોમાસ आसिण પુ. (आश्विन)
આહાર आहार પુ. (सम)

ઇ

ઇનામ पाहुड ન. (प्राभृत)
ઇન્દ્ર इंद પુ. (इन्द्र) सक्क પુ (शक्र)
ઇશ્વર ईसर પુ. (ईश्वर)

ઉ

ઉગ્ર उग्ग વિ. (उग्र)
ઉડવું उड्डे (उत्+डी)
ઉત્તમ उत्तम, उत्तिम વિ. (उत्तम) वर વિ. (सम)
ઉત્કૃષ્ટ उक्किट्ठ વિ. (उत्कृष्ट)
ઉત્સાહ उच्छाह પુ. (उत्साह)
ઉદ્ધારકરવો उद्धर् (उद्+धृ)
ઉદ્યમ उज्जोग પુ. (उद्योग)

ઉદ્યમકરવો उज्जम् (उद+यम्)
ઉન્હાળો गिम्ह पु. (ग्रीष्म)
ઉપર उवरि, उवरिं अ (उपरि)
ઉપદેશ उवएस पु. (उपदेश)
ઉપદેશકરવો उव-दिस् (उप+दिश)
ઉપાંગ उवंग पु. न. (उपाङ्ग)
ઉપાય उवाय पु. (उपाय)
ઉપાધ્યાય उवज्झाय, ऊज्झाय, ओज्झाय पु. (उपाध्याय)
ઉભારહેવું ठा (स्था)
ઉલ્લંઘવું अइकम् (अति+कम्)
ઋદ્ધિ इड्ढि, रिध्धि स्त्री. (ऋद्धि)
ઋષિ रिसि पु. (ऋषि)

એ

એકદમ सहसा अ. (सम) एक्कसरिअं अ. (दे)
એથી अओ अ. (अत)
એ પ્રમાણે એમ त्ति, इइ, इअ अ. (इति)

ક

કંઠ कंठ पु. (कण्ठ)
કન્યા कन्ना, कन्नगा स्त्री. (कन्या-कन्यका)
કંપવું कंप् (कम्प्)
કપાલ भाल न. (सम) ललाड, णडाल न. (ललाट)
કમલ पोम्म, पउम न. (पद्म)
કમાવું अज्ज्, विढव् (अर्ज्)
કરવાલાયક कायव्व वि (कर्तव्य)
કરડવું डस्, डह् (दश्)
કરવું कर्, कुण् (कृ)
કરવુ समायरण न. (समाचरण) करण न (सम)
કર્મ कम्म न (कर्मन्)
કર્મક્ષય कम्मक्खय पु. (कर्म-क्षय)
કલ્યાણ कल्लाण न. (कल्याण)
કસોટી निहस पु. (निकष)
કાંઇપણ किंपि, किमवि अ. (किमपि)
કાગડો वायस पु. (सम)
કાપવું छिंद् (छिन्द्)
કામ[દેવ] मयण पु (मदन) काम पु. (सम)
કામ कज्ज न. (कार्य)
કારણ कारण न. (सम) निमित्त न. (सम) हेउ पु. (हेतु)
કાર્ય कज्ज न. (कार्य)
કાળ काल पु. (सम) समय पु. (सम)
કાવ્ય कव्व न. (काव्य)
કીર્તિ जस पु. (यशस्)
કુબેર वेसवण, वेसमण पु. (वैश्रमण)

કુમારપણું कुमारत्तण न. (कुमारत्व)
કુરૂપ विरूव वि. (विरूप)
કુતરો स, साण पु. (श्वन्)
કૃત્ય किच्च न. (कृत्य)
કૃપણ किवण, किविण वि. (कृपण)
કૃપા किवा स्त्री. (कृपा)
કૃષ્ણ किण्ह, कण्ह पु. (कृष्ण) विण्हु पु. (विष्णु)
કેવલજ્ઞાન केवलनाण न. (केवलज्ञान)
કેવલી केवलि पु. (केवलिन्)
કોઈપણ कोवि अ (कोपि)
કોઈનું कासइ अ. (कस्यचित्)
કોઈવખતે कया अ. (कदा)
ક્રોધ-કોપ कोह पु. (क्रोध) कोव पु. (कोप)
કોપકરવો कुप्प् (कुप्य)
કૌરવ कउरव पु. (कौरव)
ક્યાં कत्थ, कह, कहि, कहिं अ. (कुत्र)
ક્યાંથી कत्तो, कुओ अ. (कुत.)
ક્ષમા खमा स्त्री (क्षमा) खंति स्त्री. (क्षान्ति)
ક્ષય કરવો निज्जर् (निर्+जृ)
ક્ષેત્ર खेत्त न. (क्षेत्र)

ખ

ખંડ खंड पुन. (खण्ड)
ખાવું भुंज् (भुञ्ज्)
ખુશી થયેલ मोइअ क.भू. (मोदित) तुस्सिअ-तूसिअ क. भू. (तुष्ट)
ખેંચવું करिस् (कृष्)
ખેડુત हालिअ पु (हालिक)

ગ

ગણધર गणहर पु. (गणधर)
ગતિ गइ स्त्री. (गति)
ગંભીર गंभीर वि. (सम)
ગમવું रुच्, रोय् (रुच्)
ગરીબ दीण वि. (दीन)
ગરૂડ गरुल पु. (गरुड)
ગાંડો मत्त वि. (सम)
ગાયન गाण न. (गान)
ગિરનાર उज्जयंत पु (उज्जयन्त)
ગુંથવું गंथ्, गंठ् (ग्रन्थ्)
ગુણસ્થાનક गुणट्ठाण न. (गुणस्थान)
ગુરૂ गुरु, गुरुअ पु (गुरु)
ગૌતમ गोयम पु. (गौतम)
ગ્રહણ કરવું गिण्ह्, गह् (ग्रह्)

ઘ

ઘણું बहु, बहुअ वि (बहु) अईव अ. (अतीव)
ઘર घर न. (गृह) गेह न. (गेह)

ઘરેણાં भूसण न. (भूषण)
घी घय न. (घृत)
ઘોડો आस પુ. (अश्व)

ચ

ચક્રવર્તી चक्कवट्टि પુ. (चक्रवर्तिन्)
ચંદ्र मियंक, मयंक પુ. (मृगाङ्क)
चंद, चंद्र પુ. (चन्द्र) इंदु
પુ. (इन्दु)
ચરણ चलण ન. (चरण)
ચરિત્ર चरित्त ન. (चरित्र)
ચારિત્ર संजम પુ. (संयम) चरित्त
ન. (चारित्र) चरण ન. (चरण)
ચાહવું इच्छ् (इष्-इच्छ्)
ચિત્ત चित्त ન. (चित्त) हिअय,
हिअ ન. (हृदय)
ચિહ્ન चिंध, चिण्ह ન. (चिह्न)
ચૈત્યવંદન चीवंदण ન (चैत्यवन्दन)
ચોમાસું वरिसा-वासा સ્ત્રી.
(वर्षा)
ચોર चोर પુ. (चोर)
ચોરી चोरिअ ન. (चौर्य)

છ

છાંટવું सिंच् (सिञ्च्)
છાયા छाही, छाया સ્ત્રી (छाया)
છીનવીલેવું उद्दाल् (आ+छिद्)
છેલ્લું चरम, चरिम वि, (चरम)
છોડવું मुंच् (मुञ्च्)
છોકરી वाला સ્ત્રી. (सम)
છોકરો वाल પુ. (सम)

જ

જગત जग, जय ન. (जगत्)
જંગલ रण्ण, अरण्ण ન. (अरण्य)
જન્મ जम्म, जम्मण પુ ન.
(जन्मन्)
જંબુદ્વીપ जंबूदीव પુ. (जम्बूद्वीप)
જરૂર अवस्सं અ. (अवश्यम्)
જલ जल ન. (सम)
જાણનાર णायार, णाउ वि. (ज्ञातृ)
જાણવું वोह्, वुज्झ् (वुध्-वुध्य)
જાળ जाल ન (सम)
જીતવું जिण् (जि)
જીનબિંબ जिणबिंब (जिनबिम्ब)
જીનાલય जिणालय ન. (जिनालय)
જીનેશ્વર जिणेसर, जिणीसर, પુ.
(जिनेश्वर)
જીભ जिब्भा, जीहा સ્ત્રી. (जिह्वा)
જીર્ણ खीण, छीण, झीण वि.
(क्षीण)
જીવ जीव પુ. (सम)
જીવદયા जीवदया સ્ત્રી. (सम)
જીવન जीवण, जीविअ ન.
(जीवन-जीवित)
જીવહિંસા जीवहिंसा સ્ત્રી. (सम)
જીવ વિગેરે जीवाइ પુ. (जीवादि)
જીવવું जीव्, जिव् (जीव्)

જીવાડનાર जीवाउ पुन. (जीवातु)
જુવાની जोव्वण न. (यौवन)
જેમ इव, विव, व्व, अ. (इव)
જેવું जारिस वि. (यादृश)
જૈન ધર્મ जइणधम्म पु. (जैन-धर्म)
જોવું पास्, पस्स (पश्य्)
देक्ख् (दृश्)
જ્ઞાતપુત્ર नायपुत्त, नायउत्त पु. (ज्ञातपुत्र)
જ્ઞાન नाण, णाण न. (ज्ञान)
જ્યાં जहिं, जहि, जह, जत्थ अ. (यत्र)
જ્યારે जया अ. (यदा)

ઝ

ઝાડ वच्छ पु. (वृक्ष) तरु पु. (सम)
ઝેરવાળું विसमीसिअ. वि. (विषमिश्रित)

ડ

ડુબવું णिमज्ज, णुमज्ज (नि+मस्ज्)

ત

તત્ત્વ तत्त न. (तत्त्व)
તત્ત્વજ્ઞાન तत्तनाण न. (तत्त्वज्ञान)
તત્ત્વવાર્તા तत्तवत्ता स्त्री. (तत्त्व-वार्ता)
તથા तह, तहा अ. (तथा)
તપ तव पु. (तपस्)
તપાસ કરવી मग्ग् (मार्गय)
તરફ पइ अ. (प्रति).
તરવું तर् (तृ)
તળાવ तलाग तलाय न.(तडाग)
તાપસ तावस पु. (तापस)
તારનાર तारग वि. (तारक)
તારો तारग न. (तारक) तारा स्त्री. (सम)
તિલક तिलग पु. (तिलक)
તીર્થ तित्थ तूह न. (तीर्थ)
તીર્થંકર तित्थयर पु. (तीर्थंकर)
તુટેલું तुडिअ कृ. भू. (त्रुटित)
તેજ सच्चिय तच्चिय अ. (सएव, तदेव)
તેથી तओ अ. (ततः)
તેવું तारिस वि. (तादृश)
તોપણ तहवि अ. (तथापि)
ત્યાં तहिं, तहि, तह, तत्थ अ. (तत्र)
ત્યાગ કરવું चय् (त्यज्)
ત્યાગી चाइ वि. (त्यागिन्)
ત્યાર પછી तओ अ. (ततः)
ત્યારે तया अ (तदा)

થ

થોડું थोक, थाव, थेव वि. (स्तोक)

द

દક્ષિણ દિશાનું दाहिणिल्ल, दक्खिणिल्ल वि (दाक्षिणात्य)
દંડ કરવો दंड् (दण्डय्)
દર્શન दसण न. (दर्शन)
દહી दहि न (दधि)
દાન दाण न. (दान)
દિવસ दिवस, दिवह पुन. (दिवस)
દિવસે दिवा, दिआ अ. (दिवा)
દિશા दिसा, સ્ત્રી (दिशा)
દીક્ષા दिक्खा સ્ત્રી. (दीक्षा)
દીવો दीव पु. (दीप)
દુઃખ दुह, दुक्ख न (दुःख)
દુઃખી दुहि, दुक्खि वि (दुःखिन्)
દુર્જન दुज्जण पु. (दुर्जन)
દુષ્કર્મ पावकम्म न. (पापकर्मन्)
દૂધ दुध्ध न (दुग्ध)
દૂર કરવું अव-णे (अव+नी)
દેવ देव पु. (सम)
દેવલોક देवलोग पु, (देवलोक)
દેશ जणवय पु. (जनपद)
દેશના देसणा સ્ત્રી (देशना)
દ્રવ્ય दविअ, दव्व न. (द्रव्य) घण न. (घन) अट्ठ, अत्थ पु (अर्थ)
દ્વેષ मच्छर पु. (मत्सर)

ध

ધન घण न (घन)
ધર્મ धम्म पु. (धर्म)
ધર્મિજન धम्मिट्ठ पु, (धर्मिष्ठ)
ધાન્ય धन्न न. (धान्य)
ધારણ કરવુ परि-हा, परि-धा (परि+धा)
ધિક્કાર પડો धिध्धी अ, (धिक्-धिक्) धि अ. (धिक्)
ધીરજ धिइ સ્ત્રી. (धृति)
ધીમે ધીમે सणियं अ. (शनैस्)
ધ્યાન झाण न (ध्यान)
ધ્વજા धअ, झअ पु. (ध्वज)

न

નગર नयर न. (नगर)
નટ नड पु. (नट)
નણંદ नणंदा સ્ત્રી (ननान्द)
નમવું नम्, नव् (नम्)
નમસ્કાર કરવો नमस्स् (नमस्य)
નરક निरय, नरय पु. (नरक)
નહીતર अन्नह-अन्नहा अ (अन्यथा)
નાખવું पक्खिव् (प्र+क्षिप्)
નાચવુ नच्च् (नृत्य)
નાટક नाडग, नट्ट न (नाटक-नाट्य)
નાવ नावा સ્ત્રી (नौ)

નાશ नास पु. (नाश)
નાશપામવું नस्स्, नास् (नश्य)
નિત્ય सासय वि. (शाश्वत)
નિંદવું निंद् (निन्द्) गरिह् (गर्ह)
નિમિત્તિઓ नेमित्तिअ वि. (नैमित्तिक)
નિયાણું नियाण न. (निदान)
નિર્જરા निज्जरा स्त्री. (निर्जरा)
નિર્વેદપામવું निव्विज्ज् (निर्+विद्य)
નિશ્ચલ निच्चल वि. (निश्चल)
નિકલવું निस्सर्, नीहर् (निस्सर्)
નીતિ नाय पु. (न्याय) नय पु. (सम) नीइ स्त्री (नीति)
નીતિશાસ્ત્ર नीइसत्थ न. (नीतिशास्त्र)
નૃત્ય नच्च न. (नृत्य)
નેત્ર नेत्त पुन. (नेत्र)
નેમિ (જિનેશ્વર) नेमि पु. (नेमि)
ન્યાય नाय पु. (न्याय)
ન્યાયમાર્ગ नायमग्ग पु. (न्यायमार्ग)

प

પકડવું गिण्ह् (ग्रह)
પક્ષી पक्खि पु. (पक्षिन्)
[illegible]છી पच्छा अ. (पश्चात्)
[illegible]ડિત अहिण्णु वि. (अभिज्ञ)
પંડિઅ पु. (पण्डित) बुह पु. (बुध)
પડેલું पडिअ कृ. भू. (पतित)
પણ अवि, पि, वि. अ. (अपि) किंतु अ (सम)
પથ્ય पच्छ वि. (पथ्य)
પરલોક परलोअ, परलोग पु. (परलोक)
પરમ परम वि. (सम)
પરસ્ત્રી परदारा स्त्री. (सम)
પરસ્પર अण्णोण्ण, अण्णमण्ण वि (अन्योऽन्य)
પરીક્ષા કરવી परिक्ख्, परिच्छ् (परि+ईक्ष्)
પરોપકારી परोवयारि वि. (परोपकारिन्)
પર્યાય पज्जाय पु (पर्याय)
પલાવવું रक्खाव, पालाव प्रे० (रक्षय–पालय)
પવન पवण पु. (पवन) वाउ पु. (वायु)
પર્વત पव्वय, गिरि पु. (पर्वत–गिरि)
પર્ષદા परिसा स्त्री. (परिषद्)
પશુ पसु पु (पशु)
પશ્ચાત્તાપ पच्छायाव पु (पश्चात्ताप)

પસંદ પડવું रुच्च्, रोय् (रुच्)
પ્રહર जाम, पहर पु. (याम–प्रहर)
પહેલાં पुरं–पुरा અ. (पुरस्–पुरा)
પાકેલું पक्क वि. (पक्व)
પાઠશાલા पाढसाला સ્રી. (पाठ-शाला)
પાણી जल न. (जल) वारि न. (सम) उदग–दग न. (उदक)
પાપ पाव न. (पाप) दुरिअ न. (दुरित)
પાપી पाव पु (पाप)
પામવું पाव् (प्र+आप्)
પાર પામવુ पारंगच्छ् (पारङ्गच्छ्)
પાલવુ पाल् (पालय)
પાલનાર पालग वि. (पालक)
પાલન કરાતુ पालिज्जंत કર્મ. व. (पाल्यमान)
પિતા पिअर, पिउ पु (पितृ) जणअ पु (जनक)
પીડવું पील्, पोड् (पीडय)
પીવું पा, पिव् (पा+पिव्)
પુત્ર पुत्त पु. (पुत्र) सूअ पु. (सूत)
પુરૂષ पुरिस पु. (पुरुष) माणव पु. (मानव) जण पु. (जन)
પુષ્પ पुप्फ न. (पुष्प)
પુસ્તક पुत्थय, पोत्थय पुन. (पुस्तक) गंथ पु. (ग्रन्थ)
પૂછવું पुच्छ (पृच्छ्)
પૂજન अच्चण न. (अर्चन)
પૂજવું अच्च् (अर्च्)
પૃથ્વી पुढवी, पुहवी સ્રી.(पृथिवी) पिच्छी સ્રી. (पृथ्वी)
પેદા કરવું अज्ज् (अर्ज्)
પોતાનુ निअ वि (निज) अप्प-केर वि (आत्मीय)
પ્રકાશ पयास पु (प्रकाश)
પ્રકાશવું प–यास् (प्र+काश्)
પ્રકાશનાર पयासग वि.(प्रकाशक)
પ્રજા पया સ્રી. (प्रजा)
પ્રતિભા पडिमा સ્રી. (प्रतिमा)
પ્રતિક્રમણ पडिक्कमण न. (प्रति-क्रमण)
પ્રદ્યુમ્ન पज्जुण्ण पु (प्रद्युम्न)
પ્રભાવ पहाव पु (प्रभाव)
પ્રભાત पच्चूस–ह पु. (प्रत्यूष)
પ્રભાતમાં पग अ (प्रगे)
પ્રભુ पहु पु. (प्रभु)
પ્રમાદ पमाय पु (प्रमाद)
પ્રયોગ पओग पु. (प्रयोग)
પ્રવૃત્તિ કરવી पवट्ट्, पयट्ट् (प्र-+वर्त्)
પ્રવેશ કરવો प–विस् (प्र+विश्)
પ્રશ્ન पण्ह पु (प्रश्न)

પ્રાકૃત વ્યાકરણ पाइअवागरण न. (प्राकृतव्याकरण)
પ્રાણ पाण पुन. બહુવચનમાં (प्राण)
પ્રાણાન્તે जीवियंत पु. (जीवितान्त)
પ્રાણી पाणि पु. (प्राणिन्) जंतु पु. (जन्तु)
પ્રાપ્તિ पत्ति स्त्री. (प्राप्ति)
પ્રિય प्रिय वि (प्रिय)
પ્રીતિ पीइ स्त्री. (प्रीति)

ફ

ફલ फल न. (सम)
ફાડવુ फाड्, फाल् (पाटय)
ફેંકવું खिव् (क्षिप्)
ફોગટ मुहा अ (मुधा) मोरउल्ला अ. (दे)

બ

બચાવવું रक्ख् (रक्ष्)
બધું सयल वि (सकल) सव्व वि. (सर्व)
બંધન बंधण न. (बन्धन)
બંધુ बंधु पु (बन्धु)
બહાર बाहिं, बाहिरं अ. (बहिस्)
બહુ बहु, बहुअ वि (बहु) अईव अ. (अतीव)
બહેન बहिणी भगिणी स्त्री (भगिनी)
બહેરો बहिर वि. (बधिर)
બાગ उज्जाण न. (उद्यान)
બાળક बाल पु. (सम)
બાળવું डह् (दह्)
બારણું दुआर, दार, बार न. (द्वार)
બીજુ अन्न वि. (अन्य)
બુદ્ધિ बुद्धि स्त्री. (सम)
બુદ્ધિશાળી मइमंत वि. (मतिमत्)
બેસવું उव-विस् (उप+विश्)
બોધપામવો बुज्झ् (बुध्य)
બોધિ बोहि स्त्री. (बोधि)
બ્રહ્મચર્ય बम्हचेर, बम्हचरिय बंभचेर न. (ब्रह्मचर्य)
બ્રાહ્મણ माहण, बंभण पु. (ब्राह्मण)

ભ

ભગવાન भगवंत, भयवंत पु. (भगवत्)
ભગવતીઅંગ भगवई-अंग न. (भगवती-अङ्ग)
ભજવું सेव् (सम)
ભણવું भण्, पढ (भण्, पठ)
ભમર भसल, भमर पु (भ्रमर)
ભમવું भम् (भ्रम्)

ભય भय न. (सम)
ભય પામવું बीह् (भा)
ભરતક્ષેત્ર भरहखेत्त न. (भर-तक्षेत्र)
ભરવુ भर् (भृ-भर्)
ભવ્યજીવ भव्वजीव पु (भव्य-जीव)
ભસવુ भस्, बुक्क् (भष्)
ભાઈ भायर, भाउ पु. (भातृ)
ભાવ भाव पु (सम)
ભિક્ષુ भिक्खु पु (भिक्षु)
ભૂલ खलिअ न. (स्खलित)
ભોગ भोग पुन. (सम)
ભોગવવું भुंज् (भुञ्ज्)
ભોજન भोयण न. (भोजन)

મ

મકાન पासाअ पु. (प्रसाद) घर न. (गृह)
મંગલ मंगल न. (सम)
મદદ साहज्ज, साहेज्ज न (साहाय्य)
મંદિર मंदिर न (सम) चेइअ, चइत्त न. (चैत्य)
મધ महु न. (मधु)
મધ્ય मज्झ न (मध्य)
મંત્ર मंत पुन. (मन्त्र)
મંત્રી मंति पु (मन्त्रिन्)
મરણ मरण न. (सम)
મર્યાદા मज्जाया स्त्री. (मर्यादा)
મહાત્મા महप्प पु. (महात्मन्)
મહામંત્રી महामंति पु. महाम-न्त्रिन्)
મહોત્સવ महोच्छव, महूसव, महोसव पु. (महोत्सव)
માગવું जाय् (याच्)
માછલુ मच्छ पु. (मत्स्य)
માટે कए, कएण, कएणं अ. (कृते)
માણસ जण पु. (जन) मणूस पु. (मनुष्य)
માતા मायरा, माउ, स्त्री. (मातृ)
માથુ मत्थय (मस्तक) सिर न. (शिरस्) सीस पुन. (शीर्ष)
માંદુ रुक, रुग्ग वि (रुग्ण)
માન माण पु (मान)
માનવુ मन्न् (मन्य)
માયા माया स्त्री. (सम)
મારવુ ताड्, ताल्. (ताडय)
માર્ગ मग्ग पु (मार्ग)
માળા माला स्त्री. (सम)
માંસ मास, मंस न (मास)
મિત્ર मित्त पुन. (मित्र)
મિથ્યા मिच्छा अ. (मिथ्या)
મુક્ત मुक, मुत्त वि (मुक्त)
મુખ मुह न. (मुख)

મુંગું मूग, मूअ वि. (मूक)
મુઝાયેલ विहलिअ वि. (विह्वलित)
મુંઝાવું मुज्झ् (मुह्य)
મુનિ मुणि पु. (मुनि)
મુસાફર पहिअ पु. (पथिक)
મૂર્ખ मुक्ख, मुरुक्ख पु. (मूर्ख)
મૃત્યુ मच्चु पु. (मृत्यु)
મેઘ मेह पु. (मेघ)
મેળવવુ लह् (लभ्)
મેરૂ પર્વત मेरु पु (सम) मंदर पु. (मन्दर)
મોક્ષ मोक्ख, मुक्ख पु. (मोक्ष)
મોક્ષપદ मोक्खपय न. (मोक्षपद)
મોર मोर पु. (मयूर)

य

યતિધર્મ जइधम्म पु. (यतिधर्म)
યંત્ર जंत न. (यन्त्र)
યુદ્ધ जुद्ध न. (युद्ध)
યોગી जोगि पु. (योगिन्)

र

રક્ષણ કરવું रक्ख् (रक्ष्)
રક્ષણ रक्खण न. (रक्षण)
રચવુ रय् (रचय)
રજા अणुण्णा स्त्री. (अनुज्ञा)
રસ્તો मग्ग पु. (मार्ग)
રહિત रहित वि. (रहित)
विरहिअ वि. (विरहित)
રહેવું वस् (सम)
રાક્ષસ रक्खस पु. (राक्षस)
રાખ भप्प, भस्स पुन. (भसन्)
રાગ राग पु. (सम)
રાજા नरिंद, नरेंद (नरेन्द्र) निवइ पु. (नृपति)
રાજ્ય रज्ज न. (राज्य)
રાણી महिसी स्त्री. (महिषी)
રાત્રિ राइ, रत्ति स्त्री. (रात्रि)
રિંછ रिच्छ, रिक्ख पु (ऋक्ष)
રિદ્ધી रिद्धि, इड्ढि स्त्री. (ऋद्धि) समिद्धि, सामिद्धि स्त्री. (समृद्धि)
રૂક્મિણી रुप्पिणी स्त्री. (रुक्मिणी)
રૂપું रयय न. (रजत)

ल

લઇ જવું ने (नी)
લક્ષણ लक्खण न. (लक्षण)
લક્ષ્મણ लक्खण पु. (लक्ष्मण)
લક્ષ્મી लच्छी स्त्री. (लक्ष्मी)
લજ્જાપામવી लज्ज् (सम)
લડવૈઓ भड पु (भट) वीर पु. (वीर)
લડવું जुज्झ् (युध्-युध्य)
લતા लया स्त्री. (लता)
લાવવું आ-णे (आ-नी)

લુચ્ચો सढ (शठ)
લેખ लेह पु. (लेख)
લોક लोग, लोअ पु. (लोक) जण पु. (जन)
લોટવું पलोट्ट् (प्र+लुट्)
લોભ लोह पु. (लोभ)
લોભી लोद्धअ पु (लुब्धक)

व

વખત समय पु. (सम) काल पु (काल)
વચન वयण पुन. (वचन)
વડીલ गुरु, गुरुअ वि. (गुरु)
વંદન કરવું वंद् (वन्द्)
વંદાયેલ वंदिअ क. भू. (वन्दित)
વધ કરવો हिंस् (सम)
વધવુ वड्ढ् (वर्ध्)
વન रण्ण, अरण्ण न. (अरण्य) वण न. (वन)
વનસ્પતિ वणस्सइ, वणप्फइ स्त्री. (वनस्पति)
વરસવું वरिस् (वृष्)
વરસાદ वरिस, वास पुन. (वर्ष)
વર્જવું वज्ज् (वर्ज्)
વર્ષ वरिस, वास पुन. (वर्ष)
વર્ષધર वासहर पु. (वर्षधर)
વસતી वसहि, वसइ स्त्री. (वसति)
વસંત ઋતુ वसंत पु. वसंत रिउ स्त्री. (वसन्त-ऋतु)
વસ્ત્ર वत्थ न. (वस्त्र)
વહુ (वहू) स्त्री. (वधू)
વાઘ वग्घ पु (व्याघ्र)
વાચાલ मुहर वि. (मुखर)
વાણી वाणी स्त्री. (सम) वाया स्त्री. (वाच्, वाचा)
વાત્સલ્ય वच्छल्ल न. (वात्सल्य)
વાંદરો कवि पु. (कपि)
વાદળ मेह पु. (मेघ)
વાર્તા वत्ता स्त्री. (वार्ता)
વાસુદેવ वासुदेव पु (सम)
વિગેરે आइ पु. (आदि)
વિચાર કરવો मरिस् (मृश्) मंत् (मन्त्रय)
વિદ્યાધર विज्जाहर पु (विद्याधर)
વિદ્યાર્થી विज्जत्थि पु. विद्यार्थिन्)
વિદ્વાન विउस वि (विद्वस्)
વિધાતા धायार, धाउ पु (विधाता)
વિધિ विहि पु (विधि)
વિનય विणय पु. (विनय)
વિના विणा अ. (विना)
વિપરીત विवरीअ, विवरिअ वि. (विपरीत)
વિમાન विमाण पुन. (विमान)

વિયોગ विओग पु. (वियोग)
વિરાજીત विराजिअ કૃ ભૂ. (विराजित)
વિરૂદ્ધ विरुद्ध वि. (सम)
વિવાદ विवाद पु (विवाद)
વિશ્રાન્તિ લેવી वीसम्, विस्सम् (वि+श्रम्)
વિશ્વાસ રાખવો वीसस्, विस्सस् (वि+श्वस्)
વિષ विस पुन. (विष)
વિહાર કરવો वि-हर वि+हृ)
વિહ્વલ विब्भल, विहल वि. (विह्वल)
વીતરાગ वीयराग पु. (वीतराग)
વીર वीर पु. (सम)
વૃદ્ધપણું वुड्ढत्तण न. (वृद्धत्व)
વૃષ્ટિ કરવી वरिस् (वर्ष्)
વેચવુ विक्किण्, विक्के (वि+क्री)
વેદના वेयणा, वियणा स्त्री. (वेदना)
વેશ્યા वेसा स्त्री. (वेश्या)
વૈદ્ય वेज्ज पु. (वैद्य)
વૈયાવચ્ચ वेआवच्च न (वैयावत्त्य)
વૈરાગ્ય वेरग्ग पु (वैराग्य)
વ્યાકરણ वागरण, वायरण, वारण न. (व्याकरण)
વ્યાખ્યાન वक्खाण न (व्याख्यान)
વ્યાધિ वाहि पु. (व्याधि)
વ્યાપાર वावार पु. (व्यापार)
વ્રત वय पुन. (व्रत)

શ

શત્રુ सत्तु पु (शत्रु) रिउ पु. (रिपु)
શબ્દ सद्द पु (शब्द)
શયન सज्जा स्त्री. (शय्या)
શરણું सरण न. (शरण)
શરીર सरीर न. (शरीर) देह पुन. (देह)
શરૂ કરવું आ-रंभ्, आरभ, आढव् (आ+रभ्)
શસ્ત્ર सत्थ न. (शस्त्र)
શાન્તિ संति स्त्री. (शान्ति)
શાન્તિ (જિન) संति पु. (शान्ति)
શા માટે किं (किम्)
શિખર सिहर न. (शिखर)
શિયાલ सिगाल पु. (शृगाल)
શિષ્ય सीस पु. (शिष्य)
શીલ सील न. (शील)
શુભકર્મ सुह न. (शुभ)
શોધવું मग्ग (मार्गय)
શોભવું सोह (शोभ्) वि-राय वि+राज्)
શ્મશાન सुसाण, मसाण न. (श्मशान)
શ્રદ્ધા सद्धा, सड्ढा स्त्री. (श्रद्धा)

શ્રદ્ધા રાખવી सद्दह् (श्रद्+धा)
શ્રવણ सवण न (श्रवण)
શ્રાવક सावग पु. (श्रावक)
શ્રેષ્ઠ मह, महंत वि. (महत्)

स

સંઘ सघ पु. (सम)
સંચય કરવો सं-चिण् (सम्+चि)
સંતોષ संतोस पु (सन्तोष)
સંયમ संजम पु. (संयम)
સંસાર संसार पु. (सम)
સંસારચક્ર ससारचक्क न. (सं-सारचक्र)
સખી सही स्त्री. (सखी)
સજ્જન सज्जण पु (सज्जन)
સત્ય सच्च न (सत्य)
સત્યમાર્ગ सच्चमग्ग पु. (सत्यमार्ग)
સત્યવાદી सच्चवय वि. (सत्यवद)
સફળ सहल, सभल वि. (सफल)
સભા सहा स्त्री. (सभा)
સમર્થ समत्थ वि. (समर्थ)
સમવસરણ समोसरण, समवसरण न. (समवसरण)
સમાધિ समाहि स्त्री. (समाधि)
સમાન समाण वि.(समान) सरिस वि. (सदृश) सरिच्छ, सरिक्ख वि. (सदृक्ष)
સમુદાય विंद बुंद पु. (वृन्द) वग्ग पु (वर्ग)
સમુદ્ર समुद्द पु. (समुद्र) सागर पु. (सम)
સમ્યક્ત્વ सम्मत्त न. (सम्यक्त्व) दंसण न (दर्शन)
સરસ્વતી सरस्सई स्त्री. (सरस्वती)
સરોવર सर पु न. (सरस्)
સર્પ सप्प पु (सर्प)
સર્વજ્ઞ सव्वण्णु वि. (सर्वज्ञ)
સર્વ ઠેકાણે सव्वत्थ, सव्वहिं, सव्वह अ. (सर्वत्र)
સર્વથી મોટું जेट्ठ, जिट्ठ वि. (ज्येष्ठ)
સહન કરવું खम् (क्षम) सह् (सम)
સાંભળવું सुण् (श्रु)
સાંભળીને सुणिऊण સં ભૂ. (श्रुत्वा)
સાક્ષાત્ पच्चक्ख वि. (प्रत्यक्ष) सक्खं अ. (साक्षात्)
સાથે सह अ. (सह) सद्धिं अ (सार्धम्)
સાધર્મિક साहम्मिअ वि (साधर्मि
સાધુ साहु पु. (साधु) भिक्खु पु (भिक्षु) जइ पु. (यति) समण पु. (श्रमण)
સારીરીતે सुट्ठु अ. (सुष्ठु) सम्मं अ (सम्यक्)

સારો વૈદ્ય સુવિજ્જ પુ. (सुवैद्य)
સિંહ सिंघ, सीह पु. (सिंह)
સિદ્ધ सिध्ध पु. (सम)
સિદ્ધથવું सिज्झ (सिध्य)
સિધ્ધરાજ सिध्धराय पु. (सिद्ध-राज)
સિધ્ધહેમ सिध्धहेम न (सिद्धहैम)
સિદ્ધાચલ सेत्तुंज पु. (शत्रुञ्जय) सिध्धगिरि पु (सम)
સિવાય विणा અ. (विना)
સુંઘવું आ–इग्घ (आ+घ्रा)
સુંદર सोहण वि. (शोभन) मणोज्ज मणोण्ण वि. (मनोज्ञ)
સુકાવુ सूस्, सुस्स् (शुष्य)
સુખ सुह न. (सुख)
સુખપૂર્વક सुहेण (सुखेन)
સુખી सुहि वि. (सुखिन्)
સૂત્ર सुत्त न. (सूत्र) सुअ न. (श्रुत) सत्थ न. (शास्त्र)
સુવર્ણ सुवण्ण न. (सुवर्ण)
સેના सेणा સ્ત્રી. (सेना)
સેવા सेवा સ્ત્રી. (सम)
સોની सुवण्णगार पु. (सुवर्णकार)
સોનું हेम न. (हेमन्)
સ્તુતિ थुइ સ્ત્રી. (स्तुति)
સ્તુતિ કરવી थुण् (स्तु)
સ્ત્રી इत्थी, थी સ્ત્રી. (स्त्री)
સ્તોત્ર थोत्त न. (स्तोत्र)
સ્થિર थिर वि. (स्थिर)
સ્નેહ नेह, सिणेह पु. (स्नेह)
સ્વપ્ન सिमिण, सिविण, सुमिण, सुविण पुन. (स्वप्न)
સ્વર્ગ सग्ग पु. (स्वर्ग)
સ્વાધ્યાય सज्झाय पु. (स्वाध्याय)
સ્વામી सामि पु. (स्वामिन्)

હ

હણવુ हण् (हन्)
હણાયેલ हय क. भू (हत)
હમણા अहुणा અ. (अधुना)
હંમેશ सइ, सया અ. (सदा)
હરવું हरण न. (सम)
હલકુ लहु, लहुअ वि. (लघु)
હાથ हत्थ पु (हस्त)
હાથી हत्थि पु. (हस्तिन्)
હાર हार पु. (सम)
હિત हिअ वि. (हित)
હુકમકરવો आ–दिस् (आ+दिश्)
હૃદય हिअय, हिअ न. (हृदय)
હેમચંદ્રસૂરી हेमचंदसूरि पु. (हेमचन्द्रसूरिन्)
હોંશીયાર अहिण्णु वि. (अभिज्ञ) निउण वि. (निपुण)

॥ श्री पाइअ गज्जपज्जमाला ॥

नमोत्थु ण समणस्स भगवओ महावीरवद्धमाणसामिस्स ।

(१)

॥ मंगलं ॥

॥ पंच नमुक्कार महामंतो ॥

नमो अरिहंताणं
नमो सिद्धाणं
नमो आयरियाणं
नमो उवज्झायाणं
नमो लोए सव्वसाहूणं

एसो पंच नमुक्कारो, सव्वपावप्पणासणो, मंगलाणं च सव्वेसिं पढमं हवइ मंगलं ॥

चत्तारि मंगलं–

अरिहंता मंगलं, सिद्धा मंगलं, साहू मंगलं, केवलिपन्नत्तो धम्मो मंगलं ।

चत्तारि लोगुत्तमा–

अरिहंता लोगुत्तमा, सिद्धा लोगुत्तमा, साहू लोगुत्तमा, केवलिपन्नत्तो धम्मो लोगुत्तमो ।

चत्तारि सरणं पवज्जामि-

अरिहंते सरणं पवज्जामि, सिद्धे सरणं पवज्जामि, साहू सरणं पवज्जामि, केवलिपन्नत्तं धम्मं सरणं पवज्जामि॥

(२)

[1]सीयावण्णणं (शिबिकावर्णनम्)

[2]सीया उवणीया जिणवरस्स जरमरणविप्पमुक्कस्स।
ओस[3]त्तमल्लदामा जलथलदिव्वकुसुमेहिं ॥१॥
सिबियाइ मज्झयारे दिव्वं वररयणरूवचिंचइयं।
सीहासणं महरिहं सपायपीढं जिणवरस्स ॥२॥
आ[5]लइयमाल[6]मउडो भासुर[7]बुंदी वराभरणधारी।
[8]खोमियवत्थ[9]नियत्थो जस्स य मुल्लं सयसहस्सं ॥३॥
[10]छट्ठेण उ भत्तेणं अज्झवसाणेण सुंदरेण जिणो।
लेसाहिं विसुज्झंतो आरुहई उत्तमं सीयं ॥४॥
सीहासणे निविट्ठो [11]सक्कीसाणा य दोहि पासेहिं।
[12]वीयंति चामराहिं मणिरयणविचित्तदंडाहिं ॥५॥
पुव्विं उक्खित्ता माणुसेहिं साहट्ठ रोमकूवेहिं।
पच्छा वहंति देवा सुरअसुरा गरुलनागिंदा ॥६॥
पुरओ सुरा वहंती असुरा पुण दाहिणंमि पासंमि।
अवरे वहंति गरुला नागा पुण उत्तरे पासे ॥७॥
वणखंडं व कुसुमियं पउमसरो वा सरयकाले।
सोहइ कुसुमभरेण इय गगणयलं सुरगणेहिं ॥८॥

सिद्ध[13]त्थवणं व जहा, [14]कणयारवणं व चंपयवणं वा ।
सोहइ कुसुमभरेण, इय गगणयलं सुरगणेहिं ॥९॥
वरपडहभेरिझल्लरिसंखसयसहस्सेहिं तूरेहिं ।
गयणयले धरणियले तूरनिनाओ परमरम्मो ॥१०॥
[15]ततंविततं घणझुसिरं आउज्जं चउव्विहं बहुविहीयं ।
वाइंति तत्थ देवा बहूहिं आनट्टगसएहिं ॥११॥

आचाराङ्ग–द्वितीयश्रुतस्कन्धे.

(३)

इंदियविसयभावणा (इंद्रिय विषयभावना)

न [2]सक्का न सोउं सद्दा, [3]सोतविसयमागया ।
रा[4]गदोसा उ जे तत्थ, ते भिक्खू परिवज्जए ॥१॥
न सक्का रूवमद्दट्ठुं, चक्खुविसयमागयं ।
रागदोसा य जे तत्थ, ते भिक्खू परिवज्जए ॥२॥
न सक्का गंधमग्घा[5]उं, नासाविसयमागयं ।
रागदोसा य जे तत्थ, ते भिक्खू परिवज्जए ॥३॥
न सक्का रसमस्सा[6]उं, जीहाविसयमागयं ।
रागदोसा य जे तत्थ, ते भिक्खू परिवज्जए ॥४॥
न सक्का फासमवेएउं, फासविसयमागयं ।
रागदोसा य जे तत्थ, ते भिक्खू परिवज्जए ॥५॥

आचाराङ्ग–द्वितीयश्रुतस्कन्धे.

(४)

निम्ममो भिक्खू चरे-

कयरे धम्मे अक्खाए माहणेण मतीमता ।
अंजु धम्मं जहातच्चं जिणाणं तं सुणेह मे ॥१॥
माहणा खत्तिया वेस्सा चंडाला अदु बोक्कसा ।
एसिया वेसिया सुद्दा जे य आरंभणिस्सिया ॥२॥
परिग्गहनिविट्ठाणं वेरं तेसिं पवड्ढई ।
आरंभसंभिया कामा न ते दुक्खविमोयगा ॥३॥
आघायकिच्चमाहेउं नाइओ विसएसिणो ।
अन्ने हरंति तं वित्तं कम्मी कम्मेहिं किच्चती ॥४॥
माया पिया ण्हुसा भाया, भज्जा पुत्ता य ओरसा ।
नालं ते तव ताणाय लुप्पंतस्स सकम्मुणा ॥५॥
एयमट्ठं सपेहाए, परमट्ठाणुगामियं ।
निम्ममो निरहंकारो, चरे भिक्खू जिणाहियं ॥६॥

सूत्रकृताङ्ग—द्वितीयश्रुतस्कन्धे.

(५)

पुक्खरिणीवण्णणं (पुष्करिणीवर्णनम्)

से जहाणामए पुक्खरिणी सिया बहुउदगा बहुसेया बहुपुक्खला लद्धट्ठा पुंडरिकिणी पासादिया दरिसणिया अभिरूवा पडिरूवा, तीसे णं पुक्खरिणीए तत्थ तत्थ देसे देसे तहिं तहिं बहवे पउमवरपोंडरीया वुइया, अणुपुव्वुट्ठिया ऊसिया

रुइला[१२] वण्णमंता गंधमंता फासमंता पासादिया दरिसणिया अभिरूवा पडिरूवा, तीसे णं पुक्खरिणीए वहुमज्झदेसभाए एगे महं पउमवरपोंडरीए वुइए, अणुपुव्वुट्ठिए उस्सिए रुइले वन्न-मंते गंधमंते रसमंते फासमंते पासादीए जाव पडिरूवे।

सव्वावंति[१३] च णं तीसे पुक्खरिणीए तत्थ तत्थ देसे देसे तहिं तहिं वहवे पउमवरपोंडरीया वुइया अणुपुव्वुट्ठिया ऊसिया रुइला जाव पडिरूवा, सव्वावंति च णं तीसे णं पुक्खरिणीए वहुमज्झदेसभाए एगं महं पउमवरपोंडरीए वुइए अणुपुव्वुट्ठिए जाव पडिरूवे ॥१॥

सूत्रकृताङ्ग—द्वितीयश्रुतस्कन्धे.

(६)

नमिपव्वज्जा[१] (नमिप्रव्रज्या)

चइऊण देवलोगाओ उववन्नो माणुसम्मि लोगम्मि।
उवसंतमोहणिज्जो सरई[२] पोराणियं जाइं ॥१॥
जाइं सरित्तु भयवं सयंबुद्धो अणुत्तरे धम्मे।
पुत्तं ठवेत्तु रज्जे अभिनिक्खमइ नमी राया ॥२॥
से देवलोगसरिसे अन्तेउरवरगओ वरे भोए।
भुंजित्तु नमी राया बुद्धो भोगे परिच्चयई ॥३॥
मिहिलं सपुरजणवयं बलमोरोहं[३] च परियणं सव्वं।
चिच्चा अभिनिक्खन्तो एगन्तमहिड्ढिओ भयवं ॥४॥
कोलाहलगभूयं आसी मिहिलाए पव्वयन्तम्मि।

तइया रायरिसिम्मि नमिम्मि अभिणिक्खमन्तम्मि ॥५॥
अब्भुट्ठियं रायरिसिं पव्वज्जाठाणमुत्तमं।
सक्को माहणरूवेण इमं वयणमब्बवी ॥६॥

किण्णु भो अज्ज मिहिलाए कोलाहलगसंकुला।
सुव्वन्ति दारुणा सद्दा पासाएसु गिहेसु य ॥७॥
एयमट्ठं निसामित्ता हेउकारणचोइओ।
तओ नमी रायरिसी देवीन्दं इणमब्बवी ॥८॥
मिहिलाए चेइए वच्छे सीयच्छाए मणोरमे।
पत्तपुप्फफलोवेए वहुणं वहुगुणे सया ॥९॥

वाएण हीरमाणम्मि चेइयम्मि मणोरमे।
दुहिया असरणा अत्ता एए कन्दन्ति भो खगा ॥१०॥
एयमट्ठं निसामित्ता हेउकारणचोइओ।
तओ नमिं रायरिसिं देविन्दो इणमब्बवी ॥११॥

एस अग्गी य वाऊ य एयं डज्झइ मन्दिरं।
भयवं अन्तेउरं तेणं कीस णं नावपेक्खह ॥१२॥
एयमट्ठं निसामित्ता हेउकारणचोइओ।
तओ नमि रायरिसी देविन्दं इणमब्बवी ॥१३॥

सुहं वसामो जीवामो जेसिं मो नत्थि किं च णं।
मिहिलाए डज्झमाणीए न मे डज्झइ किं च णं ॥१४॥
चत्तपुत्तकलत्तस्स निव्वावारस्स भिक्खुणो।
पियं न विज्जइ किंचि अप्पियं पि न विज्जई ॥१५॥

बहुं खु मुणिणो भद्दं अणगारस्स भिक्खुणो।
सव्वओ विप्पमुक्कस्स एगन्तमणुपस्सओ ॥१६॥

× × ×

एयमट्ठं निसामित्ता हेउकारणचोइओ।
तओ नमिं रायरिसिं देविन्दो इणमब्बवी ॥४५॥
हिरण्णं सुवण्णं मणिमुत्तं कंसं दूसं च वाहणं।
कोसं वड्ढावइत्ताणं तओ गच्छसि खत्तिया ॥४६॥
एयमट्ठं निसामित्ता हेउकारणचोइओ।
तओ नमी रायरिसी देवेन्दं इणमब्बवी ॥४७॥

सुवण्ण–रुप्पस्स उ पव्वया भवे,
सिया हु केलाससमा असंखया।
नरस्स लुद्धस्स न तेहिं किंचि,
इच्छा हु (उ) आगाससमा अणन्तया ॥४८॥

पुढवी साली जवा चेव हिरण्णं पसुभिस्सह।
पडिपुण्णं नालमेगस्स इइ विज्जा तवं चरे ॥४९॥
एयमट्ठं निसामित्ता हेउकारणचोइओ।
तओ नमिं रायरिसिं देविन्दो इणमब्बवी ॥५०॥
अच्छेरगमब्भुदए भोए *चयसि पत्थिवा।
असन्ते कामे पत्थेसि संकप्पेण विहम्मसि ॥५१॥
एयमट्ठं निसामित्ता हेउकारणचोइओ।

* जहित्तु।

तओ नमी रायरिसी देविन्दं इणमब्बवी ॥५२॥
सल्लं कामा विसं कामा कामा [14]आसीविसोवमा ।
कामे पत्थेमाणा अकामा जन्ति दोग्गइं ॥५३॥
अहे वयन्ति कोहेणं माणेणं अहमा गई ।
[15]माया गइपडिग्घाओ लोभाओ [16]दुहओ भयं ॥५४॥
अवज्झिऊण माहणरूवं विउव्विऊण इन्दत्तं ।
वन्दइ अभित्थुणन्तो इमाहि महुराहिं [17]वग्गुहिं ॥५५॥
अहो ते निज्जिओ कोहो अहो माणो पराजिओ ।
अहो [18]निरक्किया माया अहो लोभो वसीकओ ॥५६॥
अहो ते अज्जवं साहु अहो ते साहु मद्दवं ।
अहो ते उत्तमा खंती अहो ते मुत्ति उत्तमा ॥५७॥
इहं सि उत्तमो [19]भन्ते पच्छा होहिसि उत्तमो ।
लोगुत्तमुत्तमं ठाणं सिद्धिं गच्छसि [20]नीरओ ॥५८॥
एवं अभित्थुणन्तो रायरिसिं उत्तमाए सद्धाए ।
पयाहिणं करेन्तो पुणो पुणो वन्दई सक्को ॥५९॥
तो वन्दिऊण पाए चक्कंकुसलक्खणे मुणिवरस्स ।
आगासेणुप्पइओ ललियचवलकुंडल[21]तिरीडी ॥६०॥
नमी नमेइ अप्पाणं [22]सक्खं सक्केण चोइओ ।
चइऊण गेहं च †वेदेही[23] सामण्णे [24]पज्जुवट्ठिओ ॥६१॥

उत्तराध्ययनसूत्रे.

† वइदेही ।

(७)

वयछक्कं (व्रतषट्कम्)

तत्थिमं पढमं ठाणं महावीरेण देसिअं ।
अहिंसा निउणा दिट्ठा सव्वभूएसु संजमो ॥९॥
जावंति लोए पाणा तसा अदुव थावरा ।
ते जाणमजाणं वा न हणे णो वि घायए ॥१०॥
सव्वे जीवा वि इच्छंति जीविउं न मरिज्जिउं ।
तम्हा पाणिवहं घोरं निग्गंथा वज्जयंति णं ॥११॥
अप्पणट्ठा परट्ठा वा कोहा वा जइ वा भया ।
हिंसगं न मुसं बूआ नोवि अन्नं वयावए ॥१२॥
मुसावाओ य लोगम्मि सव्वसाहूहिं गरिहिओ ।
अविस्सासो य भूआणं तम्हा मोसं विवज्जए ॥१३॥
चित्तमंतमचित्तं वा अप्पं वा जइ वा बहुं ।
दंतसोहणमित्तं पि उग्गहंसि अजाइया ॥१४॥
तं अप्पणा न गिण्हंति नो वि गिण्हावए परं ।
अन्नं वा गिण्हमाणं वा नाणुजाणंति संजया ॥१५॥
अबंभचरियं घोरं पमायं दुरहिट्ठियं ।
नायरंति मुणी लोए भेआययणवज्जिणो ॥१६॥
मूलमेयमहम्मस्स महादोससमुस्सयं ।
तम्हा मेहुणसंसग्गं निग्गंथा वज्जयंति णं ॥१७॥
विडमुब्भेइमं लोणं तिल्लं सप्पिं च फाणिअं ।

न ते संन्निहिमिच्छंति नायपुत्तवओरया ॥१८॥
लोहस्सेस अणुफासे मन्ने अन्नयरामवि ।
जे सिया सन्निहिं कामे गिही पव्वइए न से ॥१९॥
जं पि वत्थं च पायं वा कंबलं पायपुंछणं ।
तं पि संजमलज्जट्ठा, धारंति परिहरंति अ ॥२०॥
न सो परिग्गहो वुत्तो नायपुत्तेण ताइणा ।
मुच्छा परिग्गहो वुत्तो इइ वुत्तं महेसिणा ॥२१॥
संतिमे सुहुमा पाणा तसा अदुव थावरा ।
जाइं राओ अपासंतो कहमेसणिअं चरे ॥२४॥
एअं च दोसं दट्ठुणं नायपुत्तेण भासियं ।
सव्वाहारं न भुंजंति निग्गंथा राइभोयणं ॥२६॥

दशवैकालिकसूत्रे ।

(८)

रावणस्स पच्छायावो (रावणस्य पश्चात्तापः)

दट्ठूण जणयतणया, सेन्नं लङ्काहिवस्स अइबहुयं ।
चिन्तेइ वुण्णहियया, न य जिणइ इमं सुरिन्दो वि ॥२१॥
सा एव उस्सुयमणा, सीया लङ्काहिवेण तो भणिया ॥
पावेण मए सुन्दरि, हरिया छम्मेण विलवन्ती ॥२२॥
गहियं वयं किसोयरि ! अणंतविरियस्स पायमूलम्मि ।
अपसन्ना परमहिला, न भुञ्जियव्वा मए नियमं ॥२३॥
सुमरन्तेण वयं तं, न मए रमिया तुमं विसालच्छी ।

रमिहामि पुणो सुन्दरि ! संपइ आलम्बणं छेत्तुं ॥२४॥
पुप्फविमाणारूढा, पेच्छसु सयलं सकाणणं पुहइं ।
भुञ्जसु उत्तमसोक्खं, मज्झ पसाएण ससिवयणे ! ॥२५॥
सुणिऊण इमं सीया, गग्गरकण्ठेण भणइ दहवयणं ।
निसुणेहि मज्झ वयणं, जइ मे नेहं समुव्वहसि ॥२६॥
घणकोववसगएणवि, पउमो भामण्डलो य संगामे ।
एए न घाइयव्वा, लङ्काहिव ! अहिमुहावडिया ॥२७॥
ताव य जीवामि अहं, जाव य एयाण पुरिससीहाणं ।
न सुणेमि मरणसद्दं, उव्वयणिज्जं अयण्णसुहं ॥२८॥
सा जंपिऊण एवं, पडिया धरणीयले गया मोहं ।
दिट्ठा य रावणेणं, मरणावत्था पयलियंसू ॥२९॥
मिउमाणसो खणेणं, जाओ परिचिन्तिउं समाढत्तो ।
कम्मोयएण बद्धो, कोवि सिणेहो अहो गुरुओ ॥३०॥
धिद्धित्ति गरहणिज्जं, पावेण मए इमं कयं कम्मं ।
अन्नोन्नपीइपमुहं, विओइयं जेणिमं मिथुणं ॥३१॥
ससिपुण्डरीयधवलं, निययकुलं उत्तमं कयं मलिणं ।
परमहिलाए कएणं, वम्महअणियत्तचित्तेणं ॥३२॥
धिद्धी अहो अकज्जं, महिला जं तत्थ पुरिससीहाणं ।
अवहरिऊण वणाओ इहाणिया मयणमूढेण ॥३३॥
नरयस्स महावीही, कढिणा सग्गग्गला अणयभूमी ।
सरियव्व कुडिलहियया, वज्जेयव्वा हवइ नारी ॥३४॥

जा पढमदिट्ठसन्ती, अमएण व मज्झ फुसइ अङ्गाइं।
सा परमसत्तचित्ता, उच्चयणिज्जा इहं जाया ॥३५॥
जइ वि य इच्छेज्ज ममं, संपइ एसा विमुक्कसब्भावा।
तह वि य न जायइ धिई, अवमाणसुदूमियस्स ॥३६॥
भाया मे आसि जया, बिभीसणो निययमेव अणुकूलो।
उवएसपरो तइया, न मणो पीइं समल्लीणो ॥३७॥
बद्धा य महासुहडा, अन्नेवि विवाइया पवरजोहा।
अवमाणिओ य रामो, संपइ मे केरिसी पीई ॥३८॥
जइ वि समप्पेमि अहं, रामस्स किवाएँ जणयनिवतणया।
लोओ दुग्गहहियओ, असत्तिमन्तं गणेही मे ॥३९॥
इह सीहगरुडकेऊ, संगामे रामलक्खणे जिणिउं।
परमविभवेण सीया, पच्छा ताणं समप्पे हं ॥४०॥
नय पोरुसस्स हाणी, एव कए निम्मला य मे कित्ती।
होह(हि)इ समत्थलोए, तम्हा ववसामि संगामं ॥४१॥

पउमचरिए.

(९)

-दयावीरमेहरहनरिंदो-

अन्नया य मेहरहो उम्मुक्कभूसणाऽऽहरणो पोसहसालाए पोसहजोग्गासणनिसण्णो-

सम्मत्तरयणमूलं, जगजीवहियं सिवालयं फलयं।
राईणं परिकहेइ, दुक्खविमुक्खं तहिं धम्मं ॥१॥

एयम्मि देसयाले, भीओ पारेवओ थरथरंतो ।
पोसहसालमइगओ, 'रायं ! सरणंति सरणं'ति ॥२॥
'अभओ'त्ति भणइ राया, 'मा भाहि'त्ति भणिए ठिओ अह सो ।
तस्स य अणुमग्गओ पत्तो, भिडिओ सो वि मणुयभासी ॥३॥
नहयलत्थो रायं भणइ-मुयाहि एयं पारेवयं,एस मम भक्खो ।

मेहरहेण भणियं-न एस दायव्वो सरणागतो.

भिडिएण भणियं-नरवर ! जइ न देसि मे तं, खुहिओ कं सरणमुवगच्छामि ! त्ति.

मेहरहेण भणियं-जह जीवियं तुब्भं पियं निस्संसयं तहा सव्वजीवाणं.

भणियं च-हंतूण परप्पाणे, अप्पाणं जो करेइ सप्पाणं ।
अप्पाणं दिवसाणं, कएण नासेइ अप्पाणं ॥४॥
दुक्खस्स उव्वियंतो, हंतूण परं करेइ पडियारं ।
पाविहिति पुणो दुक्खं, वहुययरं तन्निमित्तेण ॥५॥

एवं अणुसिट्ठो भिडिओ भणइ-

कत्तो मे धम्ममणो भुक्खदुक्खद्दियस्स !.

मेहरहो भणइ-अण्णं मंसं अहं तुहं देमि भुक्खपडिघायं, विसज्जेह पारेवयं, भिडिओ भणइ-नाहं सयं मयं मंसं खामि, फुरंफुरंतं सत्तं मारेउं मंसं अहं खामि.

मेहरहेण भणियं-

जत्तियं पारावओ तुलइ तत्तियं मंसं मम सरीराओ गेण्हाहि.

'एवं भवउ'त्ति भणइ (भिडिओ)।

भिडियवयणेण य राया पारेवअं तुलाए चडावेऊण, बीय-पासे निययं मंसं छेत्तूण चडावेइ.

जह जह छुभेई मंसं, तह तह पारावओ बहु तुलेइ।
इअ जाणिऊण राया, आरुहइ सयं तुलाए उ ॥६॥
हा ! ह ! त्ति नरवरिंदा !, कीस इमं साहसं ववसियं !ति।
उप्पाइयं खु एयं, न तुलइ पारेवओ बहुयं ॥७॥

एयम्मि देसयाले देवो दिव्वरूवधारी दरिसेइ अप्पाणं, भणइ–रायं ! लाभा हु ते सुलद्धा जंसि एवं दयावंतो. पूयं काउं खमावेत्ता गतो ॥

वसुदेवहिंडीए प्रथमखण्डे द्वितीयभागे

(१०)

महेसरदत्तकहा–

तामलित्तीनयरीते महेसरदत्तो सत्थवाहो। तस्स पिया समुद्दनामो वित्तसंचयसारक्खणपरिवुड्ढिलोभाभिभूओ मओ मायाबहुलो महिसो जाओ तम्मि चेव विसए। मायावि से उवहिनियडिकुसला बहुला नाम चोक्खवाइणी पइसोकेण मया सुणिया जाया तम्मि चेव नयरे।

महेसरदत्तस्स भारिया गंगिला गुरुजणविरहिए घरे सच्छंदा इच्छिएण पुरिसेण सह कयसंकेया पओसे तं उदिक्खमाणी चिट्ठइ। सो य तं पएसं साउहो उवगओ महेसरदत्तस्स चक्खुभागे पडिओ। तेण पुरिसेण अत्तसंरक्खणनिमित्तं महेसरदत्तो

तक्किओ विंवाडेउं। तेण लहुहत्थयाए गाढप्पहारीकओ नाइदूरं गंतूण पडिओ। चिंतेइ-अहो! अणायारस्स फलं पत्तो अहं मंद-भागो। एवं च अप्पाणं निंदमाणो जायसंवेगो मतो गंगिलाए उयरे दारगो जाओ। संवच्छरजायओ य महेसरदत्तस्स पिओ पुत्तो' त्ति

तम्मि य समए पिउकिच्चे सो महिसो णेण किणेऊण मारिओ। सिद्धाणि य वंजणाणिँ पिउमंसाणि, दत्ताणि जण-स्स। वितियदिवसे तं मंसं मज्जं च आसाएमाणो पुत्तमुच्छंगे काऊण तीसे माउसुणिगाए मंसखंडाणि खिवइ. सा वि ताणि परितुट्ठा भक्खइ, साहू य मासखवणपारणए तं गिहमणुपविट्ठो, पस्सइ य महेसरदत्तं परमपीतिसंपउत्तं तदवत्थं च ओहिणा आभोएऊण चिंतिअमणेणं-अहो-! अन्नाणयाए एस सत्तुं उच्छंगेण वहइ, पिउमंसाणि य खायइ सुणिगाए देइ मंसाणि। 'अकज्जं'ति य वोत्तूण निग्गओ!। महेसरदत्तेण चिंतियं-कीस मन्ने साहू अगहिय भिक्खो 'अकज्जं'ति य वोत्तूण निग्गओ?। आगओ य साहुं गवेसंतो, विवित्तपएसे दट्ठूण, वंदिऊण पुच्छइ-भयवं! किं न गहियं भिक्खं मम गेहे! जं वा कारणमुदीरियं तं कहेह। साहूणा भणिओ-सावग! ण ते मंतुं कायव्वं। पिउरहस्सं कहियं, मज्जारहस्सं सत्तुरहस्सं च, संभि-ण्णाणं जहावत्तमक्खायं। तं च सोऊण जायसंसारनिव्वेओ तस्सेव समीवे मुक्कगिहवासो पव्वइओ॥

वसुदेवहिंडीए प्रथमखण्डे प्रथमभागे.

(११)

गामेयगोदाहरणं–

एगम्मि नगरे एगा महिला, सा भत्तारे मए कट्ठाईणि वि ता विंइक्कीयाणि, घिंच्छामोत्ति ता अजीवमाणी खुड्डगं पुत्तं घेत्तु गामं गया, सो दारओ वड्ढंतो मायरं पुच्छइ–कहिं मम पिया? तीए सिट्ठं जहा मओ इति, तओ सो पुणो पुच्छइ–केण पगारेण सो जीविंयाइओ?, सा भणइ–ओलग्गाए, तो खाइं अहंपि ओलग्गामि, सा भणइ–न जाणिहिसि ओलग्गिउं, तओ पुच्छइ कहं ओलग्गिज्जइ; भणिओ–विणयं करेज्जासि, केरिसो विणओ?, भणइ–जोकारो कायव्वो, नीयं चंकमियव्वं छंदाणुवत्तिणा होयव्वं, तओ सो नगरं पहाविओ, अंतरा अणेण वाहा मयाण गहणत्थं निलुक्का दिट्ठा, तओ सो वड्डेणं सद्देणं तेसिं जोकारोत्ति भणइ, तेण सद्देण मया पलाया, तओ तेहिं रुट्ठेहिं सो घेत्तुं पहओ, सब्भावो अणेण कहिओ, ततो तेहिं भणियं जया एरिसं पेच्छेज्जासि तया निलुक्कंतेहिं नीयं आगंतव्वं, न य उल्लविज्जइ, सणियं वा, तओ अग्गे गच्छंतेण रयगा दिट्ठा, तओ निलुक्कंतो सणियं सणियं एइ तेसिं च रयगाणं पोत्तगा हीरंति, ते ठाणं बंधिऊणं रक्खंति, सो निलुक्कंतो एइ, एस चोरोत्ति तेहिं गहिओ बंधिओ पिट्टिओ य, सब्भावे कहिए मुक्को, तेहिं भणियं–एवं भणिज्जासि–सुद्धं नीरयं निम्मलं च भवतु ऊसं पडउ, तओ सो नयरसंमुहं एइ,

एगत्थ वीयाणि वाविज्जंति, तेण भणियं–भट्टा! सुद्धं नीरयं भवउ, ऊसो य पडउ, तओ तेहिं किमकारणवेरिओ एवं भासइ त्ति, गहिओ वंधिओ पिट्टिओ य, सब्भावे कहिए मुक्को, भणितो य–एरिसे कज्जे एवं भण्णइ–वहुं एरिसं भवतु, [१३]भंडं भरेह एयस्स, तओ पुणो नयरसंमुहं एइ, एगत्थ [१४]मंडयं नीणिज्जंतं दट्ठुं भणइ–वहुं एरिसं भवउ, भंडं भरेह एयस्स, तत्थ वि गहिओ पिट्टिओ य, सब्भावे कहिए मुक्को, भणिओ य एरिसे कज्जे एवं वुच्चइ एरिसेणं अच्चंतवियोगो भवउ, अन्नत्थ विवाहे भणइ–अच्चंतविओगो भवउ तत्थ वि पिट्टिओ, सब्भावे कहिए मुक्को, भणितो य एरिसे कज्जे एवं भण्णइ–निच्चं एरिसयाणि पेच्छंतया होह, सासयं च एयं भवउ, ततो गच्छंतो एगत्थ नियल[१५]वद्धं दंडियं दट्ठूण एवं भणइ–निच्चं एरिसयाणि पेच्छंतया होह, सासयं च भे एयं हवउ, तत्थ वि गहिओ पिट्टिओ य, सब्भावे कहिए मुक्को, भणितो य–एरिसे कज्जे एवं भणिज्जासि–एयाओ भे लहुं मुक्खो हवउत्ति, ततो गच्छंतो एगत्थ केइ मित्ता सं[१६]घाडयं करिंते पिच्छइ, तत्थ भणइ–एयाओ भे लहुं मोक्खो भवउ, तओ तत्थ वि पिट्टिओ, सब्भावे कहिए मुक्को, गओ नयरे, तत्थ एगस्स दंडि(ग)कुलपुत्तस्स [१७]अल्ली-णो, सो सेवंतो अच्छइ, अन्नया दुब्भिक्खे तस्स कुलपुत्तस्स अंव[१८]खल्लिया (जवागू) सिद्धिल्लिया तस्स भज्जाए सो भण्णइ–जाहि महाजणमज्झाओ सद्दावेहि जेण भुंजइ, सीयला अपाओग्गा भविस्सइ, तेण गंतुं महायणमज्झे वड्डेणं सद्देणं भणिओ–

एहि एहि सीयली किर होइ अंबखल्लिया, सो लज्जितो, घरं गएण अंबाडिओ, भणितो य-एरिसे कज्जे नीयमागंतूण कण्णे कहिज्जइ, अन्नया घरं पलित्तं तस्स भज्जाए भणितो-लहुं सद्दावेह ठक्कुरंति, ततो सो तत्थ गओ सणियं सणियं आसन्नं होऊण कण्णे कहेइ, जाव सो तत्थ गच्चा सणियं सणियं आसन्नं होऊण अक्खाउं पयट्टो, ताव घरं सव्वं झामियं, तत्थ वि अंबाडिओ, भणियो य-एरिसे कज्जे न आगम्मइ, नवि अक्खाइज्जइ, किंतु अप्पणा चेव पाणियं वा गोमुत्तं वा आदिं काउं गोरसंपि छुब्भइ ताव जाव विज्झाइ, अन्नया तस्स दंडिपुत्तगस्स ण्हाइऊण धूविंतस्स धूमो निग्गच्छइत्ति गोमुत्तं छूढं गोमूत्ताइयं च ॥

आवश्यकसूत्रवृत्तौ.

(१२)

सिसुवाल कहा [शिशुपाल कथा]

वसुदेवसुसाए सुओ दमघोसणराहिवेण मद्दीए ।
जाओ चउब्भुओऽब्भुयबलकलिओ कलहपत्तट्ठो ॥१॥
दट्ठूण तओ जणणी चउब्भुयं पुत्तमब्भुयमणग्घं ।
भयहरिसविम्हयमुही पुच्छइ नेमित्तयं सहसा ॥२॥
णेमित्तएण मुणिऊण साहियं तीइ हट्ठहिययाए ।
जह एस तुब्भ पुत्तो महाबलो दुज्जओ समरे ॥३॥
एयस्स य जं दट्ठूण होइ साभावियं भुयाजुगलं ।

होही तओ चिय भयं सुतस्स ते नत्थि संदेहो ॥४॥
सावि भयवेविरंगी पुत्तं दंसेइ जाव कण्हस्स ।
तावच्चिय तस्स ठियं पयइत्थं वरभुयाजुगलं ॥५॥
तो कण्हस्स पिउच्छा पुत्तं पाडेइ पायपीढंमि ।
अवराहखामणत्थं सोवि सयं से खमिस्सामि ॥६॥
सिसुबालो वि हु जुव्वणमएण नारायणं असब्भेहिं ।
वयणेहिं भणइ सो वि हु खमइ खमाए समत्थो त्ति ॥७॥
अवराहसए पुण्णे वारिज्जंतो ण चिट्ठई जाहे ।
कण्हेण तओ छिन्नं चक्केण उत्तमंगं से ॥८॥

सूत्रकृताङ्गसूत्रवृत्तौ.

(१३)

कमलामेला.

बारवईए बलदेवपुत्तस्स निसढस्स पुत्तो सागरचंदो नाम कुमारो, रूवेण य उक्किट्ठो सव्वेसिं संबाईणं इट्ठो । तत्थ य बारवईए वत्थव्वस्स चेव अण्णस्स रण्णो कमलामेला नाम धूआ उक्किट्ठसरीरा । सा य उग्गसेणनत्तुस्स धणदेवस्स वरिल्लिया । इओ य नारओ सागरचंदस्स कुमारस्स सगासं आगओ । अब्भुट्ठिओ । उवविट्ठं समाणं पुच्छइ–किंचि भयवं ? अच्छेरयं दिट्ठं ? । आमं दिट्ठं । कहिं ? । इहेव बारवईए नयरीए कमलामेला नामं दारिया । कस्सइ दिन्निया ? । आमं । कस्स ? । उग्गसेणनत्तुस्स धणदेवस्स । तओ सो भणइ–कहं

मम ताए समं संजोगो होज्जा ! । 'न याणामु'त्ति भणित्ता गओ। सो य सागरचंदो तं सोउं न वि आसणे न वि सयणे थिइं लहइ । तं दारियं फलए पासंतो नामं च गिण्हंतो अच्छइ। नारओ वि कमलामेलाए अंतियं गओ । ताए पुच्छिओ-किंचि अच्छेरयं दिट्ठं ! । नारओ भणइ-दुवे दिट्ठाणि, रूवेण सागरचंदो, विरूवत्तणेण धणदेवो। तओ सागरचंदे मुच्छिया धणदेवे विरत्ता। नारएण आसासिआ । तेण गंतु सागरचंदस्स आइक्खियं, जहा 'इच्छइ'त्ति। ततो य सागरचंदस्स माया अन्ने य कुमारा अदुन्ना-मरति नूणं सागरचंदो। संबो आगओ जाव पिच्छइ सागरचंदं विलवमाणं। ताहे अणेण पच्छओ धाइऊण अच्छीणी दोहि वि हत्थेहिं च्छाइयाणि । सागरचंदेण भणियं कमलामेले ! । संबेण भणियं-नाहं कमलामेला, कमलामेलो हं । सागरचंदेण भणियं-आमं, तुमं चेव कमलामेलं दारियं मेलेहिसि। ताहे तेहिं कुमारेहिं संबो भणिओ-कमलामेलं मेलेहि सागरचंदस्स । न मन्नइ। तओ मज्जं पाएऊण अब्भुगच्छाविओ। तओ विगयमओ चिंतइ-अहो! मए आलो अब्भुवगओ, किं सक्का इयाणिं निव्वहिउं ? ति पज्जुन्नं पन्नत्तिं विज्जं मग्गइ। तेण दिन्ना। तओ जम्मि दिवसे धणदेवस्स विवाहो तम्मि दिवसे विज्जाए पडिरूवं विउव्विऊणं कमलामेला अवहरिया रेवए उज्जाणे नीया। संब-प्पमुहा कुमारा उज्जाणं गंतुं नारयस्स रहस्सं भिंदित्ता कमला-मेलं सागरचंदं परिणावित्ता तत्थ किड्डंता अच्छंति। विज्जापडि-रूवगं पि विवाहे वट्टमाणे अट्टट्टहासं काऊणं उप्पइयं। तओ

जाओ खोभो। न नज्जइ 'केणइ हरियत्ति' ?। नारओ पुच्छिओ भणइ—दिट्ठा रेवइए उज्जाणे केणवि विज्जाहरेण अवहरिया। तओ सबलवाहणो नारायणो निग्गओ। संबो विज्जाहररूवं काऊण जुज्झिउं संपलग्गो। सव्वे दसाराइणो[10] पराइया। तओ नारायणेण सद्धिं लग्गो। तओ जाहे णेणं णायं 'रुट्ठो ताउ'त्ति तओ से चलणेसु पडिओ। कण्हेण अंबाडियो[11]। तओ संबेण भणियं एसा अम्हेहिं गवक्खेण अप्पाणं मुयंती दिट्ठा। तओ कण्हेण उग्गसेणो अणुगमिओ। पच्छा इमाणि भोगे भुंजमाणाणि विहरंति। अन्नया भयवं अरिट्ठनेमिसामी समोसरिओ। तओ सागरचंदो कमलामेला य सामिसगासे धम्मं सोऊण गहियाणुव्वयाणि संवुत्ताणि। तओ सागरचंदो अट्ठमि—चउद्दसीसुं सुन्नघरे वा सुसाणे वा एगराइयं पडिमं ठाइ। धणदेवेणं एयं नाऊणं तंबियाओ[12] सूईओ घडाविआओ। तओ सुन्नधरे पडिमं ठियस्स वीससु वि अंगुलीनहेसु अक्को(क्खो)डियाओ[13]। तओ सम्ममहियासमाणो वेयणाभिभूओ कालगतो देवो जाओ। ततो विइअदिवसे गवेसिंतेहिं दिट्ठो। अक्कंदो जाओ। दिट्ठाओ सूईओ। गवेसिंतेहिं तंबकुट्टग[14]सगासे उवलद्धं—धणदेवेण कारावियाओ। रूसिया कुमारा धणदेवं मग्गंति। दुण्हवि बलाणं जुद्धं संपलग्गं। तओ सागरचंदो देवो अंतरे ठाऊणं उवसामेइ। पच्छा कमलामेला भयवओ सगासे पव्वइया।

बृहत्कल्पपीठिकायाम्।

---

(१४)

वुड्ढा तरुणा य मंतिणो–

परिणयवुद्धी वुड्ढो पावायारे नेय पवत्तइ, अत्थ कहा–

एगस्स रन्नो दुविहा मंतिणो तरुणा वुड्ढा य। तरुणा भणंति एए वुड्ढा मइभंसपत्ता न सम्मं मंतिंत्ति।

ता अलमेएहिं अम्हे चेव पहाणा। अन्नया तेसिं परिच्छा-निमित्तं राया भणइ, भो सचिवा! जो मम सीसे पण्हिपहारं दलयइ, तस्स को दंडो कीरइ?। तरुणेहिं भणियं, किमेत्थ जाणियव्वं। तस्स सरीरं तिलं तिलं कप्पिज्जइ,सुहुयहुयासणे वा छुब्भइ। तओ रन्ना वुड्ढा पुच्छिया। तेहिं एगंते गंतूण मंतियं, आसंघयप्पहाणा महादेवी चेव एवं करेइ, ता तीए पूया चेव कीरइ। एयमेयत्थं वत्तव्वंति निच्छिऊण भणियं, जं माणुसमेरिसं महासाहसमायरइ, तस्स सरीरं ससीसवायं कंचणरयणालंकारेहिं अलंकिज्जइ। तुट्ठेण भणियं रन्ना, साहु विचायंति, सच्चदंसिणोत्ति रन्ना ते चेव पमाणं कयत्ति "यतो वृद्धा नाहितेषु प्रवर्तन्ते, ततो वृद्धानुगेन भवितव्यम्, सोऽप्येवमेव पापे न प्रवर्तते केन हेतुना? इत्याह- साङ्गत्यजनिताः गुणाः प्राणिनां स्युः। अत एवोक्तम्"

उत्तमजणसंसग्गी सीलदरिद्दंपि कुणइ सीलड्ढं।
जह मेरुगिरिविलग्गं तणंपि कणयत्तणमुवेइ ॥१॥

धर्मरत्नप्रकरणे।

(१५)

विणओ सव्वगुणाणं मूलं-

मगहमंडलमंडणभूओ धणधन्नसमिद्धो सालिग्गामो नाम गामो। तत्थ पुप्फसालगाहावई (तस्स य) फलसालो नाम पुत्तो अहेसि। पयइभद्दओ पयइविणीओ परलोगभीरू य। तेण धम्मसत्थपाढयाओ सुयं। जो उत्तमेसु विणयं पउंजइ सो जम्मंतरे उत्तमुत्तमो होइ। तओ सो ममेस जणओ उत्तमोत्ति सव्वायरेण तस्स विणए पवत्तो। अन्नया दिट्ठो जणओ गामसामिस्स विणयं पउंजंतो। तओ एत्तो वि इमो उत्तमोत्ति जणयमापुच्छिऊण पवत्तो गामसामिमोलग्गिउं। कयाइ तेण सद्धिं गओ रायगिहं। तत्थ गामाहिवं महंतयस्स पणामाइ कुणमाणमालोइऊण इमाओ वि एस पहाणोत्ति ओलग्गिओ महंतयं। तं पि सेणियस्स विणयपरायणमवलोइऊण सेणियमोलग्गिउमारद्धो अन्नया तत्थ भगवं वद्धमाणसामी समोसढो। सेणिओ सबलवाहणो वंदिउं निग्गओ। तओ फलसालो भगवंतं समोसरणलच्छीए समाइच्छियं निंयच्छंतो पविम्हिओ। नूणमेस सव्वुत्तमो जो एवं नरिंदविंददाणविंदेहिं वंदिज्जइ ता अलमन्नेहिं। एयस्स चेव विणयं करेमि। तओ अवसरं पाविऊण खग्गखेडगकरो चलणेसु निवडिऊण विन्नविउं पवत्तो। भयवं! अणुजाणह, अहं मे ओलग्गामि। भगवया भणियं, भद्द! नाहं खग्गफलगहत्थेहिं ओलग्गिज्जामि, किंतु रओहरणमुहपोत्तिया-

पाणीहिं, जहा एए अन्ने ओलग्गंति। तेण भणियं जहा तुब्भे आणवेह तहेवोलग्गामि। तओ जोग्गोत्ति भगवया पव्वाविओ, सुगइं च पाविओ त्ति। एवं विणीओ धम्मारिहो होइत्ति ॥

धर्मरत्नप्रकरणे ।

(१६)

कुमारवालभूवालस्स जीवहिंसाइचाओ-

इय जीवदयारूवं धम्मं सोऊण तुट्ठचित्तेण।
रन्ना भणियं मुणिनाह ! साहिओ सोहणो धम्मो ॥१॥
एसो मे अभिरुइओ एसो चित्तंमि मज्झ विणिविट्ठो।
एसोच्चिय परमत्थेण घडए जुत्तीहिं न हु सेसो ॥२॥
मन्नंति इमं सव्वे जं उत्तमअसणवसणपमुहेसु।
दिन्नेसु उत्तमाइं इमाइं लब्भन्ति परलोए ॥३॥
एवं सुहदुक्खेसु कीरंतेसु परस्स इह लोए।
ताइं चिय परलोए लब्भंति अणंतगुणियाइं ॥४॥
जो कुणइ नरो हिंसं परस्स जो जणइ जीवियविणासं।
विरएइ सोक्खविरहं संपाडेइ संपयाभंसं ॥५॥
सो एवं कुणमाणो परलोए पावए परेहिंतो।
बहुसो जीवियनासं सुहविगमं संपओच्छेयं ॥६॥
जं उप्पइ तं लब्भइ पभूयतरमत्थ नत्थि संदेहो।
वविएसु कोद्दवेसुं लब्भंति हि कोद्दवा चेव ॥७॥

जो उण न हणइ जीवे तो तेसिं जीवियं सुहं विभवं ।
न हणइ तत्तो तस्स वि तं न हणइ को वि परलोए ॥८॥
ता भद्देण व नूनं कयाणुकंपा मए वि पुव्वभवे ।
जं लंघिऊण वसणाइं रज्जलच्छी इमा लद्धा ॥९॥
ता संपइ जीवदया जावज्जीवं मए विहेयव्वा ।
मंसं न भक्खियव्वं परिहरियव्वा य पारद्धी ॥१०॥
जो देवयाण पुरओ कीरइ आरुग्गसंतिकम्मकए ।
पसुमहिसाण विणासो निवारियव्वो मए सो वि ॥११॥
बालो वि मुणइ एवं जीववहेण लब्भइ न सग्गो ।
किं पन्नगमुहकुहराओ होइ पीऊसरसवुट्ठी ॥१२॥
तो गुरुणा वागरियं नरिंद ! तुह धम्मबंधुराबुद्धी ।
सव्वुत्तमो विवेगो अणुत्तरं तत्तदंसित्तं ॥१३॥
जं जीवदयारम्मे धम्मे कल्लाणजणणकयकम्मे ।
सग्गापवग्गपुरमग्गदंसणे तुह मणं लीणं ॥१४॥

तओ रन्ना रायाएसपेसणेण सव्वगामनगरेसु अमारिघोसणापडहवायणपुव्वं पवत्तिया जीवदया ।

गुरुणा भणिओ राया ! महाराय ! दुप्पच्चया पाएण मंसगिद्धी ।
धन्नो तुमं भायणं सकलकल्लाणाणं जेण कया मंसनिवित्ती ।

× × ×

संपयं मज्जवसणदोसे सुणसु—
नच्चइ गायइ पहसइ, पणमइ परिभमइ मुयइ वत्थं पि ।
तूसइ रूसइ निक्कारणं पि मइरामउम्मत्तो ॥१॥

जणणिं पि पिययमं, पिययमंपि जणणिं जणो विभावन्तो।
मइरामएण मत्तो गम्मागम्मं न याणेइ ॥२॥
न हु अप्पयरविसेसं वियाणए मज्जपाणमूढमणो।
बहु मन्नइ अप्पाणं पहुंपि निब्भत्थए जेण ॥३॥
वयणे पसारिए साणया विवरब्भमेण मुत्तंति।
पहपडियसवस्स व दुरप्पणो मज्जमत्तस्स ॥४॥
धम्मत्थकामविग्घं विहणियमइकित्तिकंतिमज्जायं।
मज्जं सव्वेसिं पि हु भवणं दोसाण किं बहुणा? ॥५॥
जं जायवा ससयणा सपरियणा सविहवा सनयरा य।
निच्चं सुरापसत्ता खयं गया तं जए पयडं ॥६॥
एवं नरिंद! जाओ मज्जाओ जायवाण सव्वखओ।
ता रन्ना नियरज्जे मज्जपवित्ती वि पडिसिद्धा ॥७॥

कुमारपालप्रतिबोधे.

(१७)

पाइअ सुभासिअ पज्जाणि-

न वि मुंडिएण समणो, न ओंकारेण बम्भणो।
न मुणी रण्णवासेण, कुसचीरेण न तावसो ॥१॥
समयाए समणो होइ, बम्भचेरेण बंभणो।
नाणेण य मुणी होइ, तवेण होइ तावसो ॥२॥
कम्मुणा बम्भणो होइ, कम्मुणा होइ खत्तिओ।
वइसो कम्मुणा होइ, सुद्दो हवइ कम्मुणा ॥३॥

धम्मो-

जत्थ य विसयविरागो, कसायचाओ गुणेसु अणुराओ ।
किरियासु अप्पमाओ, सो धम्मो सिवसुहोवाओ ॥४॥

जाएण जीवलोगे, दो चेव नरेण सिक्खियव्वाइं ।
कम्मेण जेण जीवइ, जेण मओ सुग्गइं जाति ॥५॥

धम्मेण कुलप्पसूई, धम्मेण य दिव्वरूवसंपत्ती ।
धम्मेण धणसमिद्धी, धम्मेण सवित्थरा कीत्ती ॥६॥

मा सुअह जग्गिअव्वे पलाइअव्वंमि कीस वीसमह ।
तिन्नि जणा अणुलग्गा रोगो अ जरा य मच्चू अ ॥७॥

सग्गो ताण घरंगणे सहयरा सव्वा सुहा संपया ।
सोहग्गाइगुणावली विरयए सव्वंगमालिंगणं ॥
संसारो न दुरुत्तरो सिवसुहं पत्तं करंभोरुहे ।
जे सम्मं जिणधम्मकम्मकरणे वट्टंति उद्धारया ॥८॥

दाणं-

नो तेसिं कुवियं व दुक्खमखिलं आलोयए सम्मुहं,
नो मिल्लेइ घरं कमंकवडिया दासिव्व तेसिं सिरी ।
सोहग्गाइगुणा चयंति न गुणाऽऽबद्ध व्व तेसिं तणुं,
जे दाणंमि समीहियत्थजणणे कुव्वंति जत्तं जणा ॥९॥

ववसायफलं विहवो, विहवस्स फलं सुपत्तविणिओगो ।
तयभावे ववसाओ विहवो वि अ दुग्गइनिमित्तं ॥१०॥

लच्छी–

विगुणमवि गुणड्ढं रूवहीणं पि रम्मं,
जडमवि मइमंतं मंदसत्तं पि सूरं।
अकुलमवि कुलीणं तं पयंपंति लोया,
नवकमलदलच्छी जं पलोएइ लच्छी ॥११॥
जाई रूवं विज्जा, तिण्णि वि निवडंतु कंदरे विवरे।
अत्थुच्चिअ परिवड्ढउ, जेण गुणा पायडा हुंति ॥१२॥

सीलं–

अलसा होइ अकज्जे, पाणिवहे पंगुला सया होइ।
परतत्तीसु बहिरा, जच्चंधा परकलत्तेसु ॥१३॥
जो वज्जइ परदारं सो सेवइ नो कयाइ परदारं।
सकलत्ते संतुट्ठो सकलत्तो सो नरो होइ ॥१४॥
वरं अग्गिम्मि पवेसो, वरं विसुद्धेण कम्मुणा मरणं।
मा गहिअव्वयभंगो, मा जीअं खलिअसीलस्स ॥१५॥

भावो–

जा दव्वे होइ मई अहवा तरुणीसु रूववंतीसु।
सा जइ ज़िणवरधम्मे करयलमज्झे ठिआ सिद्धी ॥१६॥
तक्कविहूणो विज्जो लक्खणहीणो अ पंडिओ लोए।
भावविहूणो धम्मो तिन्नि वि नूणं हसिज्जंति ॥१७॥
वंज्झं बिंति जहित्थ सत्थपढणं अत्थाववोहं विणा,
सोहग्गेण विणा मंडप्पकरणं दाणं विणा संभमं।

सब्भावेण विणा पुरंधिरमणं नेहं विणा भोयणं,
एवं धम्मसमुज्जमंपि विवुहा सुद्धं विणा भावणं ॥१८॥

दया–

किं तए पढिआए, पयकोडीए पलालभूआए।
जत्थित्तियं न नायं परस्स पीडा न कायव्वा ॥१९॥
इक्कस्स कए निअजीविअस्स बहुआओ जीवकोडीओ।
दुक्खे ठवंति जे केइ, ताणं किं सासयं जीअं ॥२०॥
जं आरुग्गमुदग्गमप्पडिहयं आणेसरत्तं फुडं,
रूवं अप्पडिरूवमुज्जलतरा कित्ती धणं जुव्वणं।
दीहं आउ अवंचणो परिअणो पुत्ता सुपुण्णासया,
तं सव्वं सचराचरंमि वि जए नूणं दयाए फलं ॥२१॥

सच्चं–

सच्चेण फुरइ कित्ती, सच्चेण जणंमि होइ वीसासो।
सग्गापवग्गसुहसंपयाउ जायंति सच्चेण ॥२२॥
पलए वि महापुरिसा पडिवन्नं अन्नहा न हु कुणंति।
गच्छंति न दीणयं कुणंति न पत्थणाभंगं ॥२३॥
जेण परो दूमिज्जइ, पाणिवहो होइ जेण भणिएण।
अप्पा पडइ अणत्थे न हु तं जंपंति गीअत्था ॥२४॥

पुण्णं–

संगामे गयदुग्गमे हुयवहे जालावलीसंकुले,
कंतारे करिवग्घसीहविसमे सेले बहूवद्दवे।

अंबोहिंमि समुल्लसंतलहरीलंघिज्जमाणंबरे,
सव्वो पुव्वभवज्जिएहिं पुरिसो पुन्नेहिं पालिज्जए ॥२५॥

ज्ञानादि–

नाणं मोहमहंधयारलहरीसंहारसूरुग्गमो,
नाणं दिट्ठअदिट्ठइट्ठघडणसंकप्पकप्पदुमो।
नाणं दुज्जयकम्मकुंजरघडापंचत्तपंचाणणो,
नाणं जीवअजीववत्थुविसरस्सालोयणे लोयणं ॥२६॥

जहा खरो चन्दणभारवाही, भारस्स भागी न हु चंदणस्स।
एवं खु नाणी चरणेण हीणो, नाणस्स भागी न हु सुग्गईए॥

सुच्चा जाणइ कल्लाणं, सुच्चा जाणइ पावगं।
उभयं पि जाणइ सोच्चा, जं सेयं तं समायरे ॥२८॥

तं रूवं जत्थ गुणा, तं मित्तं जं निरंतरं वसणे।
सो अत्थो जो हत्थे, तं विन्नाणं जहिं धम्मो ॥२९॥

पइन्नग गाहा–

तावच्चिअ होइ सुहं जाव न कीरइ पिओ जणो को वि।
पिअसंगो जेण कओ दुक्खाण समप्पिओ अप्पा ॥३०॥

न हु होइ सोइअव्वो जो कालगओ दढं समाहीए।
सो होइ सोइअव्वो तवसंजमदुब्बलो जो उ ॥३१॥

जं चिअ विहिणा लिहिअं, तं चिअ परिणमइ सयललोअस्स।
इअ जाणिऊण धीरा विहुरे वि न कायरा हुंति ॥३२॥

पत्ते वसंतमासे रिद्धिं पावंति सयलवणराई ।
जं न करीरे पत्तं ता किं दोसो वसंतस्स ॥३३॥
उइअंमि सहस्सकरे सलोयणो पिच्छइ सयललोओ ।
जं न उलूओ पिच्छइ सहस्सकिरणस्स को दोसो ॥३४॥
गयणंमि गहा सयणंमि सुवयणा सउणया वणग्गेसु ।
तह वाहरंति पुरिसं जह दिट्ठं पुव्वकम्मेहिं ॥३५॥
कत्थइ जीवो वलवं, कत्थइ कम्माइं हुंति वलिआइं ।
जीवस्स य कम्मस्स य पुव्वनिवद्धाइं वेराइं ॥३६॥
देवस्स मत्थए पाडिऊण सव्वं सहंति कापुरिसा ।
देवो वि ताण संकइ, जेसिं तेओ परिप्फुरइ ॥३७॥
जीअं मरणेण समं, उप्पज्जइ जुव्वणं सह जराए ।
रिद्धी विणाससहिआ हरिसविसाओ न कायव्वो ॥३८॥
अवगणइ दोसलक्खं इक्कं मंनेइ जं कयं सुकयं ।
सयणो हंससहावो पिअइ पयं वज्जए नीरं ॥३९॥
संतगुणकित्तणेण वि पुरिसा लज्जंति जे महासत्ता ।
इअरा अ अपसंसणेणावि हियए न मायंति ॥४०॥
संतेहिं असंतेहिं अ परस्स किं जंपिएहिं दोसेहिं ।
अच्छो जसो न लब्भइ सो वि अमित्तो कओ होइ ॥४१॥
विहलं जो अवलंवइ आवइपडिअं च जो समुद्धरइ ।
सरणागयं च रक्खइ तिसु तेसु अलंकिआ पुहवी ॥४२॥
सह जागरीण सह सुअणाणं सह हरिससोअवंताणं ।
नयणाणं व धन्नाणं, आजम्मं निच्चलं पिम्मं ॥४३॥

विणए सिस्सपरिक्खा, सुहडपरिक्खा य होइ संगामे ।
वसणे मित्तपरिक्खा, दाणपरिक्खा य दुक्काले ॥४४॥
आरंभे नत्थि दया, महिलासंगेण नासए बंभं ।
संकाए सम्मत्तं, पव्वज्जा अत्थगहणेण ॥४५॥
दीसइ विविहच्छरिअं, जाणिज्जइ सुअणदुज्जण विसेसो ।
अप्पाणं कलिज्जइ, हिंडिज्जइ तेण पुहवीए ॥४६॥
सत्थं हिअयपविट्ठं मारइ जणे पसिद्धमिणं ।
तं पि गुरुणा पउत्तं जीवावइ पिच्छ अच्छरिअं ॥४७॥
जणणी जम्मुप्पत्ती, पच्छिमनिद्दा सुभासिआ गुट्ठी ।
मणइट्ठं माणुस्सं पंचवि दुक्खेहिं मुचंति ॥४८॥
जं अवसरे न हूअं, दाणं विणओ सुभासिअं वयणं ।
पच्छा गयकालेण अवसररहिएण किं तेण ? ॥४९॥
उवभुंजिउं न याणइ रिद्धिं पत्तोवि पुण्णपरिहीणो ।
विमले वि जले तिसिओ जीहाए मंडलो लिहइ ॥५०॥
आकड्ढिऊण नीरं रेवा रयणायरस्स अप्पेइ ।
न हु गच्छेइ मरुदेसे सच्चं भरिआ भरिज्जंति ॥५१॥
सा साइं तंपि जलं पत्तविसेसेण अंतरं गुरुअं ।
अहिमुहि पडिअं गरलं सिप्पिउडे मुत्तियं होइ ॥५२॥
केसिंचि होइ वित्तं चित्तं अन्नेसिमुभयमन्नेसिं ।
चित्तं वित्तं पत्तं तिण्णिवि केसिंचि धन्नाणं ॥५३॥
कत्थवि दलं न गंधो कत्थवि गंधो न मयरंदो ।
इक्ककुसुमंमि महुयर ! दो तिण्णि गुणा न दीसंति ॥५४॥

कत्थ वि जलं न छाया, कत्थवि छाया न सीअलं सलीलं ।
जलछायासंजुत्तं तं पहिअ! सरोवरं विरलं ॥५५॥

कत्थवि तवो न तत्तं कत्थवि तत्तं न सुद्धचारित्तं ।
तवतत्तचरणसहिआ, मुणिणोवि अ थोव संसारे ॥५६॥
दुक्खाण एउ दुक्खं, गुरुअं गुरुआण हिअयमज्झंसि ।
जंपि परो पत्थिज्जइ, जंपि य परपत्थणाभंगो ॥५७॥

किं किं न कयं को को न पत्थिओ कह कह न नामिअं सीसं? ।
दुब्भरउअरस्स कए किं न कयं किं न कायव्वं ॥५८॥
जीवंति खग्गछिन्ना पव्वयपडिआवि केवि जीवंति ।
जीवंति उदहिपडिआ चंदट्ठुच्छिन्ना न जीवंति ॥५९॥

जं अज्जिअं चरित्तं देसूणाए अ पुव्वकोडीए ।
तंपि कसायमित्तो हारेइ नरो मुहुत्तेण ॥६०॥
तं नत्थि घरं तं नत्थि राउलं देउलंपि तं नत्थि ।
जत्थ अकारणकुविआ दो तिन्नि खला न दीसंति ॥६१॥

अइतज्जणा न कायव्वा पुत्तकलत्तेसु सामिए भिच्चे ।
दहिंअपि महिज्जंतं छंडेइ देहो न संदेहो ॥६२॥
वल्ली नरिंदचित्तं वक्खाणं पाणिअं च महिलाओ ।
तत्थ य वच्चंति सया जत्थ य धुत्तेहिं निज्जंति ॥६३॥

अवलोअइ गंथत्थं, अत्थं गहिऊण पावए मुक्खं ।
परलोए देइ दिट्ठी, मुणिवरसारित्थया वेसा ॥६४॥
दो पंथेहिं न गम्मइ दोमुहसुई न सीवए कंथं ।

दुन्नि न हुंति कयावि हु इंदियसुक्खं च मुक्खं च ॥६५॥
वसणे विसायरहिया, संपत्तीए अणुत्तरा न हुंति ।
मरणे वि अणुविग्गा, साहससारा य सप्पुरिसा ॥६६॥

अणुवट्टिअस्स धम्मं मा हु कहिज्जाहि सुट्ठु वि पियस्स ।
विच्छायं होइ मुहं विज्झायग्गिं धमंतस्स ॥६७॥
रयणिं अभिसारिआओ, चोरा परदारिआ य इच्छंति ।
तालायरा सुभिक्खं बहुधन्ना केइ दुब्भिक्खं ॥६८॥

जं किंचि पमाएण न सुट्ठु भे वट्टियं मए पुव्विं ।
तं भे खामेमि अहं निस्सल्लो निक्कसाओ अ ॥६९॥
गुणसुट्ठिअस्स वयणं घयपरिसित्तो व्व पावओ भाइ ।
गुणहीणस्स न सोहइ नेहविहूणो जह पईवो ॥७०॥

अइबहुयं अइबहुसो अइप्पमाणेण भोयणं भुत्तं ।
हाएज्ज व वामेज्ज व मारेज्ज व तं अजीरंतं ॥७१॥
जंपेज्ज पियं विणयं, करिज्ज वज्जेज्ज पुत्ति ! परनिंदं ।
वसणे वि मा विमुंचसु, देहच्छायव्व नियनाहं ॥७२॥

किं लद्धं लहिही वरं पिययमं किं तस्स संपज्जिही,
किं लोयं ससुराइयं नियगुणग्गामेण रंजिस्सए ।
किं सीलं परिपालिही पसविही किं पुत्तमेवं धुवं,
चिंता मुत्तिमई पिउण भवणे संवड्ढए कन्नगा ॥७३॥

धम्मारामखयं खमाकमलिणीसंघायनिग्घायणं,
मज्जायातडिपाडणं सुहमणोहंसस्स निव्वासणं ।

वुड्ढिं लोहमहं[३१]ण्णवस्स खणणं सत्ताणुकंपासुवो,
संपाडेइ परिग्गहो गिरिनईपुरोव्व वड्ढंतओ ॥७४॥
हा कुंदिंदुसं[३२]मुज्जलो कलुसिओ तायस्स वंसो मए,
वंधूणं मुहपंकएसु य हहा दिन्नो मसीकुच्चओ ।
ही तेलुक्कमकित्तिपंसुपसं[३३]रेणुद्धूलियं सव्वओ,
धिद्धि ! भीमभवुब्भवाण भवणं दुक्खाण अप्पा कओ ॥

विविहसत्थाओ ।

પ્રાકૃત-ગદ્ય-પદ્યમાલામાં આવેલા કઠિન શબ્દોના અર્થ.

(૧)

पवज्जामि (प्रपद्ये) હુ સ્વીકાર કરૂ છુ

(૨)

૧. શિબિકાવર્ણનમાં પ્રભુશ્રીમહાવીરસ્વામીની દીક્ષાના પ્રસગમાં શિબિકાનુ વર્ણન કરેલ છે.

૨. **सीया** (शिविका) શિબિકા. ૩. **ओसत्त०*** (अवसक्त) લાગેલા ૪. **०च्चिचइयं** (मण्डितम्) શોભિત. ૫. **आलइय०** (आलगित) ધારણ કરેલાં ૬. **०मउडो** (मुकुट.) મુગુટ. ૭. **०बुंदी** (दे०) શરીર ૮. **खोमिय०** (क्षौमिक) કપાસ કે શણનુ બનેલું વસ્ત્ર. ૯. **०नियत्थो** (दे०) પરિહિત=પહેરેલુ. ૧૦. **छट्ठेण उ भत्तेण** (षष्ठेन तु भक्तेन) બે ઉપવાસ વડે. **लेसाहिं** (लेश्याभि) આત્માના પરિણામો વડે. ૧૧. **सक्कीसाणा** (शक्रेशानौ) શક્રેન્દ્ર અને ઇશાનેન્દ્ર. ૧૨ **वीयंति**

---

* આવા ચિન્હવાલા શબ્દો સમાસમાં છે.

(वीजयत) વીંઝે છે. ૧૩. **सिद्धत्थवणं** (सिद्धार्थवनम्) સરસવનું વન. ૧૪. **कणयार०** (कर्णिकार) કણેરનું ઝાડ. ૧૫. **ततवितत घण०** (तत-विततं घन०) વીણા વગેરે ચારે જાતના વાજીંત્રો.

(૩)

૧. ઇન્દ્રિયવિપયભાવનામાં કર્ણ, ચક્ષુ, નાસિકા જીહ્વા, અને સ્પર્શન આ પાંચે ઇંદ્રિયોના વિષયની ભાવના દેખાડેલ છે.

૨. **सक्का** (शक्यात्) શક્તિમાન થાય. ૩. **सोतविसयं** (श्रोत्र विषयम्) કર્ણેન્દ્રિયના વિષયને. ૪. **रागदोसा** (रागद्वेषौ) રાગ અને દ્વેષ. ૫. **अग्घाउं** (अघ्रातुम्) નહિ સુંઘવાને. ૬. **अस्साउं** (अस्वा-दितुम्) સ્વાદ નહિ લેવાને.

(૪)

૧. પૂજ્ય **શ્રીસુધર્માસ્વામી** ભગવાન્ **શ્રીજંબુસ્વામીને** ઉદ્દેશીને ઉપદેશ આપે છે કે–"આરંભ–પરિગ્રહાદિમાં આસક્ત લોકોનો સંગ ત્યાગ કરી સાધુઓએ નિર્મમત્વભાવે રહેવુ જોઇએ" તે બતાવેલ છે.

૨. **मतीमता** (मतिमता) કેવલજ્ઞાની પ્રભુ શ્રીમહાવીરસ્વામીએ. ૩. **अंजु** (ऋजु) 'માયા–પ્રપંચ રહિત'–સરલ. ૪. **जहातच्चं** (यथात-थ्यम्) સત્યાર્થ–"સત્યાર્થને કહેતા એવા મારી પાસે તમે સાંભળો." ૫ **अदु** (दे० अथवा) કે. ૬. **बोक्कसा** (दे०) વર્ણશંકર જાતિવિશેષ. ૭. **एसिया** (एषिका·) પારધી વિગેરે જીવહિંસકો. ૮. **वेसिया** (वैशिका·) વણિક વિગેરે. ૯. **०संभिया** (सम्भृता·) પાપારંભોથી પુષ્ટ થયેલાં કામો. ૧૦. **आघायकिच्चमाहेउं** (आघातकृत्यमाधाय) અગ્નિસંસ્કાર–જલાંજલિદાન–પિતૃપિંડ વગેરે મરણ ક્રિયા કરીને. ૧૧. **नाइओ** (ज्ञातय) સ્વજનો. ૧૨. **कम्मी** (कर्मवान्) પાપારંભવાલો. ૧૩. **किच्चती** (कृत्यते) છેદાય છે. ૧૪. **ओरसा** (औरसाः) સ્વપુત્ર–પોતાનો પુત્ર. ૧૫. **ताणाय** (त्राणाय) રક્ષણ માટે. ૧૬. **संपेहाए** (सम्प्रेक्ष्य)

જોઇને ૧૭. परमट्ठाणुगामियं (परमार्थानुगामिकम्) મોક્ષ અને સંયમમાં સાથે રહેનારા સમ્યગ્દર્શન આદિને જોઇને. ૧૮. जिणाहियं (जिनाहितम्-जिनाख्यातम्) જીનેશ્વરોએ પ્રતિપાદન કરેલા માર્ગમાં.

(૫)

૧ પુષ્કરિણીના વર્ણનમાં-ઘણા કમલોથી વિભૂષિત જલાશયનું વર્ણન કરેલ છે.

૨ बहुसेया (बहुसेया) ઘણો કાદવ છે જેમાં. ૩. बहुपुक्खला (बहुपुष्कला-बहुसम्पूर्णा) ઘણા જલથી ભરેલી. ૪. लद्धट्ठा (लब्धार्था) સાર્થકતાવાળી ૫ पुंडरिकिणी (सम.) શ્વેત કમલવાળી. ૬. पासादिया (प्रासादीया-प्रासादिता) પ્રાસાદયુક્ત-પ્રસન્નતાજનક. ૭. अभिरूवा (अभिरूपा) રાજહંસાદિ પક્ષિયુક્ત, સુંદર. ૮. पडिरूवा (प्रतिरूपा) પ્રતિબિમ્બિત, અતિશય રૂપ સહિત. ૯ वुइया (उक्तानि) કહેલાં છે. ૧૦. आणुपुव्वुट्ठिया (आनुपूर्वोत्थितानि) વિશિષ્ટ રચનાપૂર્વક રહેલાં. ૧૧. ऊसिया (उच्छ्रितानि) પાણી અને કાદવનો ત્યાગ કરી ઉપર રહેલાં ૧૨. रुइला (रुचिलानि) ઉત્તમ કાન્તિવાલા. ૧૩. सव्वावंति (सर्वस्या) સર્વ તે પુષ્કરિણીના તે તે પ્રદેશોમાં.

(૬)

૧. નમિપ્રવ્રજ્યામાં-મિથિલા નગરીનો તેમજ સકલ રાજ્યઋદ્ધિનો ત્યાગ કરી સ્વયંબુદ્ધ થયેલા નમિરાજર્ષિની સાથે શક્રેન્દ્રનો સંવાદ બતાવેલ છે.

૨. सरई (स्मरति) પૂર્વભવના જન્મને સ્મરણ કરે છે. ૩. ओरोहं (अवरोधम्) અન્તઃપુરને ૪. चिच्चा (त्यक्त्वा) ત્યાગ કરીને. ૫. एगन्तं (एकान्तम्) દ્રવ્યથી એકાન્ત=નિર્જન ઉદ્યાનાદિસ્થાન, ભાવથી એકાન્ત=હું એકલો જ છું, મારૂં કોઇ નથી, હું કોઇનો નથી. ૬. सीयच्छाए (शीतच्छाये) શીતલ છાયાવાળો. ૭. अत्ता (आर्त्ता) પીડિત થયેલા. ૮. मो (अस्माकम्) જે અમારૂં કાંઇ પણ નથી. ૯

अणुपस्सओ (अनुपश्यतः) હું એકલો જ છું એ પ્રમાણે જોનારને. ૧૦. मणिमुत्तं (मणिमुक्तम्) ઇન્દ્રનીલ આદિ મણિઓ અને મોતીઓ. ૧૧. दूसं (दूष्यम्) વિવિધ જાતના વસ્ત્રો. ૧૨. विज्जा (विदित्वा) જાણીને. ૧૩. अब्भुदए (अद्भुतान्) વિસ્મય કરનારા. ૧૪. आसीविस० (आशिविष) દાઢામાં વિષવાળો સર્પ. ૧૫. माया (मायया) માયા વડે="માયાથી સુગતિનો પ્રતિઘાત થાય છે." ૧૬. दुहओ (द्विधा) આ લોક અને પરલોકનો. ૧૭. वग्गुहिं (वाग्भिः) વાણીઓ વડે. ૧૮. निरक्किया (निराकृता) દૂર કરી છે. ૧૯. भन्ते (भदन्त ! भगवन्) હે પૂજ્ય-હે ભગવન્. ૨૦. निरओ (निरजा.) કર્મરહિત. ૨૧. ०तिरीडी (किरीटी) મુગુટને ધારણ કરનાર. ૨૨. सक्खं (साक्षात्) પ્રત્યક્ષ. ૨૩. वेदेही (वैदेही) વિદેહ દેશના રાજા. सामण्णे पज्जु० ૨૪. (श्रामाण्ये पर्युपस्थित) ચારિત્રને વિષે ઉદ્યમવાલા થયા.

(૭)

૧. વ્રતષટ્કની અંદર પ્રાણાતિપાત–મૃષાવાદ–અદત્તાદાન–મૈથુન–પરિગ્રહ અને રાત્રિભોજન એ છના ત્યાગનો ઉપદેશ આપવાપૂર્વક ૭ વ્રતોનુ વર્ણન દેખાડેલ છે.

૨. जाणं (जाणन्) જાણતો. ૩. घायए (घातयेत्) હણાવે. ૪. अविस्सासो (अविश्वास्य) અવિશ્વાસપાત્ર બને છે. ૫. चित्तमंतं (चित्तवन्तम्) જીવવાળી વસ્તુને. ૬. उग्गहंसि अजाइया (अवग्रहेऽयाचित्वा) જેની વસતીમાં રહેલા હોય તેની રજા વિના. ૭. दुरहिट्ठियं (दुरधिष्ठितम्) दु.सेवं=દુ.ખે કરીને સેવી શકાય "જિનવચનને જાણનાર ભવ્યજીવ અબ્રહ્મને અનંત સંસારનુ કારણ જાણી પ્રાયઃ તેમાં પ્રવૃત્તિ કરતો નથી". ૮. भेयाययण० (भेदायतन) સંયમનો નાશ કરે એવા સ્થાનને ત્યાગ કરનારા. ૯. ०समुस्सयं (समुच्छ्रयम्) મહોદોષોનું સ્થાન. ૧૦. विडमुब्भेइयं (विड्मुद्भेद्यम्) विडम्=પ્રાસુક="ગોમુત્ર–અગ્નિ વગેરેથી" શુદ્ધ કરેલ લૂણ. उद्भेद्यम्=

अप्रासुक=समुद्रादिकनुं मीठुं. ११. **फाणिअं** (फाणितम्) ढीलो गोळ-काकब. १२. **सन्निहिं कामे** (सन्निधिं कामयेत्) संचय=संग्रहने इच्छे. १३. **पायं** (पात्रम्) पात्र. १४. **पायपुंछणं** (पादपुञ्छनम्) रजोहरण. १५. **राओ** (रात्रौ) रात्रिमां. १६. **एसणिअं** (एषणीयम्) शुद्ध आहार="शुध्ध आहारनी गवेषणा शी रीते करे."

(८)

१. **त्रुण्ण०** (दे०) त्रस्त-भीत २. **छम्मेण** (छद्मना) कपटवडे. ३. **गग्गर०** (गद्गद्) अगाई आवेल-रुंधाइ गयेल. ४. **उच्चयणिज्जं अयण्णसुहं** (उत्त्यजनीयम्-अकर्णसुखम्) त्याग करवा लायक, कर्णने सुख न थाय तेवुं. ५. **पयलियंसु** (प्रगलिताश्रुः) झरता छे आसु जेने='आंसुने पाडती.' ६. **०अणियत्त०** (अनिवृत्त) पराधीन-'कामने आधीन थयेल' ७. **सग्गग्गला** (स्वर्गार्गला) देवलोकने रोकवामां भोगळ समान. ८. **विवाइया** (विपादिता) मराया.

(९)

१. **थरथरंतो** (दे०) कम्पमान-कपतो. २. **भिडिओ** (दे०) श्येनपक्षी-सींचाणो ३. **भुक्खदुक्खद्दियस्स** (बुभुक्षादुःखार्दितस्य) क्षुधाना दुःखथी पीडायेला. ४. **फुरफुरेंतं** (पोस्फुरायमाणम्) थरथरतां-खबुज कपतां. ५. **छुमेइ** (क्षिपति) नांखे छे.

(१०)

१ **तामलित्ती०** (ताम्रलिप्ती) एक प्राचीन नगरी. २. **उवहिनियडिकुसला** (उपधिनिकृतिकुशला) माया कपट करवामां कुशल. ३ **चोक्खवाइणी** (चोक्षवादिनी) शौच धर्मवादिनी. ४. **पओसे** (प्रदोषे) सन्ध्याकाळे. ५. **उदिक्खमाणी** (उदीक्षमाणा) राह जोती. ६. **विवाडेउं** (विपातितुम्) मारी नांखवाने. ७. **वंजणाणि** (व्यञ्जनानि) शाक आदि स्वादिष्ट वस्तु ८. **उच्छंगे** (उत्सङ्गे) खोळामां. ९. **माउसुणिगाए** (मातृशुनिकया.) "माता मरीने कूतरी तरीके उत्पन्न

થયેલી છે તેથી''–કૂતરીપણે ઉત્પન્ન થયેલી માતાને. ૧૦. **ओहिणा आभोएऊण** (अवधिना–आभोगयित्वा) અવધિજ્ઞાનવડે જોઇને. ૧૧. **विवित्तपएसे** (विविक्तप्रदेशे) એકાન્ત પ્રદેશમાં "સ્ત્રી–પશુ–નપુંસક રહિત એવા એકાન્ત સ્થાનમાં રહેલા મુનિને જોઇને." ૧૨. **साभिणाणं जहावत्तं** (साभिज्ञानं यथावृत्तम्) નિશાની સહિત જેવુ બન્યું હતું.

(११)

૧. **विइक्कीयाणि** (विक्रीतवती) "લાકડાં વગેરે" વેચતી. ૨. **घिच्छामो** (गर्हितास्मः) અમે નિન્દાને પાત્ર થયા. ૩. **अजीवमाणी** (अजीवन्ती) ''તેથી તે નગરમા'' આજીવિકા ચલાવવાને નહિ ઇચ્છતી. ૪. **जीवियाइओ** (जीविकायित) જીવન ચલાવતા હતા. ૫. **ओलग्गाए** (अवलगनया) સેવા વડે 'બીજાની સેવા ચાકરી કરવાથી'. ૬. **खाइं** (दे०) વાક્ય શોભાર્થક અવ્યય. ૭. **जोक्कारो** (जयकार) જય જય એ પ્રમાણે બોલવું તે. ૮. **छंदाणुवत्तिणा** (छन्दानुवर्तिना) અનુકૂલ વર્તવા વડે. **अंतरा** (अन्तरा) વચમાં. ૯. **निलुक्का** (निलीना) સંતાયેલાં "હરણોને પકડવા માટે ગુપ્ત રહેલાં." ૧૦. **वड्डुण** (दे०) बृहता=મોટા શબ્દ વડે. ૧૧. **पलाया** (पलायिता) પલાયન કરી ગયા. ૧૨. **सब्भावो** (सद्भावः) સત્યાર્થ. ૧૩. **भंडं** (भाण्डम्) વાસણ વગેરે. ૧૪. **मडयं नीणिज्जंतं** (मृतकं नीयमानम्) લઇ જવાતા મડદાને. ૧૫. **नियलवद्धं दंडियं** (निगडबद्धं दण्डिकम्) બેડીમાં બંધાયેલા ગામના ઠાકોરને. ૧૬. **संघाडयं** (सङ्घाटकम्) સંઘટન. ૧૭. **अल्लीणो** (आलीनः) સમીપે ગયો–આશ્રય કર્યો. ૧૮. **अंबिखल्लिया** (अम्ल–यवागू) રાબ–'છાસ વગેરેથી બનેલી ખાટી વસ્તુ'. ૧૯. **अंबाडियो** (तिरस्कृतः) તિરસ્કાર કરાયો. ૨૦. **झामियं** (ध्मातम्–प्रदीप्तम्) બળાયુ. ૨૧. **धूवितस्स** (धूपयत.) ધૂપ કરતા.

(१२)

૧. **०सुसाए** (स्वसृ) બ્હેન ૨ **चउब्भुओ** (चतुर्भुज) ચાર

હાથવાળો. ૩. **कलहपसट्ठो** (कलहप्रसार्थ.) કલહમાં આસક્ત. ૪. **पयइत्थं** (प्रकृतिस्थम्) સ્વાભાવિક. ૫. **उत्तमंगं** (उत्तमाङ्गम्) મસ્તક.

(१३)

૧ **बारवईए** (द्वारवत्याम्) દ્વારિકા નગરીમાં. ૨. **संबाईणं** (शाम्बादीनाम्) શામ્બ વગેરે કુમારોને. ૩. ०**नत्तुस्स** (नप्तु) પૌત્ર. ૪. **फलए** (फलके) ચિત્રપટમાં. ૫. **अद्दन्ना** (दे०) ખેદ પામ્યા, વ્યાકુલ થયા. ૬. **पच्छओ** (पश्चात्त) પાછળથી ૭. **अब्भुवगच्छाविओ** (अभ्युपगमितः) સ્વીકાર કરાવ્યુ. ૮. **आलो** (आल.) આળ, દોષારોપણ. ૯. **पडिरूवं** (प्रतिरूपम्) સમાન, "વિદ્યા વડે કમલા મેલા જેવું રૂપ બનાવીને". ૧૦. **दसाराइणो** (दशार्हराजान.) સમુદ્રવિજય આદિ દશ રાજાઓ. ૧૧. **अंबाडियो** (तिरस्कृत) તિરસ્કાર કરાયો ૧૨. **तंबियाओ** (ताम्रिकाः) તાંબાની સોયો ૧૩. **अक्खोडियाओ** (आखोटिता) ખોસાઈ. ૧૪. **तंबकुट्टग**० (ताम्रकुट्टक०) તાંબાને કુટનાર

(१४)

૧. **पण्हिपहारं** (पार्ष्णिप्रहारम्) પગની પાનીનો પ્રહાર-લાત મારવી. ૨. **सुहुयहुयासणे** (सुहुतहुताशने) સારી રીતે હોમાયેલ અગ્નિમાં. ૩. **छुब्भइ** (क्षिप्यते) નખાય. ૪. **आसंघयप्पहाणा** (दे० स्नेह प्रधाना) વિશ્વાસપાત્ર-અતિ સ્નેહવાળી. ૫. **ससीसपायं** (सशीर्षपादम्) મસ્તક અને પગ સુહિત. ૬. **सीलदरिद्दं** (शीलदरिद्रम्) શીલ-'ઉત્તમ આચરણ' રહિતને

(१५)

૧ **गाहावई** (दे० गृहपति) ગૃહસ્થ. ૨. **पयइभद्दओ** (प्रकृतिभद्रक) સ્વભાવથી સરલ. ૩. **ओलग्गिउं** (अवलगितुम्) સેવાભક્તિ કરવાને. ૪. **महंतस्स** (महत) નગરનો મુખ્ય, 'મંત્રી-શ્રેષ્ઠી વગેરે.' ૫. **समाइच्छियं** (दे० समागतम्) સન્માન કરાયેલ. ૬. **नियच्छंतो**

(पश्यन्)। જોતાં. ૭. **खेडग** (खेटक) ઢાલ. ૮. **रओहरणमुहपोत्ति-यापाणीहिं** (रजोहरणमुखपोतिकापाणिभि) રજોહરણ અને મુખવસ્ત્રિકા હાથમાં રાખવા વડે.

(૧૬)

૧. **શ્રીહેમચન્દ્રસૂરીશ્વરજી** મહારાજની પાસેથી ધર્મ સાંભળ્યા પછી પરમાર્હત **શ્રીકુમારપાલ** રાજા જીવહિંસા-માંસાહાર-શીકાર વગેરેના ત્યાગની પ્રતિજ્ઞા કરે છે.

૨. **घडए जुत्तीहिं** (घटते युक्तिभि.) યુક્તિઓ વડે ઘટી શકે છે. ૩. **संपयाभंसं** (सम्पदा-भ्रंशम्) સંપત્તિનો નાશ. ૪. **उप्पइ** (उप्यते) વવાય છે. ૫. **पारद्धी** (पापर्द्धि) શીકાર. ૬. **पीऊस** (पीयूष) અમૃત. ૭. **दुप्पच्चया** (दुष्प्रत्यजा) દુસ્ત્યજ-દુઃખે કરીને ત્યાગ કરી શકાય.

(૧૭)

૧. **तयभावे** (तदभावे) તેના અભાવમાં, સુપાત્રમાં વિનિયોગ કર્યા વિના. ૨. **सकलत्तो** (सकलत्रः) સ્ત્રી સહિત અથવા સર્વને રક્ષણ કરનાર. ૩. **मडप्प०** (दे०) આભૂષણ. ૪. **जीअं** (जीवितम्) જીવતર. ૫. **उदग्गं** (उदग्रम्) મનોહર. ૬. **उलूओ** (उलूकः) ઘુવડ પક્ષી. ૭. **सउणया** (शकुनाः) શુભાશુભ સૂચક ચિન્હ, પક્ષીઓ. ૮. **सहजाग-राण** (सह जागरतोः सह स्वपतोः सह हर्षशोकवतो.) સાથે જાગતા, સાથે શયન કરતા, સાથે હર્ષ અને શોકવાલાઓને. ૯. **अप्पाणं कलिज्जइ** (आत्मा कल्यते) આત્મા જણાય છે, આત્માને કલાવાળો કરાય છે. ૧૦. **सत्थं** (शस्त्रम्-शास्त्रम्) શસ્ત્ર અને શાસ્ત્ર. **मंडलो** (मण्डल) કુતરો. ૧૧. **अहिमुहि** (अहिमुखे) સર્પના મુખમાં. ૧૨. **सिप्पउडे** (शुक्तिपुटे) છીપની અંદર. ૧૩. **मुत्तियं** (मौक्तिकम्) મોતી. ૧૪. **तत्तं** (तत्त्वम्) તત્ત્વજ્ઞાન. ૧૫. **एउ** (एतद्) આ. ૧૬. **चड्ड०** (दे०. चड्ड) ઉદર, પેટ. "પેટ પૂરતો ખોરાક નહિ પામનારા." ૧૭.

दहिअं (दधि) દહી. महिज्जंतं (मथ्यमानम्) મથન કરાતું. ૧૮. छड्डइ (मुञ्चति) ત્યાગ કરે છે. ૧૯. गंथत्थं (ग्रन्थस्थं-ग्रन्थार्थम्) ગાંઠમાં રહેલ દોલત, શ્લોકાર્થને ૨૦. अत्थं (अर्थम्) ધન-દોલત, પરમાર્થને-તત્ત્વજ્ઞાનને. ૨૧. मुक्खं (मोक्षम्) છુટાને પામે છે. "ધનને ગ્રહણ કરીને તેનો ત્યાગ કરે છે" મોક્ષને પામે છે, "તત્ત્વજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરીને પરમ પદને પામે છે". ૨૨. परलोए (परलोके) બીજાઓની ઉપર, પરલોકમાં. ૨૩. ०सारित्थया (सदृशा) સમાન. ૨૪. पंथेहिं (पथिभ्याम्) બે માર્ગ વડે. ૨૫ दोमुहसुई (द्विमुखीसूची) બે મુખવાળી સોય. ૨૬. सीवए कंथं (सीव्यति कन्थाम्) કંથાને સીવે છે. ૨૭ अणुवट्ठिअस्स (अनुपस्थितस्य) ધર્મ સાંભળવાને તૈયાર નહી થયેલાને. ૨૮. विच्छायं (विच्छायम्) કાન્તિરહિત-મલિન. ૨૯. धम्मंतस्स (धमत.) ધમતાને-ફૂંકનાને ૩૦. अभिसारियाओ (अभिसारिका) નાયકને મળવાને માટે સંકેતસ્થાને જનારી સ્ત્રીઓ. ૩૧. ०महण्णवस्स (महार्णवस्य) 'લોભરૂપી' મોટા સમુદ્રની. ૩૨. कुंदिंदु० (कुन्देन्दु०) કુન્દ=એક શ્વેત સુન્દર પુષ્પ, ઈન્દુ=ચન્દ્ર, તેઓની જેમ અત્યન્ત નિર્મલ. ૩૩. उद्धूलियं (उद्धूलितम्) ધૂલથી વ્યાપ્ત-'અપકીર્તિરૂપ ધૂલના વિસ્તાર વડે ચારે બાજુથી ત્રૈલોક્ય ભરી દીધું.

परिशिष्ट.

સંધિના નિયમો

સ્વરસંધિ.

૧ પ્રાકૃતમાં ભિન્ન ભિન્ન બે પદોના સ્વરોની સંધિ વિકલ્પે થાય છે. આ બે પદો સામાસિક હોવા જોઇએ. કોઈ ઠેકાણે અસામાસિક બે પદોમાં પણ સંધિ થાય છે (પ્રાકૃતમાં જ્યાં સંધી થાય છે, ત્યાં સંસ્કૃતના નિયમ પ્રમાણે સંધિ કરવી, એટલે કે સજાતીય સ્વર પછી સજાતીય સ્વર આવે તો બંને સ્વરો મળી જઇ દીર્ઘ સ્વર થાય છે. તેમજ अ કે आ પછી હ્રસ્વ કે દીર્ઘ इ કે उ આવે તો બે સ્વરોને બદલે પછીના સ્વરોનો ગુણ થાય છે.)

अ+अ=आ-नयराहिवो, नयरअहिवो (नगराधिपः)
अ+आ=आ-विसमायवो, विसमआयवो (विषमातपः)
आ+अ=आ-पूयावसरो, पूयाअवसरो (पूजावसरः)
आ+आ=आ-गंगाणणं, गंगाआणणं (गङ्गाननम्)
इ+इ=ई-अरीसू, अरिइसू (अरीषु)
इ+ई=ई-मुणीसो, मुणिईसो (मुनीश)
ई+इ=ई-पुहवीणो, पुहवीइणो (पृथिवीन.)
ई+ई=ई-पुहवीसरो, पुहवीईसरो (पृथिवीश्वरः)
उ+उ=ऊ-भाणूदओ, भाणुउदओ (भाणूदय.)
उ+ऊ=ऊ-गुरूसाहो, गुरुऊसाहो (गुरूत्साह)
ऊ+उ=ऊ-सासूवयारो, सासूउवयारो (श्वश्रूपकारः)
ऊ+ऊ=ऊ-वहूसवो, वहूऊसवो (वधूत्सवः)
अ+इ=ए-वासेसी, वासइसी (व्यासर्षि.)

---

१. पदयोः सन्धि र्वा ॥ १-५ ।

अ+ई=ए-नरेसो, नरईसो (नरेश)
आ+इ=ए-महेसी, महाइसी (महर्षिः)
आ+ई=ए-महेसरो, महाईसरो (महेश्वर)
अ+उ=ओ-गूढोअरं, गूढअउरं (गुढोदरम्)
अ+ऊ=ओ-वसंतोसवो, वसन्तऊसवो (वसन्तोत्सवः)
आ+उ=ओ-गंगोदगं, गंगाउदगं (गङ्गोदकम्)
आ+ऊ=ओ-महोसवो, महाऊसवो (महोत्सव)
અસમાસમાં—इहावेक्खइ, इह अवेक्खइ (इहापेक्षते)
तत्थागओ, तत्थ आगओ (तत्रागत)

२ એકજ પદમાં બે સ્વરો સાથે આવે તો સંધિ થતી નથી. જેમ हसइ, हसेइत्था, देवाओ. પણ કેટલેક ઠેકાણે એકજ પદમાં સંધી થાય છે.

होहिइ, होही (भविष्यति) दाहिइ, दाही (दास्यति)
काहिइ, काही (करिष्यति) विइओ, वीओ (द्वितीय)

३ સમાસમાં સ્વરોનુ હ્રસ્વ અને દીર્ઘવિધાન એટલે હ્રસ્વ સ્વરનો દીર્ઘ સ્વર અને દીર્ઘ સ્વરનો હ્રસ્વ સ્વર પ્રયોગને અનુસારે થાય છે. (કોઇ ઠેકાણે નિત્ય અને કોઇ ઠેકાણે વિકલ્પે થાય છે)

હ્રસ્વનો દીર્ઘ—अंतावेई (अन्तर्वेदि)
सत्तावीसा (सप्तविंशति)
पईहरं, पइहरं (पतिगृहम्)
वारीमई, वारिमई (वारिमती)
वेलूवणं, वेलुवणं (वेणुवनम्)
દીર્ઘનો હ્રસ્વ—जउँणयड, जउँणायडं (यमुनातटम्)
गोरिहरं, गोरीहरं (गौरीगृहम्)

---

२. क्वचिद् एकपदेऽपि (वृत्तौ) १–५।
३. दीर्घह्रस्वौ मिथो वृत्तौ ॥ १–४ ।

नइसोत्तं, नईसोत्तं (नदीस्रोत.)
वहुमुहं, वहूमुहं (वधूमुखम्)

४ હ્રસ્વ કે દીર્ઘ इ–ई કે उ–ऊ પછી વિજાતીય સ્વર આવે તો સંધી થાય નહી, તેમજ ए કે ओ પછી કોઇપણ સ્વર આવે તો સંધિ થતી નથી.

वंदामि अज्जवइरं (वन्दामि–आर्यवैरम्)
पहावलिअरुणो (प्रभावल्यरुण.)
वहूअवगूढो (वध्ववगूढः)
नहुल्लिहणे आबंधंतीइ (नखोल्लेखने–आवध्नन्त्याः)
जिणे आगच्छइ (जिने आगच्छति)
आलक्खिमो एण्हि (आलक्ष्याम इदानीम्)
अहो अच्छरिअं (अहो आश्चर्यम्)

५ 'इ' આદિ પુરૂષબોધક પ્રત્યય પછી સ્વર આવે તો સંધિ થાય નહિ.

होइ इह (भवति–इह)

६ વ્યંજન સહિત સ્વરમાંથી વ્યંજનનો લોપ થયે છતે શેષ સ્વરની પૂર્વના સ્વર સાથે સંધિ થાય નહિ. કોઇ ઠેકાણે સંધિ દેખવામાં પણ આવે છે.

निसाअरो (निशाचरः)
रयणिअरो (रजनिचरः)
पयावई (प्रजापतिः)
कुंभआरो, कुंभारो (कुम्भकारः)
सुउरिसो, सूरिसो (सुपुरुष)
लोहआरो, लोहारो (लोहकारः)

---

४. न युवर्णस्यास्वे ॥ १–६. एदोतोः स्वरे ॥ १–७ ।
५. त्यादेः ॥ १–९ ।
६. स्वरस्योद्वृत्ते ॥ १–८ ।

७ સ્વર પર છતાં પૂર્વના સ્વરનો પ્રયોગને અનુસારે પ્રાયઃ લોપ થાય છે.

तिअसीसो (त्रिदशेशः) दिणीसरो (दिनेश्वर.)
नीसासूसासा (नि:श्वासोच्छ्वासौ) जिणिंदो (जिनेन्द्रः)

८ 'त्यद्' આદિ સર્વનામ અને અવ્યયની પછી આવેલા त्यद् આદિ સર્વનામ કે અવ્યયના આદિસ્વરનો પ્રાય લોપ થાય છે.

अम्हे+एत्थ=अम्हेत्थ (वयमत्र)
सो+इमो=सोमो (सोऽयम्)
जइ+अहं=जइहं (यद्यहम्)
अज्ज+एत्थ=अज्जत्थ (अद्यात्र)

९ अपि (अवि) અવ્યય કોઈપણ પદની પછી આવે તો તેના આદિનો 'अ' વિકલ્પે લોપાય છે.

तं+अपि=तंपि, तमवि (तदपि)
किं+अपि=किंपि, किमवि (किमपि)
केण+अवि=केणवि, केणावि (केनापि)
कहं+अपि=कहंपि, कहमवि (कथमपि)

१० પદાન્તમાં સ્વરની પછી 'इति' ને બદલે 'त्ति' મુકાય છે, પણ પદાન્તે સ્વર ન હોય તો 'ति' મુકાય છે, તેમજ વાક્યની આદિમાં इति ને બદલે 'इअ' મુકાય છે.

तह+इति=तहत्ति (तथेति)
पिओ+इति=पिओत्ति, पिउत्ति (प्रिय इति)

---

७. लुक् ॥ १-१०।
८. त्यदाद्यव्ययात् तत्स्वरस्य लुक् ॥ १-४०।
९. पदादपेर्वा ॥ १-४१।
१०. इतेः स्वरात् तश्च द्वि ॥१-४२. इतौ तौ वाक्यादौ ॥ १-९१

जुत्तं+इति=जुत्तंति (युक्तमिति)
किं+इति=किंति (किमिति)
इअ विअसिअकुसुमसरो (इति विकसित-कुसुमशरः)

વ્યંજનસંધિ

૧૧ અકારથી પર વિસર્ગ આવે તો પૂર્વના સ્વર સહિત 'ओ' થાય, તેમજ तस् પ્રત્યયને સ્થાને 'त्तो-दो' વિકલ્પે થાય છે.

सव्वओ (सर्वतः) पुरओ (पुरतः)
मग्गओ (मार्गतः) भवओ (भवतः) संतो (सन्तः)
तओ, तत्तो, तदो (ततः) जओ, जत्तो, जदो (यतः)
कओ, कत्तो, कदो (कुतः) अन्नओ, अन्नत्तो, अन्नदो (अन्यतः)

૧૨ (अ) પદાન્તમાં 'म्' હોય તો પૂર્વના અક્ષર ઉપર અનુસ્વાર થાય છે. તેમજ તે 'म्' ની પછી સ્વર આવે તો અનુસ્વાર વિકલ્પે થાય છે. જ્યારે અનુસ્વાર ન થાય ત્યારે 'म्' માં પછીનો સ્વર મળી જાય છે.

देवं (देवम्) नाणं (ज्ञानम्)
उसभं अजिअं च वंदे-उसभमजिअं च वंदे
(ऋषभमजितं च वन्दे)

(आ) કોઈ ઠેકાણે અન્ત્ય વ્યંજનનો પણ અનુસ્વાર થાય છે.
सक्खं (साक्षात्) जं (यत्) तं (तत्)
वीसुं (विष्वक्) पिहं (पृथक्) सम्मं (सम्यक्)

૧૩ શબ્દની અંદર રહેલા ङ्-ञ-ण्-न् નો અનુસ્વાર થાય છે.
ङ्-पंती (पङ्क्तिः) परंमुहो (पराङ्मुखः)

---

११. अतो डो विसर्गस्य ॥ १-३७. त्तो दो तसो वा ॥ २-१६० ।
१२. मोऽनुस्वारः ॥ १-२३.। वा स्वरे मश्च ॥ १-२४।
१३. ङ-ञ-ण-नो व्यञ्जने ॥ १-२५।

ञ्-कंचुओ (कञ्चुक) लंछणं (लाञ्छनम्)
ण्-छंमुहो (षण्मुख) उक्कंठा (उत्कण्ठा)
न्-संझा (सन्ध्या) विंझो (विन्ध्य)

१४ 'वक्र' આદિ શબ્દોમાં પ્રથમસ્વર-દ્વિતીયસ્વર અને તૃતીયસ્વર ઉપર પ્રયોગાનુસારે (નિત્ય કે વિકલ્પે) અનુસ્વાર થાય છે

પ્રથમસ્વર ઉપર-वंकं (वक्रम्) अंसु (अश्रु) तंसं (त्र्यस्रम्) दंसणं (दर्शनम्) विंछिओ (वृश्चिक) मंजारो, मज्जारो (मार्जार)

દ્વિતીયસ્વર ઉપર-वयंसो (वयस्य) मणंसी (मनस्विन्)

તૃતીયસ્વર ઉપર-अवरिं (उपरि) अणिउंतयं, अइमुंतयं, अइमुत्तयं (अतिमुक्तकम्)

१५ શબ્દની અંદર રહેલા અનુસ્વારનો વર્ગીય વ્યંજન પર છતાં તે વર્ગનો અનુનાસિક વિકલ્પે થાય છે.

ङ्-पंको, पङ्को (पङ्क) संखो, सङ्खो (शङ्खः)
अंगणं, अङ्गणं (अङ्गनम्) लंघणं, लङ्घणं (लङ्घनम्)
ञ-कंचुओ, कञ्चुओ (कञ्चुक) लंछणं, लञ्छणं (लाञ्छनम्)
अंजिअं, अञ्जिअं (अञ्जितम्) संझा, सञ्झा (सन्ध्या)
ण्-कंटओ, कण्टओ (कण्टक) उक्कंठा, उक्कण्ठा (उत्कण्ठा)
कंडं, कण्डं (काण्डम्) संढो, सण्ढो (षण्ढ)
न्-अंतरं, अन्तरं (अन्तरम्) पंथो, पन्थो (पान्थ)
चंदो, चन्दो (चन्द्र) बंधवो, बन्धवो (बान्धव)
म्-कंपइ, कम्पइ (कम्पते) वंफइ, वम्फइ (काङ्क्षति)
कलंबो, कलम्बो (कदम्ब) आरंभो, आरम्भो (आरम्भ)

---

१४ वक्रादावन्तः ॥ १-२६ ॥

१५ वर्गेऽन्त्यो वा ॥ १-३० ॥

સંસ્કૃત શબ્દો ઉપરથી

પ્રાકૃતમાં થતા સામાન્ય સ્વરોના ફેરફારો.

દીર્ઘસ્વરનો હ્રસ્વસ્વર.

૧૬ સંસ્કૃત શબ્દની અંદર સંયુક્ત વ્યંજનની પૂર્વે દીર્ઘસ્વર હોય તો પ્રાકૃતમાં પ્રાયઃ હ્રસ્વ થાય છે. એટલે કે સંયુક્ત વ્યંજનની પૂર્વે 'आ' નો अ, 'ई' નો इ, 'ऊ' નો उ, 'ए' નો इ, 'ओ' નો उ થાય છે.

आ=अ-अंबं (आम्रम्) तंबं (ताम्रम्) अस्सं (आस्यम्)
ई=इ-मुणिंदो (मुनीन्द्र) तित्थं (तीर्थम्)
ऊ=उ-गुरुल्लावो (गुरूल्लाप) चुण्णो (चूर्णः)
ए=इ-नरिंदो (नरेन्द्र) मिलिच्छो (म्लेच्छ)
ओ=उ-अहरुट्ठं (अधरोष्ठः) नीलुप्पल (नीलोत्पलम्)

હ્રસ્વસ્વરનો દીર્ઘસ્વર.

૧૭ य-र-व-श-ष-स એ વ્યંજનો श-ष કે स ની સાથે પૂર્વ કે પછી જોડાયેલાં હોય તો તે વ્યંજનોનો નિયમાનુસારે લોપ થયે છતે શેષ રહેલા श-ष-स દ્વિત્વ થતાં નથી પરન્તુ તેની પૂર્વનો સ્વર પ્રાયઃ દીર્ઘ થાય છે.

श्य-आवासयं (आवश्यकम्) पासइ (पश्यति)
श्र-वीसामो (विश्राम.) मीसं (मिश्रम्)
र्श-संफासो (संस्पर्शः)
श्व-आसो (अश्वः) वीससइ (विश्वसिति)
श्श-मणासिला (मनश्शिला) दूसासणो (दुश्शासनः)
ष्य-सीसो (शिष्यः) मणूसो (मनुष्यः)
र्ष-कासओ (कर्षक.) वासो (वर्षः)

---

१६. ह्रस्वः संयोगे ॥ १-८४ ।
१७. लुप्तय-र-व-श-ष-सां 'श-ष-सां' दीर्घः ॥ १-४३ ।

ष्व-वीसुं (विष्वक्)
ष्य-नीसित्तो (निष्षिक्तः)
स्य-सासं (शस्यम्) कासइ (कस्यचित्)
स्र-वीसंभो (विस्रम्भ) वीससा (विस्रसा)
स्व-विकासरो (विकस्वरः) नीसो (निःस्वः)
स्स-नीसहो (निस्सह) नीसरइ (निस्सरइ)

आ नो अ

१८ અવ્યયોમાં તેમજ उत्खात આદિ શબ્દોમાં અને घञ् પ્રત્યય નિમિત્તથી વૃદ્ધિ થયેલ જે 'आ' તેનો વિકલ્પે 'अ' થાય છે.

अव्ययोमां—जह-जहा (यथा) तह, तहा (तथा)
अहव-अहवा (अथवा) व, वा (वा)
ह, हा (हा)

उत्खातादि—

उक्खयं-उक्खायं (उत्खातम्) चमरो, चामरो (चामर.)
ठविओ, ठाविओ (स्थापितः) पययं, पाययं (प्राकृतम्)
हलिओ, हालिओ (हालिकः) कुमरो, कुमारो (कुमार)
घञ् प्रत्ययान्त—
पवहो, पवाहो (प्रवाह) पहरो, पहारो (प्रहार.)
पयरो, पयारो (प्रचार) पत्थवो, पत्थावो (प्रस्तावः)

इ नो ए

१९ સંયુક્ત વ્યંજનની પૂર્વે 'इ' હોય તો વિકલ્પે ए થાય છે.
पेण्डं, पिण्डं (पिण्डम्) सेन्दूरं, सिन्दूरं (सिन्दूरम्)
धम्मेल्लं, धम्मिल्लं (धम्मिल्लम्) वेण्हू, विण्हू (विष्णुः)
કોઈ ઠેકાણે 'ए' થતો નથી चिन्ता (चिन्ता)

---

१८. वाऽव्ययोत्खातादावदात. ॥ १-६७ घञ्वृद्धेर्वा ॥ १-६८।
१९. इत एद्वा ॥ १-८५।

उ नो ऊ

२० उत्साह અને उत्सन्न શબ્દને છોડીને જે શબ્દોમાં 'त्स-च्छ' હોય તો તેની પૂર્વેના 'उ' નો 'ऊ' થાય છે.

ऊसुओ (उत्सुकः) ऊसित्तो (उत्सिक्तः)
ऊसवो (उत्सव.)
ऊससइ (उच्छ्वसिति) ऊसासो (उच्छ्वासः)
उच्छाहो (उत्साहः) उच्छन्नो (उत्सन्न)

उ नो ओ

२१ સંયુક્ત વ્યંજનની પૂર્વે 'उ' હોય તો 'ओ' થાય છે.

तोण्डं (तुण्डम्) लोद्धओ (लुब्धक.)
मोण्डं (मुण्डम्) मोग्गरो (मुद्गर)
पोक्खरं (पुष्करम्) पोग्गलं (पुद्गलम्)
कोट्टिमं (कुट्टिमम्) कोन्तो (कुन्तः)
पोत्थओ (पुस्तकम्) वोक्कंतं (व्युत्क्रान्तम्)

ऋ नो अ-रि-इ-उ.

२२ (अ) શબ્દની આદિમાં (વ્યજન પછી) 'ऋ' હોયનો 'अ' થાય, તેમજ આદિમાં કેવલ 'ऋ' હોયતો 'रि' થાય છે.

घयं (घृतम्) कयं (कृतम्) मओ (मृगः)
तणं (तृणम्) वसहो (वृषभ') घट्ठो (घृष्टः)
रिद्धी (ऋद्धिः) रिच्छो (ऋक्ष.)

(आ) कृप આદિ શબ્દોમાં 'ऋ'નો 'इ' થાય છે.

---

२०. अनुत्साहोत्सन्ने त्सच्छे ॥ १-११४ ।

२१. ओत् संयोगे ॥ १-११६ ।

२२. ऋतोऽत् ॥ १-१२६. रिः केवलस्य ॥१-१४०. (आ) इत् कृपादौ ॥ १-१२८।

किवा (कृपा)	भिंगो (भृङ्ग.)	किवाणं (कृपाणम्)
हिययं (हृदयम्)	भिङ्गारो (भृङ्गारः)	विञ्चुओ (वृश्चिक)
दिट्ठं (दृष्टम्)	सिंगारो (शृङ्गार)	वित्तं (वृत्तम्)
सिट्ठं (सृष्टम्)	सिआलो (शृगाल)	वित्ती (वृत्तिः)
पिच्छी (पृथ्वी)	घिणा (घृणा)	हिअं (हृतम्)
भिऊ (भृगु)	घुसिणं (घुसृणम्)	वाहित्तं (व्याहृतम्)
समिद्धी (समृद्धि)	किच्छं (कृच्छ्रम्)	इसी (ऋषिः)
इद्धी (ऋद्धि)	निवो (नृप)	विइण्हो (वितृष्ण.)
गिद्धी (गृद्धि.)	किच्चा (कृत्वा)	छिहा (स्पृहा)
किसो (कृश)	घिई (घृति)	सइ (सकृत्)
किसाणू (कृशानु)	किविणो (कृपण.)	उक्किट्ठ (उत्कृष्टम्)

निसंसो (नृशंसः)

(इ.) 'ऋतु' આદિ શબ્દોમાં તેમજ સામાસિક શબ્દ અને ગૌણશબ્દમાં 'ऋ'નો 'उ' થાય છે.

उऊ (ऋतु)	निहुअं (निभृतम्)	वुड्ढी (वृद्धि)
पुट्ठो (स्पृष्टः)	निउअं (निवृतम्)	उसहो (ऋषभः)
पुहई (पृथिवी)	विउअं (विवृतम्)	मुणालं (मृणालम्)
पउत्ती (प्रवृत्ति)	संवुअं (संवृतम्)	उज्जू (ऋजु)
पाउसो (प्रावृष्)	वुत्तन्तो (वृत्तान्त.)	जामाउओ (जामातृक)
पाउओ (प्रावृत)	निव्वुअं (निर्वृतम्)	माउओ (मातृक)
मुई (मृति)	निव्वुई (निर्वृति)	माउआ (मातृका)
पहुडी (प्रभृति)	वुन्द (वृन्दम्)	भाउओ (भ्रातृक)
पाहुडं (प्राभृतम्)	वुन्दावणो (वृन्दावन.)	पिउओ (पितृक)
परहुओ (परभृत)	वुड्ढो (वृद्धः)	पुहुवी (पृथ्वी)

माउमंडलं (मातृमण्डलम्)
माउहरं-माउघरं (मातृगृहम्)

(इ)-उद् ऋत्वादौ ॥१-१३१. गौणान्त्यस्य ॥ १-१३४ ।

पिउहरं-पिउघरं (पितृगृहम्)
माउसिआ (मातृष्वसा)
पिउसिआ (पितृष्वसा)
पिउवणं (पितृवनम्)
पिउवई (पितृपतिः)

२३ 'दृश्' ના 'दृ'નો 'रि' થાય, તેમજ 'ऋण-ऋजु-ऋषभ-ऋतु-ऋषि આ શબ્દોમાં 'ऋ'નો 'रि' વિકલ્પે થાય છે.

सरिसो (सदृशः) सरिच्छो (सदृक्षः) सरि (सदृक्)
एआरिसो (एतादृशः) एआरिच्छो (एतादृक्षः) एयारि (एतादृक्)

भवारिसो (भवादृशः) एरिसो (ईदृशः)
भवारिच्छो (भवादृक्षः) एरिच्छो (ईदृक्षः)
भवारि (भवादृक्) एरि (ईदृक्)
जारिसो (यादृशः) अन्नारिसो (अन्यादृशः)
जारिच्छो (यादृक्षः) अन्नारिच्छो (अन्यादृक्षः)
जारि (यादृक्) अन्नारि (अन्यादृक्)
तारिसो (तादृश) अम्हारिसो (अस्मादृश)
तारिच्छो (तादृक्षः) अम्हारिच्छो (अस्मादृक्षः)
तारि (तादृक्) अम्हारि (अस्मादृक्)
केरिसो (कीदृश) तुम्हारिसो (युष्मादृशः)
केरिच्छो (कीदृक्ष) तुम्हारिच्छो (युष्मादृक्षः)
केरि (कीदृक्) तुम्हारि (युष्मादृक्)
सरिरूवो (सदृग्रूपः) सरिवण्णो (सदृग्वर्णः)

रिणं-अणं (ऋणम्)

रिजू-रिऊ-रिज्जू-उज्जू (ऋजु)

---

२३. दृशः क्विप्-टक्-सकः ॥१-१४२. ऋणर्ज्वृषभर्त्वृषौ वा ॥ १-१४१ ।

रिसहो-उसहो (ऋषभ.)
रिऊ-उऊ (ऋतु)
रिसी-इसी (ऋषि)

२४ 'लृ' સ્વરનો 'इलि' થાય છે.

किलिन्नो (क्लृन्न) किलित्तो (क्लृप्त.)

ऐ नो ए तथा अइ.

२५ શબ્દની અન્દર 'ऐ' નો 'ए' થાય તેમજ 'दैत्य' આદિ શબ્દોમાં 'अइ' થાય છે.

सेला (शैला) केलासो (कैलाश)
सेन्नं (सैन्यम्) वेज्जो (वैद्य.)
तेलुक्कं (त्रैलोक्यम्) केढवो (कैटभ)
एरावणो (ऐरावण.) वेहव्व (वैधव्यम्)

'दैत्य' આદિ શબ્દો

दइच्चो (दैत्यः) वइदब्भो (वैदर्भ)
सइन्नं (सैन्यम्) वइस्साणरो (वैश्वानर)
अइसरिअं (ऐश्वर्यम्) कइअवं (कैतवम्)
भइरवो (भैरव.) वइसाहो (वैशाख)
दइअवं (दैवतम्) वइसालो (वैशाल)
वइआलीअं (वैतालीयम्) सइरं (स्वैरम्)
वइएसो (वैदेश) चइत्तं (चैत्यम्)
वइएहो (वैदेह)

औ नो ओ तथा अउ.

२६. શબ્દની અન્દર 'औ' નો 'ओ' થાય તેમજ 'पोर' આદિ શબ્દોમા 'अउ' થાય છે.

---

२४. लृत इलि क्लृप्त-क्लृन्ने ॥१-१४५.
२५. ऐत एत् ॥ १-१४८. अइर्दैत्यादौ च ॥ १-१५१।
२६. औत ओत् ॥ १-१५९. अउः पौरादौ च ॥ १-१६२।

कोमुई (कौमुदी) कोसंबी (कौशाम्बी)
जोव्वण (यौवनम्) कोंचो (क्रौञ्च)
कोत्थुहो (कौस्तुभ) कोसिओ (कौशिक)

'पौर' આદિ શબ્દો.

पउरो (पौर) गउडो (गौडः)
कउच्छेअय (कौक्षेयकम्) मउली (मौलिः)
कउरवो (कौरवः) मउणं (मौनम्)
कउसलं (कौशलम्) सउरा (सौराः)
पउरिसं (पौरुषम्) कउला (कौलाः)
सउहं (सौधम)

વિશેષ—

सुन्देरं (सौन्दर्यम्) दुवारिओ (दौवारिकः)
पुलोमी (पौलोमी) गारव गउरवं (गौरवम्)
नावा (नौ) વગેરે થાય છે.

પ્રાકૃતમાં થતા સામાન્ય વ્યંજનના ફેરફારો.

२७ સંસ્કૃત શબ્દના અન્ત્ય વ્યંજનનો પ્રાકૃતમાં લોપ થાય, તેમજ સામાસિક શબ્દોમા પ્રયોગને અનુસારે નિત્ય કે વિકલ્પે લોપ થાય છે.

जाव (यावत्) ताव (तावत्)
जसो (यशस्) तमो (तमस्)
पुण (पुनर्) जम्मो (जन्मन्)
अंतरप्पा (अन्तरात्मा)
अंतग्गय / अंतगय (अन्तर्गत)
सभिक्खू (सद्भिक्षुः) सज्जणा-सजणो (सज्जनः)

---

२७. अन्त्यव्यञ्जनस्य ॥ १-११ ।

पअगुणा (एतद्गुणाः) तग्गुणा (तद्गुणाः)

२८ 'विद्युत्' શબ્દ વર્જીને વ્યંજનાન્ત સ્ત્રીલિંગમાં અન્ત્ય વ્યંજન ને બદલે 'आ' કે 'या' થાય, તેમજ વ્યંજનાન્ત સ્ત્રીલિંગમાં અન્ત્ય 'र्' નો 'रा' થાય છે, અને 'शरद्' આદિ શબ્દોમાં અન્ત્ય વ્યંજનનો 'अ' થાય છે.

सरिआ, सरिया (सरित्) पाडिवआ, पाडिवया (प्रतिपद्)
संपआ, संपया (सम्पद्)
गिरा (गिर्) पुरा (पुर्) धुरा (धुर्)
सरओ (शरद्) भिसओ (भिषक्)

विशेष—छुहा (क्षुध्) दिसा (दिक्)
आउसो-आऊ (आयुः) अच्छरसा-अच्छरा (अप्सरस्)
कउहा (ककुभ्) धणुहं-धणू (धनुः) थाय छे.

२९ શબ્દની અન્દર સ્વરની પછી અસંયુક્ત જે "क-ग-च-ज-त-द-प-य-व" તે વ્યંજનોનો પ્રાકૃતમાં પ્રાયઃ લોપ થાય છે પણ અવર્ણથી પર 'प' આવે તો 'व' થાય છે તેમજ અવર્ણની પછી અવર્ણ આવે તો 'अ'નો 'य' થાય છે. કોઈ ઠેકાણે क નો ग થાય છે.

'क'-	लोओ (लोक)	तित्थयरो (तीर्थंकरः)
'ग'-	नओ (नगः)	नयरं (नगरम्)
'च'-	सई (शची)	कायमणी (काचमणिः)
'ज'-	रययं (रजतम्)	पयावई (प्रजापतिः)
'त'-	पयालं (पातालम्)	जई (यतिः)

२८ स्त्रियाम्-आद्-अविद्युतः ॥ १-१५. रो रा ॥ १-१६. शरदादेरत् ॥ १-१८ ।

२९ क-ग-च-ज-त-द-प-य-वां प्रायो लुक् ॥ १-१७७. नावर्णात् पः ॥ १-१७९. अवर्णो यश्रुतिः ॥ १-१८० ।

'द'–	मयणो (मदनः)	गया (गदा)
'प'–	रिऊ (रिपुः)	सुउरिसो (सुपुरुषः)
'य'–	विओओ (वियोगः)	पओगो (प्रयोगः)
'व'–	लायण्णं (लावण्यम्)	कई (कविः)

पनो व–सावो (शापः) सवहो (शपथः)

पावो (पापः)

कनो ग–सावगो (श्रावकः) लोगो (लोकः)

३० શબ્દની અંદર સ્વરની પછી અસંયુક્ત જે "ख–घ–थ–ध–भ" તેનો 'ह' થાય, તેમજ ट નો ड, ठ નો ढ, ड નો ल, प નો व, फ નો भ–ह, ब નો व અને श–ष નો स થાય છે.

'ख'–	मुहं (मुखम्)	साहा (शाखा)
'घ'–	मेहो (मेघः)	माहो (माघः)
'थ'–	नाहो (नाथ)	कहेइ (कथयति)
'ध'–	साहू (साधुः)	बोहइ (बोधति)
'भ'–	सहा (सभा)	सोहइ(शोभते)
'ट'–	घडो (घटः)	घडइ (घटति)
'ठ'–	मढो (मठः)	पढइ (पठति)
'ड'–	गरुलो (गरुडः)	पीलेइ (पीडयति)
'प'–	उवमा (उपमा)	तवइ (तपति)
'फ'–	सभलं / सहलं (सफलम्)	सभरी / सहरी (शफरी)
'ब'–	सबलो (शबलः)	अलावू (अलाबुः)

३०. ख–घ–थ–ध–भाम् ॥ १–१८७. टो डः ॥ १–१९५. ठो ढः ॥ १–१९९. डो लः ॥ १–२०२ पो वः ॥ १–२३१. फो भ–हौ ॥ १–२३६. बो वः ॥ १–२३७. श–षोः सः ॥ १–२६० ।

श / ष	सेसो (शेष)	विसेसो (विशेष)
	सद्दो (शब्द)	कसाओ (कषाय)

३१ શબ્દની અંદર સ્વરની પછી અસંયુક્ત 'न' નો 'ण' થાય છે. તેમજ શબ્દની આદિમાં 'न' હોય તો વિકલ્પે 'ण' થાય છે.

दाणं (दानम्) नाण / णाणं (ज्ञानम्) नरो / णरो (नरः)
धण (धनम्)

३२ શબ્દની આદિમાં 'य' હોય તો 'ज' થાય છે, તેમજ ઉપસર્ગની પછી 'य' આવે તો કોઈ ઠેકાણે 'ज' થાય છે.

जमो (यम)	संजमो (संयमः)
जसो (यश)	संजोगो (संयोग)
जाइ (याति)	अवजसो (अपयश)

३३ અનુસ્વારની પછી 'ह' આવે તો 'ह' નો 'घ' વિકલ્પે થાય છે.

सिंघो / सीहो (सिंह) संघारो / संहारो (संहारः)

કોઈ ઠેકાણે અનુસ્વાર ન હોય તો પણ 'ह' નો 'घ' થાય છે. दाघो (दाहः)

સંયુક્ત વ્યંજનના ફેરફારો.

३४ સંયુક્ત વ્યંજનનો પ્રથમ અક્ષર જો 'क्-ग्-ट्-ड्-त्-द्-प्-श्-ष्-स्' અને ≍ क-)(प હોય તો લોપ થાય છે.

३५ લોપ થયા પછી શેષ વ્યંજન, તેમજ સંયુક્ત વ્યંજનને સ્થાને

---

३१ नो णः ॥ १-२२८ वादौ ॥ १-२२९ ।

३२ आदेर्यो जः ॥ १-२४५ ।

३३ हो घोऽनुस्वारात् ॥१-२६४ ।

३४ क-ग-ट-ड-त-द-प-श-ष-स-≍क-)(पामूर्ध्वं लुक् ॥ २-७७ ।

३५ अनादौ शेषादेशयोर्द्वित्वम् ॥ २-८९ ।

આદેશભૂત વ્યંજન શબ્દની આદિમાં ન હોય તો દ્વિત્વ થાય (બેવડાય) છે.

૩૬ જે વ્યંજન બેવડાય છે તે વ્યંજન જો વર્ગનો બીજો કે ચોથો અક્ષર હોય તો દ્વિત્વના પ્રથમ અક્ષરનો અનુક્રમે તે વર્ગના બીજાનો પહેલો અને ચોથાનો ત્રીજો મુકાય છે. એટલે ख्ख નો क्ख, घ्घ નો ग्घ, छ्छ નો च्छ, झ्झ નો ज्झ, ठ्ठ નો ट्ठ, ढ्ढ નો ड्ढ, थ्थ નો त्थ, ध्ध નો द्ध, फ्फ નો प्फ, भ्भ નો ब्भ થાય છે.

'क्'-	मुत्तं (मुक्तम्)	'प्'-	सुत्तो (सुप्तः)
'ग्'-	दुद्धं (दुग्धम्)	'श्'-	निच्चलो (निश्चलः)
'ट्'-	छप्पओ (षट्पदः)	'ष्'-	निट्ठुरो (निष्ठुर)
'ड्'-	खग्गो (खड्गः)	'स्'-	नेहो (स्नेहः)
'त्'-	उप्पलं (उत्पलम्)	≍क	दुक्खं (दुःखम्)
'द्'-	मोग्गरो (मुद्गरः)	)(प	अंतप्पाओ (अन्तःपातः)

અપવાદ—

૩૭ દીર્ઘસ્વર તથા અનુસ્વાર પછી શેષવ્યંજન તેમજ આદેશભૂત વ્યંજન દ્વિત્વ થાય નહી તેમજ 'र–ह' પણ દ્વિત્વ થતાં નથી.

દીર્ઘસ્વર–फासो (स्पर्श) अनुस्वारात्–तंसं (त्र्यस्रम्)

ईसरो (ईश्वर) अंसू (अश्रु)

आणा (आज्ञा) संज्झा (सन्ध्या)

र- सुन्देरं (सौन्दर्यम्) वंभचेरं (ब्रह्मचर्यम्)

ह- विहलो (विह्वल) काहावणो (कार्षापण.)

૩૮ સમાસમાં દ્વિત્વ વિકલ્પે થાય છે.

---

३६ द्वितीय-तुर्ययोरुपरि पूर्वः ॥ २–९० ।

३७ न दीर्घानुस्वारात् ॥ २–९२ । र-होः ॥ २–९३ ।

३८ समासे वा ॥ २–९७ ।

देवत्थुई-देवथुई (देवस्तुतिः)
नइग्गामो-नइगामो (नदीग्राम)
कुसुमप्पयरो-कुसुमपयरो (कुसुमप्रकर)

३९ સંયુક્ત વ્યંજનને છેડે 'म-न-य-ल-व-व-र' હોય તો તેનો તથા સંયુક્ત વ્યંજનનો પહેલો વ્યજન 'ल-ब-व-र' હોય તો લોપ થાય છે.

જ્યાં બન્ને વ્યજનનો લોપ થતો હોય ત્યાં પ્રયોગને અનુસારે એમાંથી એકનો લોપ કરવો. ઉદા૦

कव्वं (काव्यम्) पक्कं (पक्वम्) सण्हं-लण्हं (श्लक्ष्णम्) दारं-वारं (द्वारम्)

'म्'-	सरो (स्मर)	'व्'-	पक्कं (पक्वम्)
'न्'-	नग्गो (नग्न)	'व'-	सद्दो (शब्द)
'य'-	वाहो (व्याध)	'र्'-	चक्कं (चक्रम्)
'ल'-	सण्हं / लण्हं (श्लक्ष्णम्)	,,	अक्को (अर्क)
,,	वक्कलं (वल्कलम्)	'र्'-	वग्गो (वर्ग)

४० શબ્દની અંદર 'क्ष' નો 'क्ख' થાય છે અને કોઈ ઠેકાણે 'च्छ-ज्झ' પણ થાય છે તેમજ આદિમાં હોય તો 'ख-छ-झ' થાય છે.

खओ (क्षय.)	सरिच्छो (सदृक्ष.)
खमइ (क्षमते)	लच्छी (लक्ष्मी.)
खीरं / छीरं (क्षीरम्)	खीणं / छीणं / झीण (क्षीणम्)
रिच्छो / रिक्खो (ऋक्ष.)	झिज्जइ (क्षीयते)
	वच्छो (वक्ष)

३९. अधो म-न-याम् । २-७८. सर्वत्र ल-व-रामवन्द्रे ॥ २-७९ ।
४०. क्षः खः क्वचित्तु छ-झौ ॥ २-३ ।

४१ સંજ્ઞાવાચક શબ્દની અંદર 'ष्क' અને 'स्क' નો 'क्ख' થાય છે અને આદિમાં હોય તો 'ख' થાય છે.

'ष्क'- पोक्खरिणी (पुष्करिणी) 'स्क'-अवक्खंदो (अवस्कन्द.)
„ निक्खं (निष्कम्) „ खंधो (स्कन्धः)

४२ 'चैत्य' શબ્દ વર્જીને શબ્દની અંદર 'त्य' નો 'च्च' થાય છે અને આદિમાં 'त्य' નો 'च' થાય છે.

नच्चइ (नृत्यति) चयइ (त्यजति)
सच्चं (सत्यम्) चाओ (त्यागः)
पच्चओ (प्रत्ययः) चइत्तं (चैत्यम्)

४३ શબ્દની અંદર પ્રયોગને અનુસારે કોઈ ઠેકાણે 'त्व' નો 'च्च', 'थ्व' નો 'च्छ', 'द्व' નો 'ज्ज' અને 'ध्व' નો 'ज्झ' થાય છે, તેમજ આદિમાં 'त्व' નો 'च', 'थ्व' નો 'छ' 'द्व' નો 'ज' અને 'ध्व' નો 'झ' થાય છે.

'त्व'- किच्चा (कृत्वा) 'द्व'- विज्जं (विद्वान्)
„ सोच्चा (श्रुत्वा) 'ध्व'- बुज्झा (बुध्वा)
„ नच्चा (ज्ञात्वा) „ सज्झसं (साध्वसम्)
'थ्व'- पिच्छी (पृथ्वी) „ झओ (ध्वज)

४४ હ્રસ્વ સ્વરની પછી 'थ्य-श्च-त्स-प्स' આવે તો 'च्छ' થાય છે

'थ्य'- पच्छं (पथ्यम्) 'त्स'- उच्छाहो (उत्साहः)
„ मिच्छा (मिथ्या) „ संवच्छरो (संवत्सर.)
'श्च'- पच्छा (पश्चात्) 'प्स'- जुगुच्छइ (जुगुप्सति)
„ अच्छेरं (आश्चर्यम्) „ अच्छरा (अप्सरा)

---

४१. ष्क-स्कयोर्नाम्नि ॥ २-४ ।

४२. त्योऽचैत्ये ॥ २-१३ ।

४३. त्व-थ्व-द्व-ध्वां च-छ-ज-झाः क्वचित् ॥ २-१५ ।

४४. ह्रस्वात् थ्य-श्च-त्स-प्सामनिश्चले ॥ २-२१ ।

४५ શબ્દની અંદર 'द्य-य्य-र्य' હોય તો 'ज्ज' થાય છે તેમજ આદિમાં હોય તો 'ज' થાય છે.

'द्य'- मज्जं (मद्यम्) 'य्य'- सज्जा (शय्या)
,, वेज्जो (वैद्य.)
,, अवज्जं (अवद्यम्) 'र्य'- भज्जा (भार्या)
,, जुई (द्युति) ,, पज्जाओ (पर्याय)

४६ શબ્દની અંદર 'ध्य' અને 'ह्य' નો 'ज्झ' થાય છે અને આદિમાં હોય તો 'झ' થાય છે તેમજ 'ह्य' નો વિકલ્પે 'य्ह' પણ થાય છે.

'ध्य'- बुज्झइ (बुध्यति) 'ह्य'- मुज्झइ (मुह्यति)
,, सिज्झइ (सिध्यति) ,, नज्झइ (नह्यति)
,, झायइ (ध्यायति) ,, गुज्झं, गुय्हं (गुह्यम्)
,, झाणं (ध्यानम्)
,, संझा (सन्ध्या) ,, सज्झो, सय्हो (सह्य)
,, विंझो (विन्ध्य.)

४७ 'धूर्त्त' આદિ શબ્દ વર્જીને 'र्त' નો 'ट्ट' થાય છે.

पयट्टइ (प्रवर्तते) धुत्तो (धूर्त)
संवट्टिअं (संवर्तितम्) कित्ती (कीर्ति)
नट्टओ (नर्त्तक) वत्ता (वार्ता)
केवट्टो (कैवर्त) पवत्तणं (प्रवर्तनम्)

४८ શબ્દની અંદર 'ष्ट' નો 'ट्ठ' થાય છે અને આદિમાં હોય તો 'ठ' થાય છે.

---

४५. द्य-य्य-र्यां ज. ॥२-२४।

४६. साध्वस-ध्य-ह्या झः ॥ २-२६. ह्ये ह्यो २-१२४।

४७. र्तस्याऽधूर्त्तादौ ॥ २-३०।

४८. ष्टस्यानुष्ट्रेष्टा-सदष्टे ॥ २-३४ ।

उष्ट्र-इष्टा-सन्दष्ट આ શબ્દોમાં 'ष्ट' નો 'ट्ठ' થતો નથી.

पुट्ठो (स्पृष्ट) उट्टो (उष्ट्रः)
कट्ठं (कष्टम्)
अणिट्ठं (अनिष्टम्) इट्टा (इष्टा)
लट्ठी (यष्टिः) संदट्ठो (सन्दष्टः)

४९. શબ્દની અંદર 'म्न' અને 'ज्ञ' નો 'ण्ण', કે 'न्न' થાય છે આદિમાં 'न' કે 'ण' થાય છે.

'म्न'- पज्जुण्णो / पज्जुन्नो (प्रद्युम्न) 'ज्ञ'- विण्णाणं / विन्नाणं (विज्ञानम्)
" निण्णं / निन्नं (निम्नम्) " नाणं / णाणं (ज्ञानम्)

અપવાદ—'ज्ञ' (ज्-ञ) ના 'ञ' નો લોપ પણ વિકલ્પે થાય છે

पज्जा / पण्णा (प्रज्ञा) मणोज्ज / मणोण्णं (मनोज्ञम्)
अज्जा / अण्णा (आज्ञा) जाणं / णाणं (ज्ञानम्)

५० શબ્દની અંદર 'स्त' હોય તો 'त्थ' થાય છે અને આદિમાં હોય તો 'थ' થાય છે.

हत्थो (हस्तः) थोत्तं (स्तोत्रम्)
नत्थि (नास्ति) थुई (स्तुतिः)
सत्थि (स्वस्ति) थवो (स्तव)

અપવાદ—समस्त અને स्तम्ब શબ્દમાં स्त નો 'त्थ કે 'थ' થતો નથી.

समत्तो (समस्तः) तबो (स्तम्बः)

---

४९. म्न-ज्ञोर्णः ॥ २-४२. ज्ञो ञ ॥२-८३ ।
५०. स्तस्य थोऽसमस्त-स्तम्बे ॥२-४५ ।

५१ શબ્દની અંદર 'ड्म' અને 'क्म' નો 'प्प' થાય છે અને આદિમાં હોય તો 'प' થાય છે.

'ड्म'- कुप्पलं (कुड्मलम्) 'क्म'- रुप्पिणी (रुक्मिणी)

५२ શબ્દની અંદર 'ह्व' નો 'ब्भ' વિકલ્પે થાય છે અને આદિમાં હોય તો 'भ' થાય છે

जिब्भा, जीहा (जिह्वा) विब्भलो, विहलो (विह्वल)

५३ શબ્દની અંદર 'न्म' નો 'म्म' થાય છે અને 'ग्म' નો 'म्म' વિકલ્પે થાય છે.

'न्म'-जम्मो (जन्म) 'ग्म'- जुम्मं / जुग्गं (युग्मम्)

'न्म'-वम्महो (मन्मथ) 'ग्म'- तिम्मं / तिग्गं (तिग्मम्)

५४ શબ્દની અંદર રહેલા 'श्म-ष्म-स्म-ह्म' નો 'म्ह' થાય છે. અને पक्ष्म શબ્દના 'क्ष्म' નો પણ 'म्ह' થાય છે. કોઈ ઠેકાણે 'ह्म' નો 'म्भ' પણ થાય છે.

'श्म'- कम्हारा (कश्मीरा) कुम्हाणो (कुश्मान)

'ष्म'- गिम्हो (ग्रीष्म) उम्हा (ऊष्मा)

'स्म'- विम्हओ (विस्मय) अम्हारिसो (अस्मादृश)

'ह्म'- बम्हा (ब्रह्मा) बम्हचेरं / बंभचेरं (ब्रह्मचर्यम्)

" बम्हणो / बंभणो (ब्राह्मणः) पम्हं (पक्ष्म)

---

५१. ड्म-क्मोः ॥ २-५२ ।

५२. ह्वो भो वा ॥ २-५७ ।

५३. न्मो म ॥ २-६१ ॥ ग्मो वा ॥२-६२ ।

५४. पक्ष्म-श्म-ष्म-स्म-ह्मां म्ह ॥ २-७४ ।

કોઈ ઠેકાણે 'म्ह' થતો પણ નથી.

रस्सी (रश्मिः) सरो (स्मर)

૫૫ શબ્દની અંદર રહેલા 'श्न-ष्ण-स्न-ह्न-ह्ण-क्ष्ण' નો અને 'सूक्ष्म' શબ્દના 'क्ष्म' નો 'ण्ह' થાય છે, તેમજ 'ह्ल' નો 'ल्ह' થાય છે.

'श्न'- पण्हो (प्रश्न) सिण्हो (शिश्न)
'ष्ण'- विण्हू (विष्णु) कण्हो (कृष्ण)
'स्न'- जोण्हा (ज्योत्स्ना) ण्हाइ (स्नाति)
'ह्न'- वण्हो (वह्नि) जण्हू (जह्नु)
'क्ष्ण'- सण्हं (श्लक्ष्णम्) तिण्हं (तीक्ष्णम्)
'क्ष्म'- सण्हं (सूक्ष्मम्) 'ह्ल'- आल्हाओ (आह्लाद)
पल्हाओ (प्रह्लाद)

૫૬ શબ્દની અંદર 'द्र' સંયુક્ત વ્યંજન હોય તો 'द्र' ના 'र्' નો લોપ વિકલ્પે થાય છે.

चन्दो-चंद्रो (चन्द्रः) भद्दो-भद्रो (भद्रः)
रुद्दो-रुद्रो (रुद्रः) समुद्दो-समुद्रो (समुद्रः)

૫૭ શબ્દની અંદર 'र्ह' નો 'रिह' થાય છે, તેમજ श्री-ह्री-कृत्स्न-क्रिया આ શબ્દોમાં સંયુક્ત અંત્યાક્ષરની પૂર્વે 'इ' મુકાય છે.

अरिहंतो (अर्हन्) सिरी (श्रीः)
अरिहइ (अर्हति) हिरी (ह्रीः)
गरिहा (गर्हा) कसिणो (कृत्स्नः)
बरिहो (बर्हः) किरिया (क्रिया)

---

५५. सूक्ष्म-श्न-ष्ण-स्न-ह्न-ह्ण-क्ष्णां ण्हः ॥ २-७५. ह्लो ल्हः ॥ -७६.

५६. द्रे रो न वा ॥ २-८०।

५७. र्ह-श्री-ह्री-कृत्स्न-क्रिया-दिष्टयास्वित् ॥ २-१०४।

५८ શબ્દની અંદર 'र्श' કે 'र्ष' નો 'रिस' વિકલ્પે થાય છે અને तप्त-वज्र શબ્દમાં પણ સંયુક્ત અન્ત્ય અક્ષરની પૂર્વે 'इ' આગમ વિકલ્પે મુકાય છે.

र्श-आयरिसो } (आदर्शः)
आयसो }

तविअं } (तप्तम्)
तत्तं }

दरिसणं } (दर्शनम्)
दंसणं }

वइरं } (वज्रम्)
वज्जं }

र्ष--वरिसा } (वर्षा)
वासा }

वरिसइ } (वर्षति)
वासेइ }

५९ શબ્દની અંદર સંયુક્ત વ્યંજનનો અન્ત્યાક્ષર 'ल' હોય તો તેની પૂર્વે 'इ' મુકાય છે.

किलिन्नो (क्लिन्न)
सिलिट्ठं (श्लिष्टम्)
सिलोगो (श्लोकः)
किलेसो (क्लेश.)

गिलाइ } (ग्लायति)
गिलायइ }

मिलाइ } (म्लायति)
मिलायइ }

કોઈ ઠેકાણે 'इ' આગમ આવતો નથી.

कमो (क्लम)
विप्पवो (विप्लवः)
सुक्कपक्खो (शुक्लपक्ष)

६० स्याद्-भव्य-चैत्य તેમજ चौर्य અને તેના જેવા સમાન શબ્દોમાં સંયુક્ત જે વ્યંજન તેના અન્ત્યાક્ષરની પૂર્વે 'इ' મુકાય છે.

---

५८. र्श-र्ष-तप्त-वज्रे वा ॥ २-१०५ ।

५९. लात् ॥ २-१०६ ।

६०. स्याद्-भव्य-चैत्य-चौर्यसमेषु यात् ॥ २-१०७ ।

सिया (स्यात्)
सिआवाओ (स्याद्वाद)
भविओ (भव्यः)
चेइयं (चैत्यम्)
र्य- चोरिअं (चौर्यम्)
आयरिओ (आचार्यः)
बम्हचरिअं (ब्रह्मचर्यम्)
र्य-भारिआ (भार्या)
वीरिअं (वीर्यम्)
थेरिअं (स्थैर्यम्)
गंभीरिअं (गाम्भीर्यम्)
सूरिओ (सूर्यः)
सोरिअं (शौर्यम्)
सुंदरिअं (सौन्दर्यम्)

६१ અન્તે 'वी' સંયુક્ત વ્યંજન હોય એવા સ્ત્રીલિંગ નામોમાં 'वी' ની પૂર્વે 'उ' મુકાય છે.

तणुवी (तन्वी)
लहुवी (लघ्वी)
गुरुवी (गुर्वी)
पुहुवी (पृथ्वी)
मउवी (मृद्वी)
बहुवी (बह्वी)

લિંગાનુશાસન

६२ प्रावृष्-शरद्-तरणि એ શબ્દો પુંલ્લિંગમાં વપરાય છે.

पाउसो (प्रावृट्)
सरओ (शरद्)
तरणी (तरणिः)

६३ दामन्-शिरस्-नभस् એ શબ્દો વિના 'स'કારાન્ત અને 'न' કારાન્ત નામો પુંલ્લિંગમાં વપરાય છે.

सान्त-जसो (यश.)
पओ (पय.)
तमो (तम)
उरो (उरः)
तेओ (तेजः)
नान्त-जम्मो (जन्म)
नम्मो (नर्म)
मम्मो (मर्म)

---

६१. तन्वीतुल्येषु ॥ २-११३ ।

६२. प्रावृट्-शरत्तरणय. पुंसि ॥ १-३१.

६३ स्नमदाम-शिरो-नभः ॥ १-३२ ।-

दामं (दाम) सिरं (शिरः) नहं (नभः)

નીચેના શબ્દોનો કોઈ ઠેકાણે નપુંસકલિંગમાં પણ પ્રયોગ દેખાય છે

सेयं (श्रेयः) वयं (वय) सुमणं (सुमनः)
सम्मं (शर्म) चम्मं (चर्म) कम्मं (कर्म)

६४ अक्षि (नेत्र) વાચક શબ્દો અને વચન આદિ શબ્દો પુંલિંગમાં વિકલ્પે વપરાય છે, તેમજ गुण વગેરે શબ્દો નપુંસકલિંગમાં વિકલ્પે વપરાય છે.

अच्छी, अच्छि	(अक्षि)	वयणा, वयणाइं	(वचनानि)
चक्खू, चक्खूइं	(चक्षूंषि)	विज्जुणा, विज्जुए	(विद्युता)
नयना, नयनाइं	(नयनानि)	माहप्पो, माहप्पं	(माहात्म्यम्)
लोअणा, लोअणाइं	(लोचनानि)	दुक्खा, दुक्खाइं	(दुःखानि)

गुण આદિ શબ્દો—

गुणाइं, गुणा	(गुणाः)	देवाणि, देवा	(देवाः)
बिन्दूइं, बिन्दुणो	(बिन्दव)	खग्गं, खग्गो	(खड्ग)
कररुहं, कररुहो	(कररुह)	रुक्खाइं, रुक्खा	(वृक्षा)

६५ 'इमन्' છેડે હોય એવા શબ્દો તેમજ 'अञ्जलि' વગેરે શબ્દો સ્ત્રીલિંગમાં વિકલ્પે વપરાય છે.

---

६४ वाऽक्ष्यर्थ-वचनाद्याः ॥ १-३३. गुणाद्याः क्लीबे वा ॥ १-३४ ।
६५ वेमाञ्जल्याद्याः स्त्रियाम् ॥ १-३५ ।

एसा महिमा } (एष महिमा) एसा गरिमा } (एष गरिमा)
एस महिमा } एस गरिमा }

एसा अञ्जली } (एषः अञ्जलि.)
एस अञ्जली }

अच्छी } (अक्षि) पण्हा } (प्रश्नः) चोरिआ } (चौर्यम्)
अच्छिं } पण्हो } चोरिअं }

पिट्ठी } (पृष्ठम्)
पिट्ठं }

કારક-વિભક્ત્યર્થ.

જેમ સંસ્કૃતમાં ૭ કારક છે તેમ અહીં પ્રાકૃતમાં પણ સર્વ વ્યવસ્થાઓ સંસ્કૃતને અનુસારે જાણવી, તેમાં વિશેષતા નીચે પ્રમાણે છે.

૬૬ પ્રાકૃતમાં દ્વિવચનને સ્થાને બહુવચન થાય છે, દ્વિત્વ અર્થ જણાવવાને માટે બહુવચનાંત નામની સાથે વિભક્ત્યંત 'द्वि' શબ્દનો પ્રયોગ થાય છે.

दोण्णि कुणन्ति-दुवे कुणन्ति (द्वौ कुरुतः)

दुण्णि नरा बोल्लिन्ति (द्वौ नरौ कथयतः)

हत्था (हस्तौ) पाया (पादौ) नयणा (नयने)

૬૭ ચતુર્થી વિભક્તિને સ્થાને ષષ્ઠી વિભક્તિ થાય છે, પણ તાદર્થ્યમાં ચતુર્થી એકવચનને સ્થાને છઠ્ઠી વિભક્તિ વિકલ્પે થાય છે, તેમજ તાદર્થ્યમાં ચતુર્થીનું એકવચનરૂપ સંસ્કૃતની જેમજ થાય છે.

मुणिस्स मुणीणं वा देइ (मुनये मुनिभ्यो वा ददाति)

नमो देवस्स देवाणं वा (नमो देवाय देवेभ्यो वा)

नमो नाणस्स (नमो ज्ञानाय) नमो गुरुस्स (नमो गुरवे)

તાદર્થ્યમાં-देवस्स-देवाय (देवाय=देवार्थम्)

---

६६. द्विवचनस्य बहुवचनम् ॥ ३-१३० ।

६७. चतुर्थ्याः षष्ठी ॥ ३-१३१. तादर्थ्यडेर्वा ॥ ३-१३२ ।

६८ દ્વિતીયા-તૃતીયા-પંચમી અને સપ્તમીને સ્થાને કોઈ ઠેકાણે છઠ્ઠી વિભક્તિ પણ વપરાય છે.

દ્વિતીયાને સ્થાને—सीमाधरस्स वन्दे (सीमाधरं वन्दे)

તૃતીયાને સ્થાને— धणस्स लुद्धो (धनेन लुब्ध)

„ तेसिं एअमणाइण्णं (तैरेतदनाचीर्णम्)

પંચમીને સ્થાને—चोरस्स बीहइ (चोराद् बिभेति)

સપ્તમીને સ્થાને—पिट्ठीए केसभारो (पृष्ठे केशभारः)

६९ કોઈ ઠેકાણે દ્વિતીયા અને તૃતીયાને સ્થાને સપ્તમી વિભક્તિ થાય છે, તેમજ પંચમીને સ્થાને કોઈ ઠેકાણે તૃતીયા અને સપ્તમી પણ થાય છે.

દ્વિતીયાને સ્થાને સપ્તમી—गामे वसामि (ग्रामं वसामि)

„ नयरे न जामि (नगरं न यामि)

તૃતીયાને સ્થાને સપ્તમી—तेसु अलंकिआ पुहवी (तैरलङ्कृता पृथिवी)

પંચમીને સ્થાને તૃતીયા—चोरेण बीहइ (चोराद् बिभेति)

„ સપ્તમી—अंतेउरे रमिउं आगओ राया (अन्तःपुराद् रन्त्वाऽऽगतो राजा)

७० સપ્તમીને સ્થાને કોઈ ઠેકાણે દ્વિતીયા થાય છે.

विज्जुज्जोयं भरइ रत्तिं (विद्युदुद्योते स्मरति रात्रिम्)

આર્ષમાં તૃતીયા પણ થાય છે.

तेणं कालेणं तेणं समएणं (तस्मिन् काले तस्मिन् समये)

---

६८. क्वचिद् द्वितीयादेः ॥ ३-१३४ ।

६९. द्वितीया-तृतीययोः सप्तमी ॥ ३-१३५. पञ्चम्यास्तृतीया च ॥ ३-१३६ ।

७०. सप्तम्या द्वितीया ॥ ३-१३७ ।

पसत्थी

पणमिअ थंभणपासं जिणीसरं भत्तचित्तवंछियं ।
जगगुरुनेमिसुरिंदं जास पसाया इमा रइआ ॥१॥
सगुरुं विन्नाणसूरिं संतप्पं भविअबोहयं वंदे ।
भवकूवाउ असरणो जेण जडो हं समुद्धरिओ ॥२॥
पन्नासकत्थुरविजय-गणिणा रइया य पाढमालेयं ।
बाणनिहिनंदचंदे वासे महुमाससुहपक्खे ॥३॥
जाव जिणसासणमिणं जाव य धम्मो जयम्मि विप्फुरइ ।
पाइअविन्नत्थीहिं ताव सुहं भणिज्जउ एसा ॥४॥

इति श्रीशासनसम्राट्-तपोगच्छाधिपति-सूरिचक्रचक्रवर्ति-जगद्गुरु-
कदम्बगिरिप्रमुखानेक तीर्थोद्धारक-भट्टारकाचार्य श्रीमद्
विजयनेमिसूरीश्वर-पट्टालङ्कार-पूज्यपाद-भट्टार-
काचार्यदेव श्रीमद्विजयविज्ञानसूरीश-
चरणारविन्दचञ्चरीकायमाण-पन्न्यास
कस्तूरविजयगणिना विरचिता
श्री प्राकृतविज्ञान-पाठमाला
परिपूर्णतामगात् ॥

પૂ૦ ૮૦ ભૂતકાલમાં ઇંસુ (અંસુ) પ્રત્યય જે આપેલો છે તેનો પ્રયોગ ક્વચિત્ એકવચનમાં પણ દેખાય છે, તેમજ આ પ્રત્યય લગાડતાં ધાતુની પહેલાં 'अ' આગમપણ કોઇ ઠેકાણે જોવામાં આવે છે. ઉદા૦—

अकहिंसु जिणो जयंतीए.

किं अरहंता गणहरदेवा वा सक्कयसिद्धंतकरणे असमत्था अभविंसु ?

पाइअभासाए सिद्धंतं अकरिंसु.

सम्यक्त्वसप्ततिकावृत्तौ ॥

शुद्धिपत्रम्.

અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.	પૃષ્ઠ.	પંક્તિ.
ह्र	वड्ढ्	२	९
દ્રગાવવું	હલાવવું	२	१४
चाल्लेम	वोल्लेम	३	९
तुंमं	तुमं	१०	६
संज्ज्ञा	संज्ञा	११	१८
ज्ञओ (ध्वजः)	विंझो- (विन्ध्यः)	११	१९
संस्कृत नि	પ્રાકૃત નિ	१२	१८
हाज्जा	होज्जा	१८	१७
अग्घ	अग्घ	२१	१०
नोसरइ	नीसरइ	२५	१७
०लस्सेज्जा	०लसेज्जा	२७	१
अन्य	अन्न	३१	११
(वर्षति)	वरिसइ (वर्षति)	३२	२२
अग्घ (अर्घ)	अग्घ (अर्घ)	४०	८
जा	जो	४१	२
सवत्थ	सव्वत्थ	४१	१०
नाणत्ता	नाणत्तो	४४	९
्ख	्क	४४	१९
(पश्चाताप)	(पश्चात्ताप)	४५	४
धिद्धि	धिद्धी	४८	९
निश्चलो	निच्चलो	४९	४
जिणांदाणं	जिणंदाणं	,,	१६
० સંબોધનના એકવચન—માં મૂલરૂપ પણ થાય છે. हे जिण !		५१	६
देवं, देवे.	देवं.	५२	६
अवखंदो	अवक्खंदो	५५	१८
सारिच्छ / सारिक्ख	सरिच्छ / सरिक्ख	५७	१६
सद्धि	सद्धिं	६५	११
वीस्सर	विस्सर	,,	१७
सिसाणं	सीसाणं	६६	८
सूत्तस्स	सुत्तस्स	६६	८
मूणी	मुणी	,,	१९
दंतेण	दिंतेण	,,	२३
नम्मोक्कार / नम्मुक्कार	नमोक्कार / नमुक्कार	६९	६६
'ह्न'—ण्हाइ	'स्न'—ण्हाइ	,,	२६
गुरुणं च	गुरुग च	७१	१८
मुत्तराम	मुत्तरम	७२	३
महोस्सवं	महोसवं	७७	२१
પ્રયોગી	પ્રયોગ	८०	१२
सेणिआ	सेणिओ	,,	२३
विस्सम	विस्साम	८२	१४
તે પાપમાંથી	તેં પાપમાંથી	८५	१९
(केवर्त्तः)	(कैवर्त्तः)	९२	२४

सेइण	जइणं	९३	३
सेयउ	जयउ	,,	,,
०	बुद्धि (बुद्धि)	९७	१
कीजा	कीआ	१०१	५
रुप्पिणी	रुप्पिणी	१०३	१
पायसा	पायसो	१०५	२१
गिज्स	गिज्झ	१०६	१४
(सर्वदा)	(सर्वत.)	१०६	२५
सत्वं	सत्त्वं-	१०७	१८
य०	ए०	११२	१
'हस'नी	'हस'नी જેમ	११२	१८
पूण्णिमा	पुण्णिमा	११३	२५
कुंडुयि	कुडुंबि	११४	२६
कुडुवि०	कुडुंबि०	११७	१५
ભણુવુ	જાણવું	११९	८
पिअराहिन्ता	पिअराहिन्तो,	१२३	२१
कत्तुसु	कत्तूसु	१२४	२१
ससाहि-हिँ- हि	ससाहि-हिँ-हिं	१२८	२
चीवदण	चीवंदण	१२८	१३
अशोग०	असोग०	१२८	१३
(मातृ)मामी	(मातृ)	१२९	१७
(शत्रञ्जयी)	(शत्रुञ्जयी)	१३०	३
सरोरूह	सरोरुह	१३०	१०
छच्छं	छेच्छ	१३१	१०
सवण्णू	सव्वण्णू	,,	१८
होईत्था	होईहुत्था	१३८	४

०	भणेज्ज-ज्जा	१४१	८
असव्भ पि.	असब्भ वि	१४२	१२
सट्टा	सड्डा	१४३	१३
घिप्पन्ति	घिप्पन्ति	१४५	२०
सकम्मेहिं	सकम्मेहिं	१४६	२
ધાતુને	ધાતુના અંગને	१५३	११
दायआ	दायओ	१५४	१६
।ते	तो।	१५५	२६
वत्थु च.	वत्थु न.	१५७	१
દુ.ખ	દુઃખ	,,	८
घोषणा	घोसणा	,,	२१
नूण-नूणं	नूण-नूणं	,,	२६
वंदिता	वंदित्ता	१५९	२
गुरुणा	गुरुणा।	,,	४
घोषणा	घोसणा	,,	६
रायाणा	रायाणो	१६७	४
અભાઇ	तभाइं	१७३	१५
तभाइ	અભાઉ	,,	१६
बहुयर	बहुयर	१७५	५
(त्रट्)	(त्रुट्)	१७७	५
इम्माइं	कम्माइं	१७७	१६
दीणतणे	दीणत्तणे	१७८	७
उवरयेइ	उवयरेइ	,,	,,
०णुरुत्रं	०णुरुत्तं	१७९	५
वाहवि.	वोहवि.	१८२	१०
होअविन्ता,	होअविन्तो,	१८९	१४
पडावेन्ता	पडावेन्तो	,,	२१

कारमामो	कारमागो	१९१	२	(द्रढ)	(द्रढ)	२८८	५
कारमाणो	कारेमाणो	,,	३	णाइ	णाइं	२९०	१८
कारऊण	कारेऊण	,,	७	विद्धि	विद्धी	२९१	२
हसाविमाणा,	हसाविमाणो,	१९६	२	छि	छिद्	२९६	८
कराविन्ता,	कराविन्तो,	१९७	२	थल	थलय	२	१७
होइज्जऊ	होइज्जउ	,,	१६	इंदिय०	इंदिय०	३	९
कुमारपाल	कुमारवाल	२००	२३	सोउ	सोउं	३	१०
अहा	अहो	२०४	९	अइट्ठु	अइट्ठुं	३	१२
मणव०	मणव०	,,	,,	अणुपु०	आणुपु०	४	२१
माक्खाय	मोक्खाय	२०९	२	अब्मुग०	अब्भुवग०	२०	१५
विशेषणु प्र	विशेष प्र	२१२	१	तुट्ठी	तुट्ठी	२५	१०
ढील करवुं	ढीलुं करवुं	२१७	२२	घडण	घडणे	३०	५
स्वगु०	स्वगु०	२१८	२५	सलीलं	सलिलं	३३	१
स	सो	२१९	१	देहो	देहं	३३	१६
विहुणो	विहूणो	,,	२	सुई	सूई	३३	२१
त्ता,	ता,	२२४	६	अणुवि०	अणुव्वि०	३४	३
काहिन्ता	काहिन्तो	२२७	१९	धम्मंत	धमंत	३४	५
एइंत्तो	एइत्तो	२२९	४	पिडण	पिऊग	३४	१९
तुहांस	तुहंसि	२३३	२४	पुरोव्व	पूरोव्व	३५	२
कणसु	कुणसु	२३६	२०	गुढाअर	गुढोअरं	४५	४
पच्चुहे	पच्चूहे	२३७	२	गुढअउरं	गुढउअरं	,,	,,
नवहि	नवहिँ	२४२	२३	(जिने	(जिन	४६	१०
पांडवा	पंडवा	२५४	२२	सज्जणा	सज्जणो	५६	२५
दीसत्ति	दीसन्ति	२५५	३	नेहा	नेहो	६०	१२
तीसला	तिसला	२५५	६	संज्ञा	संज्ञा	६०	२०
छेयगंया	छेयगंथा	२५५	१७	सज्झो	सज्झो	६३	१४
एरोवणो	एरावणो	२५५	२५	तेआ	तेओ	६८	२३
कोडी	कोडि	२५६	१८				

पं० श्री सर्वविजयगणिविरचितं

श्री वर्द्धमानजिनस्तवनम् ।

सिरिवद्धमाण सिरिवद्धमाण सिरिवद्धमाणजिणचंद ! ।
परमाणव परमाणव परमाणवणं सिवं दिज्जा ॥१॥

सुहसायर सुहसायर सुहसायर भवसमूहनिम्महण ! ।
जयणायग जयणायग जयणायगइं निवारिज्जा ॥२॥

रयणायर रयणायर रयणायर नाणदंसणसिरीणं ।
सुरमोहण सुरमोहण सुरमोहणयं पयं कुज्जा ॥३॥

सरणागय सरणागय सरणागयवज्जपंजरपइट्ठ ! ।
कमलासण कमलासण कमलासणसरिस मह हुज्जा ॥४॥

सव्वविजय सव्वविजय सव्वविजयथुणिय गुणगरिट्ठ ! पहो ! ।
महसययं महसययं महसययं सिवपयं नयसु ॥५॥

પ્રથમથી ગ્રાહકો થયેલાના નામો

નકલ	નામ	ગામનું નામ
૨૫	શા. વાડીભાઇ ત્રીકમલાલ	ધનાસુતારની પોળ અમદાવાદ
૨૫	શેઠ મૂલચંદભાઈ બુલાખીદાસ	... ... ખંભાત
૨૫	શેઠ છગલશીભાઇ અમરચંદના ધર્મપત્ની મણીબ્હેન	,,
૧૫	સાગરગચ્છ તરફથી હસ્તે શા. છોટાલાલ પોપટલાલ	,,
૧૫	શા. મોહનલાલ મયાચંદ	બોલવાળા
૧૫	શેઠ જેશીગભાઇ ઉગરચંદ	લુણસાવાડો અમદાવાદ
૧૧	શા. વાડીભાઇ છગનલાલ શેરદલાલ ઝવેરીવાડો	,,
૧૧	પરીખ અમથાલાલ ઝુમખરામ	... ... પેથાપુર
૧૦	શેઠ ચીમનભાઇ પરસોત્તમદાસના ધર્મપત્ની જાસુદબ્હેન	ખંભાત
૧૦	શા. ડાહ્યાભાઇ સાંકળચંદ	શાહપુર અમદાવાદ
૧૦	શા. ચંદુભાઇ છગનલાલ	કાળુશાની પોળ ,,
૧૦	વતરાવાળા શા સાંકળચંદભાઇની સુપુત્રી મોતીબ્હેન	ખંભાત
૮	શા. મનસુખરામ બહેચરદાસની સુપુત્રી બ્હેન ગંગા	ધનાસુતારની પોળ અમદાવાદ
૮	શા. બહેચરદાસ રાયચંદની સુપુત્રી બ્હેન ઉજમ	ધનાસુતારની પોળ અમદાવાદ
૮	શા. કાન્તિલાલ સોમચંદ	કામેસરની પોળ ,,
૬	ઝવેરી દીપચંદ ખુશાલચંદ	... ... ખંભાત
૫	શા. સારાભાઇ ઘેલાભાઇ	ઝાંપડાની પોળ અમદાવાદ
૫	શા. વાડીભાઈ સાંકરચંદ	જુનો મહાજનવાડો ,,
૫	શા. નાગરદાસભાઇ	,, ,,
૫	શા. ચીમનલાલ જમનાદાસ કોલસાવાળા	દેવશાનોપાડો ,,
૫	શા. સાકરચંદ ત્રીભોવનદાસ	ખંભાત

નકલ	નામ	ગામનું નામ
૫	માસ્તર ઉમેદચંદ રાયચંદ. હસ્તે ચંદુભાઇ ઉમેદચંદ	,,
૫	શા. સોમચંદ હીરાચંદ ગાંધી	બોરસદ
૪	શા. ગીરધરલાલ મનસુખરામ ધનાસુતારની પોળ	અમદાવાદ
૨	શા. જીવાભાઇ સાંકળચંદ	ખંભાત
૨	શા. ચુનીલાલ સુરચંદ કોઠીયા	કલોલ
૨	શા. રમણીકલાલ કેશવલાલ ખેતરપાળની પોળ	અમદાવાદ

